

ЙОЗЕФ НЕСВАДБА ЕКСПЕДИЦИИ В ОБРАТНА ПОСОКА

Превод: Невена Захариева

chitanka.info

Йозеф Несвадба е познат на българския читател с романите си „Диалог с д-р Донг“ и „Тайно съобщение от Прага“, както и с повестите „Две приключения“. По-малко познати у нас са неговите разкази, в които авторът, психиатър по професия, се изявява като един от водещите писатели-фантасти в Чехословакия. Тук неговото богато въображение се развихря с пълна сила и съчетано с широката ерудиция в много области на науката покорява читателя. И все пак в разказите му преобладава интересът към човека и неговите нравствени алтернативи.

БОРИС ТЕРЗИЕВ

В БОРБА СЪС СЕБЕ СИ И С ТРАДИЦИИТЕ

Литературната дейност на Йозеф Несвадба обхваща почти всички епически жанрове: разкази, новели и романи, като в последните си планове отново се насочва към по-кратките изразни форми. Първата книга, която му донесе широка популярност у нас, бе недействителният пътепис „Диалог с д-р Донг“ (1964). Последваха я „Две приключения“ (1975) и футуророманът „Тайно съобщение от Прага“ (1979). Сборникът „Експедиции в обратна посока“ включва най-добрите от неговите научнофантастични разкази.

Йозеф Несвадба е роден на 19.06.1926 г. в Прага. Учи в английска, а след това в чешка гимназия. През 1950 г. завършва медицина в Карловия университет в Прага. Две години работи като военен лекар, а от 1956 година се посвещава на индивидуалната и груповата психотерапия.

В литературата дебютира през 1945 г. с преводи на английска поезия. По време на следването си сътрудничи на списанията „Младе Архи“, „Генераце“, „Кварт“, „Млада фронта“ и на групата „Ржезач-Фабера“ към чехословашката кинематография.

Първите му самостоятелни литературни произведения са драми: „Експедиция до Океания“, „Те ще живеят“, която е посветена на гибелта на Лидице, „Сутрин“, „Три подписа“, „Сваров“ и др. От тях остава ярко изразеният в голяма част от разказите му драматизъм, както и някои типични за драмата моменти в тяхното изграждане. („Измамник“ и др.).

Краят на 50-те и началото на 60-те години е период на значителни промени в развитието на чехословашката научна фантастика:

Ян Вайс издава своите последни романи „Земята на внуците“ (1957) и „Спор за бъдещето“ (1963), с които приключва традицията в духа на Едгар Алън По и Якуб Арбес.

Класическата техническа научна фантастика от приключенски тип бележи своя връх с романите на Франтишек Бехоунек „Акция Л“ (1956) и „Космически Робинзоновци“.

С романовата трилогия „Пътят на слепите птици“, „Руна Ридер“ и „Слънчевото езеро“ (1964–68) Лудвиг Соучет се насочва към често срещаната във фантастиката „ненаука“, която той разработва като своеобразна литература на предполагаемия факт.

Сред многообразието на автори и идеи се откроява сборникът с научнофантастични разкази на Й. Несвадба „Смъртта на Тарзан“ (1958). Следващите книги „Мозъкът на Айнщайн“ (1960), „Експедиция в обратна посока“ (1962) и „Откритие срещу себе си“ (1964) в значителна степен разширяват популярността на автора и го утвърждават като водещ сред писателите-фантасти в страната.

Тези сборници дават нова линия в развитието на съвременната чехословашка фантастика, в която преобладават трайният и целенасочен интерес към хората и техните проблеми като обект на художественото изображение.

Й. Несвадба не е привърженик на техническите открития. Доколкото съществуват в неговите разкази, тяхното предназначение е да създадат своеобразна атмосфера, в която героите при изключителни условия търсят пътя към самоутвърждаването си и разкриват тайните на човешката натура. Неговите разкази третираат съвременни проблеми от философски и нравствено-естетически характер. Чрез тях авторът търси и разкрива моралната стойност на своите герои. Задълбоченото и системно изучаване на непознатата в много отношения човешка психика, към която авторът има и определени професионални интереси, му дава възможност аргументирано и художествено убедително да изрази и обоснове своите виждания.

В тези първи книги се открояват някои специфични особености от самобитния талант на Й. Несвадба: изключително лаконичен и емоционално обогатен език, умение в рамките на няколко страници да изгради пълноценни художествени образи, като провокира читателите сами да определят своята позиция и виждане към разглежданите проблеми. Като основа на сюжетната интрига авторът използва конфликта между героя и окръжаващата го среда. Същевременно той търси и причините за тяхната неустойчивост. Показателни в това отношение са разказите „Откритие срещу себе си“ и „По следите на

снежния човек“. В първия от тях е разгледана в доста нетрадиционен аспект темата за бъдещото общество, в което трудът ще бъде не задължение, а необходимост за хармоничното съществуване на хората.

В едно такова общество егоизмът на инж. Бауер и подобните му „се превръща в смъртоносна болест“.

Героят на втория разказ лорд Есдейл не успява да вникне в същността на извършващите се световни промени и се стреми да намери щастие, изолирано от обществения живот. Авторът е категоричен в своята присъда над представителите на буржоазния морал и техния свят: единствената реална алтернатива за запазването на човечеството е борбата, а не бягството от заплашващите го проблеми.

Значителна част от разказите на Й. Несвадба са с ярко изразена антивоенна насоченост, като в тях авторът акцентува върху нравствената уродливост на фашизма — „Смъртта на Тарзан“, „Идиотът от Ксеенемюнде“, „Изгубено лице“, „Последното тайно оръжие на Третия Райх“ и др. В своето изобличение авторът е безпощаден — логическата връзка преминава от заключението „така реших да бъда човек“ в „Смъртта на Тарзан“ в своеобразна градация на чувството за историческа отговорност в следващите произведения. За постигането на пълноценно художествено въздействие той често прибегва до гротескови форми на изображението.

За разказите на Й. Несвадба са характерни богата пластичност и образност на стила. В малките по обем Норми той постига полифонизъм с изключителна звучност. С характерната за неговия стил поанта (обикновено в края на разказите), техен логичен, макар и малко очакван от читателите финал, лаконично, с няколко изречения, успява да синтезира максимално своята идея и отношение към героите. В оценката на техните възможности бързо да се адаптират към новите моменти в общественото развитие писателят обикновено е песимист. Според него е необходимо успоредно с прогреса на науката и техниката да се постигне промяна и в съзнанието на хората, с което биха се избегнали психологическите сривове. Същевременно в тези разкази присъствува и умело дозираният хумор, който ги сближава с някои от произведенията на Карел Чапек. В книгата си „This World and Nearer Ones“ (Този далечен и близък свят (1979) известният английски писател и теоретик на научната фантастика Браян Олдис определя Й.

Несвадба като „последовател на изключителния Чапек... Неговите неимоверно забавни приключения принадлежат към този рядък тип научна фантастика, която не изисква от нас да приемаме всичко буквално, като цялата сложност на човешкия дух изразява в умело преплетената интрига“.

Успехът на научнофантастичните му разкази е безспорен. В Чехословакия са преиздадени многократно, а 8 от тях са филмирани. След СССР и Англия е предстоящо тяхното издаване във ФРГ и Франция.

Интересно е тяхното възприемане в САЩ. Ярко изградената гражданска ангажираност на автора по разглежданите проблеми се счита за нетрадиционна, поради което тези разкази са определени като „mainstream“ или сериозна литература.

С „Диалог с д-р Донг“ Й. Несвадба преминава към големите жанрови форми. В тази книга той се спира върху проблеми от нравствен характер в развитието на социалистическата революция, като се обявява срещу догматизма и защитава нейната динамичност и непрекъснатост.

Сборникът „Три приключения“ (1972) включва три новели. Първите две „Златният Буда“ и „Как се симулира смърт“ са с криминалноприключенски характер и са познати у нас. Третата новела „Абсолютната машина“ е своеобразна задочна фантастично-сатирична полемика с К. Чапек за дълбоките и съществени различия между хората и техните най-съвършени подобия — андроидите.

Ключов за творческото развитие на писателя е следващият му роман „Тайно съобщение от Прага“ (1978). Почти цяло десетилетие работи върху тази книга, превърнала се в равносметка на неговия живот и на изпълнения със значителни политически събития период на 60-те години. Писателят е синтезирал своите преживявания от двете си пребивания в САЩ, като същевременно се спира на обстановката в Европа, главно в Чехословакия и Австрия. С точен и анализиращ поглед той се спира на допуснатите слабости, като аргументирано и художествено убедително защитава своята теза, че „социализмът не е настъпил за две-три поколения, а е климатът на следващата епоха“.

Умелото свързване на елементите на научната фантастика с реални проблеми на съвременността допринасят за една своеобразна мозаечност на композицията, чрез която в ретроспективен план се

проследява развитието на героите в контекста на общественно-историческите процеси. Своеобразната реализация на интересната авторова идея дава основание на някои изследователи на научната фантастика да определят книгата като „роман за научнофантастичния роман“.

Високите ѝ художествени достойнства са признати единодушно. Съюзът на чехословашките писатели я отличава като най-добра книга, издадена в страната през 1978 година.

Като потвърждение за извършената промяна и творческо неудовлетворение от познатите вече територии са двете следващи книги — „Шофьорска книжка за родители“ (1979) и особено „За втори път Минехава“ (1982).

От позициите на съвременната педагогика и психиатрия Й. Несвадба разглежда някои от най-често срещаните проблеми при възпитанието на децата и в човешките взаимоотношения. Включените в тях новели са изградени във фантастично-сатиричен план с умело вплетена криминална интрига.

Бих искал да отбележа втората книга. В нея Й Несвадба тясно свързва професията с призиванието си, за да разгледа такива моменти от живота на нашите съвременници като алиенацията, неудовлетворението от обществената реализация или от партньорите в семейството, подценяването и подценяването на собствените възможности. С лекота, без да ни натрапва своето присъствие, авторът ни повежда по сложните и непознати лабиринти на човешката психика. Изобретения като Психоскопът на инж. Мариан Колда и Кондензаторът за чувства на инж. Красъл биха спомогнали за разкриването на някои от недостатъците на героите. Авторът отхвърля подобни изобретения, защото единственият правилен път за преодоляването на аберации-те в човешката психика е тактът, с който бихме им се отзовали. Тази книга е и едно предупреждение за необходимостта от непреходни ценности в живота на всеки човек.

Като творческо кредо и своеобразен ключ към цялостното творчество на д-р Йозеф Несвадба можем да приемем изказаната в края на книгата „Мозъкът на Айнщайн“ теза: „Мисля, че ние позабравихме фантазиите, сънищата и смелите желания... Като че ли фантазията изостава зад действителността, ала тя трябва отново да я изпревари. Убеден съм, че това е задача на литературата.“

СМЪРТТА НА ТАРЗАН

Въображението е по-важно от знанието
Алберт Айнщайн

СТРАННАТА МАЙМУНА

Това не беше маймуна. Хората наоколо се смееха, крещяха, девойката до мен ронеше сълзи и се мятеше като изпаднала в конвулсии, господинът пред нея беше целият почервенял, а жена му издаваше рев, който по-скоро напомняше болезнен стон. Всички се вираха в манежа. Там, на малка масичка, съществото, което толкова напомняше шимпанзе, играеше карти със самото себе си. Само себе си подозираше в измама, само себе си искаше да ограби и със самото себе си налиташе да се бие. То постоянно се прехвърляше със салто отдясно наляво, постоянно си сменяше ролята, при което, служейки си по маймунски с краката, ги пъхаше под масата и грабваше картата, оставена от ръката му. И все пак не беше маймуна. Пушеше дебела пура като славното шимпанзе на стария Босмаер, управител на зоологическата градина на принц Оранжски. Само че онова шимпанзе почти дъвчеше пурите, а въпросното същество пушеше страстно като опитен никотинист, изтърсваше пепелта върху манежа и накрая, в пристъп на гняв, тикна нажежения край на пурата право в лицето на въображаемия си противник. Изпусна я, направи салто, зае мястото на противника си, улови се за лицето и с вайкане закуцука към изхода. Като използваше другата си ръка за опора, то се отдалечи на три крака, сякаш само си помагаше с ръцете и се стремеше да изчезне колкото се може по-скоро, точно както правят шимпанзетата. Но не беше шимпанзе. Хората наоколо възторжено ръкопляскаха, девойката до мен все още не беше се опомнила, толкова ѝ харесваше тази карикатура на човек, тази подигравка с всички хора, че аз използвах това, изправих се и се запровирах към пътеката.

Не ми беше до смях. През цялото време останах сериозен. Като маймуната, тоест съществото, което тук ни представяха за маймуна.

— Не ви ли хареса програмата? — догони ме доста пълната разпоредителка, облечена в протрито, изцапано с пудра халатче. Защото, изглежда от пестеливост, разпоредители бяха артистите, така че често се случваше преди номера на трапеца да търсят партньора си

при касата, където той тъкмо се караше с някой уличник, опитал да се вмъкне на представлението без билет. Това забавяше цялата програма, хората се сърдеха и аз смятах, че изобщо днешното първо представление на цирк „Кнол“ в нашия град ще завърши с провал. Едва шимпанзето спаси положението. Сега вече ще им бъде по-лесно, сега вече хората ще се смеят на всичко. Но аз няма да позволя да ме купят толкова евтино. Донякъде разбирам от тия работи. Не съм изучавал години наред антропология, за да ме мамят така неумело тук. Явно са преоблекли своя палячо като маймуна и сега печелят пари с това. Че той умее така ловко да си служи с краката, не е никак чудно. Колко пъти само съм виждал безръки ветерани от войната, които можеха да се нахранят, срещат, облекат и да управляват автомобил единствено с краката си. И все пак не ги смятаха за шимпанзета.

Разбира се, в края на краищата това не ме засяга. Ще имам сума неприятности, защото станах и без обяснение напуснах Хилда. Та нали от време на време ми се струваше, че предизвикваме тук по-голяма сензация от дресираните чакали, които ни представиха в началото. Май наистина цялата публика по-скоро следеше мен и Хилда, отколкото какво става на манежа. За мой късмет бях предупреден още у дома.

— Внимавай с директора — каза ми един познат. — Има дъщеря за омъжване с извънбрачно дете.

Така че вчера, когато директорът дойде при мен в канцеларията ми в отделението за влечуги, точно срещу нашата голяма блатна костенурка до печката, затопляща вивариума за алигатора, който трябваше да ни доставят от Египет, веднага разбрах каква е работата.

— Много се радвам — подхвърли той, — че моят музей получи такъв забележителен помощник. Може би не е необходимо да ви разказвам колко труд положих, докато убедя нашите общински съветници, че такъв голям град като Л. трябва да има свой музей и своя зоологическа градина. Добре, че жена ми е немкиня. Тя посещаваше немските индустриалци и им обясняваше, че тук, в северното пограничие, трябва да се построят обекти, които да се равняват поне на пражките колекции — само така ще получим право на културно-политическа автономия. В това време аз обикалях чешките общински съветници и им разправях, че у нас трябва да се построи музей и зоологическа градина, за да не ни се присмиват

посетителите от Дрезден, Хале или от Лайпциг, където тия институции се ползват със световна известност. Така че в крайна сметка постигнах целта си. Наистина директор на музея е един учител-пенсионер от Прага, чиято жена е роднина на шефа на отдела в Министерството на просветата, но той рядко се мярка тук; вече е стар, трудно пътува и затова смятам, че не е далеч времето, когато аз ще ръководя своя музей и зоологическа градина вече като титуляр. Засега съм само заместник. После заместник ще станете вие... — Той ме погледна приветливо и аз трябваше да си закопчая сакото, единственото прилично сако, което ми даде за моята първа служба чичо, защото в последно време доста беше напълнял.

— Ще се постарая... — заекнах аз. Това ми е недостатък. Винаги, когато ме заговори някой началник, заеквам, разтапям се от учтивост и ми се потят ръцете, въпреки че обикновено ми е добре известно що за мухльо е. Но аз, изглежда, съм страхлив човек, пък и интересите ми отдавна са насочени към антропологията, а не към проучване на човешкия характер.

— Трябва във всичко да си помагаме — каза замечтано шефът ми. — Много врагове имам, синко. — Той се замисли, сякаш си представяше дълга редица от дни, когато няма и да се мерне в канцеларията и когато всички поръчки на експонати, както и храненето на няколкото животни, които имаме, ще паднат само върху мен.

— Задачите не са леки — продължи той, — господата не разбират, че за животните ни е нужна чуждестранна храна, не схващат, че трябва да се докарват банани и портокали и че *Actes trivigratus Humboldt*, прочутата Мюлерова нощна маймуна, не може да се храни само с помия като някое прасе. Скоро и на лъвовете ще започнат да подхвърлят умрели мишки... — добави той с въздишка.

Ала ние все още нямахме лъвове, цялата зоологическа градина беше само проект, а пък музеят беше занемарен. Първо се заех да подреждам колекциите.

И шефът ме хвалеше. Разбира се, той никак не ми помагаше. Един ден ми доведе Хилда, кокалесто, високо момиче, със сини очи и косми по брадата, с прекалено мазна коса, която никога не можеше да вчеше и затова изглеждаше толкова неугледна и мръсна, че просто да я съжали човек. Съжалявах я, докато не заговори, защото след това взе да придружава шумните си обяснения с интимни жестове, улавяше ме

за брадата и ме тупаше по гърба, така че скоро ме хвана страх да не би след малко да си качи краката на масата или да започне да се обръща към мен на „ти“ и да ме назовава по име.

И това дочаках. И то точно днес, когато шефът ме изпрати с нея на премиерното представление на цирка. Без съмнение той искаше преди всичко да ме представи на градските клюкарки, които се бяха събрали тук тази вечер. А Хилда се отнасяше с мене, сякаш отдавна бяхме женени. Трябваше да ѝ държи шапката, да избърша праха на стола ѝ, да отворя чантата ѝ и да прибера билетите, а накрая да ѝ донеса палтото от гардероба, защото ѝ било малко студено, и после да го сложа на скута си, тъй като, когато се върнах, вече не ѝ беше студено.

Но тази вечер аз не бях дошъл тук само като ухажбор на госпожица Хилда. Директорът не посмя да ме изпрати така. Защото служебното подчинение си има граници. Всъщност той ме прати да погледам дали в цирка не се продава някое чуждестранно животно за нашите обекти. Така че това ми е задачата. И аз ще се възползувам. Кой може да ме упрекне, че съм напуснал дъщерята на директора, без да се извиня, щом ми се открива възможност да спечеля такава особена човеко-маймуна, за която смятам, че е по-скоро човек или може би някаква рядка маймуна-човек, попаднала бог знае по каква случайност чак тук, при нас, в Северна Чехия?

— Та това не е шимпанзе — възбудено заявих на Кнол. — Аз разбирам от тия работи. Вижте брадата му, формата на черепа и дъгите над очните ями. Това изобщо не е шимпанзе.

Той не се учуди.

— Знам — отвърна ми, като се протягаше в цирковия си фургон, с бутилка ром на масата. Той беше облечен само с моряшка фланелка, под която прозираха неприличните татуировки в областта на гръдните мускули. Протегна се и ориенталката под лявото му рамо размърда бедра. — Знам — повтори Кнол. — И не си въобразявайте, че сте първият, който идва да ми го каже. Но до днес никой не го е доказал...

— Никак не е трудно. Достатъчно е да погледне човек вдлъбнатината на стъпалото му, calcaneus, и тарзалните му кости...

— А как искате да ги погледнете? Ами че аз няма да ви позволя да се приближите нито крачка. На професор Пфермайер от Хайделберг то разби долната челюст, когато той се наведе към него. Но господин

Райт от Манчестър изтръгна почти цялата предлакътна част на ръката — само да видите зъбите му! А на господин Хазе, във Вроцлав счупи гръбнака. Не обича хората, мръсникът му неден. Но на мен ми е нужен. Спасява цирка от фалит. Днес е криза, господине — аз бих представял на публиката дори някое чудовище от влакчето на ужасите, или някой ангел-хранител, все ми е едно. Тарзан ми е необходим за търговска дейност и за тая цел всички закони на тоя свят ще ме предпазват от смахнатите учени! А ако това не ви харесва, можете да се разкарате; и да се опитате да го фотографирате, няма да имате никаква полза, защото той иска да бъде маймуна, той иска да бъде шимпанзе и го прави така добре, че никой не може да докаже нищо друго...

Собственикът на цирка се засмя, вече наистина беше доста пиан. Явно циркът все още не бе толкова зле, та да няма пари за ракия.

— Но ако ваша милост иска да опита... — тихичко се обади жена му. Преди малко тя се беше представила в манежа с лъва като звероукротителка.

— Какво да опита? — погледна я дивашки собственикът на цирка. Тук, във фургона, звероукротителката се беше превърнала в истинско агънце и само успокояваше мъжа си и се суетеше около него, сякаш над главата ѝ плющеше камшикът от кожа на хипопотам, с който самата тя всяка вечер заплашва лъва в клетката.

— Какво да опита? — отново изрева собственикът, както и лъвът не би могъл да изреве. — Искаш да ни докара някоя беля на главата ли? Нали знаеш, че в края на краищата всички смахнати учени ни съдят за обезщетение за нанесени телесни повреди и пропиляват цялото си имущество по адвокати, гъско такава?

Но един стар циркаджия като него познава не само домашните животни. Така че аз изхвъркнах от фургона, а зад гърба ми той продължи да изрежда с пресипнал глас различните видове, родове и разреци, описани в зоологията.

Навън нямаше никой. Другите фургоци бяха заключени, тъмни. Явно собствениците им работеха. Всеки миг се чуваха виковете на публиката или цвиленето на конете в шатъра. Сигурно представят липицаните^[1] си. Дори не бях забелязал, че имат и коне. Лесно стигнах до клетките. Достатъчно е да се ръководиш по миризмата. При светлината на пълната луна съгледах в първата клетка единствения

лъв, който украсява плакатите на цирка. Той е доста остарял, целият е плешив. И сега, насън, час по час се чешеше в мрежата, защото го измъчваше краста. В съседната клетка имаше няколко чакала. Те, колкото и странно да е, не страдаха от краста. Но щом ме видяха, почнаха да ръмжат. Как няма да ръмжат, нали и те бяха кучета. Тук отблизо не можех да се излъжа. Някакви мелези между кучета вълча порода и догове. А минаваха за чакали. Спокойно бих вързал тия техни чакали край кучешката колиба. Какъвто господарят, такава и предприятието. Измама след измама. После следваха няколко празни клетки, сандък със змия и най-накрая, съвсем встрани, клетката на маймуната. Беше обзаведена като всички маймунски клетки по света. Огледалца, стълби, велосипед, и пъстри кърпи, сякаш тук имаше не шимпанзе, а най-обикновени нисши тесноноси маймуни или павиани. Само че всичките уреди бяха изоставени, защото маймуната, по-право съществото, лежеше в ъгъла на клетката с лице към стената, на ръцете с вериги, каквито навремето са носели затворниците, а на краката — голяма желязна топка, която познавам само от средновековните тъмници, където са морили с глад престъпниците. Така не връзват маймуните никъде по света. Тези железни съоръжения се използват само за хора. Случайно Хилда ми беше наредила да ѝ купя ментови бонбони. Джобът ми бе пълен. Извадих един бонбон, развих го, измлясках съблазнително и хвърлих лакомството в клетката. При това непрекъснато се оглеждах дали не е излязъл собственикът или някой служител. Всичко изглеждаше спокойно. Само Тарзан, както го наричат тук, продължаваше да лежи в ъгъла, където не достигаше светлината на месеца, и не проявяваше никакъв интерес към моите лакомства. Измлясках отново и този път хвърлих в клетката цяла шепа бонбони, започнах да му говоря, да го хваля...

— Добрият... Very Nice ... Ела тук, komm her, come — опитвах се да го примамя на всички езици. Но той не се помръдна, докато не започнах да го мушкам с тояга. Такова е правилото с животните. Когато не слушат с добро, започваме да им причиняваме болка. Случайно там имаше някаква пръчка. Но едва го докоснах, той скочи като бесен, изправи се на задните си крайници, тоест на краката, и започна да се удря в гърдите, както умеят само маймуните. Всички твърдят, че това е присъщо единствено на горилите, но както Швайнфурт, така и Пашен, най-прочутите ловци на маймуни през

миналото столетие, ни учат, че и възрастното шимпанзе може да се подготвя за бой по този начин. Изведнъж той се хвърли върху решетката, така че цялата клетка се раз-люля, и понеже не успях да се дръпна, ми скъса ръкава. Май ме и одраска малко. При това подхвърляше насам-натам десетлибровата тежест, привързана на краката му, като че ли беше футболна топка.

В цирка май познавах тези сцени. Собственикът изскочи от фургона, а след него служителите и артистите от шатъра, та дори и звероукротителката дотича със своя камшик от хипопотамова кожа. Тя веднаха се нахвърли върху него. Само че беше късно. Хората наизлязоха от цирка, започнаха да я ругаят, някои дами пищяха силно, други осъждаха жестоките собственици. Май им провалих представлението. Избягах на полето и понеже все още не познавам местността, се скитах няколко часа, докато едни селяни не ми показаха пътя.

Пред къщата ме очакваше Хилда. Нашият музей се помещаваше във вила, която ни бе завещала някаква местна милионерка. Беше цялата обзаведена като готическа църква и още лъхаше на ново. Защото неотдавна я бяха реставрирали. Хилда се отлепи от дъбовата врата и ми удари плесница. Тъй завърши нашият флирт. Поне аз смятах така. Тарзан сигурно си бе изпатил повече.

Тази нощ изобщо не спях. Реших да напиша писмо на Кнол. В него преди всичко настоях да предостави странното животно на зоологическата градина, която ние уреждаме. Предлагах му най-висока цена, защото знаех, че ще откаже. Но в такъв случай го молах да ни изпрати всички документи: кога, къде и как е купил въпросното животно, защото ако не докаже неговия произход и не представи договора за покупката му, ще обадя всичко на полицията, тъй като смятам, че е затворил в клетката не маймуна, а човек, въпреки че тоя човек се удря в гърдите, когато е ядосан. Та нали бях забелязал, че го обличат в някакви смешни бански гащета, особен вид „джексонки“, които да скрият от случайните наблюдатели най-важните признаци на човешката му принадлежност — преди всичко липсата на окосмяване. По-скоро ми се струваше че вместо чуждестранна маймуна съм открил тук загадъчно престъпление. Уверен бях, че ще си спечеля име.

Та нали всъщност човек цял живот се стреми към това. Сега вече по-лесно понасях обидите на своя шеф, който още на следващия ден

ме изгони от светлия кабинет в отделението за влечуги при минералните сбирки в сутерена, където цяла година не бе отоплявано, като че ли от страх да не се разтопят кристалите и сталагмитите. Освен това нае втори стажант — тамошен, местен човек. Той беше немец и още на другия ден започна да излиза с Хилда в обществото. Дори скоро след това буташе и количката с детето. Мене всички ме пренебрегваха и ме търпяха само защото работех по цял ден безплатно. Да, тогава, през трийсетте години, когато се случи това, държавните служители стажуваха безплатно цяла година. Те сигурно възнамеряваха накрая да ме изгонят и да наемат нов стажант, който също цяла година да се трепе, за да бъде изгонен като мен. Само че сметката им излезе погрешна. На всички. Нещата взеха съвсем друг обрат. И именно заради Тарзан.

[1] Бели коне, отглеждани в град Липице край Триест. Б. пр. ↑

ПОСЕЩЕНИЕТО ОТ УЕСТ ЕНД

Нетърпеливо чаках отговора на Кнол. Всеки ден посрещах с надежда пощенския раздавач. Може би най-после носи новината, която ще промени живота ми. Но дълго време нищо не идваше. Да пиша ново писмо, ми се струваше смешно. Всъщност това би било изнудване. Наистина ли трябваше да отида в полицията и да съобщя за своето подозрение? Трудно можех, да се реша. Та нали се радвах, че самият аз ще бъда детективът, който ще разреши загадката. А сега трябва да предам всичко в ръцете на полицията? Май най-добре ще е да отида при него. Ала циркът „Кнол“ сякаш изчезна. Или пък бе прехвърлил немската граница. Никъде не се чуваше нищо за него. Постепенно забравих за надеждата си, започнах да се утешавам с това, че истинските мъдреци не се намесват в световните събития, а по-скоро се задоволяват да ги наблюдават и описват. Но авантюризмът е в кръвта на човека. Той трудно се преборва с него.

В това време Хилда се скара с новия стажант, така че моите шансове отново пораснаха. Директорът започна да отговаря на поздрава ми, а веднъж, когато пристигна нашият шеф, роднината на началник отдела, дори ме похвали пред него.

— Вече ви простих — нахълта един ден в кабинета ми Хилда и седна на бюрото. — На вас човек не може да ви се сърди — каза тя с разоръжаваща усмивка, докато детето от неизвестния баща ревеше навън в количката. — Пък и оттогава вие така се измъчвате, че ми е жал за вас, Андре...

— Казвам се Индржих — възразих аз.

— Ти мой сладък, Индржих...

Трябваше да отстъпя чак до вратата. Щях да скоча през прозореца, ако кабинетът ми не беше в сутерена. Вече си представях как баща й чака зад вратата, за да ме изненада *in fragranti*.^[1]

Но ни изненада съвсем друго лице.

При мен дойде девойка с кожено палто и с каска на автомобилист, от пръв поглед — красавица. Но когато й помогнах да

си съблече палтото и си свали каската, появи се холивудска звезда или парижки манекен, никога не съм предполагал, че изобщо могат да съществуват толкова красиви жени. Тя имаше кръгло лице с големи кафяви очи, светли коси и прав гръцки нос, а фигурата ѝ беше. Направо праксителовска^[2].

— Джайна Джоунс — представи ми се тя. И само погледна Хилда. Хилда се укроти и млъкна като жаба пред змия. — Идвам заради вашето писмо... — И тя запали чуждестранна цигара в дълго цигаре, седна без покана, пое дима, кръстоса крака и отново погледна Хилда. Повече не беше необходимо.

— Няма да ви преча — каза бързо Хилда и почти изтича навън, но все пак бе доловила английското произношение, беше ясно, че посетителката е чужденка, която доста завалено говори немски.

— Всъщност се наричам Реджайна — заяви гостенката ми. — И наистина приличаше на царица^[3]. Само че аз не бях в състояние да ѝ го кажа. Ако на вратата не бе закачена визитната ми картичка, тя едва ли би разбрала кой съм. Дори собственото си име не можех да произнеса.

— Кнол ми предаде писмото ви. Мен също ме интересува случаят — добави тя с видимо отвращение. — Защото и аз вярвам, че той е човек. Но съюзниците ми все повече и повече намаляват — усмихна ми се тя. За първи път. С това ме поощри. Досега ми се струваше, като че ли непрекъснато ѝ е страшно скучно. Сега вече имах доказателство, че се интересува от мен, че е дошла при мен.

— С удоволствие ще ви помогна — за свое учудване свързано казах аз. Изведнъж се почувствувах по другояче. Когато на човек започне да му се усмихва една холивудска звезда, това повишава малко самочувствието му.

— Вярвам, че е човек, и то твърде определен човек. — Тя сложи на бюрото снимката на едър мъж в смокинг. — Младият барон Хоупе. Няма ли да седнете? — още по-прелъстително се усмихна тя. Не можех да направя нищо друго. Защото беше наистина трудно да се разпознае в този джентълмен от висшето общество човеко-маймуната, която неотдавна бях видял в клетката. Започвах да се съмнявам. Да не би в края на краищата да стана жертва на някой луд.

— И така, искам да ви разкажа цялата история. Тя не е чак толкова странна. Нали като дете сте чели „Книга за джунглата“ от

Киплинг? Струваше ли ви се Маугли някак особен? В Индия често се случва от глад хората да захвърлят децата си в джунглата и понякога животните ги отглеждат вместо тях. Дори и лъвовете. Казват, че преди три години в Бомбай бил открит мъж-лъв, който издържал да живее сред лъвовете няколко месеца. Според сведения от Халеп преди два месеца някакви скитници довели там мъж-газела, който живял със стадо газели няколко години, пасял трева и се спасявал от преследвачите с големи скокове. А кой знае какво става в Африка, където отделните племена не отбелязват броя на хората си, изгубени в джунглата? Човек лесно се приспособява. А щом може да се приспособи към нашата съвременна цивилизация, защо да не може да се приспособи, да речем, към мечешката цивилизация, ако се е родил в нея и от малък е отгледан там? Тарзан е само най-известният представител на този вид. А барон фон Хопе е най-важният — каза тя с въздишка. — Той е собственик на много имения в Австрия, Германия и Чехия. Родът му има славна традиция и аз се учудвам, че това не ви е известно. Познат е във всички аристократични кръгове на Европа. И този човек, виждате ли, се представя като шимпанзе в цирка на Кнол. — Тя говореше все по-бързо и по-бързо, сякаш вече не можеше да се овладее или сякаш повтаряше тази история не знам за кой път. Непрекъснато ме гледаше със своята пленителна усмивка. Може би искаше и да ме улови за ръката, но мене ме обземаше все по-силен страх. Вече престанах да я подозирам в лудост, по-скоро смятах, че е измамница, дошла да ме унищожи, защото иска да ме въвлече в някакъв безкраен имуществен спор. И изведнъж пожелах да се върне Хилда. Но не го дочаках, Но не го дочаках, макар да бях сигурен, че подслушва зад вратата. Този ден седях в кабинета си до късна нощ. Джайна беше пристигнала със своя спортен „ягуар“ само за да ми разкаже целия случай, не желаше нищо да я почерпя, не желаше нищо да я питам, имаше нужда само да я изслушам. Това беше най-малкото, което бях готов да сторя за нея. Та нали в края на краищата то не ме задължаваше с нищо, а дори само видът на тази жена ми беше приятен.

— Най-лошото е, че не мога да го спася. И при вас дойдох от отчаяние. Всъщност и антрополог не ми трябва особено. Та аз имам редица удостоверения и мнения от подобни лица, но ми е необходим запален човек, който да се опита да спаси господин барона, който да се

опита да ми помогне. Защото самата аз съм зависима от неговата съдба. Трябваше да се омъжа за него. Негова годеница съм. Запознахме се преди години на английската експедиция на сър Уедърал.

[1] На местопрестъплението (лат.). Б. пр. ↑

[2] Праксител — старогръцки скулптор, живял през 4 век пр.н.е.
Б. пр. ↑

[3] Реджайна (лат. Regina) — царица. Б. пр. ↑

В ТЪМНА АФРИКА

Включих се в тази експедиция от отчаяние. Тъй като искам помощ от вас, трябва да ви кажа всичко. Аз съм хубава, знам това и от малка всички ми го казват. Родителите ми го внушаваха, аз никога нищо не правех и винаги ме пазеха на всяка крачка. „Мъжете ще искат да ти напакостват, защото си хубава“ — казваха ми те. Като че ли имах нужда от охрана чак до двадесетата си година. И наистина искаха да ми напакостват, но не мъжете, както очакваше майка ми, а жените. Подиграваха ми се, желяеха да ме унищожат. Започна се още в училище. Грозните ми съученички и старата учителка се съюзиха срещу мен. Не можех да кажа дума, без целият клас да се засмее, не можех да направя движение, без да го наблюдават голям брой завистливи очи.

— Красотата не е всичко, Джоунс — казваше злобно директорката.

На уроците по танц скоро започнах да се страхувам, защото често ми се случваше някое от завистливите момичета, което с часове трябваше да чака един-единствен кавалер, за отмъщение да ми скъса елечето или да ми настъпи дългата пола, да ми изцапа с червило гърба или да ми оскубе косата в тоалетната. Постепенно изобщо престанах да се показвам пред хората, което майка ми одобряваше. Тя не беше още стара и й бе неприятно, когато в обществото всички гледат мен, а не нея. В службата си бях невъзможна. Разбира се, един от най-известните салони ме прие да представям моделите му, но не можех да направя и десет крачки, без да почувствувам виене на свят от толкова враждебни погледи, които сякаш шибяха бедрата, гърдите и цялото ми тяло с огнени, нажежени бичове. Не знам защо хората толкова завиждат на красавиците — уверявам ви, че да си красив, е най-лошото нещо, което може да се случи на човек, по-лошо и от гърбица. И досега съм доволна, когато успея да закрия лицето си, ако ще с каска на автомобилист и по цяла година карам спортен кабриолет, само за да

нося тази каска, за да не ме виждат, за да не се обръща никой след мен и поне мъничко да си почина от тези погледи и това проклятие.

От мъжете се боях, защото ще искат да ме изнасят, защото трябва да чакам подходящата партия, която девойки като мен заслужават, а от жените — защото ме ненавиждаха. Не можех да понасям повече това, не издържах и на работното си място, особено когато там решиха, че трябва да рекламирам нов вид бельо. Подадох си оставката и се присъединих към сър Уедърал, който отиваше на лов за маймуни в екваториална Африка. Не заради маймуните, въпреки че у дома, скришом, за да не разбере мама, прочетох много зоологически книги. (Защото мама смяташе, че не е прилично красавиците да четат много.) Не се присъединих към сър Уедърал и затова, че новият ми началник доктор Милър беше неопируемо грозен мъж, с лице, покрито цялото с дребни противни бръчки, сякаш върху черепа си носеше кожата на друг, много по-едър и по-пълен човек, така че нямаше да ме заплашва опасност от негова страна. Направих го главно защото цялата експедиция се готвеше да предприеме настъпление срещу така наречения маймунски рай на племето ням-ням, където живеят преди всичко шимпанзета от вида *gana panjaruna* които суданските араби наричат Баам. Както е известно, този маймунски рай гъмжи от мухата це-це и понеже съществува опасност от сънна болест, всички европейци от експедицията се движеха с някакъв плътен воал на лицето, който ги предпазваше от насекомите. Това означава, че лицето не се виждаше, както и тялото, защото светлозелената тропическа дреха по-скоро напомняше чувал и ни забулваше като в монашеско расо, тъй че не се различавахме един от друг. Тогава не се и посъветвах с мама и й писах едва от парахода. Сър Уедърал беше щастлив, че има лаборантка, която му излиза толкова евтино, понеже рядко някоя жена би се съгласила да участва в такава опасна експедиция, а неговите финансови средства бяха ограничени. Доктор Милър се държеше отлично, може би ме разбираше, или поне така изглеждаше в началото. Смело започнах да нося монашеското си расо още на парахода, а когато минахме Канарските острови, никога не излизах без воал. Четях книга след книга и постепенно страхът ме напущаше. Та мухата це-це не е и наполовина толкова опасна, колкото моите колежки, които на предишното ревю ми бяха разпразли роклята така, че само след няколко крачки останах гола пред целия Албърт Холъм. Хората крещяха, а

журналистите едва не полудяха. На следващия ден ме беше страх да изляза на улицата, толкова ми прилоша. А тук тичах по палубата и по пристанищата като новородена.

— Моята главна задача е да се сдобия с полови жлези от маймуна за опитите за подмладяване по Воронов. Колкото повече жлези успеем да съберем, толкова повече пари ще си докараме — казваше доктор Милър. Той много ми харесваше. Говореше за жлезите в търговски дух. И никога не се осмели дори да ме докосне, въпреки че ми даваше подробни инструкции за качествата на мъжките маймуни, с които ще се срещна, и за особения вид операция, която ще изискват от мене. Това беше моят първи инструктаж от този род изобщо, защото майка ми, въпреки че умееше да ме пази от мъжете, никога не бе успяла да ми каже нещо по-близко за тях, така че ги познавах още по-малко, отколкото мъжките маймуни.

— Ще свикнете. Операция като всяка друга.

— И ще станете славна пътешественичка.

— След две години ще оглавите своя собствена експедиция.

Това ми казваха мъжете, които пътуваха с мене. Те бяха със Уедърал, доктор Милър и отец Дилауби, който искаше да основе при туземците нов мисионерски пункт. Той ми разправяше колко негърчета е покръстил в живота си. Беше приятно да го слушаш след сутрешните лекции на доктор Милър, който сигурно не би се поколебал да кастрира и ням-нямите, ако не му го забраняваше законът или поне ако се намереше някой да му заплати риска от подобно провинение.

ПРЕДАТЕЛСТВО

Туземците ни посрещнаха приятелски. Впрочем те отдавна се бяха отдали на канибализъм и само предупредителният подход на майор Уолас, който наскоро беше избил толкова много от тях, че членовете на семействата не бяха успели да изядат покойниците си, ги беше принудил да крият от белите своя лош навик. След неотдашното клане, разбира се, те никак не жадуваха да приемат белия бог, който им предлагаше отец Дилауби. Имаха си своя собствена религия и в тази религия — каква катастрофа за нас! — човеко-маймуните, по тяхному наричани импунду, играеха съвсем особена роля. Считаха ги за свещени животни, за горски хора, които им беше забранено да убиват и ядат. Може би затова техните неприятели им служеха за компенсация.

Така че ни беше много трудно да намерим някъде в областта носачи за експедицията, а и неколцината безбожници, примамени от нашите обещания, се уплашиха, когато разбраха защо ни трябват маймуните.

— И тъй, ловът ще започне там, на място — реши сър Уедърал. — В маймунския рай.

Мястото беше отдалечено от последното негърско село край реката Неле на дванадесет дни усилен ход, през които се наложи да прегазим две големи блата, да заобиколим един водопад и да си проправяме път през най-гъстия храсталак от лиани, който съм виждала някога в Африка. При това постоянно трябваше да уговаряме нашите водачи да не ни напускат, да им обещаваме нови подаръци и да им отваряме бутилки с евтино уиски. Никога не съм подозирала, че в тези места утрините са толкова студени, и едва сега разбирах защо доктор Милър твърдеше, че в екваториална Африка човек най-лесно може да настине или да се разболее от пневмония. Комарите и мухите це-це ни безпокояха и през нощта, а големите прилепи така пляскаха с криле около огньовете ни, че се чуваше много по-силно, отколкото

далечните там-тами, с които туземският магьосник непрекъснато зовеше заблудените си овци да се върнат обратно.

Експедицията не започна добре. Разбира се, най-голямата изненада беше когато на мястото, където някога сър Уедърал бе изградил своята база, не открихме нито запасите, които бе заровил в земята, нито картата, която бе скрил в металическия сейф вътре в колибата. Колибата беше изгорена, металическата кутия изчезнала, сандъкът със запасите изровен. Намерихме го чак следобед под една млада палма, беше отворен и в него като кученца в колиба се бяха настанили малки маймунки. Това бяха маймунки от рода *Larunder nemestrinus nemestrinus* L.

Изловихме ги всичките. А на следващия ден доведоха *semnopithecus leucorhyma*, *rugatrix* и *langura* само шимпанзе не бяха видели никъде. Но тези маймунки не представляваха голяма ценност за доктора.

— Тези жлезички няма да подмладят нито един милионер — засмя се той. — Не за това сме дошли тук...

Същото си мислеха и водачите ни. Те биха се примирили с факта, че ловим маймуните за зоологически градини или ги убиваме заради кожата, европейците вече бяха постъпвали така, но жлезите? Не, с това не можеха да се примирят. На следващата сутрин те избягаха. Откраднаха ни всичките пушки и муниции. На обяд вече чувахме в далечината изстрели от всички оръжия, като че ли там имаше някакъв, панаир или събор.

— Вината е ваша. Трябваше да вземем със себе си сигурни негри от крайбрежието. Но вие искахте да направите икономия... — нахвърли се докторът върху сър Уедърал.

— Защо изобщо ни примамихте тук? — попита отчето. — Та тук не се срещат повече маймуни, отколкото където и да било другаде в Африка? — Те се караха помежду си до късно през нощта.

Но ние няма да научим защо ни беше довел тук сър Уедърал, защото същата вечер той се застреля в палатката със собствения си пистолет. Явно експедицията за маймуни е била само прикритие на друга цел, която той не можеше да постигне, след като не откри картите, нито съкровището си. Погребахме го по християнски, отец Дилауби произнесе реч и отворихме за обяд последната ананасова консерва с ориз, която ням-нямите не бяха задигнали. Оставаше ни

само пистолетът на сър Уедърал, но той беше малък дамски револвер, който само щеше да раздразни едрото шимпанзе, ако евентуално го срещнем. Но отец Дилауби не беше за първи път в Африка и разбираше от лов. На връщане постоянно застрелваше по нещо вкусно за обяд. При това времето се оправи, дъждовете престанаха да ни измъчват и на мен ми се струваше, че може би на връщане излетът няма да бъде толкова неприятен.

— Но кой ще ни плати сега? — тюхкаше се доктор Милър. — Старият мошеник явно не е имал вече нито грош, тая експедиция сигурно е трябвало да го спаси. Роднините му няма да ни помогнат. Кой знае как ще се доберем до Европа.

Забравих да ви кажа, че в мъртвия открихме само две либри и пет шилинга, както и три използвани докрай чекови книжки. Но аз все още не разбирах от какво се страхуват спътниците ми, чувствувах се добре в джунглата, може би майка ми ще ми изпрати пари за връщане, а ако се наложи, ще остана тук дори няколко години, защото отдавна не бях вървяла така свободно и безстрашно, както сега през джунглата. Смятах, че просто ще се върнем, откъдето сме дошли.

Ала грешах. Пътеката, която ням-нямите ни бяха изсекли в джунглата, вече беше напълно зараснала. Всичко тук пониква и избуява страшно бързо. Напротив, като че ли по местата, откъдето бяхме минали, сега лианите бяха станали още по-гъсти и по-яки, като че ли тази рана беше направила околната джунгла още по-неподатлива, отколкото останалите заплетени растения. А ние нямахме мачете, само джобно ножче и лабораторни скапели.

— Здравата я загажихме... — заяви отчето и гласно изруга. — Поне да беше взел със себе си радиопредавател. Но и от това е искал да направи икономия. Как сега ще потърсим помощ? — И той сърдито хвърли на земята раницата на покойния, която се редувахме да носим. Не исках да ме щадят в нищо и да ме освобождават от задълженията. Но днес за първи път се почувствувах уморена. И днес за първи път ме обзе страх, по-различен от моя познат страх от хората. Днес започнах да се боя за живота си. Направих няколко крачки, но лианите навсякъде бяха еднакво гъсти. Просто да не повярва човек, че през този гъсталак сме могли да дойдем дотук. Спрях се при една палма и се разплаках. Опитвах да отгърна лианите с ръце, но нищо не излизаше и аз плачех все по-силно и по-силно. При мен дойде доктор

Милър, почна да ме утешава, да ме окуражава и накрая и да ме прегръща. Само това липсваше.

— Оставете ме! — извиках аз и му залепих силна плесница и по двете бузи. — Да не би да избягах от мъжете в джунглата, за да остана тук с вас, с такова чудовище? — И се засмях истерично. Отецът, който беше много по-дебел, както повечето от поповете, склочи над мен ръце и след малко аз се молех заедно с него като малко момиченце. Та нали това беше времето, когато единствено бях щастлива? Моето детство. Заспахме под провизорния стан, без дори да пазим през нощта лагера. Ако случайно край нас беше минала пантера, щеше да има чудесна вечеря. Но може би пантерата тази нощ ни беше отминала или пък ни пазеше някакъв добър дух. Сигурно някой ни пазеше. Защото когато на сутринта скочих, разтърках очи и изпих последното кондензирано какао, което ни бе останало, с изненада забелязах пътечка сред лианите. През нощта някой ни беше изсякъл път.

— Погледнете! — показах го на двамата мъже.

— Чудо! — прекръсти се отец Дилауби. — Ти ще станеш светица, момиче... Дева Мария е чула молбата ти.

— Глупости! — изръмжа доктор Милър.

— Щом не вярвате, можете да останете тук — постави го на мястото отец Дилауби. Улови ме за рамото и ме поведе към джунглата. При това така се притисна към мен, че трябваше да го отблъсна. Нима и набожният отец? Нима и от него не ме беше предпазила мрежата на лицето?

Когато се събудихме на следващия ден, видяхме, че беше изсечен нов път. Това ни постресна малко.

— Ето ви на — тържествуваше доктор Милър, който, разбира се, продължаваше да върви с нас. — Кой знае къде ще ни изведе тоя зелен, влажен тунел. Ами ако там не ни чака олтарът на Дева Мария, а някаква тукашна богиня на отмъщението, която ще поиска човешка жертва от нас? Няма що, хубава гледка ще представлява ирландският католик, когато се превърне в черен маг! Сега вече можем да очакваме всичко, всякаква глупост, защото се отрекохме от разума.

— Да не искате да умрете от глад?

— Това би било логично. Бяхме безпомощни, разумът вече не можеше да ни спаси. А ние му бяхме посветили целия си живот. Ergo^[1], трябваше да умрем. Живеем от милостта на някакво

ирационално същество, което изглежда по-подозрително дори от тинята, в която все повече и повече затъваме и от която всеки миг може да изскочи водна змия, алигатор, хипопотам или скорпион, а да не говорим за горските идоли, които също не бива да забравяме... — мърмореше непрекъснато докторът. Преструваше се на неверния Тома, но вървеше, вървеше напред, защото в крайна сметка искаше да се спаси, въпреки че това беше против здравия разум.

Изведнъж пътят ни изведе на малка суха горска полянка. Джунглата се беше отдръпнала, посред полянка-та имаше няколко европейски палатки. Развикахме се в надпревара. Жадни и изподрани, ние се втурнахме, препъвайки се, към лагера. Но никой не ни отговаряше.

[1] Следователно (лат). Б. пр. ↑

МЪРТВИЯТ ЛАГЕР

Първа аз дотичах до палатката. Огледах се, но никого не видях. Да не би лагерът да е изоставен? Надникнах в най-близката палатка. На леглото лежаха два скелета, оглозгани до бяло от мравките, на главите с тропически каски на немския африкански корпус. Не може да откъсна поглед от тях. Бях просто като вцепенена. Лагерът беше мъртъв.

Както установихме по-късно, хората тук са умрели преди около двадесет години. Някъде по време на Първата световна война, може и да не са разбрали, че е избухнала война. Така че намерихме консерви отпреди двадесет години, муниции и ракия, и всичко запазено с присъщата на немците прецизност в стъкло или в непромокаема хартия, та термитите да не достигнат до него. Имаше дори старомодни пушки с идеално смазани затвори и цеви, тъй че върху тях за всичките години не се бе появило нито петънце ръжда, въпреки че всъщност бяха оставени сред тресавища. В специален кальф открихме дневника на експедицията.

В него се прощаваше със света барон фон Хопе, който на път за вътрешността на Африка беше останал сам и болен, защото носачите му го напуснали. Така че ние не бяхме първият подобен случай. В дългото си прощално писмо той предоставяше на грижите на спасителите своя тригодишен син, когото трябвало да вземе със себе си на експедицията. Но спасители май не бяха дошли, защото дневникът беше на мястото си, а скелетчето на детето не открихме никъде.

Дори не го потърсихме, защото в последните дни походите през странните просеки, които се отваряха пред нас в джунглата, съвсем ни бяха отучили да мислим и разсъждаваме логично. Отпуснах се на първото легло в изоставената палатка, без изобщо да ми пречи, че наблизо лежи скелетът на човек.

Събудиха ме тревожни гласове. Доктор Милър беше заловил в джунглата нашите негри. Те го помислили по-скоро за магьосник.

Защото толкова бързо не могат да си проправят път през стената от лиани дори местните следотърсачи. Всички коленичили пред него и го помолиха за милост. Предали му нашите пушки и започнали да търсят багажа ни. Само че къде беше останал нашият багаж? А всичко, което беше на нас, вече беше изпокъсано. Не можехме да се покажем така пред своите носачи. Тогава на отец Дилауби, който до това време беше погребвал двата скелета в гората, му хрумна щастливата идея. Той отвори останалия тук сандък, който съдържаше африканската екипировка на експедицията, и всички се преоблякохме. Оказа се, че с тях е пътувала и някаква жена. Аз получих нейния допотопен тоалет с турнюра отзад върху широката пола. След такова преобразяване, разбира се, не се наложи никой да обяснява на черните носачи нашата магия. Те повярваха, че доктор Милър е по-голям чародеец от техните местни маги, и дори му обещаха на другия ден да отидат с него на лов за маймуни. Цял следобед ние се подготвихме запознавахме се с обстановката в напуснатия лагер, правехме мрежи за ловене на маймуни и се стягахме за вечерта. Всички бяха щастливи. Защото и немските консерви бяха годни за ядене, а ракията отлично отлежала. Само на мен не ми беше добре. Не исках да безпокоя приятелите си, но отново ме обземаше обичайният страх, ужасът, пред който избягах от Европа. Не знам защо. Та нали въпреки допотопното облекло продължавах да нося мрежа на лицето и никой от експедицията не ме беше и погледнал. Докторът и отчето бяха във възторг от това, че най-после имат изгледи за успех, и съвсем бяха забравили, че го дължаха според единия на глупост, а според другия на чудо. Само аз не преставах да мисля за това. Както и защо отново се бе появил моят страх. Имах чувството, че някой непрекъснато ме наблюдава, че някой непрекъснато върви след мен и ме докосва. Но кой? Просто не бях на себе си. Едва на обяд го забелязах. Тоя ден доктор Милър след толкова време отново приготви топло ядене и всички се събрахме около огъня. Там отново усетих, че ме наблюдават. Обърнах очи към джунглата и изведнъж ми хрумна да погледна нагоре, към короните на дърветата. Там висеше едра светла човеко-маймуна, държеше се за клона само с една ръка, което хората никога не могат да направят, и зорко следеше всяко наше движение. Изтръпнах. Не можех да се помръдна.

— Какво ви стана, дете? — попита ме отец Дилауби, но не се наложи да му отговоря. Достатъчно беше и той да погледне нагоре.

Всички замръзнахме на място, дори и негрите, които никога през живота си не бяха виждали бяло шимпанзе.

— Внимателно... тихо... — напомни ни докторът и изчезна в палатката. В това време маймуната се спусна от дървото по най-близката лиана и бавно, като се подпираше на двете си ръце, на четири крака се запъти към нас. Яденето в котела отдавна беше загоряло и се размириша. Маймуната обикаляше около нас, като все повече се приближаваше, негрите бяха клекнали на земята, предполагайки, че е дошъл да ги накаже самият горски бог.

Но в този миг се появи доктор Милър и хвърли изотзад мрежа върху главата му. Той още преди това беше вързал края ѝ за едно дебело дърво. Скоро шимпанзето престана да се мята. Беше уловено. Сега и на мен Милър ми изглеждаше като велик чародей. До вечерта той направи дървена клетка, изрови някъде от склада на лагера голям катинар и заключи милото шимпанзе.

— То ще бъде сензационна ловджийска плячка. Зоологическите градини ще се бият за него... — каза той.

— Но то ме гледа някак си странно... — Все още не можех да дойда на себе си аз. Никога не бях подозирала, че маймуните толкова приличат на хората. Не исках да отида при клетката, на негрите също им липсваше смелост.

— Да не сте приели тяхната религия? — засмя се докторът.

— Странното е там — отбеляза отецът, който ревнуваше малко доктора и не му желаше успех, че през живота си не съм чувал за шимпанзета албиноси. И при това плешиви!

— Тогава малко сте чували — засмя се докторът с превъзходството на естественик, — изобщо шимпанзетата са единствените същества, които могат да оплешивяват. Славното шимпанзе Масука от Берлинската зоологическа градина е било напълно плешиво, като самият Гай Юлий Цезар...

— Ала това шимпанзе има и съвсем особени дъги над очните ями — възрази отецът. — И долна челюст като вашата или моята... погледнете...

Тъкмо бяхме седнали при клетката. Всичко ми се струваше нелепо. А шимпанзето продължаваше да ме гледа, въпреки че го бяха омотали с въже като новородено дете с повой.

— Да не би да твърдите, че е човек? — засмя се докторът и хвърли по животното в клетката пурата си. То изрева от болка, озъби се и сърдито се изходи по малка нужда върху нас.

— Все още ли мислите така? — засмя се Милър, когато бързо избягахме от клетката. — Природата е могъща. Кой знае, сигурно се отнася за някаква мутация, за някакъв преходен вид. Тази албинос ще ни прослави. Не искате ли да се отбиете при мен на чашка? — покани ме той пред входа на палатката.

— Не — отвърнах аз. — Бих искала да се върна у дома. Това пътешествие е вече твърде богато на изненади...

Но най-голямата изненада ни очакваше на следващия ден. Сутринта клетката беше празна. Въжетата, с които предишния ден бяхме успели да вържем шимпанзето, лежаха на земята. Отец Дилауби вдигна счупения катинар.

— Използувал е шиша от огнището като лост... Употребил е инструмент. Още не съм чувал за шимпанзета, които могат да разбиват каси...

Без да каже дума, докторът извади от джоба си тежкия пистолет. Видът му беше безогледен.

— Почакайте, Милър, опомнете се. Няма да ви пусна да тръгнете по пътя на престъплението. Нима не разбирате, че искате да уловите човек? И при това човек, на когото дължим благодарност за собственото си спасение? Та кой друг ни е изсякъл пътя през лианите? С удоволствие ще се откажа от предишното си становище — това не беше чудо. Спаси ни младият барон Хопе, когото вероятно са отгледали маймуните — И отчето ритна прегризаните въжета, някои от възлите на които бяха развързани. — Той е човек като нас.

— Кой? — не се сдържах аз.

Докторът като че ли не чуваше. Не искаше да се откаже от шанса си. Вдигна на крак негрите. Но те паднаха пред него на колене, треперейки от страх. Знаели наистина, че е голям чародей, но не знаели, че е бог, който може да се явява в две лица.

Защото друг един доктор Милър, който се беше облякъл през нощта, се приближаваше спокойно към нас, като само понякога се отпускате на четири крака. Носеше тропическа униформа и запали пурата си с едно сухо клонче при огнището. Не се страхуваше от огъня. А фигурата му беше като на Аполон.

Но докторът все пак стреля по него. Той ни погледна с недоумение. После побягна към джунглата. Изтръгнах пистолета от ръката на Милър.

— Убиец! — викнах аз и хукнах след барона.

Изтичах след него в джунглата. Той беше първият мъж, след когото тичах в живота си. Престанах да се страхувам. Изведнъж ми хрумна: това се казва партия. Такъв красавец и атлет с аристократичен произход не бих могла да намеря никъде. По пътя смъкнах мрежата от лицето си. Забравих за мухата це-це. Трябва да му се харесвам.

Той беше застанал на един съвсем нисък клон. Известно време се гледахме. Исках да кажа нещо.

— Върнете се, ваша светлост. Това беше грешка. Напротив, всички сме ви благодарни... — прошепнах аз. И той ми се усмихна. Готова съм да се закълна. Засмя се с плътен и приятен глас, после скочи към мен, метна ме на рамото си и нашето пътешествие започна. Уплашено се държах за него. Само от време на време поглеждах надолу. Ние скачахме от клон на клон, от дърво на дърво, сякаш похитителят ми имаше крила. Едва сега ми хрумна каква глупост бях направила. Кой знае къде ще ме отнесе. Та аз не искам цял живот да остана в джунглата. Не така си представях брака със своя Барон. Но вече беше късно. Ако се опитах да се съпротивлявам, щяхме да паднем. Най-сетне почувствувах под себе си нещо устойчиво. Осмелих се да отворя очи.

Намирахме се всред короната на високо дърво, където беше построена нещо като тераса с парапетче — истинско любовно гнезденце. Съвсем наблизо растяха банани, кокосови орехи и орхидеи. Под тях лъщеше езерце, наоколо палуваха ята колибри, пъстри, различни на големина птички, най-малката от които приличаше на бръмбар. Над всичко това се издигаше синият небосвод, а точно отпреде ни, над короните на дърветата, се възвишаваше висока планина, хребетите на която бяха покрити с вечен сняг. Навсякъде около нас беше тихо и скокойно. Погледнах мъжа си.

— Първо трябва да го обръсна — казах си аз.

Така започна нашият меден месец.

МАЙМУНСКИЯТ АД

Сякаш се беше сбъднало всичко, което винаги искаха от мен. Мъжът ми беше красавец, аристократ и живеехме с него в рай. В истински рай. Разбира се, аз още преди това знаех, че маймуните и особено шимпанзетата си строят леговища в короните на дърветата, но това не беше маймунско леговище. Съвсем не. Баронът — защото все още не ми бе известно името му — баронът беше донесъл тук много неща от изоставения лагер на баща си. Преди всичко два дълги байонета от пушки на немската армия, които тук, където всички животни използваха в боя само своите зъби, му заместваха истинските кучешки зъби. Освен това и няколко илюстрирани книги, които барон Хоупе е взел за из път на сина си. С тях започнахме. Той бавно си възвръщаше човешката реч и своите елементарни представи. Така в почивките между любовта и тропическите лакомства станах едновременно учителка и мисионерка. Та нали идеалът на всяка жена е да възпита мъжа си по свой образец. Тук имах възможност за това. Този човек щеше да ми осигури в живота такава охрана, че вече никога нямаше да се чувствавам сама, преследвана и гонена.

Само че ни попречиха маймуните. Те бяха едри шимпанзета, които туземците наричат чипензо, тоест изравящи корени. Най-напред идваха сами, а после на двойки. Сядаха на отсрещното дърво и ме наблюдаваха. Накрая почнаха да подвикват нещо на барона, а аз му крещях няколкото думи, които беше научил: не знаеше, бедният, кого да слуша по-напред.

Едно женско чипензо беше особено противно. Замери ме с камък. Никога не съм предполагала, че могат да си служат с оръдия. И изведнъж виждам, че хвърлят камъни като малки момчета. Баронът искаше да ме защитава, но аз му забраних. Не от страх, а защото баронът трябваше да осъзнае, че е човек, аристократ, който има достойнство и не може да се бие с някаква си маймуна. При това тя беше най-грозната маймуна, която съм виждала някога. Лицето ѝ беше

черно като на горила, задникът островърх и гол, а краката като лопати. Не знам как е могла да му хареса някога.

Но останалите маймуни не бяха дошли от ревност. Изглежда, тук по околните дървета беше техният лагер. Те скачаха от дърво на дърво, пощеха си възките, любеха се без свян и така страстно, че доктор Милър изобщо нямаше понятие от това. Няколко пъти на ден се събираха около едно голямо дърво близо до езерцето, биеха се в гърдите и удряха по кухите дънери, като предизвикваха страхотен шум и оставяха след себе си ужасна миризма. Съвсем промениха моя рай.

Баронът ми обясняваше всичко. На тези събрания те възхваляват своята сила и способности, перчат се с дела, които никога не са извършили, и заплашват враговете си — още по-едри, но и по-саможиви шимпанзета, които туземците наричат нсику. Те отдавна се бият с тях за тукашния рай, въпреки че неговите плодове спокойно могат да изхранят десет племена чипензо и нсику заедно. Но те не искат да ги делят с никого, защото са злоради и жестоки.

Мога да потвърдя това, понеже веднъж ги видях как се бият. Хапеха се и се боричкаха просто от удоволствие. Вече изобщо не ставаше дума за бананите и плодовете, които те късаха и хвърляха в тинята или умишлено унищожаваша. Маймуните си отскубваха цели кичури козина, хапеха се една друга, чупеха си крайниците, кръвта течеше на струйки в блестящото езерце. Тогава моят барон стана неспокоен, отпусна се на четири крака и отново почна да лае като маймуна. Те не му обърнаха внимание. И той заплака. Да, падна на скута ми и се разрида като излъгано дете. Това ми изнасяше. Предишния ден бях намерила в малък кожен катехизис, който баронът си беше донесъл в леговището, няколко запазени столиброви банкноти. Те можеха да ни осигурят пътните разноски до вкъщи и няколко месеца спокоен живот.

— Та ти не принадлежиш към тях — кротко му казах аз, като му се усмигнах и го погледнах в очите. — Ти си човек.

Той се изправи. Още му беше трудно да ходи на задните си крайници. Но се гордееше с това.

— Хората никога не се бият за храна — уверих го аз.

Не искаше да ми повярва. Дори по-късно, когато се приближавахме с пътнически параход към Саутхамптън, той по цели дни прекарваше в корабния ресторант, а като го затвореха — в

корабния бюфет, за да наблюдава как пътниците се хранят, всеки сам, без да бързат да грабят един другиму храна от чиниите, да се замерят с котлети или плодове, да се ритат или избутват от масата, което по-рано беше наблюдавал в джунглата. Просто бе очарован от това.

А пътниците бяха очаровани от него. Защото аз не пожалих пари, за да го облека добре още при първия прекупвач на реката Неле. После на пристанището му поръчах смокинг. Изглеждаше чудесно в него. Като кино-артист. Всички жени се обръщаха подире му и ми завиждаха. Наистина гледаха повече него, отколкото мен. А за това бях мечтала цял живот.

В Лондон ни очакваха журналисти, станахме сензацията на деня.

— Новият Тарзан.

— Последният Тарзан.

— Нови приключения от джунглите...

Портретите ни бяха на първите страници. Майка ми беше щастлива. Вече не ме упрекуваше, че съм заминала за странство без разрешение. По-добра партия наистина не можех да си избира. Правеше всичко, което му кажех. Веднага се подчиняваше. И не преставаше да се учудва.

В германското посолство не ме приеха. Трябваше да се снабдя със сведения от другаде. Всички имоти на семейство Хопе сега притежавал доведеният син на починалия барон. Многомилионно имущество. След една седмица заминахме за Хамбург.

Тук никой не ни чакаше. Нито един журналист не беше дошъл на пристанището. Затова пък двама почти незабележими господа ни последваха чак до хотела, без да ни изпускат от погледа си. Тогава в Германия нацизмът беше в разцвета си. По улиците вървяха цели тълпи мъже в кафяви ризи, на стените висяха големи плакати с портрета на фюрера, дори в хотела ни поздравяваха с вдигната десница. Това беше нещо ново за барона. В Англия не беше виждал подобни порядки.

Брат му ни прие след дълго телефониране, едва когато го заплаших с публичен скандал и съд. Той седеше в инвалидна количка, с голямо карирано шотландско одеяло върху краката. Казваха, че бил с две години по-млад от Тарзан, но приличаше на негов дядо. Разбира се, това беше и неговият главен аргумент.

— Този да е моят заварен брат? Този да е Волфганг? Глупости. Той е умрял преди години с баща си в Африка. Имам за това решение на съда. Или твърдите, че тоя господин принадлежи към нашето семейство?

Той се засмя и посочи на стените портретите на своите прадеди.

— Разреждането на костното вещество е била родова болест у фон Хопе, по това ще ги познаеш по-скоро, отколкото по приликата на лицата. Да не би да искате да кажете, че тоя господин — той погледна с пренебрежение мускулите му, — страда от разреждане на костното вещество? Спорът е излишен. Явно се е добрал случайно до вещите, останали от баща ми. Надявам се естествено, че ще ми ги предадете, защото като законен наследник имам право на тях...

Накрая можеше да поиска и няколкото либри, които бях взела от катехизиса. Моят барон не каза нищо. Само се оглеждаше наоколо с разсеяна усмивка и изведнъж стана и пристъпи към стената. Опита се да отвори някаква врата.

— Какво има зад стената? — попитах аз.

— Нищо — отвърна брат му, — абсолютно нищо.

Едва слугата, който ни изпрати до изхода, ми издаде, че там е била спалнята на стария господар. Зазидали я. Явно в любимия ми се бяха събудили спомени от детството. Само че никакъв съд няма да обърне внимание на това. Аз съм убедена, че той е истинският наследник, но нищо не зависи от мен. Опитах се да му обясня, че искат да го ограбят, да го лишат от правата му. Не ме разбра. Не схващаше какво искам да му кажа. В хотела си купих вестник, а той избърза напред към асансьора, който обичаше както всички технически придобивки. По няколко пъти на ден се взеше нагоре-надолу. Във вестника бе поместена сензационна новина:

— „В бившата немска Западна Африка е открит нефт!!!“ — И отдолу неясна снимка на доктор Милър, който се усмихваше на репортьора, а ръката му бе цялата черна от нефт.

Аз знаех, че сър Уедърал имаше по-други планове от лова на маймуни. Явно те са били известни и на доктор Милър. А сега той ги беше осъществил. Де да бях се върнала при експедицията! Сега можех да съм богата. Бях заложила на празна карта. Този следобед за първи път се държах лошо с барона. Беше ми досадно да му обяснявам всичко като на малко дете. Неговото непрекъснато „защо“ ме

довеждаше до отчаяние. Какво значение има, че е аристократ, щом никакъв съд няма да признае това? Какво значение има, че е красавец, когато умът му е на петгодишно дете?

— Защо си лоша към мен? — попита ме накрая той.

Още не му бях обяснила, че някои хора лъжат. Излязох на разходка. Искях да остана за малко сама. Май такава щеше да е моята участ. Купих няколко немски вестника. Там пишеше, че далеч преди англичаните нефта бил открил барон Хопе, който загинал по време на експедиция преди Първата световна война, и че цялата тази област, дори да не принадлежи вече на германската държава, по право е собственост на семейство Хопе. Интересни новини.

Върнах се в хотела, но баронът вече не беше там. За него била пристигнала лимузина с държавния герб. Но къде са го откарали? Никой не знаеше. Изтичах да се оплача в английското посолство. Но как можех да се оплаквам, когато приятелят ми още отначало се представяше за немски поданик? Английският посланик не бе в състояние да ми помогне. Само пожела да ме покани на вечеря. Но когато му казах за какво се отнася и че посредством барона нацистите биха могли да застрашат нашите английски владения в Африка, той веднага стана сериозен.

Вечерта в хотела ме посети един около четиридесетгодишен мъж, с превръзка на едното око, и в кафява риза, който приличаше на боксьор. Беше голям шеф в СА и още по-голям в Интелиджънс сървис. Каза, че ще ме отведе при Тарзан. Вече всички го наричаха така.

По пътя видях как разлепват афиши, с които канеха гражданите на събрание за Германска Африка. На него щял да говори барон Хопе, който тъкмо се бил върнал от своето пътешествие. Вече започвах да разбирам. Те искаха да го използват в играта за световно господство.

— И ние трябва да им попречим — каза мъжът с превръзката, докато поздравяваше минувачите с вдигната десница. — Трябва да ги унищожим — заяви с ненавист той. — Хайл! — излая към тълпата верноподаници. — Свини — добави към мен. Говореше английски като немски и никога не бях виждала по-странен човек. Веднага му повярвах. Неотдавна някой ми каза, че този човек всъщност е работил срещу британците. Мисля, че това не е вярно. Но в края на краищата той може би наистина не е знаел за кого работи. Пред нас се отвори портата на голяма казарма, на двора на която се упражняваха тълпи от

новобранци с гумени палки и пушки. Май отдавна не бяха виждали жена тук. Но за мен вече не беше мъчение да пресека пред тях двора на казармата. Поне в нещо ми беше помогнало краткото пребиваване в джунглата. Моят придружител ме преоблече в униформа на СА и ме изведе през задното стълбище. След един час седях срещу барона.

— Нима ще помагаш на немците! — с омраза му заявих аз. — Ти трябва да се върнеш в Лондон.

Той не ме разбра.

— Виж какво. В Африка са открили съкровища, точно в твоя маймунски рай. Това съкровище принадлежи на Англия, а не на Германия. Те ще се бият за него.

— Аз мислех, че хората не се замерят с котлети, нито с банани или ананаси — спомни си думите ми той.

— Не, разбира се. Те имат бомби, гранати и газ...

Баронът ме гледаше с недоумение като някой идиот. Между нас се разрази цяла война. С удоволствие бих го напляскала. А той само седеше и клатеше глава, сякаш не можеше да повярва. Стана ми ясно. „Вече са го купили — помислих си аз. — Ще се опълчи срещу мен и срещу нас. Всичко е било напразно. Пак ще работя сред хора, които ме мразят. Сънят свърши.“

— Предател! — викнах в лицето му. — Страхливец, не искам повече да те видя...

Той ме гледаше безпомощно, почти като онова женско чипензо с черното лице.

Вечерта баронът произнесе реч. В голяма зала, пълна до последното местенце. Събраха се с всички униформи, каквито някога са носили немците. Първо запяха своите си песнички. След това на трибуната започнаха да излизат един подстрекател след друг. Славословеха своята сила и способности, хвалеха се с дела, които никога не бяха извършили, биеха се в гърдите, изпаднали в свещен екстаз, и подскачаха на подиума около високоговорителя. Тълпата ревеше, вдигна се страхотен шум. Най-сетне дойде ред на барона.

Аз стоях в галерията, исках да го чуя, все още не губех надежда. Може да се е стреснал от заплахите ми. Може би още ме обича.

— Нали хората не се бият като маймуни — каза той, — разберете се, разделете си маймунския рай. Той може да изхрани всички...

Започнаха да го освиркват, искаха да го изгонят от залата, но той беше добър борец. Практиката от джунглата му влезе в работа. Размахваше микрофона като сопа. Хората на СА падаха по десетима наведнъж. Накрая, целият окървавен и изподран, той скочи през прозореца на улицата. Гониха го по покривите на къщите, но скоро се изгуби от погледа им.

И тогава изчезна. Вече не можах да го открия нито моят познат с превръзката на окото, нито подчинените му. Сякаш потъна в земята. Понеже барон Хопе нямаше пряк наследник и императорът не предостави на никого друго тази земя, купи я една английска компания. Спорът стихна така бързо, както бе започнал. Върнах се в Англия в модното предприятие, където сега рекламирам бельо за съпругите на дебелите милионери, които тичат подир мен в съблекалнята и ми предлагат какво ли не. А като си помисля само, че можех да съм жена на барона, да притежавам всичките му имения и да живея в Швейцария! Не вярвах, че са го убили. Надявах се да го видя някога през живота си. Живеех с тази надежда.

След около една година ми съобщиха за маймуната в цирк „Кнол“. Отидох да я видя. Винаги се намира някой клиент, който ме откарва с колата си. Радват се поне да ме покажат на познатите си.

Това беше баронът, тоест Тарзан, всъщност Волфганг. Беше той, веднага го познах, още докато представяше номера си, а после и в клетката. Но когато поисках да се приближа до него, ухапа ме, като че ли беше истинско шимпанзе. Кнол не искаше да ми го продаде. Поканих двама антрополози, за да се убедят, че наистина е човек. Но на единия от тях той разби долната челюст, а на другия счупи гръбнака с едничко замахване с юмрук. Стана опасен. Трябваше да го вържат. Така че не ми оставаше друго, освен да се върна у дома и от време на време да изпращам на циркаджията пари за подобряване на храната, тоест на менюто на своя годеник.

— Ако можете да ми помогнете — приключи разказа си Джайна Джоунс, — ще ви бъда благодарна. Знам, че ще ми помогнете, сигурно сте се влюбили вече в мен. Цирк „Кнол“ ще презимува в Наход. Ето ви моя адрес. Пишете ми веднага щом откриете нещо ново. Не забравяйте, че става дума за милиони, ако докажем, че той е човек.

Вече беше късна вечер. В колата я чакаше пълен плешив петдесетгодишен мъж. Измери ме с враждебен поглед, а на нея се

усмихна и каза:

— Ще вечеряме в Дрезден с мои приятели търговци, дарлинг. —
Явно я взеше със себе си като жива реклама.

Заминаха. Останах сам с визитната картичка в ръка. Всичко беше
твърде странно, за да мога да го повярвам. Тази нощ изобщо не спях.

СМЪРТТА НА ТАРЗАН

„Той иска да бъде маймуна, той иска да бъде шимпанзе и го прави така добре, че никой не може да докаже нищо друго“ — сякаш чувах подигравателния глас на Кнол. Неспойно се разхождах из студената стая. Да имах поне малко кафе. В това е главният проблем. Защо отново се е върнал към маймунското състояние? Хората са го обидили, хубаво, трябвало е да се бие с тях, но със своето стадо в джунглата сигурно се е бил много пъти. Всеки миг някой млад самец се е опитвал той да ръководи племето. Само че той е очаквал нещо друго от хората. Сигурно сред маймуните се е чувствувал самотен. Искал е да излезе от джунглата, както хората са направили това преди векове. Извървял е пътя от неандерталския човек до цивилизацията за няколко седмици. Но защо? За какво е мечтаел? Какво е основното у нас, хората, с което се отличаваме от маймуните? Мога да изброя всички антропологически белези, но трябва да има и други различия. Сетих се за психологията и философията, които не се изучават, когато следваш естествени науки. Да не би да е искал религия, която да го избави от страха пред смъртта? Желаел е да познае своя бог? Или е мечтаел за работа, при която не само със сила, но и с разум би могъл да видоизменя немилосърдната природа? Но нали е имал всичко това? В леговището — катехизис, а в пояса — байонет. В Лондон катедрали, в Германия магистрали, сигурно е минал покрай фабрики, видял е пристанища, кранове и багери, та човечеството е направило голяма крачка напред от първобитния нож и заклинанието на огъня. Отново и отново мислех за побоищата. Защо са му били толкова противни, та чак се е разплакал пред Джайна? Били са проява на егоизъм. Може би е мечтаел да срещне безкористно същество, копнеел е за любов? Разбира се. Та нали няма друго оръжие срещу проклятието на самотата и чувството за изоставеност. И не го е срещнал. Джайна го е напуснала заради оня спор. Дори сега, когато всъщност е извършил самоубийство, когато жив се е погребал в маймунската клетка, тя отива при него само заради милионите му, заради титлата и безгрижния

живот. Отново като егоист. Така не може да го спаси. Вече не ми беше студено. Сновях из стаята като опиянен, сякаш убеждавах пълна зала със слушатели, които жадуват да спасят Тарзан.

Трябва да му се покаже някаква човешка постъпка, извършена от милосърдие или любов, ами че той не е имал възможност да види подобно нещо. Само така ще го убедим, че човек се отличава от маймуните. А не, като го оковаваме както през Средновековието. Тогава целият спор ще бъде спечелен и Джайна... В същия миг разбрах, че не бива да мисля за нея. Естествено, трябва да го убедим, че ни интересува само той. Ще се откажем от неговите имена, ще се откажем от тази хубава жена, защото искам да му помогна. А затова трябва да го обичам. Да, сега ще бъде мое задължение да обичам горещо странното плешиво същество в цирка „Кнол“.

На следващия ден заминах за Наход. Бяха готови веднага да ми продадат Тарзан. Скоро разбрах защо.

Циркът се беше разпаднал. Служителите бяха избягали, артистите ходеха да помагат по строежите. Тарзан лежеше с температура в клетката си. Беше в безсъзнание. Дадох ми го евтино.

Откарах го в болницата. Нито за миг не се поколебаха да го приемат. Разбира се, че е човек. Заявих, че се казва Барон и че е странствуващ артист. Волфганг Барон. Лежа в нашата градска болница няколко седмици. И аз ходех всеки свободен миг при него, за да му разказвам за хората. Не исках да го убеждавам в нищо. Само го улавях за ръка и го уверявах, че като оздравее, ще научи всичко за своя многоброен род, че всички ще му помогнем да намери това, заради което е напуснал джунглата. Сестрите се държаха ласкаво с него. Наистина той не беше вече красавецът, за когото мечтаеше Джайна, но все още беше интересен мъж. Всички се грижеха за него. Маймуните изоставят болните си, поне аз така смятам. Да се грижиш за чужд болен, е едно от човешките качества.

Изглежда, то подействува на Тарзан. Накрая започнах да говоря за неговия случай. За това, че Джайна все още го обича, и че го чака, че той отново може да се върне сред хората, тъй като нищо не е загубено. И така, след няколко седмици той се вдигна на крака, отново започна да ходи изправен, както тогава, когато е избягал от джунглата. Главният лекар ме извика при себе си:

— Наистина пневмонията премина, но туберкулозата е неизлечима. Изглежда, че тоя човек изобщо няма никакви противотела. Такива случаи са познати само при африканските негри или при хора, които от малки са живели в тропиците. Ще протече бързо. И за съжаление няма надежда.

Спомних си, че наистина почти всички маймуни, които докарват в Европа, и особено по-едрите, след няколко години умират от туберкулоза. Но моят въпрос, моят проблем относно човешчината не е зависим от никакви бактерии. Ако спечелим, ако го убедим, няма да има голямо значение, че скоро ще умре, защото ще умре щастлив и не сам.

Настаних го на работа в нашата зоологическа градина като метач. Дадох му фуражка и голяма метла и по цял ден метеше пътешките. Само нощем, без никой да види, влизаше в клетката, защото все още трябваше да го водят като маймуна заради висшестоящите органи. От една страна, те не биха позволили да купят човек от някакъв цирк, и от друга, като човек нямаше да има право на няколкото банана и на кило то моркови, които нашите маймуни получаваха за сметка на държавата. Тогава имаше безработица и метачите не можеха да печелят толкова, че да си купуват банани.

Освен това се надявах, че дълго няма да бъде метач. Веднага изпратих телеграма на адреса на Джоунс в Лондон и я чаках всеки момент да се появи при нас.

Най-сетне получих отговор. Джайна ме канеше с Тарзан в един международен хотел в Прага. Просто бях възхитен. Директорът на нашия музей вече отдавна подозираше нещо, но за щастие никога не се грижеше за книгата и документите, така че засега от негова страна не ме заплашваше опасност. Затова пък ме беше страх от Хилда. Тя непрекъснато ме подозираше за Джайна. Отново започна да ходи с втория стажант и съм сигурен, че само дебне кога ще ѝ се открие възможност да ме унищожи.

До Прага пътувахме мълчаливо. Тарзан се държеше вече съвсем нормално, в своето облекло на прост служител никак не се различаваше от останалите пътници, но все мълчеше, все не се осмеляваше да каже нещо. Надявах се, че ще дойде на себе си, когато види своята любима, та нали му бях услужил със собствения си одеколон и го отведох на бръснар още на гарата, за да ѝ направи

колкото се може по-добро впечатление. Имах чувството, че вода на сватба собствения си брат.

Само че в хотела не ни чакаше Джайна. Вместо нея ни посрещна известният пражки адвокат Льови-Нехански:

— Имам пълномощно от госпожица Джайна Джоунс, която не можа да дойде по важни причини, незабавно да заведе дело за възвръщане на именията на господин барона и за признаване на неговото поданство. Да речем, швейцарско...

Тарзан стана неспокоен.

— Това е излишно — усмигнах се спокойно аз, — Волфганг няма да поведе никакво дело, споровете са му омръзнали. Именията му не го интересуват.

— Какво? — Адвокатът изпусна смаян книжата на бюрото. И тогава Тарзан се усмигна за първи път. Значи имах право. Само за това не е искал да говори с тях, егоистите са му били противни. Приятелски го улових за ръката:

— Господин баронът предоставя своите имения за благотворителни цели. Те не го интересуват.

— В такъв случай моята клиентка не се интересува от господин барона — учтиво се поклони доктор Льови-Нехански. — Има възможност да склучи брак с цяла дузина други блестящи партии — каза той и многозначително погледна изтърканото палто на моя довереник.

На връщане във влака не мълчах. Обяснявах му, че това явно е грешка, че нищо не е изгубено, че Джайна ме е уверявала колко много го обича и че изобщо адвокатите са голяма пасмина, по-лоша и от хиените и бръмбарите-мършояди в джунглата. Но не можах да скрия собственото си безпокойство. Проявих го, като му заговорих, че сега ще трябва за известно време да се преместим отново в клетката и съвсем за кратко — докато изясня случая с писма — да се преструва на маймуна, защото иначе ме заплашват големи неприятности, дори бих могъл да загубя мястото си, а той сигурно разбира, че правя всичко заради него. Ако дойде друг стажант, Тарзан ще бъде обречен да стои в клетката до края на живота си и затова го моля да влезе в положението ми, което така неочаквано се е усложнило от факта, че съм повярвал на налудничавите капризи на някаква си лондонска красавица. Издадох се. Той разбра, че и аз вече не вярвам на Джайна.

Още същата нощ се обеси в клетката си. И така неопровержимо доказа, че е човек. Защото, както е известно, животните не се самоубиват.

С това, разбира се, ми създаде неприятностите, от които се опасявах. Хилда и новият стажант разкриха всичко. Бях уволнен.

— Такава е наградата, когато човек назначава чехи — с презрение се сбогува с мен директорът. Междувременно той се беше присъединил към хенлайновците^[1]. — Вие сте или лош антрополог, или мошеник. Това ще докаже съдът. Но нашият славен град вече не се нуждае от вас! — И се удари самоуверено в гърдите.

Заминах си с нежелание. Имах там много приятели сред немските колеги и ми се струваше, че отново някой подготвя някакъв маймунски спор. При това се упреквах, че всъщност аз бях виновен за смъртта на Тарзан. В решаващия миг започнах да мисля за себе си, не го обичах достатъчно. Не издържах на изпитанието. И ми е мъчно за него. Връщам се към своята самота, както се бе върнала към нея Джайна, връщам се в джунглата. Но поне разбрах къде е спасението. Искам да го намеря, искам да го търся, ако ще и цял живот, навсякъде около себе си и в самия себе си. Влакът заминава.

Аз също бях решил да бъда човек.

[1] Членове на фашистката партия на судетските немци. Неин основател е Конрад Хенлайн (1898–1945). Б. пр. ↑

ОСТРОВЪТ НА ПИРАТИТЕ

НА ЗАПАД ОТ ТРИНИДАД, 17... ГОДИНА

Беше в края на август, някъде между пладне и шест часа, западно от Тринидад, когато откъм безветрения борд за първи път забелязахме на хоризонта мачтата на пиратската шхуна. Отначало се виждаха само реите, после стражевата будка на мачтата и привечер — целият кораб заедно с черния флаг отзад. Всички го очаквахме, знаехме, че ще ни преследват още от Ливърпул. Дори се изненадахме, че се появиха толкова късно. Бяхме обмислили как да ги посрещнем. Имахме на палубата дузина съвсем нови мортири, с каквито все още не са въоръжени и корабите на кралицата, а от прочутите парижки работилници бяхме снабдени с най-добрите мушкети, каквито войската на френския крал ще си набави навярно едва след няколко години. Всеки от тях струваше повече от чифт чистокръвни арабски жребци. А под носа на кораба — голямо количество барут, докаран направо от Италия, където, както е известно на всички, в двора на маестро Луиджи се произвежда най-добрият неовлажняващ барут. При това наставаше времето на пасатите. А когато морето изведнъж утихне напълно и корабите се спрат под палещото слънце, което е в състояние да побърка и най-здравия разум, всичко зависи само от екипажа. Понякога той трябва да се залови за греблата, както на древните галери. Моите хора бяха решени на всичко. Та мъжете на моя кораб принадлежаха към най-добрите ливърпулски семейства, към елита на младежта, — джентълмените. Единствено кормчията се числеше към моряшкото сдружение. Взехме го със себе си, защото разбира от компаси и от местоположението на звездите, така че и слепешком може да определи посоката. Аз съм забравил много неща от последното си морско пътешествие. Приятелите ми — защото на кораба всички сме приятели — знаят защо отиват на екваториалните острови. Те искат да воюват за своя идеал. А пиратите плават по морето само за плячка. По цели дни се наливат с ром и ако се спрат на екватора, веднага се улавят за гушите, преди да са успели да уловят

веслата. Познавам ги. Познавам екипажа на капитан Флинт. Самият аз навремето кръстосвах с него моретата.

КАК СТАНАХ ПИРАТ

Баща ми, бог да го прости, имаше малка пристанищна странноприемница край стария уединен рейд южно от Ливърпул, в Касълска околия. Един умиращ моряк, за когото се грижех като момче, ми даде скица на карта, на която беше нанесен най-богатият и най-прекрасният остров на този свят — както ми каза на смъртния си одър добрият човек. Той ме закле да отида там сам, ако искам един ден да бъда щастлив и богат, да отида там и никога да не се връщам. Тогава аз не отдадох значение на бълнуването на умирация и хвърлих скицата му на дъното на сандъка в таванската стаичка на нашата странноприемница, където живеех заедно с братята си. Ала когато, осемнадесетгодишен, Мери ми измени и се омъжи за големия Джим, който се върна от войната срещу французите като фелдфебел, аз отново се сетих за далечния остров на стария моряк, където човек пак може да бъде щастлив. Оставих се да ме завербува първият кораб, минал покрай нашия залив, избягах от къщи и с тоя кораб, който се занимаваше с пиратство, пропътувах много мили по моретата, докато един ден стигнахме при търсения от мен остров. Това беше незначително островче в Западните Индии, съвсем незабележимо на вид. През нощта скочих през палубата и заплувах към него. Излязох на брега сред морските лъвове, странни, лаещи животни, които извикваха ужас у мен. Но скоро се отърсих от целия ужас. Обитателите на единственото село на острова ме посрещнаха гостоприемно, като че ли бях бог. И наистина, както научих после, в религиозните си представи те очаквали някакъв зелен бог, който трябвало да дойде от морските вълни.

СТАНАХ ВЪРХОВЕН ЖРЕЦ

Сгодиха ме за своята прелестна кралица, която живееше в единствената зидана къща в селото. Станах техен владетел и върховен жрец, което не ми изглеждаше трудно, понеже всички хора в селото бяха щастливи и доволни; те не трябваше да работят много, защото благосклонната природа им предлагаше всичко, не трябваше да се обличат, защото климатът беше винаги приятен, и никога за нищо не се караха, защото при постоянното изобилие в техните сърца не беше влязла злобата. Отгоре на всичко зад селото се издигаше възвишение, където тези блажени хора добиваха чисто злато за сечивата си. Златото беше единственият метал, който те познаваха. Всичко на острова беше от злато: сечивата и полиците, тенджерите и котлите, лъжиците и копията, които те използваша само като ритуални пособия, в чест на своите прадеди, отседнали някога на този остров. Живеех щастливо.

КОГА ЧОВЕК Е ЩАСТЛИВ?

Само че аз не умеех да ценя своето щастие. Скоро започнах да тъгувам за родината, щастието само по себе си не ми бе достатъчно, исках да се похваля с него на приятелите си. Като че ли в живота човек се нуждае от зрители, които да му завиждат. Като че ли не може да бъде щастлив без нещастieto на ближния си. Поне на мен ми изглеждаше така. А моите островитяни не умееха да завиждат. Направиха ми голям сал и ме пуснаха да се върна на Небесата — както те предполагаха.

Дори и кралицата им не изпадна в отчаяние, макар да смятах, че ме обича. Тези хора не изпитваха болка от нищо, защото никога не подозираха в нищо другите. Понякога си мислех дали този остров не беше митичната Утопия, за която често бях чувал да се говори.

МОЯТ ПРЕСТОЙ НА НЕБЕТО

Поне така ми се струваше, когато се върнах в Ливърпул. Сякаш наистина бях на небето. Златото, което донесох със себе си от митичния остров, ми отвори вратите навсякъде, и в най-висшите кръгове, и ми спечели добри и прекрасни приятели. Само че такива хора имаше много. Та тогава всеки знаеше: върнал се е от далечни морета. Ако не е бил пират, значи е открил съкровище или нова земя. Преследваше ме цяла тълпа от авантюристи и безделници. Претърсваха стаите ми, когато не си бях вкъщи, подкупваха слугите ми и изпращаха при мен най-красивите куртизанки, за да изкопчат с хитрост тайната ми. Най-последно ме срещна капитан Флинт, от кораба на който бях избягал. Всичко стана ясно. Той дойде при мен и ми предложи процент, ако го отведа при своето находище. Искях да позабавя нещата. Знаех, че не мога много да ги променя. Капитанът добре си спомняше на коя географска ширина съм изчезнал. Дори да не му кажа нищо, ще замине за там на своя отговорност и ще избие моите благодетели. Обещах му да взема решение до една седмица.

ГОВОРЯ С КРАЛИЦАТА

Още на следващия ден заминах за Лондон. Кралицата ме прие същата вечер. Каза ми с усмивка, че е чула вече за моето богатство. Разбира се, тя е готова да изпълни желанието ми и да защити с флотата си моя остров от капитан Флинт, ако ѝ съобщя разположението на острова, където ще ме назначи губернатор с висока заплата, и ще бъде приет в рицарското съсловие. Но богатството на острова и неговото население принадлежат на короната. Толкова ми каза кралицата. Но аз познавам войнишката паплач, която служи в колониите на нейно величество. Каква е разликата между нея и капитан Флинт? От време на време най-добрите пирати ги приемат в рицарското съсловие, такъв е обичаят, ръководен от златото. Побързах да се върна в Ливърпул.

ДРУЖЕСТВО ЗА СПАСЕНИЕ НА ОСТРОВА

Основах, значи, ново дружество заедно с моите приятели, предани на висшите нравствени принципи синове на благородници, повечето от които не одобряваха суровите действия на своите бащи. За всичките пари, с които разполагахме, закупихме облекло и оръжие, качихме се на кораба, който преди известно време бях наредил да построят, и тайно отлавахме от пристанището. Целта ни беше ясна: да спасим последното кътче на този свят, където хората още се чувствуват щастливи, да им помогнем да защитят своята Утопия, да проявим човешко достойнство. Такова приключение подхожда за джентълмени. Бързо избягахме. Но капитан Флинт също не бездействуваше. И днес между обяд и шест часа, западно от Тринидад, откъм безветрения борд за първи път забелязахме на хоризонта мачтата на шхуната му. Имах още една изненада. Под палубата бяха приготвени чували, пълни с луидори, гвинеи, цехини, моадори, динари и талери, които възнамерявах да пръсна сред екипажа му, когато техният кораб се приближи. Знам как пиратът за един луидор е готов да пожертвува и най-верния си приятел. Представях си как ще се сбият помежду си за имущество, което за нас няма никаква цена.

НО СЕ НАМЕСИ ТРЕТА ШХУНА

На следващия ден рано сутринта тя мина покрай нас и ни поздрави с изстрели и от двете си малки оръдия. Флагът на кралицата весело се развяваше от кърмата ѝ. Беше военна шхуна на нейно величество. Вече ни е чакала във водите близо до моя остров. Закачи се с куки за кораба на капитан Флинт и започна жестока сеч. Пиратите и войниците си разбиваха главите заради плячката, при която трябваше да ги заведем ние. За наш късмет се забавиха чак до вечерта. Моят наблюдател в стражевата будка припадна. Той беше син на лорд Максърсън и никога в живота си не беше предполагал, че хората могат да бъдат толкова жестоки едни към други. Беше забравил, че и баща му навремето бе командувал шхуна на нейно величество.

СПАСЯВАМЕ ОСТРОВА

На другата сутрин хвърлихме котва край моя остров. Пиратите и хората на правителството не се виждаха. Така че разполагахме с няколко часа. Жителите на селото ме посрещнаха с възторг, кралицата се разплака. Искаха да устроят голямо тържество, защото смятаха, че се връщам като могъщ бог с цяла свита от светци. И почти бяха прави. Всичките ми приятели бяха обзети от благородната мисъл да ги спасят. Бързо им разказах за опасността. За това, че след няколко часа ще пристигнат неприятели, които ще искат да ги ограбят, а може би и да ги убият. Не ме разбраха. Не знаеха какво е неприятел. А представата, че човек може да убива човека, сякаш е животно, им се струваше смешна. Не ме разбраха и вместо това ни устройоха блестящо угощение, през време на което танцувах в наша чест най-хубавите момичета и най-хубавите момчета от селото. Ние вече преценявахме кого за каква задача да използваме при отбраната. Но те не разбираха от дума. Приятелите ми нетърпеливо поглеждаха към хоризонта дали скоро ще се появят шхуните с нашите преследвачи, нетърпеливо се опитвахме да прекъснем тържеството. Ала те бяха силни, винаги, когато поискахме да се възпротивим, ни слагаха да седнем в златните кресла като малки деца. „Те ще бъдат добри бойци — помислих си аз. — Но как ще ги накараме да се бият?“ Танцът бързо обхвана цялото селище. Познавам ги, убиват времето си в благородно съревнование, игри и танци. Сега ще се танцува до изнемога. Приятелите ми бяха нещастни. Нима няма да успеем да спасим този народ? Девоичките им са толкова хубави и виното упоително, нима и ние ще забравим целта, която сме си поставили? Тогава ни даде съвет кормчията Израел Ханди, който единствен разбираше от кормчийство и затова ни придружаваше. Под палубата имало много железни топки с вериги, с които можел да се върже човек. Ще прикрепим към краката им железните топки и така ще успеем по-лесно да ги подчиним. Когато паднаха от умора след танците и веднага заспаха, ние се заловихме за работа. Навлякохме им брони срещу куршумите от мушкетите, на

главите им сложихме шлемове, а на краката привързахме многолиброви тежести.

УБИВАМ

Жените искаха да ни попречат. Не разбираха какво възнамеряваме да направим с мъжете им. Ханди отново ни посъветва: да затворим жените в къщите. Ако някоя излезе, да я накажем. Опитах се да обясня това на кралицата. Но тя не ме разбра, искаше да започне да крещи, искаше да събуди мъжете, които въоръжавахме, как то спяха. Трябваше да ѝ запуша устата, ала тя се съпротивляваше с всички сили, не желаше да прояви благоразумие, знаех, че виковете ѝ ще събудят острова, ще осуетят отбраната му и тя ще стане жертва на пиратите. Искан да я спася, стиснах по-силно устата и шията ѝ и я удуших.

В това време туземците се събудиха. Не желаша и да чуят обясненията ни. Не обръщаха внимание на мушкетите, с които се канех да ги науча да стрелят. Те смъкнаха от себе си броните, предназначени срещу куршумите, с лекота — при огромната си сила, — откъсваха тежестите, които, както се издаде Ханди, били на кораба ни заради товарите от роби. Корабът трябвало да служи за превозване на роби. Туземците се нахвърлиха върху нас. За пръв път ги виждах ядосани. Обградиха ни в единствената зидана сграда. Не приемаха никакви обяснения, а когато излязох пред тях, хвърлиха върху мен единственото си златно копие. То ме одраска по рамото. После почнаха да ме замерят с камъни, донесоха ножовете си и взеха да правят нови и нови копия. Нападнаха ни и се наложи да стреляме по тях. Имахме достатъчно мушкети и барут. Моите джентълмени бяха отлични стрелци. Ловът беше едно от любимите им развлечения. Стреляхме и по жените, защото те най-много ни застрашаваха с горящите клони, които хвърляха на покрива. Вече изглеждаше, че ще изгорим или пък че някой клон ще подпали бурето с барут и всички ще хвъркнем във въздуха. Засилихме стрелбата. А вятърът разнесе огъня из цялото село.

КОЙ НИ СПАСИ НАКРАЯ

Това беше едноокият капитан Флинт с вечния папагал на рамото, който крещеше мръсни думи из острова. И неговите моряци ругаеха изненадани. Те бяха успели да потопят правителствената галера с намерение сами да завладеят острова. Но ние ги бяхме изпреварили. Видяха резултата от работата ни. Селото гореше, туземците стенеха по земята. Пиратите ни взеха със себе си.

ПОУКАТА

Оттогава безмилостно кръстосвам моретата. Приех прякора Скелета и всички кораби свиват към пристанищата само като зърнат флага ми. Английският крал, който се възкачи на трона след кралицата, и испанският владетел вече на два пъти ми предлагат цялата си флота, за да я предвождам било срещу Испания, било срещу Англия. Но аз плувам по моретата сам със своите джентълмени и ще продължавам занаята си като някакво проклятие, докато не се спася, докато някой не ми каже къде съм направил грешка.

КОЙ ЩЕ МИ КАЖЕ ТОВА?

(По стария текст, открит в запечатана бутилка, уловена от капитан Стивънсън на юг от Карсо Кастельо, западно от Тортуга, преведено от английски и записано на 8.12.19.)

ПРОЦЕСЪТ, ЗА КОЙТО НИКОЙ НЕ НАУЧИ

— Уважаеми съдии! — Щом обвинителят свърши речта си, професор Нойман стана, огледа присъстващите, сложи си пенснето и започна да чете, като че ли изнасяше лекция пред студентите: — Обвинен съм, че съм нападнал професор Орлов в кабинета му и съм го ударил по главата с микроскопа, с което съм му причинил тежка телесна повреда. Много съжалявам. Защото аз исках да убия професор Орлов...

В съдебната зала всички млъкнаха. Журналистите бързо започнаха да пишат. Присъстващите гледаха учудено обвиняемия, който със защитата сам си утежняваше положението. Но професорът спокойно продължаваше да говори:

— Преподавам хистология в нашия факултет по естествена история вече почти седемнадесет години. Моята катедра, както може би знаете, се помещава в една стара сграда на университетския ни град заедно с катедрата по физиология. Искам да кажа, дами и господа, че там хистологията едва живурка, защото професор Орлов със своите физиолози отдавна ни избута в сутерена, където по цели дни работим на електрическа светлина. Орлов ме ограничаваше и финансово. Всичките си разходи трябваше да му представям за одобрение, въпреки че не ми беше началник и от хистология нищо не разбира. Всеки знае, че неговото невежество като специалист се балансира само от роднинските му връзки с министъра на култа^[1], в семейството на когото така ловко се намърда като заврян зет. Неговата изследователска работа е дело на асистентите му, които той може да си подбира сред младите учени, докато аз разчитам само на единствения си помощник, на младия доктор Мах. Преди около една година асистентът ми изпробва новото нервово багрилно вещество, мое собствено производство, което нарекох етнакронит Г. Само че по време на работата над микроскопичните парченца тъкан, изглежда, известна част от багрилното вещество се е изпарила и е предизвикала отравянето на Мах. Преди това изобщо не подозирахме за тези

свойства на новото съединение. Явно се касаеше за най-силната позната отрова, действаща като газ, който изобщо не се усеща и само едно вдъхване от който предизвиква тетанусни гърчове по целия организъм. Върху лицето на доктор Мах се беше изписала класическа сардонична усмивка, така че изглеждаше сякаш се подиграва на състоянието си. Но сигурно не е имал голямо желание за това, защото, когато го открихме, гръбначният му стълб беше изопнат като лък и той се докосваше до пода единствено с главата и със стъпалата си. Не можеше да се движи. Животът му беше в опасност. Веднага унищожих отровното багрилно вещество, но същевременно отново помолих на моето отделение да бъде дадено поне още едно помещение, което да може да се проветрява, защото, ако го имахме, не би се стигнало до подобно произшествие.

След няколко месеца, когато за щастие моят асистент беше вече здрав, в института най-сетне се появи следствена комисия. Това бяха двама дребни чиновници с протрити лустринови костюми, които дръзко започнаха да ме разпитват. Искаха да знаят свойствата и вида на отровния газ, който бе предизвикал отравянето. Само че аз се нуждаех от ново помещение. А те пак ме запитаха строго за моя етнакронит Г. Това ми се стори подозрително. Изгоних ги.

След една седмица при мен дойде лично министърът на култа. Отначало помислих, че е сбъркал.

— Вашият роднина работи на първия етаж — обърнах му внимание аз. — Добре е обзаведен за приемане на гости...

Но министърът беше дошъл при мен. Вече го били осведомили, че съм открил нов отровен газ. Моята работа много го заинтригувала.

— Аз съм хистолог — подчертах аз, — интересуват ме живите тъкани, а не отровите. Етнакронита открих случайно.

Всички велики открития на тоя свят били дело на случайността, това нямало защо да ме дразни — успокояваше ме министърът. Правителството искало да купи от мен препарата. Искало незабавно да започне да го произвежда. Не разбирах защо. Та нали с него не могат да се тровят плъхове, нито насекоми, етнакронитът не се вижда, нито се усеща, той би бил твърде опасен за хората.

— Ами че тъкмо за това — културно се усмихваше министърът на култа. — Нужен ни е боен газ. Нужно ни е ново оръжие.

— Оръжие ли? — изплаших се аз. — Господин министър, недейте забравя, че сега е 1914 година. Цивилизованите народи вече отдавна не воюват помежду си. Оставете това на балканските народи и на бурите. Развитието на цивилизацията и на науката направи смешна войната. Предполагам, че Франц Йосиф поддържа войската само за това, в нашата държава освен империята да съществува още някаква друга допотопна институция.

— Не разбирате от политика, драги приятелю — изобщо не се обиди министърът. — Сега положението в света е крайно напрегнато. Отношенията ни с Русия все повече се влошават. И именно заради Балканите. Сърбите са намислили да изградят голяма държава, която да обедини всички южни славяни; искат достъп до морето, а по този начин в ръцете им скоро би паднало цялото ни далматинско крайбрежие. Наистина ние вече отхвърлихме веднъж тези претенции при последното определяне на албанските граници и шкодренския инцидент, но ако „Черната ръка“, както се нарича сръбската националистическа организация, пристъпи към други акции, Австрия няма да си мълчи. Ще ги поучим, както и русите, кой има право на Балканите. В това ще ни подкрепи Германия, която води спорове с Франция и Англия. Колониите в Африка трябва отново да се разпределят. Немците няма да се задоволят със старото португалско късче в Ангола, което англичаните им обещаха. Също и мосулският нефт, както и английските интереси в Шат-ел-Араб отдавна ги привличат. Очаква се световен конфликт. Ще воюват милиони.

— Заради Шкодра или заради Шат-ел-Араб? — попитах аз. Не ми беше ясно. Никога не се бях интересувал от политика.

— Заради интересите на великите държави — важно отвърна министърът.

Представих си как милиони войници лежат в гърчове, от които в последния миг бяхме спасили Мах.

— Как ли не! — казах аз. — Щом искате да воювате, имате си саби, използвайте ги. — Трябва да добавя, че министърът беше дошъл при мен в служебната си униформа, обшита със злато и сребро, и с къса сабя на кръста. — Ами че моят газ няма да подбира между войниците и цивилните. Така че не ще ви послужи за нищо.

— В бъдещите войни няма да има разлика между войници и цивилни — заяви министърът. — Разбирам уплахата ви, уважаеми

господин професоре, аз също съм хуманист. Но затова прогресът няма да спре. Ще воюваме с всичко, с далекобойни оръдия, самолети и бойни газове. Ако някъде другаде на света открият етнакронита след нас, сигурно ще го предоставят на разположение на армията. Така че какво ще спечелите, ако откажете да го предадете? Мъничко време? Всички ще ви сочат като предател. И накрая врагът ще ви отрови може би с вашия собствен газ. Докато в противен случай ще станете богат и заслужил човек. Вашият институт ще бъде първи в държавата, ще бъдете отрупан с всички обществени почести, ще ви дадем благородническа титла. Считайте се за спечелил от лотарията на науката. Сам твърдите, че случайно сте открили това вещество. Каква отговорност носите тогава? Каква отговорност носи човек, който случайно е спечелил милион? Утре може да го спечели някой друг.

Но аз го изгоних също като чиновничетата му. Едва ли можех да разбера всичко това. Замина с каретата и слугата в ливрея. Известно време мислех, че е луд. Но после поръчах да ми донесат вестници. През последните години изобщо не ги четях. Сега цяла седмица не правих нищо друго. Наистина изглеждаше, като че ли част от човечеството се беше побъркала, а в същото време ние се опитваме да открием законите на природата, да изнамерим нови лекарства, да спасим болните и да завладеем тайните на науката. Грей, Поанкаре, Сазонов, Вилхелм, Хьотцендорф, Хойос — за първи път четях за тези господа.

След три дни прозвучаха изстрелите в Сараево. „Черната ръка“ уби своя враг и евентуален престолонаследник, Австрия изпрати ултиматум. Настояваше за забрана на антиавстрийската пропаганда, разтуряне на антиавстрийските организации, уволнение на антиавстрийски настроените чиновници, офицери и учителите, замесени в антиавстрийска дейност и пропаганда, като правото да реши съдбата на тези лица си присвояваше австрийското правителство, което трябваше да участва и при разследването и наказването на виновниците за Сараевския атентат. Това означаваше, че се иска смъртта на водача на „Черната ръка“, полковник Драгутин Дмитриевич, с псевдоним Апис. Войната избухна.

А същевременно и кампанията срещу мен. Официално никой нищо не публикува, но започна да се говори, че отказвам да предам на армията важно откритие. Студентите ме освиркаха по време на лекция,

колегите ме зачеркнаха от редакционния съвет на научното списание, а Орлов предложи на доктор Мах професорското място по хистология, което скоро щяло да се освободи.

В това време във войната се намесиха и Русия, Германия, Франция и Англия. От гарата на града ни потегляха полкове млади мъже. И драгунският гарнизон замина да се бие. С блестящи шлемове, бели пелерини, лъщящи мечове и крещящо червени гарнитурни, та вражеските картечари по-лесно да ги улучват. А може би са смятали, че тази парадност ще им послужи за нещо. След два месеца не остана жив нито един от тях.

Навремето драгунският гарнизон беше гордостта на града ни. Тъкмо той разтури семейството ми. След две години жена ми избяга с капитан Имре Ковач в Шалготарян. Може би оттогава вече не обичам войниците. И особено драгуните. Тогава напуснах жилището ни и не излизам от кабинета си в сутерена. Спя там, а чистачката ми носи храна от ресторанта. Не съм претенциозен. Само понякога в неделя или на празник, или пък когато ме болят очите и не мога да чета вече научна литература, се отбивам при доктор Мах, за да се позабавлявам с децата му. Той беше единственият ми приятел. И не ме разочарова. Отхвърли предложението на Орлов. Така че трябваше да ме оставят на мястото. Кого го е грижа за хистологията? Наистина от време на време някой все още ме замеряше с кал или ми пращаше заплашително писмо, но събитията ти помагаша бързо да забравиш. Преди всичко руският фронт и германското настъпление. Започнаха да призовават и запасните чинове. Моя асистент между първите. Явно това го беше уредил Орлов за отмъщение. Лашнаха го в пионерните части. Изпратих го на гарата. Когато се сбогувахме, шестгодишният му син ме запита:

— А вярно ли е, че ако имат оня газ, татко ще се върне след една седмица?

Сигурно често са говорили за това у дома. Може би най-сетне и да не са съгласни с мен? Махова припаднаше. Другите жени плачеха, крещяха, скубеха си косите или си дращеха лицата като в някоя антична трагедия. Железничарите вече бяха свикнали с това. Обливаха ги с вода в специални помещения. В живота си не съм видял толкова сълзи и страдание, както когато заминаваше транспортът с моя асистент. Пред гарата се разхождаше някакъв офицер. Погледна ме с

пренебрежение. Беше Имре Ковач. Драгунски майор. Майор! Най-после се беше сбъднала мечтата му. Беше преместен в нашия град като командир на батальон.

— Nieder mit den Serben!^[2] — крещеше той заедно с другите офицери и размахваше сабя.

Понякога си мислех, че това е само кошмарен сън, несполучлив фарс, от който ще се събудя. Но никой не се смееше. Освен смъртта. След една седмица от Галиция получихме съобщение, че доктор Мах е загинал. Жена му дойде при мен и ми заяви, че аз съм виновен за всичко. Ако бях предал своя газ, асистентът ми спокойно можел да работи в тила. Тя сериозно мислеше така. Аз, аз, който бях отказал да взема участие във всичко това, съм бил виновен. Та нали професор Орлов го беше изпратил там. Орлов беше убил най-близкия ми ученик, моя престолонаследник. И тогава ми хрумна тази идея. На другия ден сам отидох при министъра на култа.

— Готов съм да предам етнакронит Г. Но преди това трябва да направя още няколко опита...

— Всичко е на ваше разположение, скъпи патриоте.

И министърът назова сумата. С нея можех да построя за хистологията цял град. Но те искаха отровата. За охраната на обекта ми дадох ротa войници. Пожелал да я предвожда майор Ковач. По такъв начин той мина под мое командване. Освен това ми изпратиха една красива секретарка и една, която наистина да работи, десет нови асистенти, от които четирима бяха членове на контрашпионажа, и двадесет лаборантки. Беше ни тясно в моите стаички под земята и, разбира се, не можехме да работим. Отгоре на това драгуните тропаха по коридорите, като че ли всеки миг очакваха сръбско нашествие. Поисках нови помещения. Цели три етажа. Отказах да приема друга сграда. Изпратих ултиматум на катедрата по физиология.

Поисках до шест часа да освободят сградата. Незабавно да бъдат забранени всякакви приказки, които дискретидират хистологията (понататък антихистологични), да бъдат уволнени антихистологично настроените работници, лаборанти, асистенти и чистачки, да бъде разследвана антихистологичната дейност в цялата катедра и да бъдат наказани виновниците за затрудняване на работата ми и за смъртта на моя асистент. Което означаваше наказване на Орлов. Аз самият желях да взема участие в цялото разследване...

Някои от новите асистенти предположиха, че се шегувам. Но аз бързо ги поставих на мястото. Ултиматума отнесе Ковач с трима драгуни. Те трепереха пред мен. Нали ги защитавам, заради мен не трябва да отидат на фронта!

След малко Орлов ми телефонира. Бил учуден... Не разбирал... Готов бил да се споразумее...

— Точно така говореше сръбското правителство! — треснах слушалката аз. Все още не разбираха. Почаках до вечерта. Тогава издадох заповед.

— Nieder mit den Physiologen^[3] — крещеше Ковач и размахваше саби със своите драгуни. Започнаха да изхвърлят през прозореца епруветките и скъпите измерителни апарати, пуснаха на свобода зайците, котките, мишките, кучетата и всички други опитни животни. Настъпи истинска суматоха като по време на война. Моите сътрудници ме разубеждаваха:

— Да не искате да ги нападнете заради няколко стаи?

— А знаете ли какво е Шат-ел-Араб? Ангола или Шкодра? Казват, че световната война била избухнала за същата дреболия. — Грабнах микроскопа и потеглих сам срещу своя Апис, тоест професор Орлов. Тъкмо телефонираше на чичо си какво правя. Направих още по-интересно нещо. Счупих му черепа с подставката на микроскопа. За съжаление не го убих. Жалко. Защото всеки ден по врички фронтове се убиват хиляди хора по същата логика, по която нападнах физиолозите. Всяка стъпка, която предприех, отговаря съвсем точно на това, което правеха Хьотцендорф и Берхтолд, Вилхелм и Грей или Пашич. И все пак техните действия на никого не изглеждат безумни. Тях не ги изследваха психиатри като мен, нито пък бяха затворени, а още по-малко съдени. Като че ли войната е нещо по-различно от убийството. Само че, дами и господа, присъдата, която ще бъде произнесена над мен, пада и върху техните глави. Не съм направил нищо по-различно от тях. Ако аз съм престъпник, то те са убийци.

Тук професорът беше прекъснат. Поне тайният протокол, който неотдавна бе открит в земския архив в Моравия, стига дотук. Журналистите, за които става дума в протокола, явно не са написали нито ред. Никой не научи за този процес. А може би никой не се е интересувал от него. Та нали оттогава станаха толкова неща. Преди всичко две световни войни.

[1] Министерство на култа и просветата — така се е наричало по време на Австро-унгарската империя министерството, което се е занимавало с въпросите на вероизповеданието и просветата. Б. пр. ↑

[2] Долу сърбите! (нем). Б.пр. ↑

[3] Долу физиолозите! (нем). Б.пр. ↑

ТАБУ

Аз съм егоист. Никога не го отричам и не споря, когато ме упрекват в това. Дори съм голям егоист и мисля само за себе си. Та нали единствено благодарение на своя егоизъм можах да се измъкна от предградията на Чикаго, където родителите ми и до ден днешен живеят в мизерия, а братята ми са общи работници по строежите. Нали само защото мислех преди всичко за себе си, в края на краищата можах да завърша университет и да получа титлата доктор.

Само че си избрах лоша специалност. След Втората световна война, когато мирът все още продължаваше да е застрашен и беше възможно да се наложи санитарните служби да закрилят своите работници при нови стълкновения, тълпи от млади хора се втурнаха да следват медицина. Разбира се, и финансовите съображения играеха роля. Само че след като изведнъж се появиха толкова лекари, хонорарите почнаха да се понижават, а в Корея здравните работници търпяха най-много загуби, защото трябваше да отиват чак на предните линии. За това само чувах от други. За щастие аз самият не бях в Корея. Но за нещастие не умеех да печеля пари.

Ето защо в крайна сметка бях доволен, че получих място в градския родилен дом, където скоро след постъпването главният лекар ми позволяваше да оперирам и най-тежки случаи. Интересувах се от гинекологичните операции и от уродствата. Нямах нито един приятел в града, а трябваше бързо да си създам име. След една година можех да правя кесарево сечение и на тъмно. А при извънматочно забременяване оперирах толкова бързо, колкото и главният лекар. Можех и по-бързо, но не исках да настройвам шефа срещу себе си. В края на краищата все пак не можах да избегна това и си отидох, изпаднал в немилост. Защото се появи сестрата. Тя приличаше на ангела, на който се молех като дете. Но изглежда и моят главен лекар е бил някога набожен човек. Освен това имаше лека кола. Ала аз все пак оперирам по-бързо от него. В операционната зала и в живота... След

три месеца той ни изхвърли и двамата. Този път егоизмът ми не ми помогна.

Наложи ми се да приема място в една болница за туземци. Нищо друго не ми оставаше. През целия път се радвахме на екзотичната природа и на красотата на местните жители. Напразно. Ние почти не излизахме от болницата. Родилното отделение беше в ужасно състояние, трябваше да работим денонощно. Пък и нямаше къде да отидем. Единственият град в областта е на осемдесет километра от болницата ни и има само една улица и една гара, която ни свързва със света. При особени случаи отиваме в единственото му кино или единствения хотел. Но много рядко. Защото всеки харчи малко, никой не желае да остане тук. Искаме да спечелим пари. Същевременно се посвещаваме на практиката, лекуваме туземците, чийто език никой не разбира, правим опити върху жив материал. Всички се стремим да открием нещо интересно, с което да привлечем върху себе си вниманието на външния свят.

Вече смятах, че съм попаднал на нещо такова. За краткото време, което работя тук, установих, че при тукашните родилки аномалиите се срещат във висок процент. Много по-често, отколкото другаде. Раждат се недоносени деца. И с всеки месец броят им расте. Описах своите случаи и изпратих материала в столицата. Дълго чаках отговор. На няколко пъти ги подсецах. А съвсем сигурно знам, че професор К., чиито лекции посещавах така старателно, проявява специален интерес към уродите и ненормалните. При него бях виждал рядкости като дете без глава, с водениста глава, тумори, по-големи от целия плод, така наречените сраснали близнаци, увеличени или мацерирани плодове — рядкости, които тук са нещо обикновено и снимките на които вече му изпратих. Накрая успях да убедя жена си, че няма нужда от нов костюм, и с парите заминах за столичната клиника. Та нали се касаеше за бъдещето и за името ми. Та нали това откритие е истинска сензация! Само че професор К. ми се разкрещя. Отдавна вече не се интересува от урод-ствата. Не искал заради тях да си разваля спокойния сън. Сега работел върху безболезненото раждане. И ме-не съветвал да направя същото. Почти ме изгони от жилището си, което блестеше от новата разкошна мебелировка. А само преди няколко години професор К. по принцип използваше вестници вместо чорапи и се говореше, че живеел на един таван.

Първоначално в редакцията изобщо отказаха да ми върнат материала. Как си представям това — нахвърли се върху мен някакво секретарче, та чак пенснето му подскочи, — да не би да искам такова реномирано научно списание да печата всевъзможни голословни факти? Нека да задълбоча както трябва труда си, да посоча източниците и датите, да го допълня със статистически данни и цитати на специалисти, включително и с теоретическа обосновка, и тогава, след някоя и друга година — ако получа препоръката на авторитетни лица — ще може да се говори за отпечатване. Изтръгнах статията си от ръката на този дърдорко.

В това време жена ми имала, гости. Посетили я двама господи и много учтиво я попитали дали е вярно, че чичо ѝ е в затвора за мошеничество, и защо не е упоменала този факт при постъпването си в болницата. Жена ми отвърнала, че никой не я е питал за това. Господата само вдигнали вежди, поздравили и си отишли. Но Мария се разтревожила. Когато се върнах, тя остана без пари за костюм, а аз без слава. Ръкописът заедно със снимките беше в чантата ми на масата. Навън беше страшно задушно. Вентилаторът на тавана не работеше. Вече не помня кой от двама ни бе обещал да се погрижи да го поправят. Скарахме се. Това беше първата ни кавга.

На следващия ден ме повикаха при директора. Той беше най-влиятелния човек в болницата и досега едва отговаряше на поздравите ми. Докато чаках в разкошния кабинет, не се чувствувах никак добре. Двете секретарки не искаха да ми кажат за какво става дума, а на шегите ми отговаряха намръщено.

Но директорът се смееше с пълен глас. Настани ме в креслото и ми предложи пура — той пуши пури от страх да не заболее от рак в белите дробове при овъгляването на цигарените хартийки, — предложи ми пура и заговори. Просто ме обсипа с думи и комплименти. Че изобщо не е знаел какъв знаменит специалист работи в болницата му, че е учуден от моята скромност и дори малко обиден, задето не показвам научните си трудове първо на него. Да не би да смятам, че рентгенологът не би могъл да разбере интересните проблеми на акушерството? Него го увличало всичко. И ми предложи да отпечата материала ми в провинциалния вестник. Разбира се, в съкратен вид и с негов коментар. Искал да подкрепи с моя труд

собствената си теза за дегенерацията на туземците. Дори ми предложи в свободното си време да ползвам колата му. Поблагодарих му.

И ето че седнал в колата на директора, чаках жена си пред лабораторията, където тя работеше сега. Чаках дълго. През всичкото време мислех как е възможно дегенерацията да протича толкова бързо у тези нещастници. Ами че броят на аномалиите се увеличава с всеки месец! Просто невероятно.

Отидохме с жена ми на излет в околността. Нашият първи излет. Скоро се сдобрихме. Тя не може да се сърди. Но ми призна, че тук местността не ѝ харесва. Откакто сме пристигнали, не се чувства добре. Вечно е уморена и тъжна, като че ли всичко наоколо я потиска. Огледах се. Наистина и аз чувствавам умора по време на работа, но си го обяснявах с промяната на климата. Впрочем каква ти мрачна местност. Всички ни завиждаха, че идваме тук. „Това е земен рай“ — казваха пътешествениците. След малко млъкнахме. Излетът наистина не беше приятен. Някакво особено затишие цареше в целия край. Срещнахме няколко животни, които дори не избягаха от нас, дали защото бяха много кротки, или пък много съсипани. Не знам.

Накрая спряхме в едно селце. Искях там да заредя, но никъде нямаше бензиностанция. Пред една къщурка си играеше малко кученце. Хрумна ми една идея. Може би Мария ще се поразвесели. Пожелал да купя кученцето. То беше някакъв мелез с дълги уши и къси крачета, миловидно животинче. Но собствениците не искаха и да чуят за продажба.

— Защо? Да не би да е някаква рядка порода? — попитах аз.

— Тук всяко кученце е рядкост — отвърна тъжно преводачът. И посочи селото. Изтръпнах. На връщане изобщо не проговорих, въпреки че настроението на жена ми се подобри. Нима е възможно в този край да протича дегенерация и у кучетата?

После срещнахме някаква транспортна колона. Нарочно спрях при последния камион. Поисках им бензин. Войниците носеха някакви особени бели униформи, каквито не бях виждал никъде досега. И нито един от тях не се усмихна.

— Къде отивате? — попитах ги аз, но те се престориха, че не ме разбират; само един дребосък ме погледна с кисела усмивка. По-скоро се хилеше.

— За гъби! — отвърна той. И веднага някой му се соп-на от камиона. Караха някакви странни предмети, покрити с платнища. Във всеки камион имаше нещо различно: голям показалец, насочен към небето, дълги стълби, странни уголемени копия на детската игра „Млад конструктор“. Камионите бяха няколко десетки. Видях голям зор, докато ги изпреваря.

— Какво искаше да каже? — неспокойно попита жена ми. Но аз не желяех да я плаша излишно. Явно беше какви гъби има предвид. Експлозии. Огледах се. Колоната беше останала зад нас и бавно пълзеше по долината като огромна сиво-зелена отровна стоножка. Първото отровно животно, което виждах в този край.

Заваля дъжд. Като стигнахме пред къщи, не пуснах жена си да излезе от колата. Тя искаше да изтича вътре — трябвало да приготви вечерята, да почисти, да погледа програмата по телевизията. Едва не се скарахме. Не ѝ позволих да излезе на този отровен дъжд. Изведнъж тя започна да ме целува. Беше си обяснила по друг начин това, че я задържах. Вярно, че в този миг не се и сецах за целувки, но жена ми е много хубава и ние досега сме тъй влюбени един в друг, сякаш не сме съпрузи. Останахме в колата, въпреки че дъждът отдавна бе спрял.

В родилната зала не ме очакваха. Обикновено предоставях ражданията на асистентките. Не можех да ставам постоянно. Нямаше да се наспивам. Впрочем според мен при нормалното раждане лекарят и без това е излишен. При него са необходими само малко грижи. Човечеството е съществувало без родилни домове дълги хилядолетия. Често ми се струва, че съм само зрител на странна мистерия. Зрител, който по-скоро може да навреди с нещо. Така че не отидох заради раждането. Търсех книгата със статистиките. Данните за ражданията през последните две години. Тогавашният процент на аномалиите. Но книгата я нямаше. Дирекцията я била изискала още миналата година.

Родилката в залата почти не крещеше. Странно нещо, винаги се твърди, че колкото по-некултурен е народът, толкова повече жените крещат при раждане. А тези тук са на ниско равнище. Останах при нея. Тя така ми стисна ръката, че просто се уплаших. Като че ли аз можех да я спася. Аз... Наредих да донесат кислород и да направят необходимите инжекции за засилване на болките. Защото в акушерството понякога човек засилва болките и от състрадание.

Роди се дете само с лице, черепът не се беше оформил. След няколко минути то умря. Майка му се разплака. Тя хлипаше тихо, стенеше и се вайкаше, а после започна да ни проклина на своя език.

Изтичах при директора. Той тъкмо имаше гости. Неколцина висши офицери и трима възрастни професори, физици, които познавах от снимките им във вестниците. Бяха се отбили пътьом. Отначало говорех бавно, после все по-бързо и по-бързо, докато накрая почнах да крещя. Напълно им развалих вечерта.

— Докога възнамерявате да криете всичко това? Тези изроди? Вие самите сте изроди...

Те не ме оставиха да се доизкажа. Започнаха да ме успокояват. Преди всичко все още никой не бил доказал, че това е последица от излъчването.

— Аз ще го докажа! Дайте ми броя и силата на взривовете, предоставете ми статистиката на болницата и аз ще докажа всичко, ще ви обясня и всички тумори на костите, левкемиите, както и другите тумори...

— Освен това, дори да сте прав, опитите, които се подготвят, се подготвят във висш интерес. Кое е по-важно? Туземците или цялото човечество? Защото тези опити са предназначени за отбраната и спасението на цялото човечество... — поучаваше ме със сериозен вид един възрастен професор с очила, толкова възрастен, че май наистина вярваше на думите си. Той се бил посветил на спасението на човечеството. А такава грандиозна задача изисквала жертви. Те желяели да запазят мира.

— Сигурно ще успеете. Защото на мъртвите не им се воюва. А умиращите трудно ще могат да воюват...

Излязох си. И май затръшнах вратата.

Навън ме спряха двама учтиви господа. Дали знам, че съпругата ми има чичо, а аз имам съпруга? Дали ми е известно, че чичо ѝ е укрil някъде присвоени пари? Ами ако ги е укрil при своя нов роднина?

— Не! — отвърнах ядосано аз. Те ми благодариха и само ми обърнаха внимание, че във връзка с разследването за онзи чичо трябвало да съм подготвен за всичко. Дори и за най-лошото. И учтиво се сбогувах.

У дома ме очакваше директорът. Не ми се сърдел, въпреки че съм провалил такава чудесна вечер. Спасението на човечеството, над което

се работи тук, е велико нещо. Но не всеки е дорасъл да го разбере. Предложи ми най-добри условия в най-добрата болница в столицата.

— Защо?

За да съм престанел да се занимавам с уродствата. Сетих се за професор К. и за неговата разкошно обзаведена квартира. И си избрах безболезненото раждане.

— Отлично! — съгласи се директорът. — Можете да заминете още утре. Ако подпишете декларация.

Подписах я. Ще забравя всичко.

Отворих една бутилка и започнах да пия чаша след чаша. Не знаех къде е отишла жена ми. Започнах да прибирам вещите ни. Не бяха много. Само два куфара. Защото ние изобщо имахме малко неща. Сега всичко ще се промени. Пиех чаша след чаша. Защо да се грижа за човечеството? Аз съм егоист, казвам си го цял живот. Какво ме интересува обществото? Нека измре, само аз да бъда щастлив. Да изпукат всички. Нима ще се погрижат за мен, ако аз умирам? Къде ти. Дори ще плюят. Пък и как бих могъл да се съпротивлявам? Как? Аз съм толкова зависим от другите, от обществото, че когато запала клечка кибрит, превъртя ключа, отворя консерва или си обуя обувките, с всичко това проявявам своята зависимост от обществото, своето покорство, обещавам му послушание. В тази огромна машина трябва да си поне колелце, което се върти колкото се може по-бавно. Но нима едно колелце може да измени посоката на големия танк? Ние отиваме към пропастта. Какво да се прави, вече сме се устремили към нея и скоростта се увеличава...

Отворих вратата на спалнята. Жена ми не беше излязла. Тъкмо се събуждаше. До нея имаше купчина лимони.

— Искам краставица. Или яйца на очи с лук...

— Защо?

— За да ям — отвърна тя с виновен вид.

Само един акушер не би разбрал какво означават подобни прищевки на собствената му жена. Само на един акушер трябва да му се обясни, че се е ходило в града при някой конкурент, за да определи диагнозата. Само на един акушер трябва да му се каже направо:

— Ще имам дете.

Изтръпнах. Спомних си за дъжда, за това, колко време живеем в този край, и за всичките си уроди. Не искам да имам дете без глава! Не

искам мъртвородено дете! Поне занапред не! Защото аз съм егоист. Затова пиша тези редове. Защото съм много голям егоист и мисля само за себе си.

Нека никой не се учудва, че не назовах мястото и болницата, където се случи всичко това. То може да се случи навсякъде. И то скоро!

МОРДЕР

— Не бива да летите! — каза тя задъхана и ме улови за лакътя...
— Това ще означава смърт за вас!

Отначало не можах да я позная. Та тя говореше чешки. А вчера ме уверяваха, че в цялото заведение работят само швейцарци. Бяха горди с това, защото иначе тук помощните работи се извършват главно от италиански сезонни работници, които получават по-малки възнаграждения и затова са някак пренебрегнати.

— Вие чехкиня ли сте? Защо не се обадохте още вчера? Нали работите в онзи ресторант? — исках да се уверя аз. Сега на сутринта тя изглеждаше малко по-другояче. Вчера беше с тиролска носия и плитки, непрекъснато се усмихваше и наблюдаваше клиентите е някакво нетърпение. Спомних си как засия, когато си избрах кордон бльо, и прие поръчката ми като някакво гениално хрумване, сякаш в заведението преди мен на никого не бе минавало през ум, че може да вечеря кордон бльо, и сякаш това ястие не беше известно от почти всички произведения на Дюренмат, в чест на когото си го и поръчах — от литературни, а не от кулинарни подбуди, защото бях в страната на Дюренмат и исках да го потвърдя с това. Тъй като всичко се случи в Цюрих. Дотогава никъде по света не бях обслужват така идеално и възторжено като снощи и сметнах, че това е специалитет на швейцарките, защото ни сервираха само жени на средна възраст, високи и едри — майчински тип. Сега в нея нямаше нищо майчинско, видът ѝ не беше възторжен и не се усмихваше. Все още дишаше бурно.

— Не е важно каква съм. Дойдох да ви предупредя. И ако не ме послушате, ще загубите живота си, разбирате ли?

Отсреща бе спряло последното такси. Не оставаше много време. Самолетът щеше да излети след един час. Прекарах в Цюрих един-единствен ден, защото трябваше да чакам самолета, който каца в африканска страна, едва неотдавна получила независимост. Вечерта случайно срещнах в хотела няколко представители на нашата външна търговия, които се връщаха от тази страна. И тъкмо те ме отведоха в

този ресторант в старата част на града, която се нарича Нидердорф или Долна махала. Беше ми малко неприятно, че такъв славен град като Цюрих се разделя на долна и горна махала, както някаква си Лхота. Но там имаше скъпи заведения, кордон бльо-то никъде по света не струваше толкова, а моите нови познати бяха с широки пръсти. Пиеше се розе, розово вино, бутилка след бутилка. Помещението беше в готически стил, собственицата на заведението ни посрещна лично като свои бъдещи приятели, за малко не ни запита за здравето на семействата ни и охладня едва когато чу, че говорим славянски език. В ъгъла един господин във фрак свиреше на пиано тихи мелодии, а главният готвач обикаляше масите, за да приготвя ястията пред очите на самите клиенти, при което осветлението в залата угасваше, та всеки да може да се възхити на това основно и главно изкуство на готвача, който се извисяваше над преносимите пламъци като някакъв магьосник.

— Сигурно командировъчните в Министерството на външната търговия са големи — позволих си да отбележа при третата бутилка. — Аз не мога да посещавам толкова скъпи чуждестранни заведения.

— Глупости — усмихна се представителят на полиграфията, който все още решаваше проблема къде ли гражданите на новата държава ще носят новите си лични паспорти, когато през деня имат само превръзки около бедрата. — Спестихме от пътуването. Ще летим с новата компания.

— „Мордер“ — обясни ми друг. — Цените им са с петдесет процента по-ниски и имат нов тип самолети, но у нас финансовите органи още не знаят това, така че всъщност „Мордер“ ни плаща вечерята. Препоръчвам ви тази компания. Говори се, че конкурентните фирми искат да подадат оплакване до международния съд, но засега тя лети и пести пари. Утре имате пряка връзка. Разбира се, трябва да станете рано сутринта...

Сега си спомням, че швейцарката, всъщност чехкинята, която ни обслужваше, при тази забележка изпусна прибора. Да, изпусна прибора. Тя се извини със сълзи на очи, ала собственицата веднага дотича и засъска като змия, така че макар само след миг да получих нов прибор, все пак успях да забележа това. Беше реагирала на казаното. Явно ни е разбирала. Както бях забелязал, и пианистът. При четвъртата бутилка той вече свиреше „Нощна пеперуда“, „На царската

ливада растат ред тополи“, „Вятър вее в пустинята“, „На зелената лъка“, но ги изпълняваше като модерни мелодии, безразлични за ушите на швейцарските богаташи, но все пак мелодии от предвоенна Прага, с които явно искаше да привлече вниманието ни, той, чешкият музикант, когото съдбата беше отвяла чак тук, в цюрихския Нидердорф, в ресторанта „Zur Kolumna Treu“^[1] — название, представляващо някаква макаронджийска галиматия, неразбираема за никого. Вече плащахме и главата ми се замая от сметката.

— Аз обаче съм си купил самолетния билет в Прага. Ще ми върне ли „Мордер“ разликата в цената? — попитах ги със съмнение.

— Разбира се — изсмяха ми се те. — И при това във валута, приятелю. Та нали там е печалбата.

Отивахме към изхода покрай пианото под звуците на песента „Дайо, не викай“. Не можех да не се спра.

— Вие от Прага ли сте? — попитах глупаво аз, като че ли всеки чех трябваше да е от Прага.

— Bitte?^[2] — отвърна пианистът без усмивка и вдигна учудено вежди, леко обиден. После заговори нещо на местния швейцарски език, който трудно разбират и германистите. Собственицата вече ми беше донесла палтото и твърдеше, че за нея било наистина чест, задето съм ял кордон бльо от нейната кухня и че сигурно няма да забравя да дойда пак, поздравяваше семейството и родината ми и ни изпрати чак до вратата, като говореше не швейцарски, а перфектен немски, който всички разбрахме. Пианистът отново беше подхванал прелюдиите си, огромната сянка на готвача се приближаваше откъм кухнята и светлините пак угаснаха, защото щеше да се приготвя Ястие, приятелите ми бяха вече въвн и вдигаха глъчка, но аз не можех да направя нито крачка. Мъжът започна да свири „Напред и все напред“, „След соколското знаме“; този швейцарец, който вдигаше вежди, сякаш думата „Прага“ беше неприлична, недостойна за ресторанта им, свиреше един подир друг соколски^[3] маршове и посрещна с тях двамата дебели американци, които се настаниха на нашата маса. Разбира се, те никога не бяха чували тези мелодии. Приятелите трябваше да ме измъкнат насила от помещението.

— Някакъв си емигрант. Да не искаш да се биеш с него? Докато не е засвирил „Червено-бял“^[4], няма причина, а и дори да я засвири, нищо не можеш да направиш. Тук няма Народна милиция.

Те ме влачеха из уличките на Нидердорф, където за разлика от всички западни градове няма проститутки и където нощните заведения са отворени само до дванадесет часа, така че в дванайсет и петнайсет улиците са вече пусти, толкова пусти, че американските туристически бюра под надписа „Нощният живот в Цюрих“ посочвали бързите влакове, които имат връзка с най-близките градове извън границите на Швейцария.

— Не забравяйте, че в тая страна нищо не се е променило. Не са участвували в нито една война. Тук богатите хора са богати още от седемнайсети век. Няма нови прослойки както в Германия, не са настъпвали никакви промени. Освен тази, че расте броят на влоговете в швейцарските банки, където международните авантюристи изпращат печалбите си, без повечето от тях да успеят да си ги изтеглят. Четох статистика по този въпрос...

Това не ме интересуваше. Отново се замислих за чешкия музикант, за Шванда-пианиста^[5], който някъде тук търси своята принцеса, въпреки че е петдесетгодишен, с плешиво теме, двойна брадичка и очила.

— И господинът на пианото ли е чех? — попитах сутринта своята вчерашна сервитьорка.

— Той ми е мъж — каза с омраза тя. — И така, сбогом. Бъдете здрав. И никога не летете с новата компания...

Усмихнах се:

— Печелите ли от това?

— Какво?

— От това разубеждаване. Нима конкурентите на „Мордер“ нямат други средства? Чух как принудили „КЛМ“ да не претоварва стомасите на своите пътници, въпросът се бил разисквал и в Хага. Аз имам малко пари, трябва да летя колкото се може по-евтино. Не мога да избирам. А повечето хора са като мен. Предайте това на своите работодатели, госпожо...

Тя поклати отчаяно глава:

— Трябва да ми вярвате. Не получавам за това нито крона. Тоест франк — въздъхна тя. — Дойдох да ви предупредя, защото сте съотечественик и защото ми харесвате. Естествено „Мордер“ лети евтино, защото от самолетите му изчезват хора. Хора! Разбирате ли?

Никъде, на никоя спирка неговите нови самолети не се зареждат с бензин, тъй като имат друго гориво.

Бях принуден да се засмея:

— Вие прекалихте. Това вече не е нечестна конкуренция, а глупост. — „Може пък, бедничката, да се е побъркала в Швейцария“ — помислих си аз. Ако се съди по това, което бях видял тук, луксът е малко скучен, може да е полудяла от скука. Или от своя пианист. — Извинете, госпожице, тоест, мадам. Трябва да си наема такси.

Тя не се и помръдна. Понечих да я отстраня насила. Едва не се сбихме пред хотела.

— Кълна се, че е истина. Акционерите от тази компания имаха вечеринка при нас, напиха се и крещяха това, а на другия ден смениха целия персонал. Само аз и мъжът ми останахме в заведението. Досега на никого не съм го казвала...

— И вече никога не го казвайте. Запазете тайната за себе си — стремях се да бъда любезен с нея. Понякога това помага, понякога така могат да се коригират погрешните представи. — Само за себе си! — повторих важно и най-сетне се отскубнах от нея. Спрях първото такси, което мина. Видях я зад себе си и изведнъж ми се стори много по-дребна, по-прегърбена и по-стара.

Но по пътя за аерогарата не можех да я забравя. Сутринта бях станал в пет часа, защото през нощта имаше буря, и постоянно мислех за предстоящия полет. Не мога да кажа, че съм напълно спокоен преди всяко летене. Не ме е страх, но тази сутрин например непрекъснато мислех за „Каравела“, който падна точно над Цюрихското летище миналото лято и при това погуби цялото възрастно население на някакво тукашно село. Спомних си за серията нещастни случаи на самолетите тип „БОИНГ“ и нашите две катастрофирани „ТУ“-та. Има известен риск. Но да не би за това да се откажа да летя? Или ще губим времето си по параходи и влакове. В самолета човек е заобиколен от индивидуални грижи, от красиви стюардеси, носят му храната на скута, а и във влака може да се случи нещастие. Често се говори за самолетните катастрофи, но се забравя колко самолети кръстосват днес въздуха. Сигурно катастрофират много по-малко, отколкото леките коли. Или може би не трябва да пътуваме и с лека кола? Да не би очарователните усмивки на стюардесите да са смъртно изкушение? Човек мисли за тези неща преди всяко излитане, а накрая пристига

благополучно, забравя всичко и гордо си казва: „Преди три часа бях още в Прага...“ Няма да се оставя да ме обърка една луда съотечественица, я! А може наистина да е агентка на конкурентна авиокомпания.

Цюрихската аерогара е ултрамодерна, куфарите се изпращат по конвейери, митничарите не ги и докосват, само източните паспорти оглеждат по-продължително. До безмитния магазин се отива по стълби, там се блъскат чужденци и с последните си франкове купуват значително по-евтино цигари и уиски. Минах покрай тях най-равнодушно. Още при митничарите бях чул съобщението: „«Сюисер» със съжаление известява на пътниците си, че полетът на самолета за Кайро се отлага поради лошото време.“ Докато стигна до бара на аерогарата, чух подобни съобщения и на компаниите „КЛМ“, „Ер Франс“, „Луфтханза“, на израелската и на още няколко частни авиокомпаниии, чиито названия не ми бяха познати. Може би днес изобщо няма да се лети. Барът беше препълнен. Поръчах си кока-кола с ром, този коктейл се нарича „Куба либре“^[6]. Барманът ме погледна подозрително. Да не би след кубинската революция това питие да не се консумира в Швейцария? Чаках покорно. Всъщност малко ми олекна. Можех да реша. Какво искаше да каже тя с това? Че не използват бензин? Нима човешкото тяло може да се гори вместо бензин? Ама че глупост. Поръчах си още една „Куба либре“. И тогава прозвуча съобщението:

— „Мордер“ известява, че неговият самолет за Африка ще излети в определеното време. Пътниците да се явят при автобус номер четири...

Бързо платих сметката и ръката ми леко трепереше. Забравих да си купя „Нюзуик“, където тъкмо пишеше за бурите над Прага. Жалко, сигурно щях да науча цял куп интересни неща.

Пред автобус номер четири се бяха насъбрали най-малко двеста души. Виждахме само контурите си, защото в това време мъглата беше паднала ниско и навсякъде около нас лампите светеха като в късна нощ. Две хубави девойки, брюнетка и блондинка, почнаха да четат имената ни. „Сигурно самолетът е огромен. Толкова хора...“ — казах си аз, когато се качвах в автобуса вече с плац-картата в джоба.

— Защо „Мордер“ ще излети, когато всички останали компании няма да летят? — попитах аз блондинката по-скоро с уморен глас.

— Защото самолетът ни е нов тип — професионално оголи в усмивка всичките си тридесет и два зъба стюардесата. — Летим безопасно и във всякакво време. Подготвеният суперсоничен „Конкор“, който тепърва ще започнат да произвеждат англичаните заедно с французите, е вече с две години по-стар от нашия „Мордер“. Това няма да бъде само полет, а просто триумф на техниката. — И тя ме бутна в автобуса.

Движихме се внимателно в гъстата като мляко мъгла, защото час по час пред нас се появяваше долната част на някой реактивен самолет, а веднъж за малко не се сблъскахме с една автоцистерна. „Мордер“ беше кацнал чак на края на летището. Самолетът беше огромен и черен, много по-голям от който и да е тип, познат ми досега. Напразно търсех да видя перка или дюзи. Самолетът по-скоро приличаше на ракета с мънички крила и беше съвсем черен. Лежеше сред мъглата като ковчег върху бяла катафалка.

— А къде е автоцистерната? — попитах аз брюнетката, когато чакахме на опашка пред високата стълбичка, по която трябваше да се покатерим до входа при носа на самолета.

— Каква автоцистерна? — за първи път не успя да се усмихне тя и се нахвърли върху мен по-скоро като надзирател в концентрационен лагер. — Не знам. Не разбирам от техника.

— Та вие не можете да потеглите, без да заредите с бензин! — провикнах се аз колкото се може по-високо. — Или да не би да летите с друго горивно вещество? — нарочно казах „вещество“, защото те явно бяха нервни. Хората около мен се заоглеждаха, говорех английски, всички ме разбираха и всички знаеха, че преди излитане самолетът трябва да се зареди.

— „Мордер“ е зареден с бензин за двата курса — обади се блондинката. — Заредихме в Бамак — успокояваше останалите тя.

— Това не е вярно! — дръзко лъжех аз. — Моят приятел е летял с вас. Никъде не сте зареждали... И тогава чух името си. Обърнах се. Викаха ме при малката вратичка долу под стълбите, където в този самолет може би прибираха куфарите.

— Аз съм — казах на дребната негърка, която викаше името ми вече за трети път, като че ли не виждаше, че се приближавам към нея. Но нали съм си платил билета като всички останали. Искам да летя с

тях. Уплаших се. Това вече не бяха само опасения. Изпотих се и ръцете ми се разтрепераха.

— Капитанът иска да говори с вас — каза негърката и ме улови за ръката, сякаш бях малко момче.

Като войник бях служил в авиацията и само един поглед в капитанската кабина ми беше достатъчен, за да разбера, че тя няма нищо общо с пилотажа на реактивните самолети или на самолетите с витла. Вместо лостове и „будилници“, както ги наричат нашите пилоти, видях странни стъклени тръбички с разноцветни течности, реторти и стъкленици, така че по-скоро ми се струваше, че съм в биологическа лаборатория.

— Не бива да предизвиквате паника — каза капитанът на твърд английски език. На главата си не носеше обичайната каска или слушалки, а странна черна качулка с изрязани отвори за очите и повече приличаше на член на Ку-клукс-клан или на обикновен палач. — Ние сме единствените, които излитаме днес от това летище. Пътниците трябва да ни помагат...

— Пътниците плюят на вас! — кряснах му аз. — Няма да се оставим да ни заколи като добитък вашата джелатска компания. Знам всичко за вас Предпочитам бензина пред кръвта...

Той ме натика в креслото. Бавно си свали качулката. Имаше големи сини очи и изглеждаше едновременно учуден и неспокоен.

— Какво говорите, приятелю? Не знаете ли, че при излитане на борда трябва да има спокойствие.

— Какво спокойствие може да има при екзекуция. Добре ми е известно, че вашият самолет яде хора, би трябвало да се нарича „Молох“, а не „Мордер“... Дали причината беше в рома, в мъглата или необикновеното машинно отделение? Изкрещях му всичко. Очаквах, че ще ме разубеди, че лесно ще опровергае всичко, исках да ме успокои...

— Прав сте — каза той и отегчено стана, като че ли обясняваше това за стотен път. — И тъкмо там е нашето велико откритие. Знаете ли колко хора са загинали миналата година при самолетни катастрофи? Един на десет хиляди. И защо? За нищо. Застрахователните дружества са плащали, спасителните организации са се напъргали, пропагандата е трябвало да убеждава. И нищо не се е променило. Все още има известен риск, когато се качвате на самолет, както и когато се качвате

на влак, в автомобил или на параход. Ние използваме този риск. Разбирате ли? Един от нашите пътници се жертва, за да превози останалите десет хиляди. Не замръзва на алпийски глетчер, не изгаря бавно в океана, нито пък му разкъсваме вътрешностите при стремглаво падане, както другите компании. Използваме го хигиенично и безболезнено. Затова можем да работим евтино. Много по-хуманни сме от другите си конкуренти. И нямаме никакви катастрофи. Защото ги използваме. Жертвата се определя с жребий. Работим със случайността както другите. Така че защо крещите? Трябва да сте доволен. Скоро всички компании ще използват нашия метод. Защо пътниците трябва да умират даром и напразно? Разбирате ли? Идете да седнете на мястото си... — Той ми се усмихна. И аз се усмигнах. Точно така. Шегува се. Искане да ме успокои с шега. Засмях се с цяло гърло. — Радвам се. И запомнете номера си... — добави той на прощаване...

Помещението за пътници беше обзаведено както в другите самолети. Всички бяха седнали дисциплинирано на местата си. Брюнетката ме придружи чак до носа на самолета. Седалката до прозореца беше заета. Отпуснах се на тая до пътечката. Трябва да преценя всичко. Ами ако не се е шегувал? Ами ако този капитан-палач е говорел сериозно? Погледнах пода. Всяка седалка беше прикрепена към малък алуминиев квадрат. Да не би да са пропадащи? Всички седяхме толкова дълбоко в полиестерните кресла, че дори не виждахме съседите си. Наведох се. До мен седеше пианистът от „Kolumna Treu“! Тъкмо си пъхаше памук в ушите. Престори се, че не ме вижда.

— Затегнете колана си! — заповяда ми брюнетката, която явно беше много по-неспокойна от колежката си. — Защо не сте го затегнали? Вече излитаме! — И с няколко движения затегна колана ми. Как е попаднал тук този човек? Да не би да бях предупреден заради него? Просто е искала да ме задържи в Цюрих, понеже мъжът ѝ заминава? Искане да си поприказва за родината и затова е измислила тая история? А капитанът само ме е успокоявал, само ми е доказвал колко безсмислено е подозрението ми? Под пода се зачу кълтеж. „Де да бях вече там!“ — с въздишка рече на немски някой зад мене. Но нали капитанът ме беше убедил, че това не е никаква глупост. Че е вярно!

— И все пак предпочитам да летя. По-бързо и много по-удобно е — каза женски глас зад мен. Искане да се обърна, исках да им разкрия

всичко, но бях така здраво вързан, че не можех и да се помръдна.

Излетяхме. Започнах да си подсвирквам погребални маршове, които знам от крематориума и гробищата. Погребални маршове и „Грейни ми ти, слънчице златно“. Сега пък пианистът се наведе към мен с въпросителен поглед.

— Bitte? — попитах го аз и приех съвсем швейцарски вид. Нищо не му казах.

[1] Неправилен немски: „При вярната колона“. Б. пр. ↑

[2] Моля? (нем.) — Б. пр. ↑

[3] „Сокол“ — Чехословашко физкултурно дружество. Б. пр. ↑

[4] Песен — „химн“ на партията на народните социалисти по време на буржоазната Чехословашка република. Б. пр. ↑

[5] Герой на пиесата „Страконицки гайдар“ от чешкия писател Й. К. Тил. Б. пр. ↑

[6] Свободна Куба (исп.). Б. пр. ↑

ТРЪСТ ЗА УНИЩОЖАВАНЕ НА ИСТОРИЯТА

„Trust of destruction of history, Weltgeschichtevernichtungs trust, TDH е международна тайна организация за спиране на прогреса. Вие сигурно съзнавате, че гибелните събития в съвременния свят унищожават забележителни личности като Вас например, принуждават ги да живеят в потисничество и робство преди всичко с това, че ликвидират частната собственост, тази гаранция за независимостта, и я заменят с господството на монополите или още по-лошо — на държавните предприятия. Затова беше основан нашият тръст — съюз, защитаващ последните частници, които се стремят да спрат прогреса, които мечтаят за свобода и независимост, които искат да спасят личността на човека-предприемач от настъплението на човека-служител. Ето защо пишем и на Вас; Вие трябва да ни помогнете, трябва да попречите на прогреса в своя град и на мястото, което заемате, тъй като сега, когато военните интервенции не оправдаха надеждите, успех може да се постигне само с обединените усилия на всички хора по света...“

Корейс разгледа и подписа. Отначало всичко му се струваше като неуместна шега. Но хартията беше доброкачествена, сигурно позивът е бил отпечатан в чужбина, защото знаците и ударенията неестествено се открояваха над отделните думи, явно са били печатани допълнително.

Погледна бившия си приятел. Нима с това се занимава сега?

— Интересно — каза той и смутено му върна позива. — Но се съмнявам, че някой може да спре хода на историята или дори да я унищожи. Аз положително не мога. Гаражът ми е празен и джобът също. Днес ми взеха последната кола...

— Та ние не искаме пари от теб. Нито транспортни услуги. Напротив, даваме ти нова машина.

Тонда се огледа предпазливо и с лявата ръка отгърна брезента на старомодната лека кола, приспособена за превоз на стоки, с която беше

пристигнал. Появиха се полирани дюзи на ракетни двигатели, нещо като миниатюрни катюши, насочени право срещу Корейс.

— За какво служи това? — попита той, защото се интересуваше от машини.

— Ти можеш да спреш прогреса в Чехия за дълго време. Помниш ли още как през четиридесет и пета попречихме на нацистите да хвърлят във въздуха оня мост? По този начин русите влязоха в Прага преди американците и решиха въпроса за режима в нашата страна. А знаеш ли защо тогава успяхме да избием шпренгкомандото^[1]? Защото ти ни даде своята товарна кола и ни закара при моста изотзад, по горския път. Тогава имаше чудесна машина.

— „Рихард“ — усмихна се Корейс, — нали сам си я бях направил от бракувани части. Нито един додж или газ не можеха да я изпреварят. Тъкмо нея ми взеха днес.

— Именно затова си подходящ за нашия тръст. Кой във фабриката ще се грижи сега за твоите коли? Кой ще им посвещава целия си живот, любовта си? Ти си последният експедитор в Чехия. Последният запаляно в професията си. На твое място ще дойдат само хайлази, крадци и бюрократи... На тях колите ще им бъдат безразлични. Няма да проявяват никакъв интерес към работата си. Ти не бива да допуснеш това.

— Как? — попита кратко Корейс и въведе Тонда в опустялата си работилница. — Нали още преди нас се опитаха други умници. И се провалиха.

— Не са изпробвали нашия метод. Този апарат ще те пренесе обратно в четиридесет и пета. Неговият хронометър не показва километрите, а годините. Иначе се управлява като любимата ти транспортна кола. Нарочно го конструирахме по твоя модел. Ти ще се върнеш в оня решителен ден, няма да откараш никого на моста, момчетата ще отидат пеша, ще закъснеят и русите ще спрат при реката. А на другата сутрин в Прага ще пристигнат американците. Ще поправиш историята. Като теб ще действуват и други хора. И тези мерки ще променят нашата съвременност много по-сигурно, отколкото каквато и да е интервенция. Днес, при наличието на атомните оръжия, нямаме друга възможност, щом искаме да унищожим историята, но да спасим света...

Корейс вече не се съмняваше.

— Ти си се побъркал — каза той и с дълги крачки се запъти към къщурката си. Тонда го последва, като се кълнеше, че всичко е истина, показваше му документите, книгата, специалното пълномощно, долларите и оригиналния безшумен пистолет. Той допускаше, че експедицията е опасна, че от такъв излет в миналото можеш и да не се върнеш, ласкаеше геройството на Корейс. Та нали навремето той собственоръчно бе пробол с ножа командира на шпренгкомандото, а пък сега няма да го направи и ще спаси човечеството, цивилизацията, себе си и своето семейство от разорение.

— Нима си забравил, че тогава и ти воюва с нас? Че на моста загуби ръката си? — Корейс грубо докосна протезата на Тонда.

И Тоник се зае да му обяснява защо се е променил, защо е преминал на служба в тръста, след като го изгонили от гвардиите^[2] и дори бил арестуван, понеже го обвинили, че е извършвал кражби в пограничието. Трябвало да избяга зад граница и оттогава мисли само как да поправи грешката си. Лично той съставил тоя план и го предложил на центъра, именно той стигнал до извода, че сегашното политическо положение в Чехия е резултат от експедиторската дейност на Корейс и че фактически Корейс е докарал социализма в Прага с колата си...

Корейс затвори вратата под носа му. Дори не се сбогува с него.

Вкъщи го очакваха над изстиналата вечеря. Тъстът се разхождаше около масата — самата язвителност. Марта си разглеждаше ръцете.

— Знаеш ли какво ти съобщават твоите приятели? — злобно го попита тъстът. — Знаеш ли какво са заръчали да ти каже Марта? Не само че ти взеха всичките коли, но и данък трябва да платиш. Иди сега да пиеш с тях. Какво ти казвах аз?

И това му пееше всеки ден.

— Взеха ги, защото принадлежаха на фабриката. Ако ги бяхте прехвърлили на мен, щяхме да продължим да ги караме — възрази Корейс по-меко от друг път. Днес не можеше да се разсърди както трябва дори на този прегърбен фарфалак.

— Точно така. Известно ми е. Затова дойде тук заврян зет. Смяташе, че ще ти дам всичко, нали? А после ще ме изгониш заедно с дъщерята...

— Други ви изгониха — каза Корейс и отмести чинията със супа. Не му се ядеше. Марта само го погледна. Беше още по-грозна от обикновено.

— Утре сутринта ще ни трябват десет хиляди. Поръчаха да ти кажа, че ще почакаш. Заради тебе — рече тя бавно и кротко. Знаеше, че в цялата къща няма нито کرونا, като не се смятат парите, които баща ѝ беше укривил навреме и които, разбира се, на никого няма да даде. — Казаха, че можеш да работиш с колата за фабриката — добави Марта.

Корейс стана. Беше избухлива натура.

— Свършено е с теб — излая тъстът. — Нищо друго, не ти остава. Не го ли предсказвам открай време? — Но го предсказваше на празната стая. Корейс отново беше излязъл пред къщи.

Преди това той взе от полицата в коридора една бутилка с ром, отчупи гърлото ѝ в рамката на вратата и я изпи на няколко големи глътки. Тонда все още стоеше отвън до загадъчната си машина.

— Заминавам — заяви Корейс и скочи зад волана, сякаш отиваше само до градинарите в Мотол за карфиол. В последния миг Тонда премести някакво лостче под колата и бързо се дръпна встрани. Моторът бучеше, явно беше дизелов. Но въпреки това на Корейс му се струваше, че се движи бавно. Погледна навън. Тоник вече го нямаше. Но затова пък грееше слънце. И ябълката отсреща цъфтеше. През ноември. След миг вместо цвят видя плодове. И листата бяха пожълтели. Той разбра всичко едва когато гаражът му изчезна и вместо него се появи старият двор със сайванта, който беше съборил през четиридесет и седма година. Местността зад прозорците се сменяше като в ускорен филм; чак главата му се замая. Чу стрелба и моторът изведнъж спря. Трябваше да се улови за волана. Върху лоста за управление видя названието на фирмата:

ТРЪСТ ЗА УНИЩОЖАВАНЕ НА ИСТОРИЯТА

а километражът показваше годината: 1945. Дочу далечна стрелба някъде откъм Роуднице. Бяха тежки оръдия или танкове. Бързо слезе от колата и почна да я бутва към гъсталака зад оградата. Всичко беше също като едно време. Ръждясалите колела зад бодливата тел и смачканата ява, която бяха зарязали тук след катастрофата през четиридесет и пета. Корейс неволно се усмихна. Беше се върнал в младостта си или поне във времето, когато още не се чувствуваше стар.

От площада дочу бучене на мотори. Минаваха последните танкове с големи черни кръстове. Значи беше истина. Всичко ставаше както навремето. Ето че пристигна шпренгкомандото. Имаха коли амфибии и противотанкови юмруци. Бяха към петнадесет души. Стопроцентови убийци. Значи тях трябваше да пощади заради колата си? На хоризонта избухнаха пожари. Корейс си спомни за изгорените деца в съседните села. Изведнъж отмаля. Ходът на историята май изобщо не може да се спре.

— Искат да взривят моста. Можем да ги изпреварим през гората. Трябва да ни откараш там — улови го някой за ръката. Беше Тонда, само че много по-млад, и го държеше със здравата си дясна ръка. До него стоеше Ирена. Разбира се. С късо остригана щръкнала руса коса, с дрехите от концлагера и с пушка в ръка. Ирена, която той тогава обичаше.

— Не отивай там. Ще си изгубиш ръката. А после ще те затворят...

— Това не е Корейс — отблъсна го Ирена.

— Какво правите тук? Кой сте вие? Махайте се! — извикаха му останалите приятели и се втурнаха към неговия двор, като внимателно се прекачваха през оградата, за да не ги види някой от шосето. Всички бяха въоръжени.

Защо не го познаха? Корейс мислеше трескаво. Търсеше с поглед някакво огледало или поне чиреп, но после видя самия себе си как излиза от къщата и трябваше да се улови за оградата, за да не извика. При това се поряза на старата ръждясала реклама за сапун „Елада“. Видя самия себе си, видя как се съветва с Тонда и как влиза с цялата група в къщата. Знаеше къде отиват. На тавана. Ще наблюдават шпренгкомандото и ще обмислят военния план. Марта както обикновено беше в кухнята.

— Няма значение кой съм. Знаем, че ревнувате от Ирена, знам, че от вчера не си говорите с Корейс, както и че накрая двамата ще се съберете. Дошъл съм само за да ви бъде добре в бъдеще. Искам да бъдете щастливи — каза после той на жена си в кухнята, а отвън някой стреля с автомат в отворените прозорци. Нацистите се страхуваха от снайперисти. Корейс си спомни как застреляха двете деца на директора. Неговата собствена кола му се струваше все по-незначителна.

— Не бива да го пускате да отиде на моста...

— Откъде знаете това? — Сега тя наистина се уплаши и за малко щеше да извика, ако не ѝ бе запушил устата. Той усещаше редом тялото на жена си, това добре познато тяло, но с няколко години по-младо. То изведнъж го възбуди и двамата се целунаха.

— Трябва да повредите колата му. Само така няма да стигнат навреме на моста. Дайте ми ключовете от гаража... — И той бръкна в скрина. Знаеше, че жена му държи резервните ключове под детските камизолки, които непрекъснато шиеше за техните все още неродени потомци. Марта го удари по ръката:

— Да не сте полудели? Да повредя колата? Сега? Преди края на войната? С какво ще живеем?

Корейс искаше да я попита с какво ще живеят, ако не го направи, но после само я отстрани и взе да разхвърля бельото, без тя да се осмели да се съпротивлява, защото той беше по-силен от нея. Накрая грабна ключовете и се втурна към гаража:

— Колата е моя. И гаражът е мой. Аз съм твоят мъж — извика ѝ той в бързината. И изведнъж се видя до нея в огледалото в коридора, където тя беше изтичала след него. Изглеждаше почти като неин чичо. Нали беше доста по-голям от нея. Разбира се, такива усложнения не бе очаквал. Нахълта в гаража. Грабна нож. Разряза и четирите гуми. Унищожил своята любимка. Корейс може би щеше да ѝ се извини, защото той често говореше с колата си. И то много по-нежно, отколкото с когото и да било. Само че вратата зад него се отвори и на прага застана другият Корейс, с шест години по-млад. Неудържимият решителен Корейс, героят на цялото село, освободителят на Прага. Те се нахвърлиха един върху друг. Само че Корейс знаеше къде държи пистолета си младият Корейс и веднага скочи към шкафчето с инструментите, по-бързо, отколкото навремето. Изобщо всичко му беше известно предварително, знаеше и за скривалището под дюшемето, където бе укрит старият автоматичен пистолет. А и не бе изгубил дотам сили през изтеклите години, та можеше да говори по време на странната борба:

— Искам го заради тебе. За да имаш след пет години два-сет рихарда и да ти работят десет шофьора, да живееш по-добре от тъста си...

— Плюя на това — посегна да го улови за гушата младият Корейс. — Предател! Колаборационист! Свиня! Искаш да ни изгорят селото и да ни застрелят до един? Ще си дам и последната риза, стига да се избавя от нацистите — и вдигна от пода френския ключ. Отвън забучаха мотоциклети. Шпренгокомандото потегляше. Изведнъж на вратата на гаража застана Тонда с пистолет в ръка:

— Намерих вече кола — крещеше този хитрец, като уличаваше себе си в лъжа с пет години по-късно. — Ела бързо... — Той дори не забеляза бъдещия Корейс, който се криеше в ъгъла. В двора спря старият форд на Корейсовия тъст. Историята беше спасена. Тъстът му слезе от колата в соколска униформа. Развълнувано се ръкува с всички. Не беше въоръжен. Когато героите заминаха, остана при дъщеря си.

— И вие цял живот ще ме поучавате да не се побратимявам с тях — усмихна се бъдещият Корейс. Тъстът го измери със строг поглед:

— Кой е тоя човек?

— Не знам — отвърна дъщеря му, която все още мислеше за това, че мъжът ѝ бе заминал с Ирена. — Но се говори, че американците били вече в Бероун.

— Накрая всички войски ще си отидат. Ала нашите хора ще останат. Не бива да ги настройваме срещу себе си. Нека се набеснеят... Както през осемнайсета година. От войната складовете ми са пълни и трябва да съм внимателен...

— За кого, татко? За кого? — попита Корейс.

— Да не сте роднина на зет ми? Приличате си с него.

— Мъничко — отвърна Корейс и бавно излезе навън. Глупава идея. Да се унищожи историята. Раменете още го боляха от сбиването. Ще се върне в своето време с цицина. Той с усилие качи десния си крак на стъпалото, отвори вратичката и напипа женски прасец.

— Какво правите тук? — слиса се той. До волана седеше Марта, с шест години по-млада и с куфарче на скута. Тя дори не се бе задъхала от бързането. — Веднага слезте. Не мога да ви взема със себе си. Знаете ли къде отивам? — Тя не се и помръдна. — Разбирам, яд ви е, че си отиде, че рискува живота си, че взе със себе си Ирена, но вие ще се скарате и после пак ще се помирите. Той има нужда от вас. А вие няма да намерите друг.

— Вече го намерих.

— Кого? — и той изброи всички, за които баща ѝ беше искал да я омъжи и които бяха избягали от нея.

— Вас. Вие сте като Корейс, но много по-разумен, с, вас ще се разберем. Имаме еднакви възгледи.

— Кой ви каза това? — Корейс се съпротивляваше, искаше да я изхвърли, но в това време започна сражението на моста, пушечната стрелба се засилваше и в далечината се чуваше руското „ура!“. — Махайте се! — Ала тя не искаше и да се помръдне. Изглежда, че дори и във времето няма да ѝ избяга. — Как ще понасяте самата себе си след шест години, а? Защото аз отивам там. А вие вече сте там. Така че слезте, защото ви очаква сцена. Сама знаете колко сте ревнива... — Но тя беше и твърдоглава. Не искаше да слезе, докато Корейс не ѝ каза всичко. Той не говори дълго. Бръкна под седалката и хвърли на коленете ѝ позива.

ТРЪСТ ЗА УНИЩОЖАВАНЕ НА ИСТОРИЯТА

— Та това е глупост — заяви тя, когато прочете всичко, а първите куршуми се забиха в оградата досами колата на времето.

— Правилно. И аз стигнах до тоя извод. Бързо слезте!

— Напротив. Ще замина с вас. Глупаво е да се отива в четиридесет и пета година. Всички безредици в Европа са започнали много преди това. Когато е рухнала старата Австрия. И знаете ли кой е виновен за това в Чехия? Мафията. И моят собствен баща, който през тези съдбоносни години е дал на мафията много пари. Трябва да се върнем назад в седемнадесета година. Трябва да убедим татко да не поддържа мафията, да му кажем всичко, да го предупредим. Та нали той цял живот съжالياва за тези пари. Казва, че това била единствената му грешка... Ще дойда с вас.

— Това е глупост.

— Апаратът работи, така че защо да е глупост? Вие в миналото ли сте? Да. Да вървим тогава. В седемнадесета година... — И сама включи двигателя. В селото се появиха първите освободители. На стените окачваха червените знамена. Корейс натисна педала за газта, без сам да разбере как. Марта завъртя кормилото към фабриката на баща си. Тя беше в края на селото. От горичката излязоха руски танкове, изглеждаше, че ще се блъснат в тях, но изведнъж танковете се превърнаха в крави, които уплашено се разбягаха пред колата. Минаха през суровата зима на деветнадесета година, срещнаха тълпа

стачкуващи и видяха стражарите пред фабриката; колкото повече се приближаваха към нея, толкова по-старомодни ставаха къщите наоколо, появиха се двуглавите орли^[3], жандарми с качули, асфалтът изчезна и колелата на колата им затъваха в старовремския околийски път. Оставаше им да изминат само още петстотин метра, когато Марта извика силно — фабриката беше изчезнала! Щом спряха, пред тях израсна къщурка с високопарния надпис: „Иржи Воженил, първото чешко християнско производство на сапун в земите на Светивацлавската корона“. Хронометърът показваше 1917 година.

Още в коридора срещнаха тъста. Беше едва ли не по-млад от Корейс. Носеше все същата соколска униформа.

— Татко! — хвърли се на врата му Марта. — Парите са още у тебе, нали?

На прага на кухнята се появи жена с малко момиченце в прегръдките.

— Коя е пък тая? Коя от твоите хубостници? — разкрещя се тя на тъста, сякаш държеше в ръце точилка за юфка.

— Мамичко...

— Каква ти мамичка, та аз не съм по-стара от вас, жено. И живея почтено, ясно ли ви е? Вижте само с какво е облечена тая повлекана, да не би да е избягала направо от цирка? И с такива ти дружиш?

— Само че тя наистина прилича на тебе. Всъщност коя сте вие, госпожо? — попита внимателно тъстът.

Марта колебливо посочи дребосъчето, което се разрева.

— Не сме дошли да обясняваме нищо — опита се да спаси положението Корейс. — Само искаме да ви предупредим. Не давайте парите на мафията. Ще ви е яд цял живот и на стари години това ще ви погуби. Трябва да спрете историята.

— Какво? — разкрещя се шумната Марта на прага и в себе си Корейс благодареше на Провидението, че жена му няма характера на майка си. — Ти си им дал ония хилядарки? Сигурно си се побъркал!

Но сега и соколът изгуби търпение:

— Вие сте се побъркали, които и да сте. След войната искам да си открия в селото фабрика. А ако остане тук Рихтенбаум, с мен е свършено. Само патриотите ще ме спасят. Чешките клиенти. Вложих тия пари в най-доброто предприятие на света. Ще стана най-големият производител на сапун в освободеното Чешко кралство. Да живее

Негово превъзходителство господин Крамарж^[4], чешки крал по царска милост! — извика запалено той. И в тоя миг на портата се почука.

Отвън стояха двама някогашни стражари. Бяха дошли да ги арестуват. Корейс им се отскубна в последния момент. Съпротивлява се почти цял час. Накрая го отведоха във вериги заедно с тъста му, който се държеше, като че ли отиваше в участъка да играе карти.

— Радвам се, че не сте доносчик. Вече започвах да се страхувам — прошепна той на Корейс. — Но сигурно ненавиждате австрийците като нас, това е добре. Мафията ще ви натовари със специална мисия.

— Обичам австрийците. Да живее Австрия! Да живее императорът! Не искам независимост! — викаше Корейс по улицата, та трябваше да му запушват устата. Зад ъгъла се спряха. Тъстът даде на стражарите по една жълтица. Те кимнаха:

— Но поне една седмица не бива да се появявате в селото. Докато господин ефрейторът забрави. — И двамата стражари изкозируваха и спокойно се отправиха към кръчмата.

— Не трябва да се преструваш, не трябва нищо да крещиш, не трябва да се биеш — усмихваше се младият тъст и дрънкаше дребните монети. — Ще си починем една седмица в замъка и все ще измислим нещо за тебе.

— Не! Няма да повтора пак същата глупост. Няма да помагам на прогреса във време, когато изобщо не съм бил роден! — извика Корейс и се затича назад към колата си. Но на ъгъла се спря като вцепенен. Някакви военни специалисти преглеждаха колата му, а после я откараха с два чифта коне в казармата, където оставиха да я пазят цял пехотински полк гренадири.

— Съжалявам — каза тъстът, който го догони едва след малко. — Но чак толкова жълтици нямам. — Войниците бяха над двеста. — Засега ще се укрием в замъка, приятелю.

Замъкът беше на четири километра от селото. Там тъкмо заседаваха местните патриоти. Най-много бяха занаятчиите. А заседанието най-любезно се ръководеше от нейна светлост контеса Хортензия, която вече минаваше осемдесетте и чуваше само когато ѝ крещяха хорово. Двете Марти отдавна бяха там. Придружителката на Корейс се приближи до него.

— Контесата казва, че дядо ѝ доброволно бил отменил ангарията в този край и с това сложил началото на прогреса в цялата империя.

— И така да е. Няма да ходя вече никъде. Ще почакам до двайсет и осми октомври следващата година^[5] и после ще се върна право вкъщи. Ще работя във фабриката. Ще се устроя там. Всичко това е безсмислено хрумване. Прогресът не може да се спре с никакво техническо откритие.

— Тя смята, че сме превъплътени. Изобщо не ѝ се вижда странно. Спиритистка е. Щяла да изпрати по нас писмо на дядо си.

— Последния път разговарях цяла седмица с един лама от тибетския манастир „Синята порта“... — крещеше Хортензия по маниера на възглухите.

Корейс винаги отказваше да слуша жена си. Цял живот ѝ възразяваше. Но сега още вечерта се представи на командира на гренадирите и обеща да им покаже как работи машината му, която предлагал на австрийската армия. Гренадирите го наобиколиха, строени в голям квадрат, с готови за стрелба карабини в ръце. Всъщност той потегляше, за да си спаси живота. Залпът отекна в бъдещето и машината на времето на тръста полетя с шеметна скорост към отминалите години, така че през прозорците се виждаха само цветни ивици. Този път леко понесоха пътуването. Марта се смееше. Радваше се, че ще види селото си преди сто и петдесет години. А Корейс, който беше пийнал малко на Тайното заседание на патриотите, хвърляше през прозореца във времето позивите на своя работодател:

ТРЪСТ ЗА УНИЩОЖАВАНЕ НА ИСТОРИЯТА

Когато спряха, пред тях блесна замъкът, но съвсем нов. Наобиколиха ги копоите и прислугата. Веднага ги отведоха при феодала.

— Предайте на господин Калиостро, че неговите шеги ми омръзнаха — крясна им баронът на развален чешки език. — Миналия път ми изпрати двама жители на луната, а сега пък такава двойка. Ще наредя да ви набият с камшици и да насъскат кучетата срещу вас. Вече няма да дам нито талер за тия грешни опити... Вън!

Хвърлиха в краката му писмото на Хортензия. Той явно беше свикнал с различни магии. Нищо не можеше да го учуди. За техен късмет позна почерка на жена си. За щастие прабабата на Хортензия пишела по същия начин. И също била срещу освобождаването на селяните!

— Всичко е вярно. Те не са мошеници. Това е божия поличба. Селяните трябва да останат закрепостени. Не въвеждайте чужди новости, скъпи ми съпруге — молеше го младото копие на осемдесетгодишната му потомка.

— А кой ще ги храни? Откъде да взема пари? Освобождавам ги, защото нямам нито крайцер. Ще се избавя от задълженията. И себе си освобождавам. Занапред при мен ще работят само тези, от които имам нужда, разбирате ли?

И баронът се разкрещя на всички. Накрая Корейсови се озоваха в тъмницата, където моряха с глад затворниците. Копите донесоха две пейки. Извадиха тръстикова пръчка.

— Лунните жители си признаха при двайсетия удар, че всъщност са циркаджии от Лоуни. Много съм любопитен колко време ще трае при вас — замахна с пръчката един по-стар копой. Но Корейс умееше да се бие. Той развъртя пейката като сопа и копоите се слисаха:

— Вдигна ръка срещу господарите! Та това е бунт! Да се осъди на смърт! — развикаха се те и изтичаха за помощ. Но за щастие в този миг върху прозорците се посипаха първите камъни. Пред къщурката стояха тълпа селяни. Сред тях цял куп Корейсовци в груби селски дрехи. Навремето родът на Корейс беше станал основоположник на прогреса в селото. Но те не познаха своя потомък, въпреки че толкова им приличаше.

— Нима искаш да ги убедиш да се оставят да ги бият и бесят, да работят ангария и да се трепят на господарския имот? Те ще искат все повече и повече, никой няма да ги спре, никой няма да ни спре — каза Корейс, сякаш поучаваше жена си. Двамата успяха да се спасят в колата си в последния момент, защото феодалът наистина насъска кучетата срещу тях. А на селяните прочете на висок глас декрета за отменяне на ангарията. Хортензия се вайкаше в стаята си.

— Искам да се върна вкъщи — въздъхна Корейс. — Да вървят по дяволите всички, целият

ТРЪСТ ЗА УНИЩОЖАВАНЕ НА ИСТОРИЯТА.

Само че в бързината, заобиколен от побеснелите кучета, той дръпна обратния лост. Понесе се към началото на историята. Когато разбра това, скоростта беше вече твърде голяма.

— Радвам се — крещеше непоправимата Марта. — Радвам се, та ние ще се върнем в рая...

По времето на рая около селото е имало мочури. А в далечината са се скитали всевъзможни едри животни, бобри-великани и странни малки животинчета, пракончета. Корейс опря чело о волана и отказа да слезе.

— Кого искаме да спасяваме? — попита той. — Тук по никакъв начин не може да се спре прогреса. Някъде от тези тресавища води началото си човешката история и ние не можем да избием всички прахора в областта, защото са наши предшественици. Надявам се само, че поне този път никой няма да прилича на нас...

Те стояха до голяма скала, в която се бе превърнал хълмът извън селото. От върха ѝ непрекъснато излизаше дим. По това време Пустият рид е бил още действащ вулкан. Едва след малко забелязаха, че в подножието на хълма са се скупчили една до друга тълпа маймуни. Огромен тигър, с остри като тесли зъби, си избираше сред тях жертва, подобно на вълк от стадо овци.

— Погледни! Погледни! — извика Марта и скочи от колата. Бързо запали един клон и се приближи с него към ужасното животно. То отстъпи. Марта започна да кима на плешивите маймуни. Може би смяташе, че това са хората от рая. Един огромен sameц изтръгна горящия клон от ръката ѝ, друг я улови през кръста и започна танц. Запалиха наоколо всичко, каквото им паднеше. Марта от четиридесет и пета година изчезна в тоя рай. И така, вместо да спре прогреса, тя като същински Прометей пожертвува за него живота си в началото на историята. Корейс наблюдаваше всичко от кабината. Беше твърде уморен, за да се намеси. Пък и не би могъл да се опълчи срещу цялото стадо, което, развеселено от новооткрития огън, изведнъж започна ожесточена битка. Той виждаше пред себе си техните лица, големи кучешки зъби, челюсти и ниски чела. Виждаше тези полумаймуни от прастари времена и си мислеше дали те не приличат на нас, както и ние ще приличаме на бъдещото човечество, до което ще стигне в развитието си нашият вид. Внимателно поправи стрелката. И за последен път полетя във времето. Със сетни сили закри пред себе си надписа, който му беше толкова противен и който всъщност му се присмиваше:

ТРЪСТ ЗА УНИЩОЖАВАНЕ НА ИСТОРИЯТА

Слезе от апарата в настоящето, където в това време бяха изменили само няколко секунди.

— Какво има? — дотича Тонда, отново само с една ръка и с изплашен вид.

— Не става — отвърна Корейс.

— Как така? Самият аз вчера за проба се върнах с една седмица назад, а при пускане в експлоатация всяка машина трябва да изминава цели векове. Това не е каквото и да е откритие. Вече го произвеждаме на конвейер.

— Но напразно. Няма да унищожите историята. Трябва да разберете това, преди самите вие да бъдете унищожени...

Тонда вече се качваше в кабината:

— Та нали изчезна? Известно време те нямаше тук. Видях това...

Той невнимателно потегли. И също изчезна. Направо в предисторическия пожар. И повече не се появи в селото.

На следващия ден Корейс постъпи като шофьор в бившата фабрика на тъста си. Стана служещ. И започна да събира находки от първобитните хора. Както ми каза, някои от тях са много подходящи за семейството на тъста му. С жена си се кара по няколко пъти на ден. Твърди, че през целия си живот никак не се била променила. А това е истинска пречка за прогреса.

[1] Сапърски отряд (нем.). Б.пр. ↑

[2] Вържени революционни отряди, възникнали по време на Пражкото въстание в началото на май 1945 г. и просъществували няколко месеца след края на войната. Б.пр. ↑

[3] Държавният герб на Австро-унгарската империя. Б.пр. ↑

[4] Карел Крамарж (1860–1937) — представител на едрата чешка буржоазия. През трийсетте години минава на страната на фашистите. Б.пр. ↑

[5] На 28 октомври 1918 година е провъзгласена независимата Чехословашка република. Б.пр. ↑

МОЗЪКЪТ НА АЙНЩАЙН

— Положението е извънредно сериозно — завърши академик Кожевкин. — През няколкото предишни поколения нашите технически науки освободиха човечеството, избавихме се от тежкия труд, глада и войните, отворихме вратите към космоса. Аз още си спомням времената, когато техническите вузове подбираха само най-добрите от най-добрите, когато всеки млад човек мечтаеше да следва техническа специалност. А днес? Младежта губи интерес към нашата работа. Като че ли изведнъж физиката, математиката и химията престанаха да я интересуват. От всички висши учебни заведения при нас в Алма Ата в политехниката постъпват най-малко студенти. Има опасност след няколко години да бъдем принудени да ограничим изследователските задачи и да намалим броя на работните места. Такова положение повече не бива да се търпи. Машините няма да работят сами, няма да се грижат за човечеството без всякакъв надзор, трябва да се вземат енергични мерки.

Изръкопляскахме му и академикът си седна на мястото.

— При нас в Торонто е може би още по-зле — каза професор Кларк Смит Джоунс. — Ние вече бяхме принудени да закрием отделенията за някои твърде специални проблеми на пространството и за изследване същността на елементарните частици. Затова пък младежта се тълпи на лекциите за възгледите на Гьоте или Хердер върху изкуството и трябваше да предоставим физкултурния салон на института на професора по естетика, въпреки че при основаването на университета почти бяхме забравили да учредим такава катедра. И най-лошото е, че трудно можем да разберем защо се стигна до този обрат. Дали това е естествен стремеж у младото поколение да се бунтува срещу родителите и да прави нещо по-различно от тях? Или пък е някакъв несъзнателен протест (тук професор Кожевкин се усмихна) срещу числата като символи на реда, а следователно и на бащиния авторитет? Нашите психолози отдавна се занимават с този проблем, но за съжаление безуспешно.

Изръкопляскахме му и професорът си седна. После настъпи безпомощна тишина. Вече никой не искаше да говори. Страхуваха се. И все пак причините за тези промени отдавна са ни ясни. Взех думата.

— Няма какво да се лъжем — казах аз направо. — Просто сме в безизходица. В сляпа улица. Вярно, че още в края на деветнадесети век техническите науки преобразиха света, засенчиха останалите дисциплини, дадоха възможност на хората да се занимават само с наистина важни задачи и така нататък, както е известно на всички ни. Но те не разрешиха основните проблеми. Хората и до днес се питат как и защо да живеят, и досега не знаем нищо за произхода на вселената, и досега не сме способни да разберем дори четвъртото измерение, до което по логически път стигна Айнщайн. Винаги, когато поставим този въпрос на нашите кибернетични машини, те го отхвърлят като ненужен, като неправилен зададен, твърде личен, частен, човешки. Само че от това не следва, че тези проблеми са по-малко важни за всекиго от нас. Професор Джоунс и академик Кожевкин имат най-съвършени лаборатории, техните изкуствени мозъци за три секунди решават задачи, които способни математици биха изчислявали цял век, ала на основните въпроси не ни отговарят. И така се озовахме в омагьосан кръг. Физиката се превръща в приложна наука и все повече проличава нейната зависимост от философията, както плетенето на дантели е зависимо от живописиста. И тъкмо затова губим младежта. Не се занимаваме със същественото. Ще свършим там, откъдето сме започнали. Днес ние конструираме апарати, които бързо могат да перат, да готвят, да оперират или да летят в космоса, както преди векове нашите предшественици са конструирали механични пианисти и изкуствени мечки. Те са показвали откритията си в цирка и мислещите хора са ги смятали за производители на играчки, за шарлатани. Нас ни заплашва същата участ.

Никой не ми изръкопляска. Може би бях прибързала малко. Джоунс се мръщеше. Останалите колеги спореха полугласно. Шумът в залата растеше.

— Не ви ли харесват моите механизми? — скочи професор Джоунс. — Наред с мозъците на академик Кожевкин — той се поклонил — те са най-съвършените мозъци в света. Никой от присъстващите няма такъв мозък. Дори и вие, уважаема колежке...

— Аз не мисля толкова бързо, нито толкова точно, това е вярно. Но затова пък мога да поставя нови задачи, умея да създам работа за всички ваши апарати със своите съмнения и невежество и ми харесва залезът на слънцето...

Джоунс иронично се усмихваше. Сякаш съжеляваше, че е влязъл в спор с такава малко известна сътрудничка. Той, научният капацитет.

— Наистина нашите мозъци все още не разбират четвъртото измерение, а тайната на вселената можем само да опишем — призна Кожевкин и се виждаше колко съжелява, че е така. — От гледна точка на физичните науки това също е погрешно поставен въпрос.

— И тъкмо затуй предлагам да се конструира биологичен мозък — казах им аз, — който да бъде по-близо до човешкия от всевъзможните механизми и който да може да разбира. Една истинска машина на познанието...

— Мозъкът на Айнщайн ли? — отново недоверчиво се усмихна Джоунс. Неговата шега даде наименование на моя опит. Оттогава за него се говореше като за известната афера с мозъка на Айнщайн.

Планът ми беше прост; аз още преди това се бях съветвала с някои физиолози и биолози. С помощта на специални апарати ще намерим три най-продуктивни мозъка на току-що умрели хора и по специален метод ще ги „кондензираме“ в един орган, който по-късно, след съживителните процеси, с електрически дразнителни ще принуждаваме да работи.

В деня, в който проведох своя опит, разпратих асистентите си, снабдени със специални рациометри, по всички болници в околността. Най-продуктивен се оказа мозъкът на някакъв професор по архитектура, който беше загинал при падане от строително скеле, на един малко известен поет, чийто мозък използвахме, припомняйки си афоризма на Айнщайн, че въображението е по-важно от знанията, и на трето място — мозъкът на Анежка Новакова, починала при транспортна злополука. Над нейната глава размишлявахме дълго. Тя беше домакиня, майка, не бе направила в живота си нищо забележително, и все пак нашите прибори сигнализираха, че нейният мозък има най-голям капацитет. Накрая им повярвахме и пристъпихме към процеса на кондензация, който, разбира се, беше продължителен и труден. Но всичко излезе сполучливо и в съответствие с предварителния план, така че аз можах да се заема със самия опит:

Предложих на мозъка за решение основни уравнения от физиката и възбудих с електричество съответните му центрове. Токът сякаш послужи като някакъв стимул или подтик, в отговор на което органът бързо изпращаше резултата с помощта на специалните антени, разположени върху повърхността му. На крайно чувствителния репродуктор получавахме решения, които, както изглежда, потвърждаваха някои от хипотезите на академик Кожевкин. Незабавно телеграфирах в Алма Ата. Хипотезите на Кожевкин едва неотдавна бяха публикувани в специализираните списания. Професорът по архитектура, поетът, както и домакинята сигурно не са следили физическите списания. Следователно излизаше, че моят мозък беше „стигнал“ самостоятелно до тези хипотези.

Следващите седмици бяха преизпълнени с радост. Мозъкът даваше нови решения, развиваше хипотезите на Кожевкин, комбинираше ги и дойде до изводи, които дори академикът все още не беше публикувал. Но се появи един дефект. Мозъкът работеше неритмично. Това ме тревожеше. Той сякаш желаше да свикне с установеното работно време. Вече не реагираше незабавно на дразненето. Понякога в отговор написваше само някоя глупост, сякаш искаше да се пошегува, друг път работеше нощем, когато аз не бях в лабораторията, като че ли „укриваше“ доставената му енергия.

След един месец мозъкът изобщо престана да работи. По-точно казано, той „живееше“, което означава, че в тъканите му се извършваше сложната обмяна на веществата, за които се грижеше друг апарат, но електрическите импулси не можеха да го принудят да работи. Изглеждаше, че опитът не беше успял.

И точно тогава получих писмо от академик Кожевкин. Той ми изпращаше последния си труд, който щеше да публикува през следващия месец в списание „Наука“. Изводите му съвпадаха с тия на изкуствения мозък. Изглежда, че академикът и моят изкуствен орган най-сетне са на път да решат главния проблем. И тъкмо в този момент мозъкът стачкува. Обмислях как да го поправа. И тогава ми хрумна мисълта да конструирам специално устройство, с помощта на което мозъкът да може да „говори“, тоест — да диктува направо резултатите, като съобщава и другите си идеи. Знаем, че това беше малко страшно. Но ако дадем на мозъка някой познат на всички мъжки глас, да речем, гласът на един от телевизионните говорители, ефектът няма да бъде

толкова ужасяващ. След няколко дни моят мозък можеше да „говори“. И какви бяха първите му думи? Те нямаха нищо общо с научните хипотези.

— Вие ме пренебрегвате... — каза той.

Това ме изненада. Аз смятах, че електрическото дразнене е в състояние да замени каквато и да е награда. Изведнъж стана ясно, че все още не сме овладели напълно афектите, че все още не можем да заменим чувството за сигурност и удоволствие, което у човека извиква общуването с неговите близки, а не някаква си електрохимическа реакция. Това беше първият извод на опита ми. Така че се наложи да използвам най-стария метод. Започнах лично да се грижа за мозъка. Преместих се да живея в лабораторията и говорех с него от сутрин до вечер. В института колегите недоумяваха. Едни твърдяха, че тайно съм се влюбила в телевизионния говорител и си приказвам с гласа му, а други смятаха, че съм се побъркала.

Но аз скоро започнах добре да се разбирам със своя мозък и понякога, когато диктофонът се повреждаше, сама записвах резултатите му. Ала след две седмици се стигна до нова повреда. Мозъкът като че ли се „разсърди“. Сякаш изпаднал в ярост, той непрекъснато ми крещеше едно и също уравнение. Аз проявих търпение и разговарях дълго с него. Та той трябва да бъде благоразумен, щом има такъв капацитет, такъв мозък. И тогава разбрах, че всъщност говоря на някакво живо същество, а не само на изолирано функционираща тъкан. Подсъзнателно си представях същество с такъв мозък.

А той точно това и целеше. Първоначалните електрически импулси и последвалите ги постоянни грижи не му бяха достатъчни. Отделните центрове, с които преди това виждаше, миришеше и усещаше, също жадуваха за дейност, искаха да се изявяват като неговите мисловни способности, той желаше да бъде възстановен целият му организъм с всичките сетива, включително и кожата.

Тук бих искала да подчертая, че продължих опита си след сериозно обмисляне. Залогът беше вече твърде голям. Но за отделението по експериментална хирургия бе добре дошло, че ще могат да конструират човешко тяло от най-новите изкуствени тъкани, от които дотогава правеха само липсващи крайници и органи. Не знаехме обаче какво лице да му сложим. Затова вместо лице му

поставихме елегантна превръзка, с която изглеждаше като човек, претърпял злополука.

В лабораторията се върнахме заедно. Той беше „щастлив“. Подсвиркваше си някаква мелодия, която навремето може би е знаел малко известният поет. Застана пред прозореца и се загледа в реката, която тече наблизко. Изобщо не помисляше за работа.

— Прекрасен изглед — каза той.

Всъщност аз никога не бях забелязала това. Винаги гледах в книгите, а не през прозореца.

— Може би ще ти се стори интересно, че професор Джоунс... — подхванах дипломатично аз.

— Е изостанал — заяви той. — Джоунс е глупак — и седна при масата. — Поръчай за довечера билети за театър.

Малко се изплаших. Да не би да иска да излиза с мен и в обществото? Отново разпитах какъв е бил професорът по архитектура. Не обичал театъра. А поетът ходел само на концерти. Изглежда, в нашия орган сме остави ли несъразмерно голяма част от мозъка на Анежка Новакова. Само че тогава вече всички следяха дейността на нашия супермозък. Главно защото тя не можеше да се следи. Специалистите спореха дали продуктите от работата на моя орган не са някакви безсмислени автоматични текстове от числа, или наистина представляват оригинална, невиджана досега познавателна дейност на човешки мозък с троен капацитет. Отговор можеха да им дадат само по-нататъшните резултати. Затова реших да отида с него на театър.

Там той се смееше по-високо и плачеше повече от всички присъстващи. И на мен пиесата ми хареса. Аз рядко ходех на театър. Имах много работа в лабораторията. Само че след театъра той поиска да дойде у дома. Трябваше да му обясня, че съм минала петдесетте, имам вече голяма дъщеря, която упреквам за лекомисления ѝ живот, и затова не мога самата аз да отведа през нощта у дома чужд човек. Нарочно употребих думата „човек“. Разбира се, той веднага се натъжи. Заплаши ме, че вече ще спре да работи, защото нямало за какво. Едва сега схванах, че за познавателната си дейност той се нуждае от човешки подбуди: да съперничи на Джоунс, да ме обича, да живее в семейството ми.

Отначало дъщеря ми се страхуваше, че у дома ще дойде някакво чудовище, подобно на прочутия Франкенщайн, страшилището от

немите филми, но скоро истински се привърза, към него. Понякога дори изглеждаше, че с него се разбира повече, отколкото с мен. Защото тя е странна. Отначало искаше да работи на една от лунните станции като баща си, с когото се бях развела скоро след сватбата, защото не проявяваше разбиране към моята научна дейност, после бе намислила да стане танцьорка, но има доста широк таз, поне така смятам аз. Сега следва хетска филология, разбира се, само за да не се занимава с физика, защото не иска да ми достави това удоволствие. Тя няма особени успехи в изучаването на хет-ски език, докато на нейната възраст аз вече бях известна на всички. Най-лошото е, че сега чака дете от някакъв непознат младеж, когото дори не ми е представила.

Моят изкуствен мозък работеше май по-малко и от дъщеря ми, в това отношение те отлично се разбираха. За целия ден той написваше само няколко реда, а после отиваше в парка или да се къпе в реката. И постоянно ми обясняваше, че трябва да обичам дъщеря си, което е нещо напълно естествено, че трябва да се променя и че лабораторната работа не е всичко. Аргументи, които сега можеш да чуеш на всеки ъгъл. За това не си струваше да измислям биологическа система. Но той не даваше съвети само на мен. Спираше се с всеки, хората от блока ни започнаха да го поздравяват учтиво още отдалеч.

Тогавя вече той ми диктуваше резултати, които дори не бяха уравнения, а някакви символи, непознати до този момент в науката. Разбира се, Джоунс твърдеше, че всичко е безсмислено, че това са само объркани, несвързани, откъслечни знания, придобити през предишните му три живота, и публикува становището си в списанието. То подеждува като бомба. Веднага ме извикаха при завеждащия изследователската дейност, журналистите искаха да разговарят с мен, опитът ми придоби широка известност. Ако не успее, ще изгубя всичко.

Супермозъкът изобщо не се разтревожи. Този ден написа едва три букви.

— Какво искаш? Какво още ти е необходимо? — попитах го нетърпеливо аз, готова дори да спя с него, ако това беше технически възможно. — Та ти всъщност ни изнудваш... — и сложих пред него статията на Джоунс.

— Нищо не искам — заяви той. — Само да се съобразяваш с отговорите ми... — Не го разбирах. Как мога да се съобразявам с

непонятните символи и драсканици, в които вече сама не вярвах? — Ще ти отговоря в срок от три дни — каза той и млъкна. Гледаше през прозореца, сякаш искаше да се съсредоточи. Наблюдавах го от стаята си със специален уред. През цялата нощ той написа само два реда. Иначе не се и помръдна. Но нали обеща да отговори. Незабавно изпратих телеграми на двамата професори и уведомих началството си. Опитът приближаваше своя край.

Но на другия ден той изобщо не ми проговори. Седеше в стаята си, подпрял глава на длани, и с отслабващ глас „шепнеше“ някакви резултати в диктофона. През нощта беше побелял. Нима последната фаза на познанието е толкова изтощителна? Не исках да му преча. На третата сутрин той дори не ме позна, а вечерта гледаше с невиджращи очи и дъщеря ми. Седях до него цялата нощ. Вече едва съскаше, така че и най-прецизният диктофон не можеше да разшифрова изводите му. В три часа той „умря“. В шест пристигна професор Джоунс. В осем — академик Кожевкин. Напразно. За погребението му.

Наложи се да го изгорим. Впрочем мястото му беше на буницето, както на всички повредени машини. Но през последните дни той се беше сприятелил с толкова много от заобикалящите ме хора, че не можех, нито пък желаех да обяснявам на всички своя експеримент. Крематориумът беше препълнен, аз стоях в дъното с двамата учени, които неволно се усмихваха. Колко лесно могат да бъдат подведени нашите ближни. Да дойдат на погребението на една машина. И двамата ме съветваха да повторя опита си.

Пред крематориума ме чакаше дъщеря ми. Поздрави ме за успеха.

— Нима не разбираш, че той отговори? Умря. А преди това живееше: пълноценно и мъдро, обичан от заобикалящите го. Нима най-добрият отговор не е самият живот, който не бива да ограничаваме? И нима най-голямата мъдрост не е именно смъртта след пълноценно изживения живот?

Тя ми представи годеника си. Едва сега разбрах защо толкова късно. Той работеше на същата лунна станция, на която навремето служеше и моят мъж. Момчето беше мило. И тримата се запътихме към къщи. Цялото семейство. Преди една седмица щях да го изгоня заедно с нея. Не обичам лунните жители. Защо? Не съм мислила за това. И аз като толкова други цял живот се бях съсредоточила само

върху своя мозък. Може би дъщеря ми е права. Дезинтеграцията на моята биологическа система наистина би могла да представлява своего рода отговор. Но нали същия отговор ми беше дал мозъкът на Анежка Новакова още в началото на опита? В последно време май наистина сме занемарили изкуството да живеем. То е изкуство, а не наука. Но изисква най-висша мъдрост.

Разбрах, че за тези изводи е достатъчен и мозъкът на средно умния човек.

Затова се отказах от своите опити с биологични системи.

ПОСЛЕДНОТО ПРИКЛЮЧЕНИЕ НА КАПИТАН НЕМО

Всъщност той се наричаше Пержинка. И като лейтенант Пержинка се грижеше за връзката между втора лунна база и земните летища — било директно, било с междинно кацане на космическата станция тридесет и шест или осем. Работата беше еднообразна и още тогава всички предлагаха пилотите на тези ракети да бъдат заменени с пилоти-автомати, които далеч по-точно и по-бързо могат да забележат опасния метеорит или повредата в двигателя и при това никога не се уморяват.

Но после стана прочутата авария на ракетата-цистерна 272 БФ, която не може да кацне на космическата станция шест, имаше опасност да избухне, да унищожи цялата станция и с това да прекъсне връзката между Земята и Луната за няколко седмици, като по този начин щеше да спре и производството на най-големите земни заводи, които фактически разчитаха само на вноса на евтината и качествена лунна руда. А ще издържат ли земните екипажи на Луната без доставка на хранителни продукти? Имат ли достатъчни запаси? Колко време ще бъдат изолирани? Тези въпроси тогава си задаваха всички, защото на Земята не се срещаше семейство, което да няма някой роднина на една или друга от лунните станции. Върховното управление по астронавтика беше критикувано от всички страни, дори изглеждаше, че председателят му ще трябва да си подаде оставката.

Тъкмо тогава пристигна съобщение, че неизвестният лейтенант Пержинка с риск за собствения си живот кацнал при цистерната с малка пощенска космическа „Вана 4“ (така наричаха дебелия мъничка ракета за къси разстояния), отстранил повредата в управлението и спокойно се приземил на една от лунните бази. След това трябвало да лежи няколко седмици в болница — та нали бил предприел цялата акция в тренировъчен астронавтски костюм, — но когато излязъл оттам, го очаквал самият председател на Космическото управление, за да му благодари за геройството и да му предложи друга работа.

Така лейтенант Пержинка стана капитан Пержинка, а капитан Пержинка — капитан Немо. Защото световните телеграфни агенции по най-различен начин изопачаваха неговото чешко име и когато бе публикувано съобщението, че Пержинка ще командува новата ракета „Наутилус“, която ще отлети, за да открие тайната на Нептун, той незабавно бе прекръстен на Немо, тъй като романите на Верн и тогава бяха популярни и известни на всички. Впрочем Ройтер настояваше за

друга формулировка: captain Nemo of Neptun, капитан Пержинка от Нептун — нещо като благородническа титла, — но никой не подкрепи предложението ѝ.

Световната общественост бързо свикна с капитан Немо, който разкри тайната на Нептун, донесе живи бактерии от Уран и спаси запаса от радон на Юпитер при голямото земетресение на тази планета (тоест при планетотресение). Капитан Немо беше винаги на мястото си, когато в нашата слънчева система се случеше някоя злополука или нещастие — когато трябваше да рискува живота си. Той събра в екипажа си мъже като него, предимно свои земляци от Скалице, и стана идеал за всички момчета на нашата трета планета, както навремето научно била наричана Земята.

Но напредващата автоматизация и усъвършенствуването на техниката все повече правеха невъзможна всяка намеса: Пержинка-Немо стана командир на отредите за бърза помощ на Земята и вече няколко години нямаше възможност да прояви своето геройство. Заедно с екипажа си той по-скоро служеше за сюжет на най-различни белетристи или за модел на скулптори и художници и ходеше да изнася лекции на младото поколение. По този начин често сменяше местожителството, а заедно с него — и приятелките си. Понеже жените го обичаха. Той беше хубав, добре сложен, с голяма брада и прошарени слепоочия — идеал за младите момичета. А както беше известно, в дома си не бе щастлив.

Та нали всъщност затова беше станал герой. Поне според мнението на някакъв психолог, който издаде научен труд по този въпрос. „Самоубийство и геройство. Бележки към взаимозависимостите“ — така се наричаше този труд. Авторът се позоваваше именно на случая с капитан Немо. Ако този славен космонавт бил по-щастлив в брака, ако не си бил взел жена от Жатец, тоест от края на хмела, а землячка от Скалице, израснала сред лозята, ако жена му не била с толкова строго научни интереси (тя работеше като геолог), а притежавала малко повече фантазия и ако поне синът му се бил метнал на баща си — сега капитан Немо щял да бъде другарят Пержинка, да си седи край семейното огнище и светът никога нямало да научи за него. Но при това положение той не държал много на живота, напротив, все се стремял да избяга от него.

Синът на Немо по рождение бе късоглед, от дете носеше очила с дебели стъкла и се бе посветил на музиката. Композираше някакви симфонии, които никой не изпълняваше — цялото му бюро беше пълно с тях, — и бе полезен на обществото само с това, че от време на време дрънкаше на арфа и преподаваше в кръжоците по изкуство този пренебрегван почти от всички инструмент. Син на герой — арфист. Разбира се, капитан Немо никак не бе доволен от това. И търсеше разтуха другаде. Напоследък при някаква негърка, математичка в университет в Томбукту. Но всичко живо знаеше, че дори и двадесетгодишната негърка няма да задържи за дълго Немо. Той беше известен с непостоянството си, което в онези времена се срещаше сравнително рядко, защото хората се женеха след сериозна преценка и консултации със съответните специалисти, така че надеждите им за щастливо съжителство бяха основателни. Разбира се, специалистите винаги се стремяха да съгласуват интересите на влюбените. По онова време геройството вече не се смяташе за някаква работа, то беше нещо твърде необикновено, което всъщност не доставя истинско удовлетворение. За герои тогава се смятаха инженерите, които са изнамерили нови машини или са разрешили някой нов проблем — вече не беше нужно да рискуваш живота си. Така че в тази цивилизация, която на няколко пъти беше спасил, капитан Немо бе по-скоро чужденец, музеен експонат, от когото се възхищаваха жените, защото жадуваха за емоции и все още не бяха забравили, че любовта и раждането на деца е единственото нещо, което не се е изменило много от времето, когато човекът е напуснал джунглата. Пержинка и екипажът му получаваха любовни писма от всички краища на Земята, та дори от всички краища на слънчевата система. Лесно е да се разбере, че това не заздравяваше техните бракове, напротив, именно заради популярността си те непрекъснато мечтаеха да бъдат и занапред герои, да се завръщат с нова и нова слава и пак да побеждават. Та нали, когато героичните пътешествия изведнъж се оказаха ненужни и негърката от Томбукту накрая започна да мисли за общо домакинство, и тази авантюристична натура внезапно пожела да върже Немо с любовта си, както навремето бе успяла да направи това жатецката геоложка. Но капитанът не беше склонен. Това би означавало край на всички приключения, начало на старостта и болестите. Той не можеше да си представи какво ще прави при един щастлив брак; сигурно ще

трябва отново да го разстрои, защото му бе необходим довод да може пак да лети и да рискува живота си, както пияницата се нуждае от довод да пие. Немо познаваше всички славни авантюристи в историята, умееше научно да се аргументира и твърдеше, че в края на краищата човечеството ще разбере, че неговият технически разцвет, при който всички живеят от щастливо по-щастливо, има нужда от сериозно противоречие, че всеки човек трябва да изразходва борческия заряд в себе си, че на мъжете са им необходими приключения, за да останат плодни, и че всъщност да рискуваш живота си в космоса или някъде другаде е пряко свързано с новите и здрави поколения. Това бе доста странна философия, малцина я споделяха и тя ое подкрепяна с все по-малко доказателства: та нали през последните пет години екипажът на Немо мързелуваше. Мъжете бяха вече недоволни. И затова всички се зарадваха, когато една нощ съвсем неочаквано, както при някогашните тревоги, капитанът отново беше повикан в Главното министерство.

ПИРАТИТЕ

— Този път, капитан Немо — тържествено се обърна към него министърът, — става дума за съвсем необикновена и опасна загадка. Защото сега май не е застрашена единствено нашата Земя, а самото Слънце, източникът на целия живот в нашата система, на всичко около нас...

Министърът тържествено кимна на своя заместник, специалист по научните въпроси, да продължи. Немо седеше с помощника си срещу него на голямата заседателна маса. Бяха сами в цялото помещение. Заместник-министърът пристъпи към картата на вселената.

— Разбира се, отначало ние не вярвахме на това, другари, но неоснователно. Посочените факти се потвърдиха. Преди около една година получихме от някакъв университет труда на млад научен работник, който бе посветен на появата на Новите. Беше добре аргументиран, позоваваше се на старите египетски звездни карти още от преди двадесет столетия, на по-новите наблюдения в съзвездието омега Кентавър и в мъглявината на Андромеда и стигаше до извода, че Новите не избухват, така да се каже, от само себе си, а че са запалвани съгласно определен план. Както когато някоя експедиция в планината запалва след себе си огньовете, за да даде знак в долината. По този начин бе доказано съществуването на някаква ракета, космически кораб или пък на малка планета, която се движи сама в пространството и унищожава отделните звезди. Интересно е, че подобна мисъл срещаме още в античните източници. И понеже според този труд следващата цел на космическите пирати би трябвало да бъде именно областта, най-близка до нашата слънчева система, тайно, набързо и без знанието на обществеността недалеч от Юпитер беше изграден теле-обектив, който трябваше да наблюдава местата, където се движи предполагаемото тяло. Съобщението на този телеобектив обсъдихме едва днес... — Заместник-министърът взе дългата показалка и я

насочи към звездната карта. Министърът не можеше да издържи повече на напрежението и скочи.

— Там са! — извика той. — Приближават се към нас! Открихме ги! — Изтри нервно челото си с кърпата, като дишаше бурно. — Проклети пирати... — добави той и отново седна. Нямахте нищо чудно, че се развълнува така.

— Ако египетските сведения са верни, това тяло пътува в космоса около деветстотин хиляди години — продължаваше заместникът му по научните въпроси. — Успяхме да изчислим неговата сложна траектория. Изключено е да е планета на някое далечно слънце. Тялото се движи със собствена енергия!

— Със собствена енергия ли? Значи ракета? — промълви младият помощник на Немо.

— То е седем хиляди пъти по-голямо от всяка ракета, каквато днес ние можем да направим... — каза заместник-министърът. — И запалва звездите от огромно разстояние. След една година нашето Слънце ще попадне в неговия обсег на действие. След една година то може да предизвика избухването на нашата система...

— И какви са вашите заповеди? — делово попита Немо и извади бележника си, като че ли всеки ден воюваше със седем хиляди пъти по-големи космически пирати.

— Заповеди ли? Да не сте полудял?... — отново избухна министърът. — Нима можем да ви изпратим срещу нея? Все едно да изпратим мравката срещу слона...

— Ами ако мравката е хитра? И има достатъчно киселина... — усмихна се Немо.

— Вече не можем да построим за вас никакво чудо — продължи министърът.

— Ще ви дадем от последните модели военни ракети с радиоактивни оръжия, които обаче са от преди повече от сто години... — каза заместник-министърът. Младият помощник на Немо се намръщи.

— А лъкове и стрели няма ли да сложите?

Немо имаше слабост към шегите. Беше известен с това, че и при най-голяма опасност можеше да разказва вицове.

— Въпросът е сериозен, капитане — заяви министърът.

— Виждам. Тук няма да ви помогнат вече вашите пилоти-автомати. Не можете да ги изпратите толкова надалеч, защото ще се прекъсне връзката, нали? Толкова надалеч може да лети само екипаж от хора.

— Разбира се... — намуси се заместник-министърът. — И затова задачата е доброволна. Никой не бива да научи за нея, няма да плашим обществото, което едва от няколко поколения е престанало да се страхува от войни. Ще съобщим само ако вашата мисия не сполучи.

— Ако не ги обезвредим ли?

Те му обясниха, че не става дума за обезвредяване, много по-добре би било да се споразумеят, да не си създават в космоса излишни врагове, но не искат да нареждат на Немо нищо, защото им е познато както неговото мъжество, така и неговото благоразумие. Ако пиратите се отклонят от нашата слънчева система — ще спечелим.

— Може би и затова ще трябва да ви съобщим? — попита помощникът.

— Надали ще успеем — каза Немо.

— Защо?

Помощникът му едва беше минал двадесетте. Гледаха го и тримата. Министърът, Немо и заместник-министърът.

— Мило момче, нали съществува относителност? Когато след половин година се приближите към това тяло — а вие ще пътувате почти със скоростта на светлината, — на Земята ще са изминали повече от хиляда години.

— Хиляда години ли? — промълви помощникът, като си помисли, че преди хиляда години в Чехия е управлявал Пршемисъл Отакар.

— Задачата е за доброволци, приятели...

— И е голяма авантюра.

— Страхувам се, че ще бъде последната... — каза капитан Немо, стана, тракна по военному токове и поиска да обсъди подробностите на цялата експедиция.

— А какво ще кажем вкъщи? — попита помощникът.

— Да не искате да наплашите домашните си, че след две години някой ще запали нашето Слънце? Ще заминете на обикновена експедиция, а след един месец ние ще пуснем съобщение, че сте загинали. Или мислите, че за близките ви ще бъде по-добре да ви

чакат, докато са живи? Вашите внуци вече няма да ви познават, след хиляда години и без това ще ви забравят.

— Ако победим пиратите... — усмихна се Немо. — Иначе всички скоро ще се видим.

— Още ли вярвате в задгробния живот? — засмя се министърът.

— Авантюристът може да се отличава с какви ли не чудатости — каза капитанът. — Ако искате да знаете, не вярвам. Обичам приключенията именно защото при тях човек залага всичко...

— Само че това не е никакво приключение — възбудено го прекъсна помощникът. — Това си е чиста смърт. Та ние не можем да унищожим тяло, което за векове е запалило от разстояние вече няколко слънца, а и да успеем, ще се върнем в чужда страна, сред хора, които няма да ни познават...

— Ще бъдете единствените, които ще видят едно толкова далечно бъдеще, приятели — каза министърът.

— И експедицията е доброволна — подчерта заместникът му.

— Ако знаете друго решение, кажете го. Членовете на Световния съвет си блъскат с това главите вече десетки часове...

— И са се сетили за нас. Това е хубаво. — Капитанът беше поласкан. — Но сега ви моля да подробностите... — И той застана пред заместник министъра, както командирът на частта застава пред командувания офанзивата.

РАЗДЯЛАТА

— Пак ли не ви оставят на мира? — оплакваше се госпожа Пержинкова, като подреждаше куфара на мъжа си. — Ами че не могат ли да изпратят някой по-млад? Все очаквах, че като приближаваш петдесетте, вече няма да държат на тебе... Мислех, че поне сега, на стари години, ще си поживеем спокойно известно време. Бихме могли да се преселим в планината, съседите искат да наемат там една къщурка, бихме могли да си починем истински...

— Ще си починем в гроба — прозя се капитанът, който то, откакто се бе върнал в къщи, лежеше на кушетката. Преди всяка експедиция той винаги прекарваше двадесет и четири часа в спане и лежане или както го наричаше—в зимен сън, и никъде другаде не си почиваше по-добре, отколкото у дома. Затова, когато идваше при жена си, тя разбираше, че отново е дошъл да се сбoguва. Само през последните години започна да я посещава също в неделя и на Коледа.

— Моля те, Лацко, докога ще лудуваш като малко момче? Кога най-после ще се върнеш при нас...

Той сърдито стана.

— Не разбирам защо не ме оставиш да си почина. Ако знаеше колко важна е тази експедиция...

— Същото казваше преди Нептун, преди Юпитер, преди лунните бури и по времето на метеоритните дъждове... Винаги експедицията е най-важна и винаги служи само за да можеш да изчезнеш от дома...

— Що за дом е това? — огледа се той. — Сина не съм го виждал от сутринта.

— Най-после си е намерил някакъв оркестър, който ще изпълни една от симфониите му; от вчера репетира с тях.

— И дори няма да дойде да се сбoguва? Не му ли е съобщено?

— Ще има премиера, нали разбираш? — извиняваше го майка му.

— Аз също — каза Немо, който не знаеше как да нарече последното гала-представление. Но все пак отиде при сина си. Искаше

да чуе поне репетицията.

В салона нямаше почти никой, само няколко възрастни хора дремеха в страничните редове. Оркестърът издаваше странни звуци, младият Пержинка дирижираше по памет и с увлечение, със затворени очи, без да вижда, че баща му прави знаци от страничната ложа. Слушаше само собствената си музика. Като че ли беше сам в салона. Немо сърдито трясна вратата. Срећна стария разпоредител.

— Харесва ли ви тази симфония? — попита го той.

— Няма що, модерна е... — каза разпоредителят.

— Исках да разбера дали ви харесва... — В същия миг откъм салона се раздадоха особено неприятни и шумни крясъци и Немо почти избяга от сградата.

Отвън го чакаше вече девойката от Томбукту. Беше долетяла рано сутринта със специален реактивен самолет. Той си спомни как тя плака, когато за последен път ѝ отказа да се ожени за нея.

— Заминаваме да поправим някаква инсталация между Меркурий и Венера — засмя се Немо. — Тоя път здравата ще се загреем. Като се върна, в Томбукту вече няма да ми е горещо...

— Аз знам, че няма да се върнеш, капитане... — Тя винаги го наричаше „капитане“. — Аз самата пуснах съобщението...

— Какво съобщение?

— За седем хиляди пъти по-големите пирати — усмихна се тя. — Казах си, че това тепърва ще бъде приключение по твой вкус. Можех да върна целия труд, донесе ни го един млад студент, можех да спечеля още малко време за нас. Но нали имаме и други задължения, както винаги казваш ти...

— Разбира се.

— Трябва поне да се сбогуваме. Няма да дойда на старта. Искам да се сбогувам с теб сега...

Така че Немо не се върна при госпожа Пержинкова и вече не видя сина се преди излитането. Куфара му донесе на ракетата неговият помощник, който го беше потърсил у дома. Немо дойде малко пребледнял и отслабнал — всички членове на екипажа забелязаха това, но при старт той винаги идваше в такова състояние и те само се подсмиваха добродушно.

Този път Главното министерство им беше подготвило най-великолепното изпращане. Никой не правеше икономии. Беше

пристигнал Световният министерски съвет, а заедно с него всички роднини на заминаващите и сума приятели: жени, девойки и млади момци. Така че тук редом с равнодушните роднини, свикнали на подобни събития, и редом със загрижените физиономии на посветените в тайната на това пътуване се виждаха и възторжени лица. При тържествения тост гласът на министъра почти трепереше. Той не знаеше как да благодари на екипажа и обещаваеше, че тяхната героична постъпка никога няма да бъде забравена. Когато се прощаваше с Немо, се разтрепери и ръката му, а накрая той се заплака.

После, когато роднините и любопитните си отидоха, екипажът се събра още веднъж, и то тайно, с представителите на правителството на целия свят.

— Във ваши ръце е нашият собствен живот. Животът на вашите роднини, деца и на техните деца, на всички бъдещи поколения. Хората често са умирали в името на бъдещите поколения и понякога напразно. Вие сте уверени, че няма да е напразно. Друга утеха не можем да ви дадем. Съжалявам, че не заминавам с вас, но това би предизвикало твърде голяма тревога, а ние не можем да си позволим да създадем паника. Разбира се, по-добре е да воюваш, отколкото да чакаш и да станеш жертва.

След това на екипажа, който беше съставен от различни народности, изсвириха маршове от славните военни времена, но те бяха приети някак си без въодушевление, никой не се просълзи при изпълнението на „Касталдо“ или на „Радецки марш“. Най-последно на капелмайстора му хрумна спасителната идея да изсвири набързо заключителния хорал от Деветата симфония на Бетховен, просто така, импровизирано, както го помнеха музикантите от духовия оркестър. Но това беше най-тържественият миг от цялото сбогуване, защото ясно осъзнаха, че повече от едно поколение живеят във време, когато всички хора са братя помежду си, а сега изведнъж се бе появил нов Страх.

ПОЛЕТЪТ

За половин час набраха необходимата скорост, тъй като в последния момент ракетата им все пак беше подобрена и приспособена за новото си предназначение. След един час помощникът връчи на командира съобщение от радиостанцията. На Земята, където в това време бяха изминали няколко години, било издадено комюнике за гибелта на Наутилус III, както кръстиха техния космически кораб.

— Така че сега сме окончателно мъртви.

— Да кажа ли на екипажа? — смутено попита помощникът.

— Разбира се. Тук не бива да имаме помежду си никакви тайни.

Отначало екипажът посрещна със смях вестта за своята смърт. Който преживее собствената си смърт, живее дълго. И наистина, ако преживеят срещата с космическото тяло, ще се върнат като хилядолетни достопочтени старци. Хилядолетни старци в разцвета на силите си. Но тази тема не ги занимава дълго. Скоро започнаха да се проявяват признаците, които са така чести при пътуванията в космоса. Членовете на екипажа ставаха уморени и тъжни, затворени и меланхолични. За това имаше само едно лекарство, щом шегите не помогнеха. (Немо често казваше: Ако навремето на хората не им е пречело, че при полет от Прага до Москва ще остарееят с два часа, защо на вас да ви пречи, че ще остарееете с няколко години? Главното е да не знаете за това, ето кое е важното...) Но като не помогнаха и тези шеги, наложи се да направим дневния режим по-суров. Гладът и страхът скоро прогониха безполезното умуване. Така че капитанът трябваше сам да измисля най-различни опасности за своя кораб, който работеше идеално: веднъж уж електронният мозък не беше в ред и в движение внимателно трябваше да се сменя част по част и после да се радват, че са се спасили, втори път имаше опасност от сблъсък с метеорит и се наложи бързо да преместят всички запаси от застрашената страна, а после, когато метеоритът бе отминал ракетата, отново да върнат запасите на предишното им място, трети път се бе появила опасност от

зараза, която пренесли при излитането, и трябваше всички да се ваксинират отново, а после пък храната нещо не беше в ред и два дни се раздаваше само хляб и вода. Капитанът постоянно им разнообразяваше пътуването с дребни изпитания, за да не се отдадат на бездействие и празно мъдруване, което — както ни учи опитът — не води до нищо добро.

Разбира се, за Пержинка никой не измисляше такива дребни занимания. Той трябваше сам да се пребори с всичко. С чувството за безсмислеността на цялото пътуване и на собствения си живот, щом все пак ще остане завинаги самотен, с отчаянието от безнадеждната задача, с която се бе нагърбил, и от безнадеждния живот, който го беше оставил след себе си на Земята. Той се беше разбрал с корабния лекар: щом усети, че депресията на капитана става опасна, да му измисли някой пристъп от камъни в жлъчката, които трябва да бъдат разтворени с помощта на специални лъчи в лекарския кабинет на борда. И докато капитанът се напиваше в кабинета на доктора, защото не признаваше друго лекарство освен сливовата ракия, корабът се управляваше от неговия помощник, който в тези кратки интервали отново си представяше, че ако се прояви през време на пътуването, следващия път ще бъде вече командир. Обикновено след два дни капитанът се отърсваше от махмурлука и отново се връщаше на командния пункт, за да измисли ново препятствие, пред което екипажът да трепери, а като го преодолее, да празнува победата.

Само че след последното пиянство Немо нямаше нужда да измисля нищо. Изглежда, че срещата с космическото тяло приближаваше. То беше в зрителното поле. Ракета, по-скоро подобна на въздушен кораб, с формата на пура, на големина колкото малък планетоид, горе-долу наполовина колкото нашата Луна, се носеше много бавно по посока на нашата слънчева система. Нямаше съмнение, че се насочва към Слънцето.

Той незабавно нареди да изпратят съобщение на Земята с помощта на специална уредба. Това беше по-скоро опит, защото от такова разстояние каквато и да е връзка беше съмнителна. После обяви бойна готовност. Членовете на екипажа трябваше да се редуват на апаратите, да спят с космическите костюми и с оръжие в ръка. Насочи най-тежката далекобойна катапулта към гиганта и заповяда да намалят скоростта.

СРЕЩАТА

Имаше няколко възможности, които се разискваха в щаба, и електронноизчислителните машини подаваха нови и нови комбинации. Но в основни линии те бяха само две: или направо да нападнат чуждото тяло, или да се споразумеят с него.

С оглед на вредите, които пиратът беше причинил досега в пространството, мнозинството от щаба се обяви за пряко нападение. Всички все още добре си спомняха пробните експлозии и затова смятаха, че в цялото пространство не може да има никакво устройство, което да устои на силата на разпадналия се атом. Само че дали ще преживее избухването на такава огромна маса корабчето на нападателя? Ще преживее ли „Наутилус“ подобна касатрофа? Трудно беше да се отговори на този въпрос, защото никой не знаеше всъщност от каква материя е тялото. Освен това беше възможно екипажът на суперракетата да се окаже разумен, интелигентен и склонен за споразумение. Ами ако тайнствените пирати пленят и погубят парламентъора? Това беше рискът при подобно решение. Но рискът при първото решение всъщност беше по-голям: тогава щяха да загинат всички.

Така че накрая Немо реши да отлети към загадъчното тяло с неколцина от най-верните си хора, като за тази задача се въоръжи до зъби, и се опита да преговаря. Отплува в космическата „вана“, в която се беше отличил за първи път в живота си.

Но колко бяха изненадани всички, когато установиха, че ракетата прилича много на някои земни модели, само че е безброй пъти по-голяма. Те можеха да летят около нея, сякаш бяха нейни собствени планети, но тя не трепваше. „Или изобщо нямат наблюдатели, или искат да преговарят, или пък са измрели“ — мислеше си Немо.

— Ще кацнем при главния вход... — посочи той огромната яма в предната част на тялото. Главният вход не беше особено защитен, така че лесно можаха да проникнат вътре. Бяха петима. Свързани с въжета и безжично с „ваната“, те се спускаха във вътрешността на ракетата

един по един. Пръв отиде помощникът. След няколко минути се върна. Очите му бяха опулени и хрочеше кръв, поне толкова можаха да забележат през дебелиите стъклени предпазители на астронавския му скафандър. Бързо го изпратиха в своята ладийка. Вече никой нямаше желание да се спусне в пропастта. Стояха нерешително, с натежали крака, в ръцете с малки батерии, които им помагаша да се движат, и с автоматични пушки на гърба. Никой не се помръдваше. Най-сетне тръгна самият Немо. Бавно започна да се спуска в дълбината.

Още не се беше спуснал и три метра, когато в съзнанието му упорито започна да се появява някаква мисъл, сякаш някой му шепнеше:

— Приятели сме, приятели сме, приятели сме... — чуваше той. Но всъщност нищо не чуваше. Все едно че на човек му се натрапва непрекъснато една и съща мелодия. Тази фраза се повтаряше в главата му като от повредена грамофонна плоча.

Колкото по-дълбоко в съзнанието му проникваша думите „приятели сме“, толкова по-силен страх го обземаше. Най-последно се удари в някакъв под. Още не стъпил на него, срещуположната стена, дебела няколко метра, почна да се разтваря. Изглежда се бяха приготвили да посрещат гости. Затвори очи и бързо мина през цепнатината, като светеше пред себе си с тесния рефлектор на батерията. След около три минути го ослепи светлина.

Беше застанал в началото на необикновено просторна зала, край на която не се и виждаше. Пред него стояха някакви чудовища.

Поне му се стори, че изглеждат така. Но беше убеден, че и самият той би им се сторил чудовище. Ала какво го учуди най-много: те не си приличаха. Едно от тези създания, голямо почти колкото кит, напомняше надута инфузория, друго имаше по повърхността си някакви камшичета, а трето — осем крака. Всичките бяха прозрачни и той виждаше как в тялото им пулсира странна течност: при всяко от тях по различни пътища. И бяха неподвижни. Ако не виждаше, че сърцата им бият, щеше да си помисли, че са мъртви.

— Само спят, замразени са, можеш да ги събудиш със загряване, веднага ще се събудят... — чу отново глас в себе си той. Вече подозираше, че това са някакви микропредаватели от повърхността на мозъка. Тутакси загаси батерията. Не искаше да ги събуди, не искаше да затопли тяхното жилище дори с нажежената си батерия. Бързо

дръпна няколко пъти въжето, за което беше вързан. Едва го изтеглиха и чу как изолационната стена се затвори след него.

— Те наистина са чудовища — каза на придружаващите го и бързо си пийна сливова ракия. — Уголемени първоци. Веднъж като момче гледах през микроскопа капка вода. Това е седем хиляди по-голяма капка — заяви гой и почти повярвана думите си. Те побързаха да се качат във „ваната“, върнаха се на ракетата и свикаха щаба.

— Предлагам — каза помощникът, който в това време вече беше дошъл на себе си — незабавно да прикрепим към ракетата всичките взривни вещества, които имаме, да програмираме избухването за следващата седмица и колкото се може по-скоро да потеглим обратно към Земята...

— Ами ако са приятели... — възрази Немо. — Нямаме право да ги унищожим, без да ги уведомим. Ами ако ни носят някакво известие или искат да ни предупредят? — И той реши избухливите вещества да бъдат прикрепени към гигантския кораб на уголемените инфузории, но същевременно да се опитат да преговарят с тях. — Кой ще дойде с мен като парламентъор? — попита накрая Немо. Той гледаше опитните авантюристи, но всеки отбягваше погледа му. За първи път през всичките тези години, за първи път ги беше страх. Помощникът му бил в страхотно състояние, когато го докарали в лекарския кабинет. Непрекъснато крещял за чудовища, за изроди, явно било какъв ужас е преживял.

— Аз ще дойда с вас — каза той сега. Всички се учудиха. — Имам какво да поправа...

СФИНКСЪТ

Двамата стояха в началото на просторното помещение, близо до кита-инфузория и слона-водорасло, третото създание имаше отзад огромен израстък, а останалите не можеха да различат, пък и не се и стараеха. Отново чуха в себе си двете предупреждения. Бавно започнаха да затоплят помещението. Бяха донесли мощен акумулатор и след по-малко от час забелязаха, че течността в тялото на инфузорията започна да се движи по-бързо, израстъкът на неизвестната твар потрепери, а водораслото взе да се протяга лениво и сладострастно.

Дотук екипажът на „Наутилус III“ наблюдаваше срещата, защото помощникът беше взел със себе си телевизионна камера, но щом водораслото се размърда повторно, като че ли някой замъгли образа или го заля с вода и връзката беше прекъсната.

Вторият офицер веднага свика щаба. Тъй като двамата парламентъори престанаха да отговарят и на сигналите с въжето, всички се питаха дали не трябва да атакуват, дали не трябва да нападнат гиганта. Но накрая решиха да изпратят втора група. Тя установи, че въпросната стена сега е затворена — не се отваря при никакъв сигнал, не се поддава и на автогените от космическите станции, които разтапят всякаква материя! Беше решено да почакаат при входа на гигантската ракета още един час и после да атакуват.

Точно след петдесет и девет минути двамата парламентъори отново се появиха. Прехвърлиха се в космическата „вана“, върнаха се на борда на ракетата, събраха екипажа и Немо издаде заповед за отлитане.

— Ами зарядите?

— Можете да ми ги оставите. И без това знаят за тях — отвърна той и се затвори в кабинета си с помощника и корабния лекар. Съветваха се там около десет часа.

През това време хората му забелязаха, че и екипажът на гиганта не бездейства. Огромната пура като че ли внезапно се пречупи,

отново се изправи и с пълна скорост се понесе в посока, обратна на нашето Слънце. Изглежда, задачата на „Наутилус“ беше изпълнена. Но загадката на тайнствения кораб все още не бе разрешена. Всички чакаха нетърпеливо какво ще им каже капитанът. И затова дойдоха на вечерната проверка, изпълнени с любопитство.

— Боя се, че ще ви разочаровам — подхвана Немо. — Разменихме с чуждите пратеници (защото те бяха такива) само няколко думи. Те ни отговаряха чрез предаване на мислите, изглежда, че в това изкуство са отишли по-напред от нас. Попитахме ги дали летят към нашата слънчева система и защо. Отвърнаха, че преди дълго време са били изпратени от своята планета в космоса, за да посетят нашата слънчева система, единствена във вселената, където според техните сведения живеят разумни същества, а това означава живи твари, които познават себе си и околната среда и си дават сметка за собственото аз. Попитахме ги какво искат и защо са предприели такова дълго пътуване до нас. Дали можем да им помогнем, дали не желаят да се преселят на нашата планета, като веднага посочихме защо не е възможно това. Струваше ни се, че нищо друго освен смъртна опасност не е могло да принуди тези същества да предприемат едно толкова дълго и толкова уморително пътуване в пространството. Отговориха ни, че искат да узнаят нашия отговор на основните въпроси на живота. — След тези думи капитанът се изчерви като ученик, вдигнат на дъската, който изведнъж е забравил урока си. — Това е много неприятно, знам, че на всички ви ще се стори смешно, но те наистина го казаха... — Той погледна помощника си, който кимна и потвърди думите му:

— Казаха, че искат да узнаят нашия отговор на основните въпроси на живота.

— Естествено, ние не ги разбрахме — продължи капитанът, — смятахме, че ни питат за смисъла на живота. А той е ясен на всекиго: смисълът на живота е да преобразяваме природата около нас, но май не се отнасяше за това. Може би имаха предвид доколко познаваме живота. Тогава им предложихме записите на нашия доктор: че умеем да създаваме нови тъкани, да продължаваме човешкия живот, да излекуваме и най-пострадалото живо същество. Но не това искаха да знаят те. Основните въпроси на живота. Струваше ни се, че всички крещят тези думи, сякаш срещу нас реवेशе цялата тълпа зрители на

някой стадион или ни преследваха с лая си бесни кучета. Искаха отговор. А ние не ги разбирахме.

— Основен въпрос на живота... — прекъсна го помощникът. — Естествено, на нас ни хрумна, че всъщност това може да е само тактика, че ни задържат с привидна философска дискусия. Та на кого ще вземат да разправят, че пътуват не осемстотин, а най-малко двеста хиляди години от тази тяхна дяволска спирална мъглявина, като по пътя си палят звезда след звезда, за да покажат на своите близки у дома, че продължават да изпълняват задачата си, и че доброволно са се оставили да бъдат полуумъртвени, да бъдат хвърлени в нещо като зимен сън само за да научат отговора на въпроса, с който у нас се занимават безделниците, пияниците и всевъзможните му философи? Затова ми хрумна дали не е само тактика, дали не искат да ни пленят и в същото време да унищожат ракетата. Опитах се да ви предам заповеди.

— А не биваше да го правите! — викна му сърдито Немо. — Инфузорията, която беше най-близо до нас, веднага отвори изолационната врата и ни избута навън.

— Кажете им, че откачихме техния експлозив — рече тя. — Виждаме, че животът във вашата система все още не е напълно разумен...

— Смятах да ги напада, ако ви задържат още една минута...

— Глупаци — каза Немо. — Тъпаци. Нищо нямаше да се случи. Не разбирате ли, че тези същества имат много по-съвършена техника от нас? Бяхме изцяло в техни ръце и те ни пощадиха. Просто защото отдавна не се занимават с убиване и унищожаване, защото явно ги интересуват други въпроси... — Той помълча малко и после побърза да се извини на хората си. — Преживяването беше възбуждащо, а аз остарявам. Нали знаете, че никога досега не съм ви крещял. Но ми се струва, че тези чудовища можеха да ни кажат повече, че пропуснахме нещо. Може би колкото по-съвършен става животът, толкова повече въпроси поставя той пред нас.

— Главното е, че спасихме родината си... — каза вторият офицер.

— Спасихме ли я? От кого? Въпросите никого не заплашват.

— Тя продължава пътя си! — извика докторът, като дотича от наблюдателницата и нахълта в стаята, без да рапортува и без

обичайните поздрави. — Не се връща у дома към Андромеда, а продължава напред в пространството. И отново намали скоростта.

— Значи вярват, че някъде във вселената животът вече е в състояние да отговори на своя главен въпрос...

— Основен, капитане — обърна му внимание помощникът.

— Основен. — Капитанът все още се сърдеше на помощника си... Обърна се към екипажа и с тих глас прочете заповедта за следващия ден. Никога досега не го бяха чували да я чете толкова тихо.

— Остарява — казаха си те. Но това беше грешка. Капитанът им започваше да мисли.

„НАУТИЛУС ТРИСТА“

На връщане вече никой не изнамираше за екипажа малки препятствия, никой не се грижеше да не мислят и да не се измъчват. Капитанът по цели дни седеше в кабинета си и се взираше през прозореца в тъмното пространство, в тайнствените дълбини на вечността, която може би не е вечна, в крайния безкрай. Готвачите започнаха да готвят по-добре, офицерите охлабиха дисциплината, заповедта се четеше едва когато се съберяха всички, вече никой не се грижеше както трябва за гюлета. Отначало това им харесваше, но после започнаха да се страхуват. Накрая почти никой не се хранеше, нямаха апетит, спяха зле и ги измъчваха странни мисли. Така се и приземиха. Разбира се, ракетата кацна на мястото, от което навремето беше излетяла. Беше късно вечерта и те не забелязаха на летището никакви промени. Щом се приземиха, и от хангарите се отправиха към тях камиони старовремски тип. Мъже в работни комбинезони им показваха къде да слязат и откъде да отидат при колите. Те им се усмихваха и сърдечно им стискаха ръцете, видът им беше наистина приятелски. Но това беше всичко. Никакви приветствени митинги, никакви журналисти, никакви любопитни, нито благодарствена правителствена делегация с музика — нищо. Съвсем обикновено посрещане, като че ли се връщаха от разходка до Марс. Това засега малко капитана.

— Нима не знаехте, че ще се приземим?

— Разбира се, че знаехме. Прекъснахте движението ни по главната ракетна линия до Меркурий. Трябваше да отменим пет рейса, защото не беше сигурно дали ще бъдете точни...

— Ние винаги сме точни — развика се капитанът. — Ами няма ли да дойде да ми благодари някой висш офицер? — попита хладно той.

— Едва утре, утре сутринта в общежитието — отвърна мъжът, с когото разговаряше. Той беше висок, с пепеливо-бяло лице и болнав вид. Покани целия екипаж в камионите. Взеха си само най-

необходимите вещи. Потеглиха смутени. Не така си представяха завръщането на спасената Земя.

— Спокойно можем да им изпратим тук ония чудовища. Може би към тях щяха да се отнасят с по-голямо уважение...

Колите още не бяха излезли на главното шосе, когато чуха зад себе си взрив. Капитанът бързо се обърна. На летището бяха запалили „Наутилус“. Тъкмо се бяха пръснали резервоарите му. Той се развика сърдито, а с него и останалите членове на екипажа. Тропаха по вратата на кабината, но колата увеличи скоростта.

— При това не си взехме нито една пушка — съжали вторият офицер. Помощник-капитанът се наведе навън и с джобното си ножче при пълна скорост се опита да пробие задната гума на колата. Тогава се обади мегафонът:

— Хора, моля ви, бъдете разумни. Обръщам ви внимание, че идвате от епоха, която всеки ден е изпращала в космоса по няколко ракети. Ако трябва да запазим всяка ракета, която се връща на Земята, скоро няма да има къде да се каца. Вие сте тристотният екипаж, който се върна след стотици години на това летище. Не знаем защо във вашата епоха хората толкова са жадували да летят из пространството, трудно можем да го разберем, но се стараем. Постарайте се и вие да разберете нашите затруднения...

Помощник-капитанът се предаде. Пък и колелата на колата бяха от гума, която той не можеше да пробие. Вече пристигнаха пред лагера. Тук имаше няколко ниски постройките, обзаведени напълно в стила на епохата, през която бяха напуснали Земята. Към тях се втурнаха носачи и най-естествено поеха багажа им. Всички бяха някак си бледи. Квартирата се хареса на капитана.

— Бих искал да благодаря на командира ви... — каза той на шофьорите.

— Едва утре — усмихваха се смутено те. — Едва утре сутринта, моля. — Поздравиха го и си заминаха.

Когато отиваше в спалнята си, Немо дочу смях. Отвори вратата. Неговите хора стояха тихо и нерешително до креватите си, а на едно легло в ъгъла се бе изтегнал възрастен брадясал мъж с останки от астронавстка екипировка и се превиваше от смях.

— Казва...

— Той твърди...

— Че това не са били хора... — дочу капитанът.

— Някакви си роботи... Черно-бели слуги... Сиви двойници...

Немо се запъти право към смеещия се чудак и му залепи две силни плесници. Мъжът веднага скочи. Стисна юмруци. Но после прецени плещите на капитана, видя, че цялата стая е срещу него, и само изсъска.

— И това вече не им е познато. Побоищата. И не обичат, когато ние се бием.

— А кои сте вие? — попита капитанът.

— Кои ли? Малък екипаж на една частна ракета от Калифорния. Опитвахме се да разберем дали на Меркурий нещо не може да се използва. Само че управлението ни изневери и години наред блуждаехме между Меркурий и Земята, докато ни забелязаха и ни върнаха на Земята. И ние се учудихме, когато разбрахме, че нашите спасители, с които през цялото пътуване играехме карти и пиехме сок от грейпфрут, са всъщност машинки, направени в заводите. Да, господа, утре доктор Еразъм всичко ще ви обясни. Само почакайте до сутринта.

ОСНОВНИЯТ ВЪПРОС НА ЖИВОТА

— Върнахте се в епоха, когато техническото развитие е вече приключило — каза им доктор Еразъм на следващата сутрин. Беше, кажи-речи, по-блед от своите черно-бели слуги. — Човекът е започнал да изнамира машини, за да се освободи от робския труд. Всъщност този труд е бил идеален, защото човекът като интелигентно същество върши работата най-добре, но при това не понася робското унижение. Така че, щом били изнамерени машини, които можели да бъдат отлични слуги, оставал само един проблем: какви лица да имат те. Да им се дадат лица на идеални красавци, не изглеждало подходящо: всеки можел да се влюби в своя роб-слуга, да го ненавижда, наказва или да му отмъщава, да пренася човешките си навици върху отношението към машината. Дори съществувало предложение — казвам го за по-голяма пълнота — идеалният слуга да има лице на маймуна или на куче. Но маймуната била сметната за нецелесъобразна, а кучето, въпреки че отдавна е приятел на човека, не притежава всички необходими качества, не може никого да обслужи както трябва, нито го бива да успокои хората и да ги избави от работа, да се грижи за тях толкова добре, че те да се отдадат само на две неща: на творчество и на мислене, дейности, присъщи единствено на човека. Накрая слугите били направени в черно бели цветове, всеки човек получил по един слуга, напълно подобен нему, някакъв сив двойник, който извършвал всичката работа и който се грижел във всяко отношение за своя първообраз. И вие можете да получите такъв двойник, стига да ви хареса в нашата епоха и да успеете да се приспособите към нея. Няма нужда да се грижите за него, той ще се грижи за вас, защото се ръководи от общ център чрез колективен механичен мозък, който спазва главното указание: грижете се за човечеството! По този начин техническият проблем е бил окончателно решен, човекът веднъж завинаги се е освободил от труда.

Разбира се, ако предпочитате да живеете по предишному — на стари години мнозина трудно свикват с новостите, — бихте могли да

останете в този резерват, определен за вас и за всички, които тепърва ще се върнат от пространството.

Странно. Какво всъщност правят сега хората? Немо попита за това.

— Мога да ви покажа — отвърна доктор Еразъм и включи телевизионния екран на стената. Появи се градина, в която се разхождаше двойникът на доктор Еразъм и разговаряше с неколцина приятели. Членовете на екипажа едва сега разбраха, че този на екрана е човек, а разговарящият с тях е сив слуга. Еразъм на телевизионния екран внезапно се обърна към тях, усмихна им се, махна им с ръка и отново заговори с приятелите си, сякаш на този свят нямаше нищо по-важно...

Целият екипаж на „Наутилус“ изяви желание да се запознае с новата епоха. Двойникът на Еразъм се усмихна. Така започват всички. Но за съжаление не всички свършват така възторжено.

Капитанът се отби най-напред в историческия институт. Поиска да му покажат какво е записано за неговото пътешествие. Датата на излитането и датата, когато е била известена тяхната смърт. Не можеше да се позове на нищо. Никъде не се и споменаваше за космическите пирати и понеже министърът явно се е страхувал да не предизвика паника, е забравил да остави каквото и да е свидетелство, което би могло да помогне на наутилусовци...

— Тогава намерете ми Пержинка! — сивият двойник го погледна с недоумение. — Ладислав Пержинка, славният герой, наричан още Немо... — механично обясняваше капитанът и се оглеждаше наоколо дали някой познат не го слуша. Но сивият слуга клатеше объркано глава:

— Да не би да имате предвид Игор Пержинка?... — Така се наричаше възслепият син на капитана. — Дворжак, Яничек, Пержинка? Тримата най-славни музиканти в Чехия? — отново попита учтиво роботът.

— Музиканти ли?

— Искам да кажа композитори... Пержинка положително е най-славният от тях, днес това го знае всяко малко дете. Родната му къща цели хиляда години се пази в първоначалния ѝ вид, в негова част се уреждат тържествени музикални вечери и дискусии за музикалното изкуство, там ще срещнете сума хора... — подчерта той думата „хора“.

Така че след хиляда години капитанът се върна вкъщи.

За негов късмет тоя ден нямаше никакъв концерт. Страхуваше се, че дори след толкова много време няма да може да понася нескопосаната музика на сина си. Бившата им къщурка сега се издигаше сред голям парк — всички съседни вилички бяха съборени. На фасадата ѝ още отдалеч видя две блестящи златни плочи. Едната напомняше за сина му, прославяше произведенията, написани тук, и изобразяваше заслугите му към музиката. Другата — той пристъпи към нея с туптящо сърце — беше посветена на жена му. В памет на капитан Немо никой не беше сложил плоча. Още веднъж огледа всичко, но не намери нищо за себе си.

— Тя е починала една година преди да изпълнят за първи път концерта на Игор в Рудолфинум^[1]... — чу той зад себе си глас. Уплашен се обърна. От сянката на храстите излезе неговият помощник. — Трябвало да се грижи за сина ви, който накрая напълно ослепял. Гледала го двадесет години. Умрял в ръцете ѝ. Не дочакала дори славата му. Открили го една година след нейната смърт. Тази жена беше светица, капитане.

— Защо ми го казвате?

— Защото я обичах.

— Но вие никога не сте ми споменавали за това...

— И на вас, разбира се, не ви се струваше странно, че идвам в къщата ви, че ми е достатъчно само да се доближа до жена ви. Мамехте я с онази негърка, която се е омъжила една седмица след отлитането ни...

— Това не е вярно.

— Вярно е. Имала е дванадесет деца. Можете да откриете роднините ѝ. Сега вече са към стотина. Та аз летях с „Наутилус“ и с вашия екипаж само заради жена ви, капитане, исках да ѝ докажа, че не е трудно да бъдеш герой, че мога да издържа същото, което и вие, въпреки че раменете ми са по-тесни. Но тя обичаше вас. А пък вие обичахте онази девойка...

— Ето още една загадка на живота, нали? Нов въпрос.

— Това не е никакъв въпрос, а самата истина. Вие сте причина за смъртта ѝ, капитане. Това е свинщина, а не въпрос. Държането ви с нея беше позорно.

Помощникът му никога не беше говорил така с него. Капитанът се обърна и си отиде. Виждаше, че отново трябва да направи нещо за хората си, да намери за тях и за себе си някаква задача, защото времето, прекарвано тук, твърде много приличаше на свободните дни в пространството.

Но в Управлението по астронавтика отказаха да го приемат.

— За всичко имаме свои собствени екипажи, съставени от роботи. Не знам защо трябва да рискувате живота си. Защо искате да вършите неща, които могат да направят машините, а пренебрегват задачите, за които са способни само хората.

— Ето документите ми — показва ги той като остарял отчаян човек. — Умея да управлявам ракети не по-зле от вашите машинки. И разполагам с екипаж от момчета, които ще отидат с мене и в ада.

— На сегашната ни космическа програма не може да издържи никакъв организъм. Просто нямаме място за вас. Проучваме заоблеността на пространството, свойствата на светлината, изпробваме дали е възможно да се постигат още по-големи скорости, а всичко това са задачи, с които не можете да се справите. Посветете се на философията, изкуството или на естетиката, сега те са най-важни...

— Вече съм стар... — каза капитанът и стана от стола. Сивият слуга заяви, че съжалява. Тогава стената на кабинета му се разтвори и в стаята надникна неговият първообраз. Той беше към петдесетгодишен, облечен като бохем, с палитра и четка в ръка, а зад него се виждаше грамадна скицирана картина. Почна да рецитира със звучен глас:

— „Който казва, че да се занимаваш с философия, е още рано или вече късно, той все едно прилича на онзи, който казва, че е още рано или вече късно да бъдещ щастлив...“^[2] Това е Епикур, приятелю, мъдрост от преди три хиляди и петстотин години. Намерете си някаква творческа дейност. Ами че всеки човек има някакъв талант, чрез който съзнава, че живее, с който доказва на самия себе си своето съществуване и с който най-добре може да се изяви. Оставете техническите играчки на децата и на машините — кого интересуват те! Сега ни предстоят по важни неща. Най-актуални са основните въпроси на живота... — Тези думи Немо вече ги беше чувал.

— А отговори ли им някой? — попита той.

— Драги господине, човечеството е още твърде младо за това. То не е като да разложиш атома или да летиш около Юпитер, тези въпроси изискват време, търпение, цялостна личност, на тях се отговаря не само с думи, но и с начина на живот...

— Аз вече не мога да се променя. Предлагам да се явя утре с целия си екипаж на старата ракетна площадка — реши окончателно капитанът.

Художникът сви рамене, сякаш съжаляваше, че си е губил времето с него. Отново се обърна към платното и стената се затвори. Сивият му двойник се поклони на капитана:

— Както искате, но аз ви предупредих. Всъщност това е самоубийство.

[1] Някогашното название на Дома на артистите в Прага. Б. пр. ↑

[2] Из „Из писмо на Епикур до Менекей“. Цитирано по Диоген Лаерций „За живота, ученията и словата на знамените философи“, кн. 10 „Епикур“. Поредица: „Философско наследство“ на АН на СССР. издателство „Мысль“. Москва, 1979 г. Б. пр. ↑

ОКОНЧАТЕЛНИЯТ ОТГОВОР

Капитанът не можа да се наспи. Спомняше си как предния ден момчетата го бяха посрещнали без възторг, как не всички бяха убедени, че наистина ще бъде най-добре отново да вдигнат котва. Но накрая успя да им обясни, накрая го разбраха. Обещаха, че ще дойдат. Изтича навън още по тъмно. Запъти се пеша към стартовата площадка, препъвайки се. Стигна там много рано. Но роботите вече работеха прилежно. Ракетата, която подготвяха, изобщо нямаше форма на ракета, а по-скоро приличаше на някаква капка или на кълбо. Донякъде му вдъхваше страх. И системата за излитане беше напълно променена, не ѝ разбираше. Сивите работи го пускаха навсякъде, можеше да разгледа каквото поиска, но при това се усмихваха някак странно, извинително, сякаш на човек с такъв благоразумен вид не подобава да си губи времето с глупости от рода на ракетните съоръжения. Немо се върна на стартовата площадка. Хората му вече се нижеха един след друг в утринната мъгла. Отново бяха облечени в старите си костюми. Този път щяха да излетят без музика и тържества, но това ще бъде по-добре, по-добре за всички — та те не биха могли да живеят занапред на Земята, с този живот не може да се свикне...

Така някак си им го каза на малката площадка. Утринната мъгла почти го задушаваше, на няколко пъти се закашля. После започна да чете имената им и те трябваше да рапортуват — всеки трябваше да дойде и да подаде ръка на капитана. Те рапортуваха, идваха и му подаваха ръка.

Но това бяха двойниците им. Сивите слуги на хората от екипажа му. Бяха ги изпратили на свое място. Нито един от дяволските неблагодарници, от проклетите копелета не се яви. Капитанът си изтри очите. „Това е от мъглата“ — каза си той. Седна на най-близкия камък, защото му се стори, че не може да диша.

— Капитан Пержинка? — наведе се над него едър мъжага. Той беше с блестяща прекрасна униформа, каквато капитанът не бе виждал в живота си.

— Да... — погледна го отблизо в лицето Немо.

— Изпращат ме от Главното управление. Ако позволите, бих поел командването...

Капитанът се позна в него. Разбира се, беше самият той. Само малко по-сив.

— Ако искате. Ако искат — каза Немо, който се чувствуваше победен. Двойникът му изкозирува учтиво и тракна токове, както винаги имаше навик да прави Пержинка. След малко той вече чуваше от ракетата своя собствен глас, чуваше резките и категорични заповеди, рапортите и отговорите, също както преди години. След няколко минути ракетата тихо се издигна над Земята (откъде ли вземат гориво?) и бавно изплува сред облаците. Той ѝ махна с ръка, но веднага се огледа дали някой не го наблюдава. Глупаво е да се маха на машина, която работи сама и с такава точност...

Обърна се и бавно се запъти към бившата си къща. Сега там имаше много хора. Свиреха последната симфония на сина му. Той познаваше тези странни звуци, които навремето, преди заминаването, го бяха уплашили. Сега вече не му се струаха толкова необичайни и той се заслуша в тях. Застана до едно дърво, настрана от слушателите, и вятърът донасяше до него откъслечни тонове. В небесните висини видя как изчезва ракетата.

И изведнъж му хрумна, че ако тогава, пред онези пътници от далечното съзвездие стоеше неговият, син, може би щеше да им отговори.

„Трябва да им кажа да не изпращат ракети заради основния въпрос на живота — помисли си той. — На него следва да се отговори на Земята.“

Оркестърът засвири по-тихо и се зачуха звуците на арфа. Това му напомни нещо приятно.

ПЛАНЕТАТА ЦИРЦЕЯ

Всичко вече беше готово, двигателите се загряха до необходимата температура, механичното изпробване мина благополучно, балистичните изчисления бяха пред мен, курсът бе определен, контролните прибори на кибернетичните машини — включени. Членовете на екипажа рапортуваха от местата си. Светлините на командното табло се запалиха, ракетата почна да вибрира както винаги преди старт. Оставаше само да дръпна малкото лостче за управление в средата на командното табло.

Не можех да го докосна! Струваше ми се, че нямам сили. Като че ли изведнъж ръката ми в стартовия костюм се парализира, като че ли изведнъж приборът за изравняване на гравитацията престана да работи, аз не гледах командното табло, не слушах рапорта на екипажа, а вместо това наблюдавах през перископа местността около ракетата, гледах навън, въпреки че пред старт това е изрично забранено, въпреки че не може да си го позволи дори новак.

Очаквах я да дойде. Клеа бе работила с мен вече няколко години. Не бе пропуснала нито едно пътуване. Беше математичката на експедицията. Всъщност аз никога не съм знаел, че я обичам. Чак досега, до този миг, когато не мога да се реша да отлетя, или по-скоро до момента, когато се приземихме на тази планета. Тя трябва да се върне. Непременно.

Но огледалата на перископа показваха само побои-ща, кръв и опустошения. Като някаква пищна циркорама за края на цивилизацията. Сами я бяхме унищожили.

Приземихме се на тази планета от съзвездието Косите на Вероника преди няколко дни, защото изглеждаше, че тук ще открием разумни същества. Всички досегашни сведения свидетелстваха за това. На Земята и на останалите населени планети вече няколко поколения пишеха за нашето пътуване до Косите на Вероника, изказваха предположения как ли ще изглеждат тукашните жители, дали ще бъдат така дружелюбни като останалите същества, които бяхме срещнали

във Вселената, и дали ще установят връзка с нас. Защото в космоса няма много живот, така че главното чувство, което изпитва всяко новооткрито общество, е радостта, че не е само, както се е опасявало дотогава. Радостта, че не бива да се страхува.

Тамошните жители не се зарадваха. Те бяха почти същите като нас, само че с много по-развита и по-разнообразна битова култура. Открихме това веднага след приземяването. Задачите ни бяха точно определени още от Земята, всеки от нас всъщност беше нещо като пратеник на научен щаб и представител на цялата научна област. Работехме лесно, климатът беше почти като на Земята, така че се снабдихме с над половината от необходимите сведения още през първите двадесет и четири часа, което тук отговаря на около една третина от деня. Това бяха преди всичко мостри от въздуха, рудите и течностите, снимки на флората, фауната и на жителите. Подробни филми и материали от различни експерименти. Но липсваше каквото и да е запис от пряка връзка. Обитателите на тукашната планета не се държаха с нас нито приятелски, нито враждебно, не проявяваха нито радост, нито омраза, минаваха покрай нас в своите странни и разнородни превозни средства, летяха над нас, почиваха на терасите на къщите си и не ни обръщаха внимание.

Опитвахме се да се разберем с тях посредством нашия комуникационен автомат, но те не реагираха на нищо, въпреки че апаратът е съвършен, нито при едно приземяване не ни беше изневерявал и дори на Земята може да сигнализира човешките мисли на мравките или на делфините, чиито общности съвсем не са културно напреднали. Нашият механик твърдеше, че апаратът е в ред, но че просто няма какво да записва, защото тукашните обитатели нямат никаква реч. Ала ако нямат реч, как са се научили да мислят? А всички предмети около нас са могли да създадат само същества, способни на абстрактно мислене! Прибегнахме до разменна търговия, но каквато и вещ да им покажехме, до нея веднага се появяваше подобна вещ местно производство, която при това ни се струваше много по-изящна. Така пред нас израснаха като от земята степени на ракети, телевизионни шкафове, записни кодове, облекла и дори най-точни хронометри. Бяхме взели със себе си в ракетата и няколко произведения на изкуството. На тях тайнственият подземен тръбопровод не реагира. Отливката от Самотракийската Афродита

стоеше сред купищата техни имитации така самотна, както и оригиналът. Местните жители останаха равнодушни и към нея, както към цялата ни стока. Изглежда си имаха всичко, а от изкуство явно не разбираха. Това все пак беше важен извод.

Но каква полза? Нима цели поколения обитатели на нашата планета бяха подготвяли тази експедиция само заради такива повърхностни изводи? Да не забравяме, че за да се осъществи нашата експедиция, трябваше да се работи извънредно във всички ключови отрасли, хиляди хора трябваше да се откажат от своите проучвания и планове. Това беше голямо капиталовложение, което трябваше да изплатим.

— Необходимо е да проникнем в техните жилища... — каза решително Клеа на щабния съвет. Това беше единствената възможност. И то много опасна. Може би не трябва да ви обяснявам защо. Всеки ловец ще ви каже с какво неудоволствие преследва животните към бърлогата им, където внезапно самият той може да се превърне в преследван. При това дивите зверове на Земята нямат такава сложна апаратура, а вероятно и оръжия като местните жители. Реших да изпратя само доброволци. Явиха се трима. Двама новаци и Клеа. Само на нея можех да разчитам. Замина сама. И все не се връщаше. Видяхме я как изчезва в най-близката къща, изчакахме уговореното време, но тя не дойде дори след цял тукашен ден, тоест три пъти по двадесет и четири часа, през които звездата на Вероника, изгряваща на запад от нас и залазваща на изток, изминава пътя си по небосклона. Чакахме още десет часа и после заповядах да ми приготвят танка. Излязох да доведа Клеа под непрекъснатото наблюдение на нашия отбранителен център. Бях готов дори да нападам тази странна цивилизация.

— Трябва да направиш това! — каза ми Клеа, когато я намерих в голяма кристална стая, еластичните стени на която създаваха впечатление за спокойствие, сигурност и удобство. — Трябва да ги освободиш.

Не я разбирах. Тук ми беше много добре. Изведнъж започнах да се чувствавам в тази къща както през ваканцията на морския бряг. Исках да си почивам. Да не правя нищо. Но Клеа беше установила, че точно това изпитват вече от поколения наред тукашните обитатели. Фантастично съвършената автоматика в недрата на планетата изпълнява всяко тяхно желание. Те са в плен на това ваканционно

щастие, което започваше да ми харесва. През целия си живот почиват, изпаднали в някакво странно неосъзнато блаженство. Докато ми разказваше това, от стената се появи чаша с леден натурален сок, да си разкваси гърлото. Клеа понечи да я запрати на пода, но чашата остана във въздуха, като само цветът на течността се промени, сякаш невидимият автомат пожела да поправи грешката си и бързо да поднесе още по-съблазнителен сок. Усетих необичайния му аромат и почти изпитах желание да се освежа с него.

— Защо да ги освобождавам? — отвърнах ѝ аз. — Та те са щастливи в своята цивилизация.

— Погледни... — Тя ме заведе при някакъв прозорец. В градината на къщата почиваха няколко тукашни жители, с тела, учудващо подобни на човешките, но почти безжизнени. — Всеки ден вземат наркотици, за да разнообразяват щастието си, за да забравят да работят, да мислят и да говорят. Отново се превръщат в маймуни или по-скоро в прасета — добави тя, защото в дъното на градината някакъв особено противен и дебел екземпляр се съвкупляваше с едно домашно животно. От този миг нарекохме планетата Цирцея, тъй като беше преобразила обитателите си, също както древната Омирова нимфа — приятелите на Одисей.

— Ще се освободят сами. Именно защото сега живеят така. Нима някога, преди стотици години, и хората не са мечтаели само за храна, облекло, превозни средства и почивка? Не помниш ли колите, яхтите, модите и наркотиците на двадесети век? Хората също са се освободили. А в онези времена понякога са живеели по-лошо от тия в градината.

— Аз съм привърженичка на колумбовците — гордо заяви Клеа. Това беше политическа партия на Земята. При покоряването на космоса хората започнаха да изучават подробно историята на петнадесето столетие, когато на нашата планета са били открити нови континенти. Колумбовците твърдяха, че носим отговорност за всяка новооткрита цивилизация, защото сме я открили, и че наш дълг е да въведем там най-висшите обществени формации, дори против волята на обитателите ѝ. При това се позоваваха на разцвета на американския континент. Тази партия беше агресивна и допусна много грешки. Както всички разумни хора, аз се числях към монтесумовците. В името на този вожд на ацтеките ние напомняхме колко цивилизации са били

погубени в петнадесето столетие, до какви престъпления се е стигало тогава. При установяване на контакт с някоя нова планета ние настоявахме за постепенни наблюдения и отричахме насилствените мерки. През целия ми живот този въпрос не се реши и при всяко откритие във Върховния съвет избухваха остри полемики. Тогава Клеа винаги беше на моя страна.

— За първи път го чувам — казах й аз. — Откога си станала колумбовка?

Тя започна да фантазира. Престана да говори логично, настояваше, заклеваше ме. Предложих й да свикаме съвещание на щаба, но тя отказа да се върне на ракетата. Това ме изненада. Трябвало да направи още някакви наблюдения, искала да попречи на обитателите на тази къща да вършат престъпления... Говореше като дете. Дори колумбовците никога не са предлагали да вземем в свои ръце сигурността или правосъдието на новите планети. Всичко беше повече от ясно. Тя клеветеше домакините, но не искаше да си отиде оттук. Беше опиянена от особеното чувство на блаженство. Говореше измислици само за да може да остане тук.

— Ти не си добре — казах й аз. — Болна си. Трябва незабавно да се върнеш... — И си спомних за приключенията от пространството около Сириус, където обитателите можеха лесно да се преобразяват в който е да е от гостите. Търсех с поглед действителната Клеа, исках да намеря истинската си сътрудница, влязох в съседната стая и имах чувството, че сънувам.

Това беше нещо като склад с всички неща, за които бях мечтал през живота си. Там беше дори малката кукла, с която си забранявах да играя като дете, защото го смятах за мекушавост. Взех в ръка малката принцеса и тя ми се стори още по-хубава, отколкото преди тридесет години. Тогава никой не знаеше за тази моя мечта, на никого не се бях доверил и все пак местните автомати я бяха разкрили. Там беше всичко: малкият аероциклет, с който не биваше да летя, когато бях на единадесет години, защото възпитателят ми смяташе, че не съм достатъчно силен, за да се задържа на десет метра над Земята; пробната ракета, с която една събота исках да обиколя Луната; бутилка вино, от която трябваше да се откажа вече двадесетгодишен преди четвъртия си служебен полет. Там имаше дори неща, за които не мога да пиша, защото и до днес се срамувам, че някога съм могъл да мечтая

за тях, толкова унижително ми беше. Очаквах, че Клеа ще изтича след мен. Но тя остана да стои на прага до големия плосък хладилен долап, препълнен с най-различни лакомства, за които никой готвач у нас вече дори не си спомня.

— Ти бил ли си някога гладен? — попита ме тя. — Като дете, по време на археологически изследвания, изкарах с баща си полярната зима. Ти не знаеш какво значи глад... — Изглежда, цял живот е мечтала за такъв склад с деликатеси, както аз за куклата и двигателите. И сега нямаше смелост да изостави своите изпълнени желания, знаеше, че ѝ липсват сили. Ако не я спася насила, ще заприлича на тукашните животни. Самият аз трябваше да се боря с изкушението, струваше ми се, че съм като древен пустинник, който отбягва насладите на живота.

— Това не е заради глада... — казах ѝ аз. — Това е най-изтънчената атака, най-чудовищното нападение, което съм изживявал досега при своите пътешествия. В сравнение с него всички електрически призраци на черните звезди, всички месоядни плазматични облаци, които ме нападаха по време на пътуванията, са просто смешни. Та тези тук са много по-вероломни, те искат да ни преобразят като Цирцея. Трябва по-скоро да се махаме.

Но тя не ме послуша и остана, въпреки че исках да я отвлека. Тогава за първи път разбрах колко ми е необходима. А по-късно, когато тичах към ракетата без танка, пред мен се появяваха един след друг всички подаръци, които някога ѝ бях правил. Картините, които бях избрал за нея след второто си завръщане, пръстена, който ѝ донесох от Плутон, кожата от един лов на Марс. Може би виждах всичко това само във въображението си или пък тукашните автомати искаха да ми напомнят, че все пак съществува чувство, от което няма да се откажа, че трябва да притежавам нещо, за да не загина по време на пътешествията си, за да мога да живея. Това беше Клеа и моята любов към нея. Та аз не бих могъл да я пожертвувам заради тази планета.

— Трябва да ги нападнем — обяснявах на щабния съвет. Беше ми трудно. Не можех да им кажа, че искам само Клеа. Говорех за жалкото състояние на тукашните жители, които не могат да се отдадат нито на познавателна, нито на творческа дейност, лишени са от предимствата на интелекта, възможно е дори да не осъзнават своето собствено „аз“ и се интересуват само от храносмилането и тлъстините,

от собствената си консумация, от вегетативното съществуване. Хората ми не искаха да атакуват без разрешение на съвета, знаеха инструкциите не по-зле от мен и също бяха монтесумовци. Но аз им заповядах. Сега пък те се уплашиха да не би вместо мен в ракетата да е проникнал някой тукашен хамелеон, чиято мимикрия съм аз, но не посмяха да се усъмнят, защото им крещях както едно време, крещях заповедите, както умея само аз. Трябва да им отнемем Клеа. Всъщност те я бяха затворили. Бяха ни обявили война. Ще унищожим техните автомати.

След два часа полет открихме координационния център в планината и го атакувахме с гамалъчи. Бяха достатъчни няколко дози, за да последва експлозия, която ни отклони от курса. Изглежда, материалът бе доста избухлив, защото повреди нашата апаратура за управление и охладителната ни инсталация и ремонтът им трая няколко дни. Никой от екипажа не ми говореше.

— Това беше наш дълг — обяснявах на всекиго поотделно. — Ами че те са живи същества като нас. Сега отново ще започнат да работят, ще се научат да използват инструментите, ще си помагат. Отново ще създадат цивилизация. Ние ги спасихме.

Надявах се, че ще спасим поне Клеа, и веднага след приземяването се втурнах към къщата ѝ. От нея бяха останали само безформени развалини. Разклоненията на тукашните автомати се бяха изпопукали при експлозията и стърчаха от пода и от стените като изсъхнали разкъсани черва. В къщата нямаше никой, склада на желанията не намерих, само няколко голи стени без късче храна. Подът под мен се люлееше, струваше ми се, че по стените виждам засъхнала кръв.

Обитателите на планетата тичаха по улиците и надаваха отчаяни викове, нахвърляха се един върху друг и се биеха за последните остатъци от хранителни запаси. Биеха се с голи ръце и със зъби, за инструментите никой не се сецаше. Точно пред мен нападнаха шишкото, когото бях видял в градината. Той пищеше и квичеше също като прасе, преди да го заколят. Бях отчаян. Може би така е загинала и Клеа. Тези тук никога вече няма да станат хора, съвсем са се разплули в своето комфортно общество на изпълнените желания, ще се върнат обратно на дърветата или ще загинат като допотопни чудовища. „Но

защо и човечеството не е свършило така? — помислих си аз. — Какво ни е спасило на прелома на хилядолетието?“

Седях в кабината и чаках. Бавех подготовката за излитане. Нарездах отново да се проявят материалите, да се провери горивото, дори исках да взема със себе си неколцина местни жители. Но дните бързо минаваха, а Клеа не идваше. Седях сам в кабината си, подпрял глава на длани, и бях готов да пожертвувам всичко, да забавя цялата експедиция, да проваля нашите проучвания и дори да не се върна у дома заради себе си, заради собственото си чувство и желание. Бях последната жертва на тази планета. Знаех това и напразно търсех сили в себе си.

Всичко вече беше готово, двигателите се загряха до необходимата температура, механичното изпробване мина безупречно, балистичните изследвания бяха пред мен, курсът бе определен, контролните прибори на кибернетичните машини — включени. Членовете на екипажа рапортуваха от местата си. Светлините на командното табло се запалиха, ракетата почна да вибрира както винаги преди старт.

Огледалата на перископа показваха само побоища, кръв и опустошение. Стори ми се, че в далечината някои вече се катерят по покривите на къщите, а неколцина съгледах и по дърветата. Но не се катереха добре, явно не бяха тъй сръчни като маймуните. Клеа не идваше. Трябваше да реша. Всеки миг при катастрофата на тази цивилизация можеше да бъде унищожена и нашата ракета, целият ми екипаж. Клеа ли да пожертвувам, или в крайна сметка да изложа на риск изпълнението на своята задача в Косите на Вероника? Та аз не бива да мисля само за своите чувства, не бива да се поддавам на Цирцея.

Всичко беше вече готово и оставаше само да дръпна малкото лостче за управление в средата на командното табло. Да включа енергията на ракетните двигатели. И изведнъж започнах да мисля не само за квантовото гориво, но и за истинската енергия на тази машина, за жертвите на цели поколения наши предшественици, които са се лишавали от удобства, удоволствия, любов само за да опознаят действителността около себе си, да могат да я разберат. Та нали това ги беше предпазило от участ като тукашната, само затова не се бяха превърнали отново в животни, след като техниката бе разрешила производствените проблеми и вече не бе необходим продуктивен труд.

Бавно вдигнах ръка. Тя беше тежка и тромава, сякаш се бе парализирала в стартовия костюм. Несъзнателно дръпнах лоста за излитане. В последния миг спасих приятелите си, целия екипаж. По улиците на странното селище към нас напираше водата от разрушените язовири. Двигателят забуча, ракетата се издигна във въздуха, перископът вече не показваше нищо, отпуснах се в креслото, смятах, че ще припадна от болка. Изгубих Клеа. Обичах я и вече никога няма да я видя. Едва сега почувствувах колко щастлив бях в онази кристална къща. Колко добре ми беше там! Изгубих всичко. Пожертвувах всичко. Никога досега не бях изпитвал такава болка, въпреки че по време на космическите си полети бях раняван около дванадесет пъти. Но се бях избавил от тази магическа планета. Вече напускахме гравитационния ѝ пояс. Знаех, че силната пареща болка не се дължи на многократното ускорение след старта, а на разкъсващото чувство, познато на всички, което така често ни измъчва и благодарение на което сме станали хора още с изнамирането на огъня. На плача.

СИНЯТА ПЛАНЕТА

— Помня, че не искахте да се наричате Карел — казах му аз. Беше застанал мирно пред мен, изпънал пръсти по шевовете на панталона, както го изисква уставът, с първото отличие върху ревера на парадната униформа. Гледаше ме право в очите. — Спомням си, че в астронавигационната школа веднъж заявихте, че в нашето модерно време ви се струвало смешно да носите името на някакъв отдавнашен светец и затова сте си измислили друго, ново име.

Сетих се какво вълнение предизвика тогава. Измисли си някаква особена дума с два хикса. Всички му се смеехме, но все пак разбрахме, че младежът е прав и че наистина е донякъде анахронизъм да се изпращат всеки ден на Венера момчета с имена от епоха, в която още не е била открита и Америка. И при това този Карел с двата хикса беше първенец на класа. Отличен спортист, блестящ математик, прекрасен певец. Наистина някои го одумваха, че бил прекалено честолюбив, че с тези два хикса искал само да привлече вниманието върху себе си, че желяел да покаже колко е прогресивен и да засрами останалите, но на повечето младежи неговото хрумване се харесваше.

— Седнете. Свободно. — Предложих му стол. — Всъщност как свърши всичко тогава? Вече минаха няколко години. Как се наричате сега?

— Аз не съм дошъл при вас заради името. Дойдох да ви съобщя, че напускам „Арс“ — гордо заяви той и остави върху масата парадната си фуражка. На нея имаше три нашивки, така че съвсем не беше новак в космоса.

— „Акцията за разумно сдружаване на хората“ ли? Тя никога не ми е харесвала особено. Как попаднахте там?

— Вие наистина ли не помните посещението ми заради Лидия преди последния старт?

Веднага си спомних. И почти съжалих, че му предложих стол. Точно така, този младеж няколко часа преди старта поиска да сменя биоложката. Не било разумно тя да пътува заедно с нашия кибернетик.

Тогава при далечните пътувания екипажът се сформираше по двойки. Знаех, че Лида обича нашия кибернетик, и казах това на лейтенанта с двата хикса.

— Само че тя подхожда за мен. Създадени сме един за друг. Пробите го показаха още в училище. Взаимно се допълваме. Моята доминанта съответствува на нейната субмисия. Вижте... — и той ми показва някаква дълга крива, която приличаше на електрокардиограма.

— Но не ви обича...

— Обича? Какво означава тази дума? В наше време вече познаваме всички тайни на природата на земята и в космоса, но съдбата на бъдещите поколения, качествата на нашите деца предоставяме винаги на някаква си там любов, която никой не разбира, дори и поетите. Иначе нямаше да пишат с векове на тази тема. Щяха да разрешат тоя проблем и да се заемат с друга задача. На това трябва да се сложи край. Та нали така наречената любов непрекъснато разваля човечеството? Знаете ли що за човек е кибернетикът? Потенциален престъпник! В училище едва не се провали. Детето, което Лида ще роди от него, не може да се сравнява с детето, което аз бих могъл да имам с нея. Само че тя обича по-лошия, по-безхарактерния, по-некадърния, както всички жени. Те саботират нашата евгенична програма. Някои дори твърдят, че се вълнуват, когато четат за крадци или убийци. Навремето Лида ми призна, че с най-голямо удоволствие би се свързала с пияница. И затова те после спасяват и възпитават мъжете си, вместо да се грижат за децата, които в крайна сметка дори не могат да родят. Тяхното влечение не постига целта си и те едва ли не преповиват възрастните, неспособни нехранимайковци, вместо да заплануват ново поколение. Човечеството се проваля генетически. След няколко поколения няма да различите способния индивид от второстепенните екземпляри. Лекарите спасяват хилавите деца, които после цял живот са в тежест на нашите възпитателно-здравни заведения, за болните се полагат едва ли не повече грижи, отколкото за здравите. Докъде ще стигнем така? Нашата цивилизация подкрепя най-слабите и най-неиздър-, жените ни ги разглеждат, а учрежденията се грижат най-старателно за тях. Това е неестествено. Знаете ли каква ще бъде средната продуктивност след сто и петдесет години? — Той ми показва някакви прогнози. Числа. При това цял се задъхваше. Искаше да чифтосва хората като конете или зайците. Изгоних го.

Всъщност той обиди Лида и моя кибернетик. Тези ентузиаста, които непрекъснато се позовават на разума, понякога ми изглеждат много глупава. Както цялата дейност на „Арс“.

Отново разгледах Карел с двата хикса. От тогавашната ни среща бяха минали години, сигурно е поумнял. Какво ли мисли за бъдещето на човечеството сега? Той вежливо седеше пред мен, гледаше ме съсредоточено, сякаш още стоеше мирно, и очакваше въпроса ми.

— А защо сте напуснали „Арс“? — Разположих се по-удобно — очаквах да чуя някаква дълга любовна история. Но случаят, който той ми разказа, беше по-необикновен от всички приключения, преживени от мен по време на пътешествията ми из космоса. Просто невероятен.

— Тогава летях — започна Карел с двата хикса — с обикновените патрули от осма лунна база. Пътуванията бяха еднообразни и доста уморителни; траеха по много часове. Затова винаги преди работа си избирах някой особено сложен проблем, някой въпрос от физиката или от математиката, който никой дотогава не беше решил, но всичко беше напразно и излишно, понеже в крайна сметка винаги мислех за Лида и защо тя ме пренебрегна. Не можех да го разбера. Та нали беше посещавала същото училище като мен, същите класове и винаги се бе държала така разумно! И изведнъж да си избере този застаряващ некадърен авантюрист от вашата ракета! Не можах да проумея това чак до миналогодишния септември.

Върнах се както обикновено, кацнах на определеното място, слязох на първата палуба, почаках механиците да ми приближат стълбичката и се канех да мина към асансьорите. Тогава летях на една от старите „игли“, от които се слиза по къси стълбички, намерени от нас „трапец“. Само няколко метра е, но все пак доста високо от стартовата площадка. Механиците твърдяха, че съм слязал както винаги, били ме видели съвсем точно в рефлексорите си, направил съм няколко крачки и изведнъж съм изчезнал. Естествено, отначало те помислили, че съм паднал; случвало се някои пилоти да не си признаят колко са уморени, а после да припаднат в най-неочаквания момент. Веднага осветили стартовата площадка и повикали бърза помощ. Търсили ме на земята заедно със здравните работници, обявили тревога, но мен никъде ме нямало, никой не можел да ме намери. Цялото търсене траяло към пет минути, когато изведнъж главният механик извикал и посочил нагоре към „трапеца“, към който,

разбира се, вече никой не гледал. Аз съм стоял на последното стъпало, точно на същото място, от което съм бил изчезнал, и спокойно съм влязъл в кабината на асансьора. После ме преглеждаха и разпитваха, но нищо не им казах. Искях първо да се посъветвам с вас.

Защото за мен тези пет минути траяха много по-дълго. И ето какво се случи през това време:

Както винаги свалих тежкия си защитен костюм на борда на ракетата, стъпих на „трапеца“ — аз никога не страдам от виене на свят, пък и не бях особено уморен, — извървях няколкото крачки до асансьора, затворих след себе си вратата на кабината, натиснах копчето, но вместо обикновеното бучене дочух някакъв особен звук, всичко около мен угасна, дори и контролната лампичка в асансьора. Изведнъж потънах в дълбок мрак, понечих да почукам на стената на кабината, извиках за помощ, но не напипах нищо, сякаш асансьорът внезапно бе изчезнал. Направих няколко крачки; усетих под краката си мека почва, спънах се в нещо и паднах във вода. Беше поток, който ме повлече. Поисках да се върна обратно на брега, защото съм добър плувец, но не успях. Чух плясък вдясно, сякаш някой друг тъкмо бе скочил във водата, разпознах в мрака високите стволоче на преслиците край реката, която ме отнасяше. Над мен с голям шум се вдигна във въздуха ято папагали, които май бях събудил от нощния сън, дочух пликане отляво, след него второ — това бяха алигатори, вече виждах първия точно под себе си, надигнах се от водата и тъкмо навреме се покатерих на най-близкия клон. Чух как изтракаха челюстите му зад мене. Клонът пращеше, беше изгнил, улових се за някаква лиана, потреперих от студ, изпълзах към най-близкия ствол, където най-сетне се сгуших на един по-здрав клон и учудено загледах заобикалящите ме алигатори, хипопотами, фламинга и странната река в джунглата, която обаче изобщо не можеше да бъде в джунглата, а на моята осма лунна база, където всъщност бях кацнал благополучно, рапортувах и бях очакван от механиците. Не можех да проумея всичко това. Няколко часа си проправях път сред гъсталаците. От джобното си ножче направих копие, станах Робинзон. Привечер намерих дупка на млади гризачи. Помислих, че са зайци, и се заех да преследвам един от тях, но те, разбира се, можеха да бъдат и плъхове. Бях гладен. Убих малкото животно с един удар. Но при това ножът ми се счупи. Вече бях беззащитен. Едва излязох на една горска полянка, и нещо се стовари

върху мен, усетих силна болка в дясната ръка, понечих да се обърна, но бях притиснат към земята, точно над себе си видях зиналата муцуна на хищник, отпуснах се и изгубих съзнание.

Събудих се в някакво голямо болнично помещение. Мислех, че е болница, защото всичко там беше светло-синьо. От този миг синият цвят вече не ме напусна. Всичко беше в сини нюанси, сякаш на синьо-бял филм. Встрани от леглото ми седяха две фигури. Малко се уплаших. И те бяха сини. Явно брат и сестра, толкова си приличаха. Към тридесетгодишни красиви хора. Седяха и ме наблюдаваха. Жената плясна с ръце:

— Жив е. Събуди се. Благодаря, благодаря ти... — и погледна брат си, като че ли беше лекар, който току-що бе спасил любимия ѝ. Но той дори не се усмихна, стана и ми каза сериозно.

— Искрено ви приветствувам в нашия дом.

Обърна се и излезе. Едва сега забелязах, че нито той, нито тя си бяха отворили устата. И все пак чувах думите им съвсем ясно, по-ясно, отколкото ако ми ги шепнеха на ухото. Седнах. Не усещах никаква болка, нито глад; беше ми добре.

— Къде съм?

Вместо отговор тя започна да танцува около мене. Мислено чух, че съм бил в техния дом, и виждах само високата, усмихваща се синя красавица в странна носия, която напомняше Крит. Бил съм просто великолепен, когато съм бягал от крокодилите, убил съм плъха и почти съм победил тигъра... Потреперих. На пода в това странно помещение беше просната кожата на моя хищник, вече изсушена и обработена. Муцуната все още беше широко отворена.

Не се осмелявах да стана. Тя ме улови за ръката и сама ме изведе навън. Видях голяма звездна карта. Но напразно се мъчех да се ориентирам.

— Лира? Касиопея? Сириус? — питах я аз, ала тя ме наблюдаваше с весела усмивка, като че ли бях дете или любимото ѝ куче. Струваше ми се, че живее в огромен хангар... Тя отново се засмя. Сякаш това беше някаква шега. Мила шега. Бил съм такъв чудесен, безогледен и съм мислел само за себе си.

— Харесваш ми, какъвто си гладен, волеви и толкова жизнен... — каза тя. Като че ли брат ѝ не бе жизнен. Стана сериозна.

— Той е много по-съвършен от теб — заяви тя. — Много по-разумен...

Това ме обиди. Попитах я какво прави този неин съвършен брат. Тя посочи над нас. Брат ѝ беше седнал горе, на покрива на техния син хангар, в едно такова прозрачно гнездо, като квачка върху яйца и се вираше пред себе си. Не разбирах как се е озовал там, но не ми изглеждаше никак съвършен.

— Ти не би разбрал това — каза ми тя със затворена уста. — Няма да го разбереш, ти приличаш повече на този тигър, отколкото на него... — И почна да ми глади косата; може би смяташе, че и тя е на ивици. Отблъснах я.

— Аз съм човек, ясно ли ти е? Покорявам космоса. Мисля и разсъждавам, нямам нищо общо с животните...

Тя ме целуна, прегърна ме и ме поведе към някаква пейка до стената. Шепнеше ми, че ме обича, че ѝ харесвам, че иска да ме притежава... И сама започна да се съблича. Дълго не бях любил жена и тя ме възбуждаше. Но брат ѝ седеше точно над нас. Сигурно ни виждаше. Казах ѝ това.

— Той не ми е брат. Мъж ми е.

Отдръпнах се от нея. И мъжът ѝ над нас стана. Вече не мислех как могат да си приличат толкова, а се втурнах срещу стената, която се разтвори пред мен. Изтичах на някаква улица, но се озовах право в прегръдките на мъжа ѝ, който, изглежда, ме чакаше тук. Обърнах се и тичах около сто метра покрай огромната им къща. На ъгъла отново го срещнах, свих по друга улица, ала насреща ми изскочиха трима, а на следващата улица го забелязах с нея и едва на някакво площадче разбрах, че това не са преследвачи, а жителите на града — всичките тъмосини, прекрасни, тридесетгодишни и подобни на критяни, всичките напълно еднакви. Бяха насядали на някакъв стадион и тихо се вираха в един огромен стъклен куб. В този аквариум се намираше нашата земна джунгла и някакъв нещастен астронавт тъкмо се бореше с тигър. Но не бях аз, а един негър, и както изглежда, той имаше повече сили и опит в борбата с подобни чудовища. Забелязах, че около мен са насядали предимно жени, всички еднакви и всички еднакво възбудени, защото крещяха и си хапеха пръстите като в древния Рим при борбите на гладиаторите. Това ме обиди. Ама че аристократи! Какво си въобразяват? Какво съвършенство има в това, да седиш на

купола на къщата и да гледаш пред себе си като някой факир? И какво целят, като отвличат нашите момчета за гладиаторските си игри? Негърът пред мен тъкмо се предаде. Видях как тигърът разкъсва вътрешностите му и как някаква жена се втурва към стените на куба.

— Това е позор! — извиках аз. — Би трябвало да се срамувате! Вие сте животни! — и се нахвърлих върху най-близкия тъмносин мъж. Исках да го набия. Но си разбих юмука в брадата му. Самият той не се и помръдна. Каза ми да не се страхувам. Този път беше моят спасител, съпругът. Улови ме за ръката и в миг ме пренесе в купола на дома си. Явно не ревнуваше. Започна разговор.

— И на мене са ми противни тези борби в джунглата — каза той. — Занимавам се със съвсем други неща. — И посочи наоколо. Кабинетът му беше по-син от каквото и да било в този град. А в стените блестяха големи кристали; имаше и множество най-различни спектри, които странно се допълваха. Като на абстрактна картина или като цветните стъкълца на детска игра. — Аз работя над центрометриалната хармония на спектрите — добави с превъзходство той и се усмихна, защото знаеше, че не го разбирам. — Един от моите прадеди е забелязал зависимостта между познанието и красотата. Ние продължаваме да проучваме този проблем. Доколко красотата е правдива и правдата красива и как може да се съди от едното за другото... Това ми беше вече по-ясно. — Цели поколения от моя род работят върху проблема за центрометрията. Това е най-висша умствена дейност. Вече столетия наред размножаваме само ония, които имат съответния талант...

— Затова сте толкова съвършени — прекъснах го аз. Достигнали са това равнище с помощта на евгениката. Плануват потомството си! Изведнъж взех страната на тази синя раса, всъщност планета, която беше осъществила идеите на „Арс“

— Жена ми знае за спектрите много повече от мен — продължи той. — Нашите съпруги притежават необикновената способност...

— Но защо тогава им е необходим тигърът? Защо избират нас? — не го разбирах аз. — За какво сте уредили тази наша джунгла на чудесния си площад?

Той ме погледна тъжно:

— Защото не ни обичат. Ние не ги възбуждаме, вече не зачеват деца от нас. А проблемите на нашата цивилизация все още не са

решени. Ние измираме преждевременно. Трябва да ни спасите. — Той почти ме молеше. Под нас на тигровата кожа лежеше жена му. В стаята до нея влизаше със спасителката си излекувания черен астронавт. Аз се ужасих:

— Нима не разбирате, че така наречената любов забавя развитието на животинските видове? Защото жените имат склонността да си избират непълноценни мъже. Всъщност какво представлявам аз в сравнение с вас? По-долу съм от кибернетик, по-долу от маймуна. — Изпитвах ужасно чувство, спомних си нашия спор заради Лида. Най-сетне разбрах всичко. Харесваме им се и ги възбуждаме, защото още можем да се бием в джунглата, и те са като Лида, презират абсолютните учени. Но защо? Ами че нали с това развалят собствената си раса? — Не бива да допускате това — казах му аз. — Не бива да капитулирате пред страстите...

Той ме улови за ръката:

— Вие сте единствената ни надежда! — Целият трепереше и тъжно наблюдаваше своите спектри. Беше готов да падне на колене. — Моят род не бива да измре. Трябва да ни спасите. Моля ви... Вече дълго време ви наблюдавам в космоса. Та вие непрекъснато мислите за половите проблеми, размножаването и съжителството. Затова ви избрахме. Бъдете така добър...

— И бяхте ли? — попитах аз лейтенанта с двата хикса, който все повече се изчервяваше и се срамуваше като малко момче. — Бяхте ли така добър?

— Какво ми оставаше? Вярно, че непрекъснато мислех за Лида. Но реших да накажа жена му, да я убедя колко се лъже. Искях да им докажа чрез себе си колко са нищожни хората, как не можем и да се сравняваме с тяхното светлосиньо общество. Започнах да се държа като уличник. Но колко усилия ми струваше това! Грижливо обмислях всеки ход, крещях на жена му, измъчвах я, бях капризен, непрекъснато исках нови ястия, сменях костюмите и по цели дни пиянствувах. После започнах и да я бия. Искях да я накарам веднъж завинаги да се откаже от тези отвличания. Но нямате представа колко ѝ харесваше всичко това. Забавляваше се като в театър. И продължаваше да ме обича, въпреки че изхвърлих книгите ѝ. Накрая вече не знаех какво да правя, станах толкова противен на себе си, че едва се понасях, но синята жена беше във възторг. Реших да ѝ дам да се разбере. На нея и на всички

жени от Синята планета. Отказах да се срещам с нея другаде, освен в кабинета на мъжа ѝ, в гнездото под стряхата. И когато ме отведе там — мъжа си, разбира се, изгони най-деликатно, — изпочупих всичките им апарати, всичките епруветки, материали, спектри и кристали, с които се занимаваше целият този род, който вече толкова дни спасявах всяка нощ. Запокитих ги на пода и се чувствавах като по време на бунт. Като подценяван ратай, който спасява рода на своя аристократ, като унижен слуга, който си урежда сметките с господарката. Изпочупих цялата им лаборатория. А знаете ли колко трудно се принудих да го направя? Цял живот съм ценял сложните апарати. По-скоро бих ги изучавал, отколкото да ги чупя. Цял живот съм бил въздържател, а тук се напивах всеки ден. Никога никому не съм откраднал нещо, а тук джобовете ми бяха пълни с техни механизми. От дете не съм обидил никого, а тук ругаех като в пристанищна кръчма. Но моето лекарство като че ли подействува. Въпреки че тази нощ тя се люби с мен още по-страстно, на сутринта дотича деликатното ѝ мъжле. Отведе ме на някаква веранда.

— Трябва да си вървите — каза той.

— Аз ви предупредих. Не ме упреквайте за нищо. Казах ви, че съм много по-лош от вас. Държах се съвсем по човешки. При нас все още не правим подбор на поколенията. Може би дядо ми е бил нашественик...

— Вие сте много мил — отвърна той. — Наблюдаваме ви с голям интерес...

— Наблюдавате ли ме? Как можете да ме наблюдавате?

Имали уредби за далечно наблюдение. Може би са наблюдавали също, че им съсипвам лабораторията? И всичко, което последва...

— Разбира се. Имате огромен успех. Всички жени в нашия град се влюбиха във вас. — И той ми посочи долу. Бяха надошли на тълпи. Отзад, при изкуствената джунгла, седяха само няколко. Бях станал техен герой. Техен Аполон. И ми се струва, че яко бях осакатил онази жена, и до днес нямаше да ме пуснат да си отида и щяха да започнат срещу мъжете си нова девича война^[1]. Така че моят опит не успя. Не го отучих от тези забавления, не им направих противни нашите мъже. Но спасих себе си. Това беше успех. Трябваше да ме изпратят да си вървя, за да не се сбият жените им за мен. Моят черен колега още не се е върнал. Сигурно е много учтив и не им се харесва толкова. Както ми

казаха, върнал съм се на „трапеца“ след няколко минути и още на следващия ден напуснах „Арс“. Все пак любовта е твърде сложно понятие. Май не може да се премахне. Не е възможно да планираме така лесно бъдещите поколения, както си го представят съвременните евгеници. Разбрах, че това е проблем, който измъчва не само влюбените, но всекиго от нас. Та нали изкуството не се занимава почти с нищо друго, нали на отношенията между мъжа и жената посвещаваме по-голямата част от живота си? Добре, че при нас половете са само два. Колко ли е сложен животът на различните многополови планети. Престанах да вярвам на „Арс“, вече не съм предишният лейтенант с двата хикса. Може би трябва да си сменя името. Не знам. И досега не преставам да мисля за Синята планета. И дойдох да се посъветвам с вас. Какво да правя?

— Можете да посетите Лида — казах му аз. — Преди няколко седмици се раздели със своя кибернетик. Но този път не се преструвайте. Разделила се с него, понеже я ударил. Всички жени не са еднакви и може би Лида все пак се нуждае от лейтенанта с двата хикса, това чудесно момче. Защото любовта също има начало и край. И в това отношение е сложна. Както целия живот. И понякога е по-странна от всички космически истории.

[1] Авторът има предвид чешкото предание за девичата война. На български то е включено в „Старинни чешки предания“ от А. Ирасек, изд „Народна култура“, 1978 г. Б. пр. ↑

КАК УМРЯ КАПИТАН НЕМО

Двете предишни истории за планетите избрах от дневниците на капитан Немо. Сигурно на всички е известна съдбата му. Истинското му име е Пержинка (той беше баща на славния композитор Пержинка) и както знаете, някога с помощта на специален опит беше преодолял бариерата на времето и се бе озовал в далечното бъдеще, в нашата епоха, за която тогавашната ера на експедиции в космоса е била само малко примитивна подготовка за истински достойното човешко съществуване. Аз много добре познавах капитан Немо. Именно на мен бе възложено да му създам рая, за което пиша и този рапорт:

След пристигането в нашата епоха Пержинка живееше главно сред почитатели на старите времена, на които разказваше за някогашната си кариера и коригираше историографските записи в института им. Освен това пишеше мемоарите си. Може би току-що сте прочели откъси от тях. Той живя така дълго време. Само че от своята епоха бе дошъл с похабен организъм, ето защо още преди да навърши първите сто години, при един медицински преглед му казаха, че ще умре.

И тогава този човек, който изобщо се държеше доста странно и който сигурно и в своята епоха е бил донякъде изключителен екземпляр, постъпи съвсем неочаквано и особено. Пребледня, измънка няколко думи и едва не припадна. Беше последвала рязка вегетативна реакция, каквато наблюдаваме у хора, които трябва да умрат в разцвета на силите си при някакъв нещастен случай или катастрофа. С една дума, уплаши се. И през следващите седмици заедно с влошаването на здравословното му състояние растеше и страхът. Затова ми възложиха да направя със своя механик специален апарат, който да даде възможност на болния да изживее нещо като екстракт от най-щастливите мигове в живота си и по този начин да преодолее страха от смъртта. Апарат, който да му помогне по-лесно да умре.

Но какво са разбирали под понятието „щастие“ съвременниците му? Какъв е бил за тях раят, който са очаквали след смъртта си? Днес

никой не знаеше със сигурност това. Не ни оставаше друго, освен да действуваме по експериментален начин, стъпка по стъпка, като преценяваме и описваме реакциите на мозъчната кора на въпросния човек.

Апаратът беше прост. Отнесохме го в здравния пункт, където лежеше Пержинка, включихме го, докато той спеше, и го настроихме така, че при извикване на съответните представи лицето, с което се извършва опитът, да изпитва максимално удоволствие. После направихме запис на представите.

Първият пробен сеанс не беше особено интересен. На екрана се появиха ракетите с форма на пура, от които е гъмжала епохата на междупланетните полети, този отдавнашен исторически етап. Наблюдавахме Немо как управлява една такава свършена, блестяща и мощна ракета по време на експедиция към най-отдалечените пространства на вселената към една система от живи организми, с които трябваше да бъде установена връзка. Видяхме го как каца с ракетата си на определената планета и как напразно оглежда странното тежко небесно тяло. Той не намери там никакъв живот, докато планетата не започна сама да проявява признаци на собствена активност, докато не се разбра, че експедицията му е открила система, където животът е изграден на базата на многосъставни полимери, много по-прости от белтъчините. Те съществуват тук под формата на масивни образувания, които воюват помежду си върху орбитите около своята звезда и взаимно се изтласкват едно друго като при огромен билиард. Истинска борба за място под слънцето. Разбира се, Пержинка разрешава спора и постига известно помирение в планетарното съперничество. Проста работа!

Но тази представа не успокои капитана. Той се събуди призори изпотен и възбуден. Гледаше ни, сякаш бяхме някакви призраци от неговата епоха. Обясних му накратко защо сме дошли. Разбира се, скрих истинската цел на нашето посещение и му дадох известна надежда, но понеже никога в живота си не съм лъгал, мисля, че той лесно разбра всичко.

— Вие сте обичали приключенията, откритията и пътешествията из космоса. Хубаво! Но нали им сте се насладили предостатъчно. За какво мечтаете още? Видели сте толкова неочаквани и странни явления, че сигурно ви се струват вече съвсем обикновени. Тогава

защо се страхувате? Закъде още искате да отлетите? През целия си живот сте бил щастлив... — казах аз, като произнесох особено внимателно думата „щастлив“, която днес така рядко използваме.

— Бях щастлив само когато се връщах... — рече капитанът и се закашля. Явно страдаше от едема на белите дробове. Моят механик подпря главата му и аз отново включих апарата.

Видяхме тържественото завръщане на неговия космически кораб, наградите, отличията и жените. Изглежда, жените са играли важна роля в живота на Пержинка. На екрана пред нас дефилираха няколко десетки. Аз се усмигнах. Колко странни и неразумни са били някога хората. Сега, когато те се обединяват въз основа на общите интереси, вече няма емоционални кризи и не-постоянство. Едва не извиках, когато на екрана се появи моят механик, тоест жена ми. Тя запуши устата ми с ръка.

Живея с жена си, откакто започнах да конструирам церебралните апарати, значи, от няколко години. Не мога да се оплача, тя е чудесен и сръчен механик. Никога не ми е минавало през ум, че би могла дори за миг да помисли за тоя капитан, който съвсем малко се отличава от животното. А и фантазиите му, които можехме да наблюдаваме на екрана, бяха все по-примитивни и по-примитивни. На жена ми обаче й беше интересно. Не я разбирах. Да не би и за нея това все още да представлява щастие? Съвкупляването? Дразненето на повърхностните кожни сетива? Да не би и до днес да не е разрешен проблемът от Синята планета?

— Това е ужасно! — викнах й аз и с това застраших с провал целия опит, защото наоколо беше тъмно и тихо.

— Нима не знаеш още колко работа ни чака, какво още искаме да постигнем заедно? — погледна ме с укор тя.

Пержинка отново се закашля и образът на екрана изчезна.

— Забравих да ви разкажа — той се взираше в мен с лека усмивка — една интересна случка на Алдебаран. Там открихме механична цивилизация, изчезнала по вина на роботите-двойници. Не знаете какво са роботи-двойници ли? И ние дълго не можахме да разберем. Когато се приземихме там, открихме в леговищата им само странни избелели скелети. Но за тях вече цели векове се бяха грижили собствените им копия, двойници от противния пол. Някога, в разцвета на своята цивилизация, обитателите на Алдебаран ги създали, за да

избегнат трудностите при брачното съжителство. Всеки си имал жена, която фактически била самият той, само че от женски пол. А жените пък имали такива мъже. Цялото население на планетата измряло, защото не понасяли никого освен себе си и престанали да се размножават...

— И тогава вие бяхте „щастлив“? — попитах го аз.

— И тогава ми беше много мъчно като днес...

Дишането му се беше подобрило, но си оставаше неритмично и повърхностно. Това беше лош признак. Лекарите го бяха напуснали. Предадох го на нас. Помня, че когато умираше, баща ми отиде в кабинета си и поиска да остане сам. Очаквах, че и този човек ще ни изгони, но, изглежда, ние му бяхме приятни. Преди всичко жена ми. Той я улови за ръката. Аз отдавна не го бях правил.

— Трябва да има някаква причина, за да изживеете всичко това. Имали сте много жени, а не сте били щастлив. Страхувате се, че животът ви ще свърши. Защо? Какво още не сте успели да направите, какво не сте изживели?

— Когато знае, че след две седмици ще бъде обесен, човек може отлично да се съсредоточи — тъжно се усмихна Пержинка. — Това го каза доктор Джонсън.

Не знам какво значи „обесен“, сигурно е някаква насилствена смърт. А доктор Джонсън е бил май някой от неговите астронавти. Зарадва ме поне това, че сега капитанът сам приближи до себе си нашия апарат и го постави на вестибуларната си система. Започва да действа с рефлексите си. По-добре и от котка.

Появи се детско игрище и на него деветгодишният капитан Немо. Целият отбор му се подиграва, че е допуснал да му вкарат гол. Капитанът расте и кара отбора да тича по игрището. В командата му изведнъж се озовават и неговите бъдещи противници: помощникът му, шефът му биолог, а накрая — самият аз. Жена ми избухна в смях, като видя колко смешно скачам всред тълпата на екрана. Скоро започнахме да клякаме и да залягаме в калта.

— И ти можеш да се смееш на това? — казах й сърдито аз, този път шепнешком. — Интересно ти е, че този екземпляр от нашия вид, хомо сапиенс, вижда най-голямото си щастие, мечтания рай само в това, че ще си уреди сметките с хората, които са го обидили? Този рай е за хората от първобитното общество, от времето на кръвното

отмъщение. Не знам дали изобщо не трябва да преустановим опита, дали този човек си заслужава труда.

Когато видях на екрана как той започна да ми крещи, как се приближи до мен, като във въображението си ме превишаваше с цяла глава и беше много по-силен от мен, изведнъж самият аз изпитах особен страх и изключих аппарата.

Немо веднага се събуди.

— Вижте какво (реших да действувам направо аз), вие се страхувате да умрете, защото не знаете какво ви чака след това. Вие мечтаете за някакъв рай, искате да бъдете „щастлив“. И така, изберете си, човече. Заради вас аз цели седмици изучавах литература. Искате ли да пиете от реката на забравата като жителите на Гърция? Искате ли амброзия или нектар? Или мечтаете за скута на германските руси богини във Валхала^[1]. А може би както индианците след смъртта желаете да изпаднете във вечно опиянение? Можете да имате всичко, включително мед и вино. Та нали представите на вашата епоха за рая и за щастието са били толкова примитивни, че един от най-великите тогавашни философи е заявил, че човек е щастлив, когато може да се почеше, където го сърби. Искате ли да се почешете? Моля. Не разбирам какво искате. Не знам от какво се страхувате... — Сега пък аз му крещях. Бях почти толкова възбуден, колкото преди малко той от своите фантазии. А Немо вече можеше само да шепне от леглото си. Той се усмихна:

— На онова място в пространството, където открихме роботите двойници, имаше една планета, която гъмжеше от какви ли не чудеса на техниката. Тя пък била погубена от ругатня. Може би все още знаете какво означава ругатня? Там имало един блестящ учен, нещо като вас, който автоматизирал цялата планета. На всеки жив човек дал машина, която се управлявала от специален център. Но веднъж в яда си той прошепнал на центъра: „Остава още да се качите на главите ни!“ И тежките механизми, които не притежавали ни най-малко чувство за хумор, наистина постъпили така с обитателите на планетата. Намерихме ги затрупани от собствените им машини, погубени от собствената им логика. Не се осмелявам да повтора думите на оня изобретател, драги господине... — добави с усмивка той и си изтри потта. Стори ми се, че по-скоро му пречим в неговите

последни мигове. Затова не възразих, когато жена ми ме изгони от помещението.

Края на историята научих от нея.

— Ние искаме да разберем нещо съвсем просто — казала му тихичко тя. — Кога в живота ви се е сторило, че можете да умрете?

— Когато бях щастлив.

— А кога сте били „щастлив“?

Той помислил малко. Явно не можел да се сети веднага.

— Когато на петнадесет години за първи път целунах момиче...

— А после?

— После, когато по време на отпуск със собствените си ръце направих във вилата ни огнище...

Жена ми не знаеше какво е това „огнище“, но продължила да го разпитва.

— После, когато при втората си експедиция поправих регулатора на запалването в гравитационното поле на черната звезда... — добавил той. И нищо повече не си спомнил.

— Започвам да разбирам вашето „щастие“ — казала жена ми. — Всъщност то е любов и творчество. Или и двете заедно. Вие сте го изпитали три пъти в живота си. А ние винаги живеем така. Създаваме нови механизми, предмети и произведения на изкуството и всякога по двама души, рамо до рамо, такъв е целият ни живот. Затова вече не познаваме понятието „щастие“. Ние сме изпълнени с него. А в крайна сметка това е и ваша заслуга. Вие сте ни подготвили този живот. Можете да бъдете с нас...

И тя му подаде електродите на апарата ни. Но той поклатил глава и за пръв път изглеждало, че вече не се страхува.

— На мене ми стига моето огнище — промълвил той. — Сега искам нещо друго.

И умрял. Без апарата. Спокоен и примирен, като всички хора в нашата епоха.

Забележка:

Изглежда, капитанът най-сетне е разбрал, че е изчерпал докрай творческите си възможности, че животът му не може да продължава вечно дори в най-висшата си форма и че смъртта е само сливане с материята и освобождаване от бремето на изключителното. Това личи

от последното му изречение: „Сега искам нещо друго.“ Искал е нещо по-различно от това, което е имал през живота си. Смъртта. Аз често си спомням за него и много добре го разбирам.

Особено сега, когато жена ми ме напусна и трябва да работя с механик, който е отчайващо несръчен. И до днес не разбирам защо се стигна до раздяла. И съм нещастен.

[1] Олимпът на древногерманската митология. Там отивали душите на загиналите в бой. Б. пр. ↑

ОТКРИТИЕ СРЕЩУ СЕБЕ СИ

Това беше просто водопад от смях. Смееше се вече дълго и гръмко. От време на време си поемаше дъх и отново започваше да се смее. Понякога изглеждаше, че крещи, но това беше смях. Победоносен смях на тридесет и пет годишен мъж. Седеше в хола на къщата си съвсем сам, с три празни бутилки от ракия пред себе си, а на четвъртата тъкмо беше отчупил гърлото. Пиеше жадно течността, на която не бе свикнал, като вода в горещ ден. После, залитайки, събори от стената нова поредица от книги и стъпка магнетофонните ленти със записа на проблемите. Преди това беше счупил телевизионната стена, ултразвуковия котлон и инфрачервения радиатор, безжичния телефон и старомодния радиограмофон. Пред къщата стояха няколко съседни. Тайнствените звуци ги тревожеха. Та нали Бауерови са винаги толкова спокойни и в този район, който правителството бе построило през шестдесетте години за научните работници, обикновено е тихо. Само че стените на къщата бяха прозрачни единствено отвътре и съседите не виждаха нищо. Най-сетне госпожа Навратилова се претраши. Но едва отвори вратата, той хвърли върху нея един том от техническата енциклопедия. Томът беше дебел, тежеше най-малко два килограма. Навратилова изтича у дома да извика по телефона Бауерова. Тя работеше в биологическия институт в Забехлице, така че мина известно време, докато се появи. Пристигна със старомодна кола, която вместо колела имаше дюзи и се вдигаше на около един метър над земята. Плати на шофьора, без да погледне таксиметъра, и изтича вкъщи. Затвори вратата под носа на любопитните. Бауер веднага престана да се смее. Настъпи тишина. Съседите бавно почнаха да се разотиват.

— Това се казва признателност — недоволствуваше Навратилова. — Дори не ми благодари. Имам цицина, без да знам защо.

— Пийни с мен — вече няколко пъти повтори той, докато жена му в недоумение броеше унищожените вещи. — Трябва да пийнеш.

Ще купя всичко съвсем ново и най-модерно. Освен това — специален въртолет за неделни излети до морето или до Татрите, а за теб метакрилово кожено палто с цял комплект бижута.

— Но защо?

Той като че ли изведнъж изтрезня. Каза съвсем тихо, сякаш изобщо не беше пил:

— Излезе сполучливо. Представи си, Ирена, излезе сполучливо...

— И за това трябва да унищожаваш радиограмофона на баба? Такава скъпа старинна вещ?

— Не бих могъл да понасям мебелировката на тази къща нито ден повече. Десет години се блъскам тук над своите планове, разбираш ли, сега трябва да живея другояче и в съвсем различна обстановка. Аз победих, Ирена, ние успяхме, сега съм най-великият, най-заслужилият, най-талантливият, най-забележителният, най-оригиналният, най... с една дума — творецът на бъдещето. Така се изрази Ковал след днешния опит, моля — и той се удари в гърдите, като че ли беше спечелил боксов мач. — Днес аз сътворих бъдещето, жено...

И той падна по лице върху бюрото си. При това събори от стената последния чертеж, който беше забравил да унищожи. В отчаянието си Ирена се опита да го за-мъкне в спалнята, където с дръпване на лостчето спусна от тавана леглата, но той беше много тежък и за това накрая му постла на пода, а под главата му подложи „Основи на кибернетиката“ и „История на физическите проблеми“. Втурна се към телефона.

— Професор Ковал. А къде е? В завода ли?! — не можеше да разбере тя. Но знаеше, че трябва да говори с него, че веднага трябва да го посети. Извади от гаража летящо колело, някакъв велосипед, който се издигаше във въздуха главно поради лекия си материал. Замина.

Професор Ковал беше директор на Изследователския институт по автоматизация. Намери го в главния цех върху някакъв нисък подиум. Стоеше тук с няколко асистенти и представители на завода. Машините бучаха, така че почти трябваше да си крещят един на друг.

— Аз съм Ирена Бауерова. Жената на Шимон Бауер...

— Поздравявам ви — усмихна се Ковал. — Е, какво ще кажете за това?

— Страшно е.

— Какво?

— Вече не мога да живея с него. Искам да ви предупредя.

Той я гледаше с недоумение. Бързо а поведе към съседното помещение, отделено от фабричния шум със стъклена стена, където навремето беше работил майсторът.

— За какво говорите? — попита той.

— За Шимон. Той е страшен човек. Искан да ви обърна внимание върху това. Днес се напи и дрънкаше нещо за някакво си откритие. Не е истина, нали?

— Разбира се, че е истина. Мъжът ви разреши за да чата на нашия институт. Не забелязахте ли, че машините работят сами? — посочи ѝ той цеха през стъклената стена. Тя едва сега осъзна това. Материалът беше превозван, обработван, апретиран, сглобяван на части, които от своя страна биваха монтирани на най-новите реактивни автомобили. — До вчера тук работеха към триста души, другарко. Вашият мъж успя. Вече не е необходимо да строим цели заводи, които да работят автоматично. С помощта на неговото откритие можем да направим самостоятелен всеки цех. Той разреши най-важния проблем на нашата епоха. Разбирате ли какво означава това. Бауер е гений.

Видът ѝ стана още по-отчаян.

— Той е ужасен човек, професоре. Предупреждавам ви. Той е егоист. Това съвсем ще го развали.

— Ще се развеждате ли?

— Не ме подозирайте. Омъжих се за него по любов. Знам, че е умен и надарен. Но той ме взе само защото баща ми беше заслужил деятел и можеше да постъпи направо във вашия изследователски институт.

— Другаде щеше да бъде жалко за него.

— Но другаде трябваше първо да се наложи, преди да дойде при вас, разбирате ли? Той винаги е мислил само за себе си. Колко съм се карала с него заради обзавеждането! Винаги трябва да притежава всичко най-хубаво, винаги мисли само за печалба и слава, не е способен да се жертвува за нищо, дори за мен, професоре. И от деца се страхува, защото трябвало да живее по-скромно. Работеше над откритието си единствено защото иска да се прослави. Той е егоист. Професорът се намръщи.

— Не обичам клеветите, ясно ли ви е? За мен е решаващо как се държи на работното си място. Той е най-добрият ми асистент.

— Защото се преструва.

— Сбогом — каза професорът и отвори вратата. Тя едва сега забеляза откритието. Приличаше на малък радиопредавател. Стоеше на подиума и непрекъснато палеше и гасеше различни лампи. Около него се бяха насъбрани работници.

— Наистина ли никога не се поврежда? Не е ли необходимо поне някой да дежури тук? — попита смутено млад инженер.

— Не, наистина не е необходимо. В него са монтирани контролни прибори. Сам провежда и ремонта. А ако срещне проблем, който не може да реши, ще спре производството и ще ни повика със специално устройство.

— Това означава, че ние не сме нужни за нищо — заяви един възрастен работник в бял работен комбинезон. — Аз работя в завода вече петдесет години. Ей с тези ръце съм помагал да бъде построен. С лопата, може би още знаете как изглежда тя, нали?

— Какво ще стане с нас? — попита друг. Ковал се приближи до него:

— Нужно е само спокойствие. Така се боят навсякъде. Но не се тревожете. На първо време заводът ще ви плаща както преди. Та нали с въвеждането на автоматите производството му ще се увеличи многократно. Сега вашите заплати ще бъдат незначително перо. А после ще успеете да си намерите друга работа.

— Но нали скоро ще въведете тия машинки навсякъде?

— Нима нямате някакво хоби? Можете да учите или да се занимавате със спорт, с изкуство или с някакъв занаят, всеки според влечението си. Не всичко в човешкия живот може да се направи от машина. Новата работа ще ви развлича.

— Аз нямам никакво хоби — каза възрастният работник.

— Ами аквариумът? — присмяха му се другите — Воалните рибки и рибките-зебри? Или футболът? Ходиш на мачове всяка неделя. Можеш да станеш треньор.

Но той продължаваше да клати недоверчиво глава. Ковал го хвана за ръка и го поведе навън. Наблюдава известно време как работят машините и как светва странният куфар, който беше направил мъжът й.

— Страх ме е от него — каза тя на младия инженер.

— Не разбирате ли от техника?

— Не. Занимавам се с биология. Смятате ли, че откритието е добро?

— Дали ще работи ли? Идеално. Та нали го направи Бауер. Най-добрият ни сътрудник — каза гордо той.

— Аз съм Бауерова. — (Погледна я с уважение.) — Развеждаме се.

На следващия ден дойде на проверка член на правителството. Веднага оцени колко важно е новото откритие. Преди събранието всички бяха в тържествено настроение. Дори враговете на Бауер бяха възхитени. Та нали това означаваше, че главната задача на института е решена. Събраха се в голямата заседателна зала още преди осем часа. В осем дойде Ковал, точен както винаги. След нови пет минути влезе министърът с придружаващите го лица. Поднесоха кафе. Цареше напрегната тишина. Само Бауер никакъв го нямаше.

— Ами че той винаги е толкова точен — повтори Ковал на министъра вече за кой ли път. — И знае, че ще дойдете. Обадихме му се през нощта.

— Жена му казва, че е тръгнал още преди един час — съобщи секретарката.

Погледнаха си часовниците. Минутите течаха. От скука министърът започна да преглежда плановете за работа. Ковал си спомни, че няма преценка за изпълнението на плана за миналия месец. „Отгоре на това ще си имам неприятности заради това момче.“ Винаги мислеше за Бауер като за момче. Та нали беше постъпил в института веднага след завършване на следването. Побърза да се приближи до министъра. Започна да му обяснява поне принципа на автомата. Положението беше мъчително. Останалите сътрудници стояха при големите прозорци и наблюдаваха двора. В ъгъла секретарката телефонираше вече за пети път на портиера да подканят Бауер да побърза, когато се появи.

— Да не би да е умрял от радост? — попита възглухият доцент Шуба, който от много отдавна беше в института и когото търпяха по-скоро от уважение. — Навремето се е случвало...

— Ей го там! — изведнъж извика някой. Министърът стана и също се приближи до прозореца. Ковал го последва. Младите

инженери хапеха устни.

Защото Бауер вървеше съвсем бавно по двора, с дебела папка в ръката, облечен с пуловер, въпреки че всички бяха предупредени да се облекат официално. Вървеше много бавно, едва-едва, и и се виждаше как си подсвирква и се оглежда наоколо. Портиерът подскачаше около него, явно му обясняваше, като му сочеше най-новия тип въртолет, с който беше долетял министърът, и просто личеше, че едва се сдържа да не го грабне в прегръдките си и да го отнесе на събранието. Но Бауер оставаше невъзмутим. Министърът бързо се върна на мястото си.

— Той е съвестен и точен човек. Знае задълженията си — повтори вече за кой ли път Ковал. — Наистина не разбирам...

И другите седнаха. Най-последно. Отново се възцари тържествено настроение. Бауер влезе.

— Добре дошли — отдалеч каза той на министъра и му махна благосклонно с ръка. — Здравейте — рече и на останалите. Сега вече на никого не му беше до смях. Нищо не разбираха. Бауер се запъти към трибуната, постави пред себе си папката, разтвори я и започна:

— На всички ви е известно какво беше конструирано в този институт. Вчера го видяхте. Откритието е мое. Всекиму е ясно какво означава то за народното стопанство. Производителността на всички заводи ще се увеличи фантастично, за кратко време ще внедрим навсякъде моите автомати. Когато преди десет години започнах да работя над тях, някои ми се присмиваха и казваха, че това било глупост. Но сега глупостта стана действителност. Автоматизацията чука на вратата. Цялостна и съвършена. И не забравяйте, че заслугата е моя. Преди всичко моя. Живеем в общество, където всеки бива възнаграден според заслугите си. Любопитен съм как ще бъдат оценени моите заслуги.

Веднага си позволявам да направя една малка уговорка. Искам да стана ръководител на нашия институт. Знаем, че съм млад и че ще изпреваря мнозина други. Само че имам заслуги. А на професор Ковал му е време да се пенсионира. На всички ни е добре известно, че той изостана като специалист. Единственото нещо, от което разбира, е политиката. А векът, който настъпва, ще се нуждае от специалисти. Професор Ковал ще си отиде. Нашият институт ще трябва да се занимава с нови проблеми. След като разрешихме въпроса за

автоматизацията на машините, е необходимо да установим широка координация между автоматите. Да автоматизираме автоматите. Трябва да се погрижим техниката сама да се ръководи, управлява, да произвежда и бракува, производството да не бъде повече в тежест на човечеството. Това ще бъде нашата първа задача. След назначаването си ще ви обясня отделните проблеми. Ще си подбера хората, само някои от вас ще останат тук.

Що се отнася до паричното възнаграждение, не желая да говоря за цифри. Надявам се, че правителството ще признае заслугите ми. Ето това са моите условия. Моята декларация. След като бъде обсъдена, съм готов да предам откритието си на обществото...

Той се поклони и седна начело на масата. Министърът дори не стана:

— Главозамайването от успехите ни е познато. Вашият успех е наистина голям. Имате право и на порядъчно главозамайване. Но ръководството на института няма да сменяме. Точно за времето, което настава, за ръководните длъжности ще са ни необходими съзнателни хора. Инженери без мироглед доникъде няма да стигнат в живота, сам ще се убедите в това, господин Бауер. Другарят Ковал ще си остане на мястото. Пари ще ви дадем, колкото искате. Дори милиони. — Той се усмихна и стана. — Стига да ви послужат за нещо. Сред нас вече има много хора, които се задоволяват с радостта от извършената работа. Да вървим — каза той на Ковал и се обърна към вратата. Хлопна я след себе си. В залата всички мълчаха.

— Да не би да сте още пиян, Бауер? — попита след малко Шуба.

— Аз пък не съм длъжен да им давам нищо — сети се изведнъж Шимон и скочи от стола. Изтича пред сградата. Въртолетът на министъра тъкмо отлетя. Ковал се обърна към него:

— Жена ви беше права. Как е възможно това, човече? Колко пъти сте ме провъзгласявали за гениален математик? Защо сте го правили? Необходимо ли ви беше? Мислите, че инак щях да ви изгоня от института? Знаем, че сте способен. Но сте лицемер.

— Вчера ме нарекохте творец на бъдещето.

Прибра се вкъщи. Стегна си куфара. При това трябваше да прескача счупените вещи. Разглеждаше ги със съжаление, защото в трезво състояние беше голям скъперник. Повика по телевизионния шкаф жена си.

— Значи аз съм лицемер? Сбогом!

Тя започна да го увещава. Трябвало да се промени, така не можел да живее, сам щял да се убеди... Той сърдито прекъсна връзката. Знаеше, че като него живеят много научни работници, смяташе това за съвсем естествено и не виждаше нищо лошо, задето някой иска да получи възнаграждение за собствените си заслуги. „Мога да си отида — казваше си той. — Омръзнаха ми нейните приказки. Достатъчно дълго се въздържах.“

Замина с аеробуса при бившата си възлюблена в Роуднице. Баща ѝ имаше там голяма къща с просторна градина на склона край Лабе. Навремето търгуваше на едро с платове. Яна тъкмо беше в градината. Позна я веднага, въпреки че за това време се беше променила малко. Беше напълняла. Скоро разбра защо. Из градината тичаха две деца, които тя назоваваше по име. И името на Бауер не беше забравила:

— Шимон — провикна се тя, когато той се приближи до вратничката. Веднага го покани вътре. Те отново седяха заедно на красивата веранда на къщата им, откъдето се виждаше цялата околност, и тя пак отвори бутилка мелнишко вино.

— Сякаш нищо не се е променило за тези десет години.

— Като не се смята това, че се омъжих. И че работя. Чертожничка съм...

Значи имаше мъж, и работа, и деца. Сигурно дори не си е спомняла за него.

— Аз често мислех за тебе.

— Защо? Та нали ти си избра това!

Започна да ѝ обяснява, че трябвало да постъпи така, нямало какво да се прави, искал да се наложи, искал да стане изследовател, а търговската дъщеря щяла да му бъде в тежест. Поне тогава изглеждало така. Но иначе я обичал повече от всички.

— Недей обижда — каза — му тя. — Себе си преди всичко.

Не я разбираше.

— Променила си се, Яна. Впрочем аз исках... дойдох да те попитам, дали сега, след толкова години... знаеш ли, вече не трябва да се съобразявам с нищо...

Тя се засмя и изтича навън, защото чу, че по-малкото ѝ дете плаче.

Срещна се с баща ѝ. Господин Мрачек си беше все същият. Пийна с наслада няколко глътки вино.

— Мъжът ѝ е виновен за всичко. — Омъжила се за някакъв организатор. Никак не се боял от тъста си. — Но вас винаги съм ви обичал повече. По-добре се разбирахме. Елате — отведе го навън той. Зад къщата имаше голям олющен транспортен хеликоптер. — Превозвам стоки. Както навремето. Понякога си изкарвам доста. Дори се добирам до най-модерни неща. Чували ли сте вече за новите металинови ризки? Чудесни са, мога евтино да ви продам една-две.

Бауер се усмихна:

— Вие все още ли желаете да имате много пари? — Господин Мрачек не го разбра. — Искам да кажа дали знаете как могат да се похарчат, да речем, милиони?

— Имате ли ги? Ако ви затрудняват, елате тук и аз ще ви посъветвам. И харченето е изкуство, момчето ми, и за него е необходим опит и равнище, каквото днес малцина притежават. Ние, старите, умираме, а кой идва след нас? Мъже без култура. Аз ще ви организирам всичко. Ваканция на юг, зима в Египет, вечна пролет цяла една година, с хайвер за закуска — само елате при мен. Навремето аз наистина имах милиони. Мога да ви покажа и влоговете книжки.

— Знам това — каза Шимон. Вече много пъти беше виждал обезценените влогови книжки на Мрачек отпреди войната. Яна не дойде повече при него и Мрачек го изпрати на гарата. Значи, няма да бъде Яна. Не може да се върне никъде. Замина за Прага с реактивния експрес. Беше по-удобно, отколкото с препълнените аеробуси.

Не знаеше къде да се настани. При жена си не искаше да се върне. Всъщност идеята не е лоша. Да си вземе една година отпуск. Цяла година да почива някъде край морето. Заслужава го. И ще може да обмисли всичко на спокойствие. Една година ваканция. Не, две години. Никога не бе обичал Верн. А свърши като откривател. Виж ти! Отби се в един хотел и си поръча богат обед. Изтегли спестяванията си от банката. Сумата беше голяма. На улицата заговори две госпожици, които се обръщаха след него. Плати им обеду и после ги заведе на следобеден чай. Едната от тях имаше сребърен зъб, а другата говореше глупости. Прибра се сам в хотела. Беше вече доста пиян. Поръча си при бара френски коняк, но изпи само шест чаши. После бутилките зад барманката започнаха да се сливат пред очите му. Явно не може да

изпие всичките, въпреки че ще бъде милионер. Мрачек май не беше прав. Виеше му се свят. Наложил се келнерът да го отведе в стаята.

На сутринта се отправи към института. Може би вече са се посъветвали и са решили да приемат условията му. Представяше си какъв ред щеше да въведе, как щяха да застават мирно пред него. Ще видим. Отби се при инженер Мартен, знаеше, че той мърморко бе автор на последния патент в института. Беше подобрил използването на изотопите. Колко ли е получил за това?

— Не знам — каза Мартен и го гледаше така странно. — Наистина не знам...

— Искаш да кажеш, че не си се интересувал от това? — Сети се, че той чудак няма дори старомодна кола.

— Да. Всъщност тези пари не ми трябват, братле. Мартен беше не само чудак, но и глупец. Шимон си вдъхна смелост и отиде при Ковал. Той не го и погледна в очите. Прочете му решението. Предлагаша му някакви проценти. Откритието сигурно тяло да се разпространи и зад граница. Сумата щяла да бъде значителна. Бауер притаи дъх. Благодарил и се отправи към вратата. Спомни си за своята молба. Поиска отпуск.

— А откритието ви? Смятах, че поне в работата си сте съвестен.

— Да не би някой да се оплаква? Да не би автоматът ми да не работи точно?

— Не това. Но сигурно ще ви бъде интересно да узнаете, че два дни след вас е представил подобен патент професор Вьолдьоши от Будапеща.

— Само че аз бях първи.

— Разбира се. Откритието е ваше. Във вестниците пише само за него. Журналистите отново фантазират, както винаги. А Вьолдьоши ви кани в института си. Надявам се, че ще отидете.

Транспортната връзка между столиците се осъществяваше с помощта на ракети. Пътуването беше удобно и продължи по-кратко, отколкото пътуването от института до хотела. Шимон едва успя да прегледа заглавията на вестниците. Снимката му беше поместена на първите страници. Министерството се бе погрижило там да се озове и Ковал: уж негов учител и съветник. Срещу това можеше да се направи оплакване. Ковал дори не знаеше за работата му. Но всъщност какъв късмет имаше Шимон. Колко малко е било необходимо, за да бъде

принуден да се застреля. Бедният Вьолдьоши. Дали и той е работил с години над откритието си? Защо никога не е дошъл тук? Сигурно е някакъв затворен човек.

От аерогарата го закараха право в завода. Унгарците тепърва изпробваха своя автомат. В този завод се произвеждаха часовници. Опитът беше малък по мащаб. В голямото помещение мъничкият автомат трябваше да управлява всички сложни механизми на производството. Отначало вървеше много добре. Журналистите се надвикваха, работниците започнаха да ръкопляскат и Бауер беше във възторг от темперамента им. В сравнение с тях работниците от завода край Прага изглеждаха неми като риби. Но след около четвърт час автоматът започна да сигнализира, машините повтаряха отново и отново някои движения, запасът от материал растеше, от конвейера излизаха двойни и тройни предмети, някакви сиамски близнаци на ръчните часовници. Вьолдьоши тичаше наоколо, наведен напред. Беше пълен и червендалест, пъхтеше, зрителите стихнаха напрегнати, само Шимон не можа да сдържи смеха си. Изгледаха го враждебно. Вьолдьоши изключи тока.

— Съжалявам — каза той. — Но вие видяхте, че двадесет часовника бяха произведени без ни най-малък дефект. Значи, сме на правилен път. Казват, че инженер Бауер е открил автомат, който работи вече няколко дни. За нас ще бъде чест, ако ни изнесете лекция за него.

Шимон не можеше да откаже. Разбира се, най-важните неща щеше да премълчи. Но защо да не блесне пред студентите? Беше свикнал да говори, без да се подготвя. Реши да изнесе дълга лекция. Потърси сред публиката опорни точки. Зрителите седяха точно срещу него, увеличеното му лице се отразяваше отзад върху платното, така че можеха да следят всеки негов жест. Говореше на руски и почти всички го разбираха. Но опорни точки не си намери. Всъщност само една.

Беше седнала на втория ред откряя, облечена с особен тоалет, последна мода, някаква вълнена туника с предизвикателно деколте, което откриваше по-голямата част от гърдите ѝ. Беше мургава и красива, приличаше на Яна, но Яна на млади години, Яна, когато беше влюбен в нея и когато трябваше да я напусне заради кариерата си.

— Коя е онази девойка на втория ред откряя? — попита той Вьолдьоши през почивката. Вьолдьоши се намръщи.

— Такава дързост. Ще наредя веднага да я изведат.

— Че защо?

— Два пъти не издържа проверочния изпит. Изобщо не се беше готвила. Смяташе, че ще ме очарова с модата. В свободното си време тя работи като манекен. Казват, че е най-хубавото момиче в Унгария. Но физиката решително не е овладяла. Провали се. Изобщо не разбира лекцията ви, главата си залагам, че е така. Просто е дошла да ви види. Все едно че е на цирк. Госпожице...

— Почакайте — прекъсна го Шимон. — Бих искал да поговоря с нея. — Вьолдьоши го погледна учудено. — Познаваме се малко — добави Шимон. И така се запозна с Олга.

Реши да остане в Будапеща. От една страна, защото Вьолдьоши го покани, като обеща да внедри откритието му, от друга, защото се влюби в Олга. Първия довод събщи на Ковал. Още същата вечер отиде на модно ревю. Установи, че най-ефектните и най-модерните модели до последната подробност наподобяват модата от шестдесета година, от времето, когато още следваше. Явно не могат да измислят нещо наистина ново. Купи на Олга всички модели, които тя представи. Изпрати сметката в посолството. Приложи първата страница от сутрешните пражки вестници. Вече никой не му се обаждаше от Прага. Настани се при Олга. Тя имаше много роднини.

Всички угощаваше и обличаше. Унгарските ястия са знаменити. От време на време се отбиваше и при Вьолдьоши. Никой нищо не се осмеляваше да го попита. От института му изпратиха писмо, подписано само от секретарката. Кога възнамерявал да се върне на работа? Освен това му съобщаваха, че вече е започнало серийното производство на автоматите му. Сега това не го интересуваше особено. В своите препоръки Мрачек беше забравил за нещо. Човек може да се радва на богатството само когато е влюбен. Тогава има за какво да пражосва парите си. Олга обожаваше удоволствията. Най-хубавата жена в страната. Два пъти спечели състезанията по красота. Имаше праксителовски форми. С нея парите се харчеха геройски.

След около един месец изпратиха при него Ирена. Сигурно я бяха накарали насила. Сега тази дисциплинирана и старателна личност стоеше в стаята на Олга и нямаше къде да седне, защото Олга имаше ориенталски вкус и беше изхвърлила всички столове от дома си. Той й посочи килима. Ирена отказа. Той се засмя.

— Съзнаваш ли какво правиш? Живееш като нехранимайко, като безделник. В Прага пристигат все нови и нови делегации от цял свят, искат да се срещнат с гения, а геният се мъкне с някаква развратница...

Шимон се обиди, но тя заяви, че знае с какво име се ползва Олга, вече се била информирала. Та Шимон имал задължения към таланта си.

— Правя каквото искам — почти извика той. И също стана. Знаеше, че Олга лежи в съседната стая и го слуша. Искаше тя да продължава да го обича. Беше с петнадесет години по-млада. — Най-сетне си взех отпуск. За първи път през тези десет години. За всичкото това време. Моите автомати ще дадат възможност на човечеството да живее в рай, в нов златен век. Така че аз имам право да вляза първи в тоя златен век.

Нима Шимон си представя така рая и щастието! Нима смята, че това е целта на човечеството? И Ирена погледна с презрение турските старинни предмети и обидено помириса одеколона пред огледалото.

— Съжалявам те, Шимон... — Вероятно не знаеше как да го обиди повече. Но Шимон беше щастлив, че тя си отиде.

А когато най-сетне помогна на Вьолдьоши в автоматизацията на производството, замина с Олга на море. Покани със себе си всички работници от завода за часовници, които нямаха какво да правят.

— За нас настъпи златният век — повтори Шимон — *Aurea ptimasata est aetas, que vindice nullo*^[1] — рецитираше на латински той, защото обичаше да подчертава, че не е едностранчиво развит инженер като своите колеги. Но никой не се присъедини към него. Замина за морето сам с Олга. Сега беше вече богат и в България.

Струваше му се, че това е щастието. Истинско и неподправено, два пъти синьо: веднъж като небето и веднъж като морето; щастие във вилата, която купи досами плажа, щастие в аквариума, който поръча да му направят, щастие при вечерните танци на месечина и при цвъртенето на жътварите, с Олга, която всеки ден имаше нова рокля, ушита в най-добрите салони, и всеки ден отиваше на покупки, защото обичаше да купува, умееше да избира и да се пазари, обичаше вещите и го учеше да се радва на света. Хората ги уважаваха, от време на време го посещаваха репортьори и той разговаряше с тях на терасата на вилата си, под палмата, излегнал се на шезлонга като истински милионер, какъвто всъщност и беше. Казаха му, че някакъв си Пятикин

от Киев бил открил неговите автомати една седмица след Вьолдьоши и че работели по-бързо. Но и Пятикин се беше появил късно.

Шимон ставаше на обяд и докато Олга пазаруваше, четеше вестници. Целият свят се приспособяваше към неговите открития. Стойността на промишлената продукция от ден на ден спадаше. Накрая започнаха да въвеждат автоматите и в рудниците, така че и материалът значително поевтиня. Трудът беше безплатен и последните капиталистически държави като Швейцария, Андора и Йемен трябваше да въведат планово стопанство. И всичко това всъщност беше дело на Бауер. Той изпиваше кафето и портокаловия сок и изяждаше пържените филийки, а после се спускаше по собствената си стълба на плажа и скачаше във водата. Но не беше съдено щастието му да трае дълго.

Първо се появиха нови хора. Сега, когато автоматите поеха работата във всички предприятия, на повече хора им хрумна същата идея като на Шимон. Те се разполагаха около тях и скоро плажът се препълни, а не можеше да ги прогони, защото, въпреки че нямаха толкова пари като Бауер и такива заслуги за новия век, имаха еднакви права. Олга вече си оставаше вкъщи и често се оплакваше от главоболие. Не искаше да излиза. В града се появиха нови магазини, бяха открити разпределителни пунктове за основните жизнени потребности, където стоките фактически се раздаваха безплатно. Скоро всички жени имаха елегантни рокли от доброкачествени материи, а някои си ги шиеха у дома, защото можеха да шият по-хубаво от местните шивачи. Олга оставаше сама и все измъчваше Шимон, тъй като сега това беше единственото ѝ развлечение. Той трябваше да се грижи за нея, да вика по няколко пъти на ден лекари, защото тя ту се боеше, че сърцето ѝ не бие, ту пък, че бие много бързо — изобщо скучаеше. Скучаеше като артистократите преди Френската революция, скучно ѝ беше да живее в рая, особено когато бе достъпен за всички. Тя настоя Шимон да се върне в Прага, да установи на колко възлиза състоянието му и да се преместят някъде другаде, където отново ще бъдат сами, където само те ще са щастливи. Той дълго се колеба, не желаше да се връща, но когато тя започна да си кани вечер млади мъже и по цели нощи да пиянствува с тях, без дори да му ги е пред ставила, се реши. Искаше за последен път да си поговори с Ковал, искаше окончателно да обсъди своите права.

От високо просто не можа да познае Прага, защото около града бяха израснали обширни нови квартали. При построяването на къщите все още беше необходим човешки труд, тъй като всеки искаше да уреди дома си по свой вкус и се стремеше поне да поизмени фабрично изработените части. От аерогарата замина с автоматично такси. Учуди се колко бързо бяха внедрили собственото му откритие и при автомобилите. Говори с някаква централа, която се обади по микрофона над волана, даде адреса на адвоката си и колата потегли, без да подскочи нито веднъж.

— Вие несъмнено сте най-богатият човек на света. Рокфелер е бедняк в сравнение с вас. Защото Рокфелер наистина обедня. Всъщност вашите автомати са единствената стока, която все още има някаква цена. Притежавате огромно състояние. Но какво ще правите с него? — усмихна се адвокатът. От главата до петите беше облечен от новите разпределителни пунктове за жизнени потребности, и той вече живееше безплатно.

— Ще видим — решително заяви Шимон. — Все ще измисля нещо.

По пътя за института той забеляза обществените кухни, където храната беше безплатна, защото освободените от промишленото производство хора усърдно се бяха заели със земеделие и с помощта на машините, каквито имаше в изобилие, за една година бяха повишили многократно добивите, така че складовете бяха препълнени и излишната храна трябваше да се раздаде. Колата му отбягваше главните площади, където той виждаше, че са насядали тълпи от хора, като на някаква демонстрация, но не вдигат никакъв шум и слушат обясненията на специалисти. Курсове по математика на Старо-месткия площад. Курс по елементарна физика на Тиловия площад и курс по кибернетика в подножието на храма „Света Людмила“. Вацлавският площад беше свободен.

В института го прие секретарката.

— Професор Ковал е в Индонезия. Аз вече не съм негова секретарка. Замествам го. Какво обичате? — Държането ѝ беше официално и строго. Институтът се бе разширил. Бяха построени най-малко още осем нови сгради. — Предишното ви място е заето. Ако искате да постъпите на работа, трябва да подадете молба. Всекидневно при нас се явяват стотици кандидата. Вьолдъоши и Пятикин

усъвършенствуваха автомата ви, сега той работи много по-бързо и по-прецизно. Ако имате някакви нови предложения, обърнете се писмено към комисията за преценка на изобретенията. Но ви предупреждавам, че ще чакате най-малко един месец. След отменянето на труда това е най-претовареното ни ведомство. Няма вече места дори в кръжока по изкуство и в спортния клуб. Сега пък вие ще трябва да чакате, инженере.

— Не желая да постъпвам в никакъв кръжок — заяви той и си отиде. Работното време беше нищожно. Сътрудниците се застояваха предимно в, кръжоците и клубовете. На игрището пред института видя тълпа от хора, които се упражняваха в скок на дължина, а като минаваше покрай портиерската будка, чу монолога на бащата на Хамлет. Беше готов да се закълне, че позна гласа на доцент Шуба. Сигурно е слаб артист, както и слаб физик. Този живот не бе по вкуса на Шимон — постоянно да си заедно с останалите и да изпадаш във възторг от нещо. Той обикаляше най-люксоznите магазини на Вацлавския площад и мислеше какво да занесе на Олга. Сигурно има предмети, които са запазили цената си. Първоначално искаше да купи някакъв замък или база на Южния полюс, но всички недвижими имоти бяха обществена собственост. Реши да купи злато.

Избра най-рядкото, най-модерно и наистина луксозно бижу. Обслужваха го две продавачки: едната опитна, а другата красива, и почти се засрашиха, когато поиска да плати.

— Защо? — попита той. — Да не би да раздавате и бижута?

По-възрастната продавачка го улови за ръката, отгърна една завеса и му показва работилниците. Б малкото помещение се бяха наблъскали около двайсет души.

— При нас идват откъде ли не. Бивши стругари, заварчици и фини механици. Златарството им се струва занаят, предопределен за тях. Те са осигурени материално и работят безплатно. И така хубаво. Вашето бижу го изработи една специалистка по апретура. А злато — колкото щеш. То е евтин метал.

Шимон разбра всичко. Сега главните отрасли са изследователската дейност, занаятите, изкуството и спортът. И хората са доволни, когато могат да се занимават с тях, защото скуката е най-лошото нещо в живота. Както преди Френската революция, както долу край морето, така и тук, посред града, залят със стоки. При това

положение и да си продавач е удоволствие, щом трябва да продаваш само шест часа седмично, и с радост отиваш на работа, защото ще видиш нови лица, нови хора и ще научиш нови неща.

Когато се връщаше на аерогарата, наоколо вестникарите крещяха последната новина. Купи си вестник по-скоро по навик. Погледна заглавията и за миг затвори очи. ПАРИТЕ БЯХА ПРЕМАХНАТИ. Банковата му сметка пропада. Ще прилича на Мрачек с неговия обезценен спестовен влог. Парите бяха премахнати. Беше станал обикновен човек. Беше се превърнал в последен безделник.

Във вилата край морето го чакаше Мрачек. Беше леко пийнал. Шимон не се и учуди, че го вижда. Мрачек бе една от последните новини. Но последваха още по-лоши. Олга го беше напуснала. Споразумяла се с някакъв млад рационализатор. Представят индивидуална мода.

Този човек искал да повиши художественото равнище на облеклото. Искал да намери за всеки отделен човек облекло от специална и оригинална материя, което да подхожда на характера и външността му, и имал голям успех, въпреки че предлага за морето римски тоги, а за Нюрнберг леки, прозрачни ризници. Имал успех, защото е необикновен и оригинален, никакъв автомат не може да го замести. А Олга обича преуспяващите мъже. Шимон пиянствува с Мрачек няколко дни. Едва след една седмица възрастният човек се осмели да му каже молбата си.

— Спри всичко това, Шимон. Върни ни обратно. Нали ти откри тия уроди? Можеш пак да ги унищожиш.

Бауер се усмихна.

— Не разбирате от физика — каза тъжно той. Вече се досещаше, че е създал откритие срещу себе си. И отвори нова бутилка коняк.

Мрачек му разправи, че дълго упорствувал и след като не можел да търгува на черно с новите промишлени изделия, се заел с дантели, после с антикварни предмети, а накрая с картини. Само че в града им били открити масови курсове по живопис и сега всеки разбирал от картини повече от Мрачек. За няколко месеца в Роуднице се подготвили двайсет нови художници, един от които сигурно има талант.

— Настъпи краят на света — пиянски крещеше Мрачек. — Настъпи краят на света. Премагнаха парите. Опълчиха се срещу

човешката природа.

Още същата нощ той се самоуби. Не беше единствен. Много хора не можеха да понасят дългата почивка край морето. И понеже работата им се състоеше само в това, да мамят и изпреварват ближните си, трябваше да си отидат. Измираха като динозаври, като животните от кватерна при промяната на климата. Шимон разбра от какво искаше да го спаси Ирена. Видя, че златният век изисква данък от всекиго. Че егоизмът е смъртоносно заболяване.

В Прага дълго не можа да си намери работа. Тя вече беше рядкост. В института на Ковал не се осмеляваше да се върне. Ирена ръководеше биологичните изследвания във Височани, където ѝ бяха обзавели няколко свободни фабрични зали. Най-сетне беше приет в техния отдел за проучване на физико-химичните проблеми.

— Радвам се, че се върна — каза му тя.

— Защо?

— Защото мнозина твърдят, че хората нямало да победят, природата си, че никога нямало да се приспособят към века на изобилието, за който винаги са мечтали. А ти доказа, че това не е истина.

— Като морско свинче ли? С опит?

Шимон все още се съжеляваше малко. Но не желаше да свърши като Мрачек. Искаше да живее. Ирена му се усмихваше. Може би ще му прости. Дали все още живее в тяхната къща? Тя го заведе в лабораторията. Завеждащият записа името му. Беше млад човек.

— Бауер ли? Шимон Бауер? Интересно, наричате се като откривателя на автоматите. Какво ли е станало с този човек?

Не му каза.

[1] „Първият, златният век избуя. Непознаващ разплата...“ — Овидий, „Матаморфози“, глава „Четири века“, книга I, 19 стих. Превод Г. Батаклиев. Б. пр. ↑

ИДИОТЪТ ОТ КСЕНЕМЮНДЕ

Върнали го на родителите още в първи клас, защото бил невнимателен, разсеян, много забравял и само се биел с децата, дори и учителя замерил с мастилницата. Отнасяло се за съвсем явен случай на олигофрения и лекарите не давали никаква надежда. И все пак жената на инженер Хабиخت обичала най-много именно това си дете. Тя забелязала, че то има дарба за числата и преди войната плащала на гувернантка, една възрастна дама, за да се грижи през деня за него. Малоумното момче се наричало Бруно.

За него ми разказа един роднина, който по време на войната беше изпратен на работа в Ксенемюнде, където живеел у някакъв седемдесетгодишен учител. Точно този учител трябвало да замести у Хабихтови строгата гувернантка след загадъчната бомбардировка на четвърти октомври. Дотогава Ксенемюнде нито веднъж не бил нападан от съюзнически бомбардировачи. Пък и не изглеждало в него да има никакви важни обекти. С изключение, разбира се, на подземния завод, в който се произвеждало нещо тайно, но никой не знаел какво. И изведнъж през нощта на четвърти октомври една малка бомба от лек калибър паднала точно върху къщурката на Бруновата гувернантка и убила само нея, защото възрастната дама живеела самичка. При това в комендантството се кълнели, че наоколо не се бил появявал нито един вражески самолет. Споменавали за попадение от далекобойно оръдие. Но защо английските далекобойни оръдия ще обстрелват от Дувър къщурката на Бруновата гувернантка, никой не знаел.

Старият учител приел с радост предложението на госпожа Хабихт. Той си докарвал по нещичко от частни уроци, защото пенсията не му стигала да си купува дори картофи на черна борса. Ала не го предупредили, че Бруно е идиот. Установил това едва при първата среща с него Бруно бил петнадесетгодишно момче, но с изражение на шестгодишен и с някои навици, присъщи на прищъпулчетата. По време на урока той успял да скочи бързо, да улови една муха и съвсем неочаквано да я глътне; да си пъхне автоматичната писалка в носа и да

залее панталона на учителя с ерзацкафето, което му била сварила госпожа Хабихт. Разбира се, учителят веднага станал и поискал да си отиде. Отчаяната майка дълго трябвало да го увещава, увеличила му възнаграждението и обещала да му готви вечери, ако се занимава с Бруно. А момчето като че ли изведнъж поискало да му хареса: за станало мирно пред учителя и на висок глас издекламирало таблицата за умножение, деление и коренуване.

— Има страшна памет за числа. Всичко помни — казала майка му. — Знае наизуст целия телефонен указател на Ксенемюнде.

И Бруно бързо почнал да повтаря първите шестдесет номера, заедно с адресите на телефонните абонати. Но родния си език не разбирал, историята не му вървяла, не можел да прочете нито едно изречение. И то, моля ви, почти на петнадесет години! Учителят винаги броял минутите, които оставали до вечерята, никога в живота урокът не му се бил струвал толкова дълъг и никога не отивал с такова нежелание при свой ученик.

След около един месец той заварил Бруно на улицата да се бие с цяла тайфа по-малки момчета. Той удрял по главите осемгодишните деца, спъвал ги и ги ритал, когато паднали на земята.

— Бруно! — извикал отдалече учителят, но не можел да тича, защото дишането му било затруднено, така че идиотчето успяла да укроти едва месарката, която наблюдавала цялата сцена от магазинчето си насреща. Тя го уловила за яката — била мускулеста жена — и чисто и просто го прехвърлила през стената в градината на Хабихтовата вила. После поканила децата у дома и им промила драскотините.

— Постоянно ги бие — обяснявала тя на учудения учител — Тоя идиот. Мястото му е в лудница Ако баща му не беше такъв големец, отдавна да са го прибрали Всички ви се чудят, че ходите у тях.

Но този ден вечерята у Хабихтови била особено богата, в мелтата се усещало, че има няколко зърна истинско кафе, дори и Бруно се държал спокойно и само упорито наблюдавал едно място в дъното на стаята, така че учителят отново не посмял да си подаде оставката.

Още същата нощ целият град бил разтревожен от но ва катастрофа Магазинчето на месарката, която живеела срещу Хабихтови, било унищожено по същия начин както къщата на гувернантката — с бомба от малък калибър или с артилерийски снаряд

Изглежда снарядът долетял през прозореца и избухнал едва в стаята, която разрушил. Месарката изгоряла.

На следващия ден по време на урока Бруно непрекъснато се усмихвал. Учителят се уплашил.

— Всъщност кой се занимава със сина ви през деня? — внимателно попитал той госпожа Хабихт по време на вечерята.

— Никой. Бруно е страшно послушен. Играе си отзад на верандата, където мъжът ми му обзаведе малка работилничка.

— С удоволствие бих надникнал там.

— Не! — извикало момчето с глух и гневен глас и се изчервило цялото.

— Той никого не пуска там — обяснила майка му. — Това е неговото царство. — И смигнала съучастнически на учителя. — Понякога го наблюдавам през дупката на ключалката — добавила покъсно, когато го изпрацала до портичката. — По цял ден се занимава с детската игра „Млад конструктор“ и с няколко вехтории, които мъжът ми му донесе от завода. Съвсем невинно развлечение.

— Така ли мислите? — попитал учителят и още веднъж погледнал изгорялото магазинче на месарката. — Тези деца човек не може да ги разбере. Ами че той е болен. Мястото му е в лечебно заведение...

Но с тези думи страшно разсърдил госпожа Хабихт. Значи и учителят бил на страната на съседите, които мразят Бруно.

— Нищо подобно, грешите, аз дори се привързах някак си към него. Съжалявам го. Но смятам, че в подобно заведение ще бъде пощастлив.

— Никога! — решително тропнала с крак госпожа Хабихт. — Докато съм жива, това няма да стане!

Ето защо на следващия ден учителят решил сам да направи проверка в лабораторията на Бруно. Влязъл през външната врата и се запътил право към верандата. Момчето дори не било заключило. То измъчвало там с фарадизационния апарат едно малко вързано коте. Животинчето било вече полумъртво, когато учителят успял да го отърве. Бруно не искал да му го даде. Те се борели мълчаливо, като Бруно издавал звуци, подобни на грухтене, и учителят отново усетил болка в областта на сърцето. Необходима била енергична намеса.

Учителят ударил Бруно по главата. Момчето отскочило в дъното на помещението и го погледнало с омраза.

— Крум! — извикало то. — Ти, Крум!

Така се наричала бившата гувернантка. Името на учителя било Бретшнайдер. Момчето прекрасно знаело това. Истински ужас обзел учителя. Той пуснал котето на тревата и си отишъл. Този ден дори не пристъпил към урока. Избягнал и срещата с госпожа Хабихт. Отишъл в завода при мъжа ѝ.

Завели го при него по дълги подземни коридори, заобиколен отпред и отзад от по двама войници от охраната. Тук явно било седалище на някакви „насекоми“ със свръхестествени размери. Инженер Хабихт го приел нетърпеливо.

— Знам, че синът ми е направил някоя пакост. Той е палавник. Но не допускам, че би могъл да бъде замесен в двете неотдавнашни злополуки.

— Ще видим — казал учителят. — Тази нощ за нищо на света няма да спя в квартирата си. Можете да дежурите с мен в градината.

Учителят живеел в една малка вила при гарата.

— Извинете, имам други грижи. По-важни... — отказал му инженер Хабихт.

Но на сутринта дотичал при него. През нощта жилището на учителя било разрушено от малък снаряд, който избухнал при леглото му. Учителят ясно забелязал от градината светещата балистична крива на снаряда, който не бил по-голям от дланта му и оставил след себе си димна следа.

— Незабавно отивам в градската комендатура — заявил той на Хабихт. — Не искате ли да дойдете с мен?

Тогава комендант бил майор фон Шварц, под чието началство бил също и заводът. Отишли чак при него.

— Странна история. Просто невероятно. А вие допускате ли това? — обърнал се фон Шварц към инженер Хабихт. — Смятате ли, че вашият син наистина може да е замесен в тези злополуки?

Хабихт мънкар, изчервявал се и пребледнявал, не знаел какво да каже, докато Шварц не му изревал.

— Трябва да ви призная, майоре — казал инженерът, — че преди един месец занесох вкъщи плановете на нашето ново тайно оръжие „Фау-2“. Тогава в конструкторското отделение имахме толкова работа,

че не можех да смогна. Може би момчето се е добрало по някакъв начин до документацията. Помни сума ти неща. В някои работи е много сръчен. Никой не може да каже с положителност какво става в куфалницата му...

Това признание решило по-нататъшната участ на стария учител. От една страна, той научил тайната — какви оръжия се произвеждат в тамошния завод. От друга, момчето на инженера отведнъж придобило по-голямо значение от човека, който го бил издал. Учителят изчезнал в концентрационен лагер. И всъщност по този начин се спасил.

— Та той сигурно е гений — казал фон Шварц, когато отивали с Хабихт и готвача на коменданството при Бруно.

— Идиот е — отвърнал Хабихт. — Имаме и медицинско свидетелство.

— Нима не сте разбрали, вие, тъпа главо, какво е разрешило детето ви? Вие самият и още двадесет като вас не можете да постигнете нашите ракети да поразяват определена цел, не умеете да ги насочвате. А ето че едно петнадесетгодишно момче улучва с тях от разстояние прозорци с точност до половин метър! Разбирате ли колко важно би било, ако „Фау-2“ можеше да унищожава в Лондон предварително набеязани обекти и ако не я изпрацахме там ей тъй наслуки?

Хабихт занемял.

— Но аз никога не съм носил у дома планове за насочване.

— Разбира се. Такива планове и не съществуват. Те са дело на вашето момче...

И фон Шварц наредил на готвача да разопакова сладкарските изделия. За първи път след четири години война този човек отново приготвял сметана за парижка торта, пълнел с крем кошнички и разбивал масло за малаковски пасти.

Бруно се нахвърлил върху лакомствата като прасе, направо с главата и почнал да рови с нос сладкишите и гарнираните торти. Готвачът се вцепенил, а госпожа Хабихт се вайкала, че ще си развали стомаха. Само фон Шварц спокойно чакал. Най-последно момчето се оригнало. Поискало да избяга.

— Чакай — задържал го с железния си юмрук майорът. — Всеки ден ще получаваш тези лакомства, ако ни кажеш как всъщност правиш това!

— Какво? — попитала вместо него майка му. — Бруно не прави нищо. Той е добро момче.

Майорът рязко я блъснал до стената.

— Как насочваш своите ракетки? — изревал на ухото на Бруно той. — Признай си, докато не съм ти нашибал задника! — И извадил от ботуша си стария камшик за езда. Замахнал с него и госпожа Хабихт припаднала. Никой не се заел да я свестява. Момчето се взирало упорито в единия ъгъл на стаята и облизвало с прекалено големия си език останките от лакомствата, полепнали по брадата му. То явно нищо не разбирало. Дори не се съпротивлявало, когато майорът го биел. Изразът му не се променял.

Накрая фон Шварц счупил камшика, изпотил се и се задъхал. Той пуснал момчето, изправил се и креснал на Хабихт:

— До сутринта трябва да разберете как този глупак прави това, иначе цялото семейство ще бъде изправено пред военен съд. Заедно с роднините — добавил той от вратата.

Пред къщата есесовци вече скачали от камионите и заставали край прозорците. Фон Шварц се настанил в колата, като продължавал да ругае. Тази вечер той не се върнал в своята канцелария в общината, а отишъл да спи при войниците. В общината останала хубавата му секретарка, която в началото на войната си бил довел от Италия.

През нощта тя загинала заедно с останалите служители, защото общината била разрушена от малък снаряд, който този път пробил покрива и изгорил цялата сграда до основи.

В казармите свирили тревога, майорът се препасал със своя тежък „парабел“ и наредил да го закарат във вилата на Хабихт.

— Къде е Бруно? — сухо попитал той инженера.

С треперещи гласове родителите му отвърнали, че момчето отишло да си легне. Намерили го на верандата при малките релсички. Точно монтирал нова ракета на детската ракетна площадка.

Фон Шварц го застрелял в тила. Госпожа Хабихт се нахвърлила върху него. Искала да изтръгне пистолета от ръката му. Тя просто полудяла от болка, скубела косите си и си късала дрехите.

— Какво ви е направил? Убиец! Майорът се опитал да ѝ обясни:

— Не можем да позволим на никого да убива ближните си само защото са го обидили малко. И то с модерна техника. Той беше идиот.

— А какво правите вие? Колко хора убивате с ракетите в Лондон? Кой от англичаните ви е обидил поне малко? Няма никаква причина да ги убивате. Вие сте идиоти, всички, всички...

Фон Шварц поискал незабавно да я арестува, но в същия миг засвирили сирените.

— Няма нужда — разкрещял се майорът по телефона. — Няма нужда да се обявява тревога. Аз ликвидирах опасността...

В отговор на това върху обитаемата част на града почнали да падат запалителни бомби. Съюзниците били открили тайната на Ксенемюнде. По време на тази първа бомбардировка загинала четвъртината от населението му. Загинал и инженер Хабиht. Някои съжеляват за него. Казват, че бил отличен инженер. Един от създателите на ракетните оръжия. Гений.

БУНТЪТ НА КОРАБА „ОДИСЕЙ“

Разбира се, не чу сирените. Позволи да го вържат за мачтата, останалите си запушиха ушите с восък. Знаеше, че няма да чуе песента на сирените. Не вярваше в тях, нито в безсмъртните богове, в Юпитер, Нептун или Марс. Та нали всъщност беше предприел това пътуване само за да покаже на хората си, че е излишно да се страхуват от открито море, че могат смело да се отправят във всички посоки, че не съществува Сцила, нито Харибда^[1], и че светът не свършва зад колоните на Херкулес. А плаването покрай сирените трябваше да послужи като доказателство.

Вързаха го здраво, въжетата се впиваха в месата му, изглеждаше като че ли прегръща главната мачта, като че ли се държи за нея по време на буря. Но плаването беше съвсем спокойно, морето тихо, тибиценът продължаваше да определя с флейтата такта на гребците, чуваше се само монотонното свирене и ударите на веслата по водата. Моряците седяха на пейките си, без да поглеждат към главната мачта. Слънцето приличаше. Струваше му се, че е смешен. Да не би в края на краищата и той да очаква да чуе мамещите песни на тези митични същества? Само кормчията от време на време изкрещяваше някаква заповед към долната палуба. Той като че ли забравяше за собственика на кораба.

И тъкмо тогава дочу първите гласове. Мъжете, които седяха на най-близките пейки, започнаха да си говорят. Не можеше да повярва. Защо? Нали при гребането е забранено да се говори? Потърси с поглед хортатора^[2], който минаваше покрай пейките с камшик в ръка. От време на време шибваше с него във въздуха, но не наказваше говорещите. Разбира се. Та той не ги чува, нали ушите му са запушени с восък както и на останалите, както на мъжете, които говорят, без всъщност да съзнават това — просто мислят гласно.

Но за какво мислят? Да не би да са полудели? Искаше да си пипне челото, да се убеди дали няма температура. Нима е възможно? И защо? Мъжете уговаряха бунт.

- Щом Еврилохос даде знак...
- Веднага ще престанем да гребем...
- Ще забием камата в гърба му...
- Разбойник ниеден!
- Негодник!
- Безделник!

Ругаеха го полугласно, с усмивка на лицето или с безразличен израз. Ужасна гледка. Предани лица, които отразяват предателски мисли, убийци с предателска усмивка. Но защо? Защо?

— Защо? — изкрещя с всичка сила той, така че гласът му заглуши и флейтата на тибицена. Та Еврилохос е най-добрият му приятел още от детинство. Нали самият той, Семпер, го беше откупил, направил го бе свободен, а какво е по-необходимо от свободата?

— Еврилохос! Робе на баща ми. Приятелю. Защо? Не е възможно. Защо? — Той се мяташе, но въжетата бяха стегнати здраво, започнаха да му причиняват болка. Моряците го забелязаха. Обръщаха се към него. Разбраха, че е възбуден.

— Порадвай се на своите сирени, няма да ги слушаш дълго — каза седналият най-близо, който преди малко го заплашваше с камата. Не разбираше защо го мрази, та този човек преди работеше в мините, гребането е сравнително по-лек занаят. Би трябвало да е благодарен на собственика на кораба, който го беше наел.

— Чуваш ли сирените? — с бащински тон го попита Еврилохос. Той беше побързал да дойде от кормилото. Сигурно бе поискал да бъде днес кормчия, защото е подготвял предателство. А при това той е човекът, когото обичаше повече от родителите си. — Мили Семпер, чуваш ли сирените? — отново попита Еврилохос. И плю в очите му.

— Предател. Неблагодарник, злодей. Забрави ли вече колко си ми задължен?

— Не се ядосвай, господарю. Мъките ти скоро ще свършат. Не вярвам да чуваш сирените, защото добре ти е известно, че не съществуват. Успокой се и ще поговорим разумно за това...

И му обърна гръб. Подлец. Смята, че Семпер не долавя неискреността му. Но скоро всичко ще свърши. Ще свърши с миньорската кама, вече го знаеше. С какво достойнство се запътва към кормилото, самата справедливост, сама мъдрост. Разум.

Бащата на Семпер беше прав, като мразеше Еврилохос. Гърците са двулични. Прав беше. Такива са. Мразят римляните, развалят ги със своите философии, със своя ум. Семпер си спомни как преди двадесет години възпитателят му го убеждаваше, че весталките не са светици, а безсрамници, по-лоши от публичните жени, как изобщо отхвърляше съществуването на боговете, на които трябва всеки ден да се принасят жертви, как доводите му изглеждаха правилни и той жадно приемаше всяка книга, която гъркът му донасяше, всеки проклет философски диспут. И занемаряваше ездата, не се упражняваше да си служи с оръжие, въпреки че неговият род се числеше към класата на ездачите като всички търговци на едро. Търговията изобщо не го интересуваше. Нещастният му баща го изпрати при чичо му в Галия. Там Семпер избяга при първата битка с варварите, така че трябваше незабавно да си замине и чичо му го направи за смях пред целия род с писмата си. Върна се в Рим, защото най-важна му се струваше философията на Еврилохос, неговите изследвания, неговата мъдрост и ум.

— Еврилохос! — извика отново той и очите му се изпълниха със сълзи. Сълзи на безпомощност и ярост, на разочарование. Преди години беше плакал от мъка поради нещастната си обич към гърка, когото баща му бе заповядал да продадат на пазара като обикновен роб, прежалвайки огромната сума, която можеше да получи за ума му. Продаде само мускулите му, които бяха вече отпуснати. Казваха, че го били нашибали с камшик още тогава, при продажбата, защото се съпротивлявал. Той винаги е бил непокорна натура, може би затова се бунтуваше и срещу боговете, и срещу сирените, но защо се бунтува сега?

— Не ти ли е добре? Виждаш ли, аз ти казвах да не предприемаш това безбожно пътуване...

Лъхна го мирис на амбра. Олимпия бе излязла на палубата. Дали е чула виковете му? Но нали и нейните уши са пълни с въсък? Та тя се страхуваше най-много от всички, защото е крайно набожна. Сега му бърше лице то и врата с приятно ухаеща кърпа. Може би тя не му е изменила. От самото начало се мразеха с гърка. Тя знаеше, че ще трябва да го замести. Помни как баща му го отведе при нея същия ден, когато нареди да продадат възпитателя. Заведе го във вилата й край Виа Апия, която още преди това беше заповядал да построят за нея с изискан вкус.

— От днес ще бъде твоя — бе казал той, като се качи на носилката. Беше вече стар и Олимпия не бе единствената му любовница. Но все пак беше най-хубавата му любовница. По онова време ѝ завиждаха всички хетери в Рим. Никоя от тях нямаше такова съвършено тяло, никоя не можеше да пее така хубаво и никоя не се ползваше с такава известност. Олимпия знаеше гръцки, рецитираше наизуст старите поети. И сега, когато се готвеха за път, и сега го беше предупредила с думите на Омир:

„Него омайват веднага сирените с глас сладкозвучен, седнали в цветна ливада, от всички страни обградени с купища кости на хора изтлели и с кожи изгнили...“^[3]

Кухнята ѝ беше прочута, никой не приготвяше ми-ногата така вкусно както нейният сицилийски готвач. Семпер не можеше да забрави Еврилохос нито под звуците на музиката, нито на оргиите с приятелите си, и когато баща му умря, когато беше унищожена цялата им търговска флота, която по време на летния слънчев кръговрат както обикновено бе заминала да докара стока от Индия, а майка му изпадна напълно под влиянието на някакъв глупав източен култ, символ на който бе кръстът, така, че тежестта на всички семейни грижи се стовари върху неговите плещи, той побърза да откупи от робство Еврилохос и да го въведе в собствения си дом.

— Предупредих те да не предприемаш това безбожно пътуване — продължаваше Олимпия. — Но ти винаги вярваше повече на гърка, отколкото на мен. Сега сам се боиш от сирените, в които не вярваше. Кой знае дали ще ни пощадят, кой знае как изобщо ще се измъкнем оттук. Баща ти трябваше да продаде възпитателя на някоя ловна хайка, да го хвърли на хищните зверове в цирка, да го прикове на кръст или да го изгори с главата надолу, това му се полагаше на тоя безбожник, на тоя лицемерен негодник.

Семпер винаги ѝ беше възразявал. Досега. Винаги беше защищавал Еврилохос, когото смяташе за свой втори, духовен баща. И затова беше приел предложението му. Как само се подиграваше гъркът на римляните, че всъщност не са разработили нито една научна област, че само купуват роби от Атина, че не разбират нито от машините на Архимед, нито от лечението на Херодот, а още по-малко от неговите

географски теории. А как можело да се върти търговия, щом не съществуват точни морски пътища, достатъчно сигурни и преки? Защо търговските кораби суеверно избягвали най-кратките пътища, както например тоя покрай сирените, по който можело да се спести време и да се изпреварят всички останали търговци? Защо вярват на преданието за сирените а не на разума, защо се поддава на тия представи дори Семпер, неговият собствен ученик? И, разбира се, с това го подмами. Семпер можеше да се покаже смел — най-сетне можеше да докаже за какво служи изучаването на философията и науките, можеше да се съвземе след злополуката, сполетяла пълните му със стоки кораби в Червено море. Ето защо накупи най-скъпи товари: вавилонски килими, африкански подправки и китайска коприна, даде за тях всичките си пари и потегли с кораба по прекия път обратно за Рим, надявайки се, че ще изпревари останалите търговци и ще стигне на пазара преди предлагането да е станало най-голямо, с което ще спечели и ще възвърне славата на семейството си заедно с неговото състояние. Разбира се, той не предчувствуваше, не можеше да предчувствува, че Еврилохос подготвя предателство. Дишаше тежко. Всъщност смътно бе доволен, че ще го убият. Не би преживял такова разочарование.

— Чуваш ли сирените?

Уханието, което излъчваше Олимпия, изведнъж му стана противно. Сигурно се е уговорила с тях, но дали иска да го пази, или да го отрови?

— Чувам... — каза си той полугласно.

— Знаех това.

— Чувам страшните гласове в душите на хората си...

Олимпия не го разбра. Искаше да го попита. Той виждаше колко много е разтревожена, как треперят ръцете ѝ и примигват очите ѝ, колко се страхува.

В този миг корабът изведнъж спря. Семпер още по-здраво се прилепи към мачтата. Олимпия извика и побягна към долната палуба. Може би вече усеща как я зграбчват ноктите на сирените, които някои си представят като полудевици и полуграбливи птици. Моряците лродължаваха да седят на своите пейки. С вдигнати весла те гледаха към кормилото. Еврилохос им даде знак. Неколцина по-млади мъже бързо са покатериха към мачтите. Явно искат да вдигнат платната, да

променят посоката, и вместо да отидат в Рим, да отвлекат цялото богатство на Семперовия род някъде в Гърция, а там сигурно ще го разпродадат далеч под полагаемата цена, за да се пръснат после по всички краища на империята, където никой няма да ги намери и накаже.

Очакваше камата. Затвори очи и се мъчеше да си внуши философско спокойствие. Как осъдените са дискутирали преди смъртта си! Как мъдро са говорили за същността на смъртта, на живота и за въпросите на битието. Той не беше способен на това. Не бе философ. Трябваше да си остане търговец. Трябваше като баща си да отрече всички науки и да се вслуша в съвета на Олимпия. Не по-зле би могъл да се изправи на крака чрез лихварство, би могъл да пренаеме собствеността си срещу висок лихвен процент, не беше необходимо да предприема това налудничаво пътуване, и без него щеше да увеличи богатството си. Колко скъпо ще плати сега за грешката си. Колко скъпо ще плати, задето не вярваше на баща си, който във всеки бедняк виждаше враг. Задето не послуша съветите му. Да, те ненавиждат богатите, искат да ни убият и унищожат. Да ни убият, да ни унищожат и да ни прободат с кама в гърба.

Усети я. Напрягна всички мускули. Няма да вика, поне ще докаже колко е смел. На убийците. Камата бавно се плъзгаше по гърба му. Да не би да искат да го измъчват? Откъм кормилото чуваше глъчката на мъжете от долната палуба. Най-вероятно им раздават оръжие. Прехапа устната си. Усети сладникавия вкус на кръв.

— Прободи ме. — Отново напрягна мускули. — Прободи ме.

Въжетата се отпуснаха. Едва сега отвори очи. Пред него стоеше Олимпия и държеше в ръка камата, с която беше прерязала въжетата. Подаде му я. Неговата спасителка. Той я целуна с благодарност. Но моряците вече се надигаха. Всеки въоръжен с каквото му попадне под ръка. Някои дори размахваха като мечове кухненски принадлежности. Откъм кормилото се зададе Еврилохос с останалите. Те имаха мечове. Бяха отворили склада в алвея^[4] и разпределили всичкото оръжие, сякаш ги заплашваше пиратско нападение. Толкова желязо заради един мъж. Семпер се усмихна. Олимпия няма много да продължи живота му. Бавно скри камата ѝ. Та той не може да се бие с целия екипаж, с всички, а всички са срещу него, защото има богатство, което могат да му отнемат и което ги беше държало в робство толкова години.

Еврилохос вече идва. Спира се. Останалите също. Учудени са, че не е вързан. Той стоеше срещу тях с гордо вдигнато чело. Това явно осуети плана им. Спряха се мълчаливи. Стискаха оръжието. Придобитият страх от господаря ги парализира за миг.

— Сирените искат да потопят кораба! — изпищя застаналата до него Олимпия. — Желаят кръвта на безбожниците. Те освободиха Семпер от въжетата. Ще загинем всички заради одного...

Мъжете от екипажа се прекръстиха. Откъде е разбрала? Изведнъж забравиха, че сами бяха спрели кораба, стори им се, че са били спрени. От кого Олимпия беше научила тези толкова страшни новини? Те си спомниха разказите на старците в пристанищните кръчми, спомниха си за своето детство, когато им говореха за боговете, спомниха си за свещениците и храмовете.

— Господарят ги е чул — още по-силно извика Олимпия. — Нима не знаете, че единствено той е могъл да ги чуе?

Така е, те си бяха махнали восъка от ушите едва преди бунта.

— Каква глупост. Нима ще повярвате на тая глупост, скалъпена само за вас? Повтарям ви, че няма сирени, както няма богове, както няма... — Еврилохос млъкна. Гръцкият миньор заби камата в гърба му. Камата, която готвеше за Семпер.

— А кой тогава е освободил господаря? — извика недодяланият мъжага в лицето на умирация си сънародник. — Кой му е помогнал да се отвърже?

Философът понечи да му отговори, но силната струя кръв, която бликна от устата му и плисна по палубата, задави гласа му, Еврилохос се олюля, улови се за пейката, но никой не му подаде ръка, и той, като направи голяма дъга, падна покрай вдигнатите весла право в морските дълбини. Няколко акули веднага го разкъсаха. Белите им коремни блеснаха под повърхността на водата. Олимпия почна да чете жертвена молитва. Всички я помнеха. Молеха се още от малки, когато свещениците принасяха в жертва на разгневените богове гълъбица или плодове. Внимателно оставиха оръжието. Може би разгневените същества ще се успокоят, може би ще им позволят да заминат.

— По веслата! — извика заповеднически Семпер, когато молитвата свърши. Нареди да ускорят ритъма на гребането. За днес отмени нощната почивка. Тази паплач ще стигне в Рим с изкривени гърбове. Но затова пък ще ги приучи към набожност. Забърза към

кормилото. Зад себе си чуваше само ускорените звуци на флейтата на тибичена и плющенето на хортаторовия камшик. Корабът се понесе напред като състезателен кон. Останалите мъже сгънаха платната. Олимпия прибра с тях оръжието на долната палуба. Скоро се върна при Семпер на кормилото. Неговата спасителка. Най-умната хетера. И най-набожната.

— Ще наредя да построят в Рим храмове на сирените — каза ѝ развълнувано Семпер. Ще им се моля всеки ден. Ти ми отвори очите... — Тя се усмихна тайнствено. — Но как разбра какво се подготвя? Как ти хрумна да ме освободиш, въпреки че за това те очакваше наказание?

— Чух те — отвърна спокойно тя.

— Но нали ти самата поиска всички да си запушат ушите с восък? Нали ти най-много се страхуваше от сирените?

Тя се засмя:

— И аз не вярвам в сирените, Семпер. Но вярвам в страха от тях.

Мъжете на палубата се навеждаха над веслата си, без нито един от тях да се осмели да погледне към кормилото.

[1] В гръцката митология — две чудовища между Италия и Сицилия, които погубвали моряците. Б. пр. ↑

[2] Надзирател (лат.). Б. пр. ↑

[3] Омир, „Одисея“, XII песен, стихове 43–46. Превод Г. Батаклиев. Б. пр. ↑

[4] Корпус на кораб (лат.). Б. пр. ↑

ИЗГУБЕНОТО ЛИЦЕ

ТРАКТАТ ЗА ЧОВЕШКИТЕ КАЧЕСТВА

Кордони от полицаи затвориха Хусова улица от двете страни. Говореше се, че ще пристигнат танкове. Убиецът се бил забарикадирал в храма и оттам контролирал цялата околност. На амвона имал склад с оръжие. Преди малко беше разпръснал настъпващите полицаи с тежка картечница последен модел, която бърненският оръжеен завод едва преди няколко седмици бе представил за одобрение на Министерството на отбраната. Откъде се беше взел този модел в доминиканския храм? Как се бе озовал в него убиецът, който преди това бе застрелял няколко клетки монаси? Политическо престъпление ли бе това, или опит за обир на скъпоценностите в храма? Никой не знаеше. Улицата беше тиха, стражарите от двете ѝ страни не се осмеляваха да напуснат позициите си. Групичките зад тях растяха. Говореше се, че ще пристигнат танкове, но засега никой нищо не чуваше, наоколо цареше тишина, защото застреляните вече бяха престанали да стенат.

Той седеше на мястото на органиста. Преди малко беше разбрал, че амвонът явно е превърнат в малка крепост: сигурно са очаквали, че в Прага ще се стигне до улични боеве. Той откри бойниците в дебелите средновековни стени на храма. Разположи при тях оръжията. Те бяха последни модели, боеприпаси имаше за няколко дни. Лесно можеше да се съпротивлява срещу цяла армия, защото под стълбището беше открил и връзки гранати: противотанкови гранати. Лесно можеше да се съпротивлява срещу цяла армия, но не помисляше за това. Сегиз-тогиз поглеждаше към страничния олтар, който беше напълно разрушен от експлозията. Знаеше, че оттам го заплашва опасност. От време на време стреляше към този таен вход. С това искаше да наруши и тишината, която го заобикаляше и която му се струваше толкова ужасна, защото беше същата онази тишина, обграждаща човек винаги, когато влезеше тук от шумната улица — обикновената всекидневна тишина в един храм.

Той пишеше. Не се отбраняваше, защото възнамеряваше да избяга или да извърши преврат. Защищаваше последните часове от живота си, преди да се самоубие, понеже искаше да напише цялата истина. Трактат за човешките качества. Пишеше с молив върху грапавата опаковка на оръжието, друга хартия не беше открил тук. От време на време се подпираше с лакът върху клавиатурата на органа и тържествените звуци го стряскаха. Той се оглеждаше бегло по улицата и из кораба на храма, и като разбереше, че е сам, отново се навеждаше над записките. През днешния ден бяха изгубили живота си вече петнадесет души. Тази цена не е ли прекалено висока? Нима изводите му за човешките качества са наистина толкова важни?

Истинското му име беше Бартош и още като студент работеше в хирургията. Интересуваше го пластиката, подобряването и изменянето на лицата, проблемите на регенерацията. За човешките качества тогава мислеше малко. Та нали всъщност още не знаеше какъв е самият той. Искеше да работи, искаше да прави това, което му е интересно, и да има пари. Те му бяха необходими, защото беше беден. Беше завършил с абисинска стипендия. Цели пет години вярваше, че ще се откупи, но изведнъж получи диплома и нямаше пари дори за банкет по случай промоцията си. Изглеждаше, че наистина ще трябва да замине за Африка. А на всички бе известно, че там нашите млади лекари не работят в санаториуми. Професорът по хирургия му даде назаем пари, за да може поне да се отложи. За една година. През това време той възнамеряваше с частна практика да спечели пари за погасяване на дълга си. Напусна клиниката и се установи във вилната зона на Вършовице^[1]. Тя се състоеше от група къщурки, които строители спекуланти продаваха срещу умерени вноски. Но щом някой не можеше да изплаща вноските, държането им не беше никак умерено. Изхвърляха бедняка на улицата, без да му върнат нито کرونا. И понеже условията се влошаваха, собствениците на къщурките непрекъснато се сменяха. И все пак те се чувствуваха по-добре, отколкото съседите им. Непосредствено до тях, на другия бряг на Ботич имаше колония от временни постройки. Там хората припадаха от глад посред бял ден, и тамошните болни първи почнаха да идват при Бартош. Но нямаха с какво да му платят. Докторът се превърна в самарянин. Дълговете му растяха. А нощем сънуваше скорпиони, питони, алигатори, мухите цеце и други отвратителни тропически насекоми.

В колонията живееше и една банда, която се събираше в ламаринената кръчма „При китаеца“ на Апашкото мегданче. Там не се говореше за безработица, а за пари и богатства, които смелчаците могат да заграбят. Водач им беше някой си Урбан или Крояча, мъж с два пъти пробиван череп, крив нос и с два белега на лицето — най-опасният от всички. Тук, в околността на Апашкото мегданче, него учтиво го отбягваше дори полицейският патрул. Не искаха да го дразнят излишно. Надяваха се, че ще се укроти, щом ходи с Марион, както бе започнала да се нарича Маржка Новотна, след като откри общежитие за госпожици. „Един собственик на публичен дом няма да краде я“ — мислеха си полицаите. Те престанаха да се интересуват от Крояча и затова, когато пристигнаха при Занаятчийската банка, беше вече късно.

В нея през покрива бяха проникнали маскирани бандити, изключили алармената уредба, зашеметили касиерите и избягали с чакащата ги млекарска кола, която откраднаха същата сутрин и превърнали в малък танк. Минали през главните улици, като непрекъснато стреляли, и някъде на площада се прехвърлили в две лимузини. И следите им се загубили. Нападение, каквото Прага още не познаваше. Веднага се разбра кой е виновникът. Без разследване. Та нали никой друг освен Урбан-Крояча нямаше школовката на чикагския престъпен свят. Още на следващия ден по всички ъгли почнаха да разлепват плакати със снимката на Урбан, всички вестници поместиха фотографията му. Лицето му беше толкова характерно, че никой не разбираше как този човек разчита, че може да избяга. Та нали всяко дете ще познае такъв престъпник дори без да му го описват. Още същата вечер стражарите оградиха колонията във Вършовице и претърсиха основно всяка постройка, всяка барака. Но бандата не беше вчерашна. Тя напусна общежитието на Марион и никъде не остана и следа от нея. Урбан изчезна, като че ли потъна в земята.

— Няма да избяга далече — казваха си хората. — С това лице...

[1] Квартал в Прага. Б. пр. ↑

ОПЕРАЦИЯТА

Същото си мислеше и доктор Бартош, когато се връщаше вечерта у дома. Плакатът със снимката на Урбан беше залепен на стената, точно под надписа, че тук се приемат болни от девет до четири часа. Днес докторът беше донесъл нова табелка. Защото бе разбрал, че за тукашните пациенти елегантната скромност е без значение. Носеше голяма бяла табела, на която името му беше написано с яркочервени букви.

— Трябва да напомня за кръв... — беше казал бояджията. Той с най-голямо удоволствие би му нарисувал на фирмата счупена ръка с превръзка или как млад лекар се бори със смъртта — просто някакъв рекламен трик, който да подмами клиентите. Всичко това беше противно на Бартош. Той все още не беше свикнал с мисълта, че медицината е спекула. Парите му бяха необходими, за да купи инструменти за кабинета си, не можеше да ги прахосва за глупава реклама. Засега имаше само кушетка за прегледи, слушалка и малък хирургически прибор. Връщаше се тъжен у дома. Спря се. Зад бюрото му бе седнал Урбан-Крояча, с пистолет в ръката, целеше се в корема му. Марион бързо затвори вратата. Тя беше висока слаба блондинка с вечно разчорлена коса. Говореше с жаргон:

— Ни гък. И си опичай акъла. Или ще ти видя сметката.

Тя го ръгна с пистолета между лопатките и Бартош се приближи към Урбан. Урбан стана, усмихна се и се опита да се покаже вежлив, което изглеждаше още по-ужасно.

— Трябва да ни помогнете, господин докторе. Няма да загубите. Ще ви възнаградим богато... — И той сложи на бюрото няколко банкноти, откраднати от Занаятчийската банка. — Трябва да си променя вида...

— Как? — попита Бартош и се опита да отгатне каква е сумата, оставена на бюрото.

— Напълно.

— Но тия банкноти днес никой не може да размени. Сигурно вече следят номерата им. Или искате да проверите дали са отбелязали сериите, откраднати от вас, и дали ще ме арестуват при размяната?

Урбан се усмихна:

— Можеш да прибереш пищовите, Марион. Господин докторът е наш. — И напъха парите в чантата. — Щом не искате банкноти, можем да ви платим в злато. — Той сложи на бюрото една касетка. — Моля, погледнете. Тях можете да ги размените без риск навсякъде по света. Разбира се, само в случай, че не ме открият, защото иначе ще заминете с нас...

Бартош се наведе над касетката, после се изправи и почна да оглежда гангстера.

— Бих могъл да ви повдигна малко носа, да изгладя бръчките и да прибера ушите ви...

— Да не си полудял? — изпищя Марион-Маржка. — Така изглеждаше преди пет години. Ние се радваме, че сега ушите му са щръкнали, а носът извит. Знаеш ли колко ни струваше? — И тя извади предишната снимка на Урбан. — За този човек е обявена награда по целия Балкански полуостров за обира на Софийската поща...

— Какво лице предлагате тогава?

— Тъкмо това е най-трудното — отвърна му Урбан. — Вече са ми правени девет пластични операции. В Чикаго гангстерите имат на разположение цяла нелегална клиника, в Хамбург за хората от бранша работят най-малко четирима известни хирурзи, в Париж също. Навсякъде съм бил. Да не мислите, че съм се оставил да ми счупят носа при сбиване? Аз? Погледнете само — и той му показва свитата си мишница и огромния си бицепс, който напомняше реклама на „Алпа францовка“^[1] — На никого не позволявам да ми пипне лицето, само на първокласни хирурзи. А за вас чухме най-хубави неща...

— Нямам инструменти, средства, асистент...

— Аз съм завършила акушерство — каза Марион.

— Но вие не знаете как трябва да изглежда той. Така че работата е трудна. — И Бартош с въздишка погледна към касетката със злато.

— Известно ни е, че сте правили различни опити, които сега можете да изпробвате.

— Кой ви каза?

— Имаме сведения. Не сме дошли при вас без подготовка.

— Вярно е. — Бартош стана неспокоен и започна да се разхожда из стаята. — Занимавах се с един особен метод, как да се замени лицевата част на главата при смъртно изгорените. Вече бяхме постигнали и известни резултати, защото успяхме да открием течност, в която лицевата част на току-що починал човек можеше някак-си да преживее собствения му организъм и после да се постави на някой жив човек като маска...

— Заедно с очите ли? — жадно попита Урбан.

— Може би. Но с положителност цялото чело, челюстите, носът и фарингсът, така че би се променил малко и тембърът на гласа. Разбира се, всичко още се разработваше, когато се наложи да напусна клиниката.

— Известно ни е. Тъкмо затова дойдохме — каза Урбан. — Та сега аз мога да ви призная, че ако не беше вашата работа върху заменянето на лицата, никога не бих се осмелил да ограбя Занаятчийската банка. Но понеже знаем, че не искате да заминете за Африка, си казахме...

— Вие сте учудващо информирани. Но с инструментите, които имам, не мога със спокойна съвест да разрежа дори цирей.

Показаха му в съседната стая напълно новото оборудване, което бяха докарали, дори и портативен рефлектор.

— Добре. Но откъде ще взема ново го лице? Необходим ми е труп.

— Ще ви доставим. Малко се забави. Ще го донесат след полунощ.

[1] Лечебно средство срещу мускулна треска и болки в ставите.
Б. пр. ↑

ОТЕЦ ХОПАЛА

Временната колония край Вършовице не беше, разбира се, единствена по рода си в околностите на Прага по онова време. Същата колония имаше в Панкрац, отвъд Кръч, край Коширже, Злихов и почти навсякъде по периферията. Тези доказателства за кризата на цивилизацията израстваха край всички европейски градове — жилища, в които хората понякога живееха по-зле, отколкото през каменната ера. И наистина в някои от покрайнините на Прага безработните обитаваха каменоломни, пясъчни кариери и пещери, също както първобитните хора.

По този начин градът беше опасан от кръг от гладни и недоволни и това често причиняваше главоболия на тогавашните управници, кръг, който не можеше да разкъса никаква благотворителност, никакви инициативи във връзка с коледните елхи.

Тогава църковните сановници решиха да не оставят грижите за бедните в ръцете на дилетанти и безверници и назначиха в отделните колонии свои специални мисионери от францисканския орден, отци, които трябваше да се погрижат за това странно и недоволено стадо. Най-известен от тях беше отец Хопала.

— Скръбният светец е свят скърбящ. Светият скърбящ е скръбен светец... — казваше отец Хопала, мъж на средна възраст, който непрекъснато се усмихваше и беше дошъл в колонията със своя собствена представа за мисионерската работа. До тоя момент той беше проповядвал сред негрите в Судан, където още процъфтяваше човекоядството, и затова му се струваше, че тук, в покрайнините на града, нищо не може да го учуди. Преди литургията той организираше футболни мачове, а след литургията — танцови забави, като лично дирижираше джазовия оркестър, който иначе свиреше на процесите. Получи името отец Хопала, защото навремето беше компонирал джазов спиритуъл със сюжет за дева Мария.

В богоугодната си дейност той имаше двама големи и силни противници. „Сокол“, където тичаха младежите, жадуващи да

направят кариера и да проникнат в средните слоеве на обществото, и болшевиките. Със „Сокол“ бързо се справи, като основа организацията „Орел“, която по всичко приличаше на „Сокол“ с изключение на това, че членовете ѝ носеха сини ризи вместо червени и ходеха с униформата си не само на упражнения, но и на процесии и богослужби. С болшевиките работата беше по-сложна. Отначало той ходеше на техните събрания и там проповядваше за вечното блаженство и за правилото: кесаревото — кесарю, божие — богу, а после започна да се надпреварва с тях. Искаше да използва същите методи както при борбата със „Сокол“. Основа своя християнска профсъюзна организация, почна да се интересува от положението във височанските заводи и при най-близката стачка постави още по-големи изисквания от комунистите.

Но директорите на заводите бяха набожни хора, някои ходеха на черква, а някои дори се изповядваха. Каква изненада беше за тях да видят попа сред червения стачен комитет. Веднага се втурнаха към телефоните.

Отецът беше върнат обратно в манастира, накараха му се, без да разберат, че наистина най-искрено желае да се грижи за поверените му души, сметнаха, че е минал на страната на най-злите врагове на черквата, и искаха да го пратят отново при човекоядците в Судан. Но този път както никога Хопала отказа да се подчини, макар подчинението да е главната добродетел на монасите францисканци. Чувствуваше, че твърде много е свикнал с колонията, знаеше, че никой друг няма да се грижи за тези нещастници като него и беше убеден, че не бива да ги напуска. И той се върна сред тях с тъжна усмивка и без расо, в обикновен костюм конфекция, който му беше малък, защото беше постъпил в ордена преди много години, още като слабичък младеж. Пишеше протестните писма на угнетените хора, грижеше се за болните, помагаше на опечалените и отстояваше правата на онеправданите. На това се беше посветил целият. Хранеше се с отпадъци от близкия бюфет като най-голям клетник от клетници ге. Но точно така искаше да живее. Нощуваше в някаква нисичка колиба, която по-рано може би е служила за убежище на някое куче, вместо съдове имаше една-единствена голяма консервена кутия и ядеше по веднъж на два дни. Бързо отслабна и дрехите му станаха по мярка,

промени се и отпадна, но си запази усмивката, заради която много хора го смятаха за светец.

Той искаше винаги да бъде със своите хора, ходеше вече и на манифестации и дори на три пъти го откарва ха в полицията, където му крещяха като на всички без работни. Само че отчето не се боеше от тях. Единственото му желание в живота беше да помага на хората. А нямаше и никакъв имот, ето защо не го беше страх от никого. Нито от стражарите, нито от гангстерите.

Но той беше забравил, че и неговото свято усмихнато лице си има цена.

Мъртвецът, когото донесоха след полунощ на Бартош, беше самият отец Хопала.

КАРИЕРАТА

Във Виена се пишеше Бартош по немски. И имаше успех. Не беше работил в клиниката на професор Кирхенбрух и половин година, когато в специализирания печат излязоха първите трудове с неговото име. Жените му се възхищаваха, колегите го хвалеха, почти нямаше врагове. Пък и защо? На един толкова богат човек не е нужно да воюва за положението си, не е нужно да се надпреварва с другите. Та той работеше безплатно в института. И дори след всяка по-сложна операция изпращаше малки подаръци на професора, на старшата и на операционната сестра. Имаше модерна кола и разкошен апартамент на виенския булевард „Пршикопи“^[1]. След едно заседание на дружеството на хирурзите Кирхенбрух го покани на вечеря. Там се запозна с Нарциса Кирхенбрух, която за разлика от баща си беше хубава, никога не ругаше и не дъвчеше изгаснали пури. Тя беше девойка, възпитана за богат съпруг. Бартош дори и във Виена не беше забравил, че преди всичко трябва да осъществи своето епохално откритие, да разработи новия регенеративен метод, но разбра, че е по-добре да твори в охолство, отколкото в нищета. А чрез брака си с Нарциса той щеше да си осигури охолен живот и бъдещата кариера. Разбира се, майка ѝ не беше доволна, защото очакваше, че ръката на дъщеря ѝ ще поиска някой благородник или американски милионер, но професорът си спомни, че самият той беше започнал като военен хирург с най-мръсните случаи, и заяви, че са важни парите и способностите, които младият човек явно притежава, и че плюе на потеклото. Бартош беше сирак, роден бог знае къде, името на родното му село не можеше да произнесе почти никой във Виена. И тъкмо затова той трябваше да се облича още по-елегантно и да поднася още по-скъпи подаръци. След един голям пръстен с бисер и госпожа Кирхенбрух започна да се усмихва. Нарциса му се усмихваше от самото начало.

— Един следобед той я закара от тенискорта в апартамента си и само седмица след това Виена научи за годежа им. Вестниците

поместваха снимката му с Нарциса и разни измислици за потеклото му и техният годеж засенчи за известно време дори новините за преследването на опозицията в Германия. Поръча си нов син фрак. И все пак тази вечер едва не закъсна. Задържа го Марион. Дотича чак в апартамента му.

— Извинете, госпожице, наистина бързам...

Но тя продължаваше да стои на вратата, измъчена и уплашена.

— Трябва да ни помогнете. Трябва да ни спасите. Случи се нещо ужасно. Крояча стана наузнаваем! — извика нещастницата.

— Но нали тъкмо това искахте? Затова ми платихте толкова добре.

— Ама той сега се държи другояче! Като че ли и характерът му се измени. Знаете ли, никой от нас не подозираше колко е известен този отец.

— Какъв отец?

Тя му разказа всичко за трупа.

— И представете си, той е познат навсякъде, във всички колонии около Прага. Като го срещнат, малките деца и старите баби му целуват ръцете. Представете си. Целуват ръцете на крадец и убиец. А да можете да видите само, колко му е приятно. Мъжете го канят на събранията си, забърка се в техните спорове с фабрикантите. Бившият съдружник на три чикагски публични дома иска да се бори за по-добро бъдеще на човечеството. Посещава болни и сакати, носи милостиня на просяци. Та това сигурно бие на очи. Откъде такъв бедняк като Хопала ще има толкова пари? А вие така хубаво му пришихте неговото лице, че вече го бъркам и в леглото. И там е готов да изрежда една след друга молитвите. Изобщо не се среща с предишната банда. Увещава ни да сме се променили. Да се покаем за миналите си грехове. Докторе, това е ужасно...

— Аз не съм избирал трупа — отвърна нетърпеливо Бартош. Ще изгони насила тази жена, ако не си отиде доброволно. Какво ли ще каже бъдещата му тъща, ако го види с кого разговаря.

— Да, трябваше да се посъветваме с вас, така е, но нали Урбан сам си избра отчето? На няколко пъти се бяха скарвали, Хопала искаше да спаси душата му, непрекъснато го безпокоеше. Дори на мен се осмели веднъж да ми проповядва за Мария Магдалена. Смятахме, че няма да намерим по-невинна мутра. А ето на, сега ни отмъсти.

— Как? Та той никого не заплашва.

— А като ни убеждава да се предадем, като предлага да подарим цялата плячка на слепите, това дребна работа ли е? Ами че един ден в името на спасението той може да ни издаде на ченгетата...

— Съмнявам се — заяви Бартош и решително я изблъска навън. — Не съм чувал промяната на лицето да промени така един възрастен човек. Новият облик не може да окаже влияние върху характера, качествата и навиците, обусловени от средата, в която всеки живее от малък.

Остави я да стои на тротоара. И вечерта забрави всичко. Пиеше се шампанско и Нарциса беше прекрасна. Усмиваше се като ангел. За един час Кирхенбрух успя да напие цялата компания. Беше истински богатир. После изяде сам почти всичките кухненски запаси. Бартош седеше от дясната му страна и трябваше да му подражава във всичко. Това беше голяма чест, защото професорът го наричаше „Бартош“, а след полунощ „синчето ми“. Преди това му беше представил министърката на здравеопазването, която се напи най-рано от всички. Бартош смяташе, че от този ден започва кариерата му. Но всъщност тя свърши.

На следващата сутрин професорът почна да оперира сам, без да чака асистента си, както друг път. Секретарката не можа да обясни защо и само странно оглеждаше Бартош. В кабинета си той намери пръстена с розовия бисер. Върнали му го бяха без обяснение А с него и всички подаръци, които беше изпратил на Нарциса или на професора. Забърза към операционната зала, без да обърне внимание на двамата незабележими мъже с бомбета в коридора. Помисли, че са роднини на оперирания.

Професорът работеше с маска на лицето, гледаше в раната и отговаряше с половин уста на Бартош.

— Няма да търпя в клиниката си крадци, драги господине. И няма да приема в семейството си рафиниран мошеник. Годежът ще бъде разтурен. Тоя срам ми се полага. Но заради това няма да оперирам по-лошо апандиситите. Така че вървете си. Отвън ви чакат...

Той беше обиден, нещастен и сърдит. Хвърляше на пода инструментите, които му се струваха тъпи, очите на операционната сестра бяха пълни със сълзи.

— Но това е грешка. Съвестта ми е чиста... — осмели се да възрази Бартош.

— Тия ги разправяйте в полицията. И им обяснете как сте се сдобили със скъпоценностите, съхранявани в ограбената банка. Подозирали са някакъв престъпник. Но са разкрили вас. Вървете или сам ще извикам тук детективите и спокойно ще рискувам да внесат зараза в залата. Защото вие заразихте честта ми, нехранимайко ниеден.

И му обърна гръб.

Бартош излезе оттам не на себе си. Спря се за миг в преддверието на операционната. Фигурите на преследвачите му се очертаваха върху матовото стъкло на летящата врата. Чакаха го. Знаеха, че не може да избяга. Той седна на една носилка... Това означава, че Крояча наистина се е променил. Марион беше права. Сигурно е издал другарите си. Трупата на налудничавия отец е представил за своя, така че той му е послужил два пъти. Но независимо дали го прави от хитрост или от набожност, сигурно е, че ще се спаси само той. Никъде няма да повярват на приказките за пришиването на лица, дори и при Кирхенбрух все още не знаят нищо за метода на Бартош. Това е ясно. А единственото лице, което харчи пари от Занаятчийската банка, е Бартош. Колко невнимателен беше. И за онази вечер няма никакво алиби. Наистина бе под един покрив с Урбан и с Марион, явно укриваше плячката им. Ще го разобличат, ще го хвърлят в затвора и кариерата му ще свърши. Но тъкмо тогава го хвана яд. Да не е заек, та да се остави така лесно да му видят сметката. Все ще съумее да се защити срещу този престъпник от международен мащаб, чието лице разглежда всяка вечер, защото го беше донесъл със себе си в консервиращата течност, за нови опити. И той помоли санитаря от операционната да го закара на количката в кабинета, понеже му било прилошало.

— Това е от годежа, господин докторе — усмихна се старецът. — Човек трябва да пие само колкото понася. Като животните. Те са разумни...

И така той го прекара покрай нищо неподозиращите детективи. Бартош се зави с чаршафа и като стигнаха в стаята му, скочи от количката. Даде на санитаря всичко, което му беше върнал професорът, избяга през пожарното стълбище. Пръстенът с бисера беше в джоба му. Знаеше, че не бива да се връща у дома. Искаше да се обади на

Нарциса. Щом чу гласа му, тя веднага затвори телефона. Би ли могла тази гъска да разбере положението? Но кой тогава? Към кого да се обърне? Къде да избяга? Цяла Виена го знаеше от съобщението във вестниците, всеки му е завиждал за добрата партия и всеки ще го познае сега, когато го търси полицията.

Сети се за Розен. Той беше млад лекар от Краков, с когото понякога работеха заедно и към когото Кирхенбрух се държеше грубо. Живееше под наем в бедна квартира някъде в покрайнините на града.

— Знаех, че ще дойдеш — каза на полски Розен, защото се боеше, че хазайката му подслушва. — Можеш да разчиташ на мен...

Разбира се, той вече беше чул всичко. Новината за крадеца, проникнал в клиниката и в семейството на известния хирург, се беше разнесла из града. Дори искали да внесат запитване в парламента за засилване контрола над лекарите чужденци.

— Вече и на мен гледат като на убиец — усмихна се Розен. — И на всекиго, който има донякъде славянско произношение.

— Но аз съм невинен — каза Бартош отчаяно и неубедително. Той разправи на Розен цялата история. Дори му обясни опитите си и му издаде тайната на регенеративната течност — всичко му разкри.

— Имаш ли доказателства?

— Нямам. Всеки ще каже, че съм си измислил всичко това. Та то е твърде фантастично, необикновено и голословно. И ако Крояча твърди противното, няма да мога да докажа нищо. Защото на лицето му естествено няма да открият нито един белег, нали знаеш какъв специалист съм. Извикай полицията. Но чак сутринта. Сега искам да се наспя. Още съм махмурлия от вчера. Като се сетя, че в Абисиния можех да ходя на лов за лъвове. Вместо това сега ще се люлея на въжето.

— Няма да се люлееш — каза Розен и тайствено се усмихна. — Можеш да се спасиш.

— Но как?

— Дай ми ключовете от апартамента си.

— Защо?

— Ще видиш. — И Розен самичък взе ключовете от джоба му. — Къде си скрил лицето на престъпника?

— Не! — изплаши се Бартош, защото си спомни какъв страшен вид имаше онзи човек.

— Това е единственият изход — каза Розен и предпазливо излезе.

Той беше прав. Това беше единственият изход. По радиото вече съобщаваха как изглежда Бартош. И молеха гражданите да помогнат за залавянето на опасния престъпник. Но предупреждаваха, че лицето може да бъде въоръжено. Бартош чу как в съседната стая хазяйката разгъва онзидешния вестник със съобщението за годежа му. С ужас разглежда снимката му. Ако знаеше само, че опасният престъпник е в жилището ѝ, зад стъклената врата. Той бързо се отдръпна в ъгъла и загаси лампата. Седна на тъмно срещу огледалото. Заразглежда лицето си. Високо чело и малка брадичка, донякъде мек и учтив израз — това лице няма да му послужи за нищо. Почти се зарадва, когато Розен се върна. Ласкаво пое в прегръдките си чантата с лицето на Урбан. Забърза с колегата си към таксито, което ги очакваше на улицата, нахлупил шапка ниско над бившото си лице.

[1] Булевард в центъра на Прага. Б. пр. ↑

ПРЕСТЪПНИК

И гласът му се промени. Сега беше по-дебел и по-груб. А предишното му лице се разпадна. Все пак Розен не беше толкова сръчен хирург, а и трябваше да се приспособи към необичайните условия за занимаващия се с аборти акушер в предградията, който им зае малката си операционна. Пръстенът с розовия бисер едва стигна за заплащане на сметката. Оздравяването трая дълго. Бартош бавно свикваше с новото си лице. Но Розен не можеше да свикне с него. Бартош виждаше, че приятелят му от ден на ден става все по-хладен и по-тъжен.

— Не биваше да го правим, Бартош — каза му той една вечер, когато раната вече беше заздравяла напълно. — Прости ми.

— Би трябвало да ти благодаря... — каза Бартош с чудовищната усмивка на лицето и му подаде ръка.

— Не. Аз не мога... — заяви Розен и си отиде, сякаш го беше страх. Без да стисне ръката му.

И не беше само той. Седмици наред хората го отбягваха още отдалеч. По четири пъти на ден трябваше да показва фалшивите си документи на полицаите и да чува как децата подвикват след него и как жените си шепнат:

— Прилича на убиец!

Никъде не го приемаха на работа. Беше готов да постъпи дори на строеж. Навсякъде майсторите се бояха от него.

— Не мога да търпя побоища в предприятието си — му отговоряха често. Връщаха го с извинения. Нощуваше под мостовете и в обществените спални, хвана въшки и гладуваше. Бавно харчеше последните пари, които му беше дал Розен. Веднъж, когато беше страшно огладнял и не виждаше изход, се опита да посети Нарциса. Не го пуснаха да влезе, но му предложиха пред вратата топла супа. Отиде да чака пред клиниката. Пред него минаха всички: сестрите, колегите и колата на Кирхенбрух. Пай сетне се появи и Розен, но не го позна. Явно Бартош се беше слял напълно с новото си лице. Той тъжно се

запъти към предградието. Може би правеше грешка. Досега винаги се мъчеше да се задържи в буржоазните квартали, при солидните предприятия. Навярно трябваше да си опита късмета в подземния свят, на някое от местата, посещавани от престъпници. Чувствуваше, че отстъпва, приспособява се към лицето си, отказва се от дребнобуржоазните си предразсъдъци. Отби се в кръчмата, за която беше чувал вече под моста. Прочута кръчма, в която най-малко три пъти на нощ ставаха побоища и където ходеха само най-смелите.

— Щом ония не ме обесиха, може пък тия да ме прободат — каза си с отчаяние той.

Само че в кръчмата никой не го обиждаше. Посрещнаха го любезно и внимателно. През последните дни Бартош се беше научил да ходи с олюляващи се крачки, с ръце в джобовете и с каскет на тила.

— Бира с ром — каза колкото се може по-грубо той. И веднага за него се лепна някаква жена.

— Ти не си ли тукашен? — притисна се до него тя.

Рязко я отблъсна. Видя, че от съседните маси го наблюдават. Там бяха наседали младежи все с лица на убийци, някои от които носеха кафяви ризи с червени ленти на ръкавите и на тях — странен пречупен кръст.

— Нацист или социалист? — седна при него един от тях. — Трябват ни мъже на място. Ела с нас, ние ще спасим света.

— Ще спасите само търбуха си... — извика един младеж откъм наливния пулт. Слаб блондин със зачервени очи. Удариха го с халба по главата. Но на масата под прозореца той явно имаше приятели. Започна се бой по всички правила. Кръчмарят незабавно загаси лампите в цялото заведение. Мъжете се удряха един друг, докато не чуха, че навън спря полицейски камион. Всички хукнаха да бягат. Бартош тичаше редом с мъжа с кафявата риза, който преди малко беше седнал при него. Изглежда, той бе началник на останалите, защото когато навън видяха, че кърви, веднага се погрижиха за кола и искаха да то откарат в болница.

— Но къде? Нали вчера пристигна от Нюрнберг? Никой не бива да разбере, че е във Виена.

Началникът им беше в безсъзнание. Някой бе забил джобния си нож в рамото му чак до дръжката. Кръвта се просмукваше вече през ръкава му.

— Сам ще го превържа. Аз съм лекар! — заяви решително Бартош.

Съгласно медицинската клетва бе длъжен да спаси всекиго. Дори най-злия убиец. А тогава Бартош изобщо не разбираше от политика.

Откараха го в помещенията, където живееха. Държаха се учтиво с него, заставаха мирно и вдигаха ръце, като че ли имаше бог знае какъв чин. И наистина, ако се съди по лицето, той би трябвало да има още по-висок чин от ранения им началник. Така Бартош стана лекар на СА.

Няколко седмици след това Хитлер окупира Австрия. Награждаваха заслужилите. Бартош за втори път се срещна с министърката на здравеопазването. Той вече носеше кафява риза с безсмисления знак. Министърката едва не припадна, когато му подаваше ръка. А преди това при годеща не му обръщаше внимание.

„Този свят принадлежи на Кроячите“ — мислеше Бартош, когато го разведяха из старинните зали на министерството. На Кроячите, които са си избрали правилен път. Той все още не можеше да свикне със своя авантюризъм, нито да се замисли по-сериозно за всичко. Та нали преди беше гладен и нямаше къде да спи и едва сега седи на топло, разполага с власт, каквато никога не е имал, хората треперят пред него, а евреите се отдръпват от тротоарите. Разбираше, че всичко това не е съвсем правилно. Нали беше станал човек за нещо друго, нали никога не бе одобрявал убийствата, грабежите и насилията. Но не си беше избрал сам тази партия. Нима човек наистина е играчка на своето лице, каприз на ембрионалното развитие, на безсмислието на природата, на разстройството или отравянето на майката по време на бременността или на съединяването на способностите, унаследени от прадедите? Нима човек може така просто да се преобрази, щом му се смени маската като на маскарад? Та това е невъзможно!

— Аз не съм лош — казваше си Бартош в кабинета. — Не искам да имам нищо общо с тези хора, въпреки че ме смятат за техен. Трябва да се върна при приятелите си. При Розен, при Нарциса и... — Изведнъж видя, че всъщност няма много приятели. Но заради това няма да се свързва с кафяворизците, които изтезават и мъчат пленниците си.

— Проверка при професор Кирхенбрух — съобщи му часовоят пред вратата с вдигната десница. — Той е еврейско-болшевишки

плутократ, който покровителствува враговете ни — добави поверително той.

— Това не ми е известно — каза Бартош по-скоро на себе си, когато вече седеше в колата. Реши, че сега е времето да покаже какъв е в действителност, какви са истинските му качества. Ще направи жест, ще спаси Кирхенбрух, ще го очисти от обвинението. И ще изхвърли нацистките му сътрудници. Може би бившите му приятели ще го познаят. Но когато работеха заедно, той нямаше слабост към жестовете. Никой от тях не можеше и да подозира такъв е всъщност Бартош. С болка осъзнаваше това. Преди той водеше обикновено и жалко съществуване на човек със средни възможности, от което нямаше никаква полза. Гангстерският живот все пак му беше помогнал в нещо. Ще се опълчи срещу гангстерите, рамо до рамо с Кирхенбрух, Розен и приятелите си от Прага.

Само че професорът го прие със значка на ревера и вдигната ръка. Разбира се, той не можа да познае бившия си асистент. Развеждаше го из клиниката, като че ли беше казарма.

— Самото Провидение ни изпрати фюрера... — каза той. И го заведе на чашка френски коняк в жилището си. Самият той не бивало да пие. — Камъни. Всеки миг имам болки — оплака му се.

— Просто не ви е вкусно в новото време. Не искате да пиете за здравето на фюрера... — чу се да казва Бартош. Беше му приятно да унижава бившия си шеф.

— Пазил ме господ. Фюрерът преди всичко. За фюрера! — каза Кирхенбрух и си напълни чашата догоре. Жена му доведе Нарциса. Страхуваха се. Бартош повтори наздравицата. Искаше да напие Кирхенбрух, който му подражаваше във всичко. Бяха си сменили ролите, сега Барюш свиреше първа цигулка. И това му харесваше.

— За фюрера — повтори той за кой ли път и спечели уважението на професора, като му зададе няколко въпроса относно техниката на операцията. — Сега вече май няма да каните министърката на своите соарета — заяви той. — Вчера я арестувахме. А с нея и останалите господа. — И назова по име неколцина от гостите, присъствували навремето на годежа му. Те все повече се страхуваха от него. Изглежда, знаеше всичко за тях. Госпожа Кирхенбрух само протягаше отчаяно заключените си ръце, защото вече не можеше да стане. След двадесетата наздравица професорът получи криза. Наложиха се да го

откарат, защото се гърчеше от болки. Бартош нареди да извикат санитаря от операционната и качиха професора на количката, която все още помнеше. Изпрати след него съпругата му.

— Не така си представям един професор на новото време — каза грубо той. — Нашите мъже са юнаци. И трябва да са издръжливи... — Бе останал сам с Нарциса. — И така, кога ще се оженим? — попита я отново. Искаше да го каже с предишния си глас, меко и нежно, искаше пак да си поиграе на влюбен и да я изненада с всички детайли, които помнеше само той. Къде се бяха целунали за първи път и къде бяха ходили да играят тенис, как се беше държала, когато я отвлече в жилището си. Искаше да ѝ каже всичко, да ѝ довери мъките си, да се посъветва с нея. Но успя само да повтори отново: — Кога? — Изкрещя тази дума, както крещеше в двора на казармата. Приблужи се към нея. Нарциса припадна. Той напусна клиниката. Видя, че е пленник на лицето си.

КРЪСТОСАНИЯТ ОПИТ

През следващите месеци нямаше по-благонадежден и по-строг комисар от него. Доставяше му удоволствие да контролира прочутите виенски професори, чиито имена лекарите от цял свят произнасяха с благоговение. Бартош им крещеше. Те трепереха от него, без дори да е казал дума. По вида му личеше какво представлява. В службата не го чакаха много молители. Беше се прочул с това, че веднага заповядваше да ги арестуват. По такъв начин уреждаше всички молби по късата процедура. Затова веднъж беше изненадан от едно странно посещение.

— Някаква еврейска свиня... — рапортува му на висок глас адютантът тиролец.

В кабинета влезе отслабналият Розен. На челото си имаше парче лейкопласт, а едната му ръка беше пъхната в превръзка през врата.

— Розен?

— Името ми е Розенцвайг — каза бившият му приятел, без дори да посмее да седне. — Наричах се Розен само от търговски съображения.

Бартош се усмихна. Виж ти. Всъщност и прочутият хуманист професор Кирхенбрух е бил расист като Хитлер.

— И какво желаете? — попита строго той.

— Не очаквах, че ще ми говориш на „вие“. Трябва да се махна оттук. Вече два пъти бях подложен на разпит, нападнаха ме на улицата, нямам работа, нито пари, нито квартира...

— Също като мен. След твоята операция.

— Само че аз ти помогнах... — каза умолително Розен.

— Не чакай благодарност от мене — развика се Бартош. — На приказките ти никой няма да повярва. А благодарността ми е вече чужда. Както и другите качества на предишното ми лице. — Той дори не можеше да говори тихо. — Промених се, Розенцвайг. Сега съм съвсем друг човек.

— Но това е безсмислица. Глупост. Та човек не може да се промени с хирургическа намеса. Ако сме зависими от външния си вид,

по-добре да се самоубием още при раждането. За какво ще са тогава волята, стремежите, талантът ни? Най-добрите хора биха били аристократите, щяха да съществуват висши и нисши раси, гърбавите щяха да се застрелват, всичко щеше да се наследява: способностите, умът, характерът, влеченията. Човечеството щеше да тъпче на едно място, не би могло да съществува никакво развитие, човекът би бил играчка на съдбата. Та това е невъзможно.

— Комунист! — излая Бартош, който вече знаеше елементарната политическа терминология.

— Това още не е комунизъм. Но ако допусна, че в развитието не вземат участие обществото и средата, които мога да променя, тогава трябва да вярвам на фашизма...

— А това не ти е по вкуса, нали, евреино? — попита Бартош и позвъни. — На мен пък ми харесва.

Дотичаха двама мъже от стражата.

— Не, лъжеш се. И ти имаш в себе си толкова сили, колкото всеки човек, за да превъзмогнеш съдбата си, да се възпротивиш на...

В тоя миг го ритнаха в стомаха. Той се сви на пода, но после се втурна навън и скочи през отворения прозорец на коридора. Счупи си главата на паважа.

Естествено Бартош не замисляше подобно нещо. В него отново се обади старото лице. И той заповяда да му донесат всичко, писано за генетиката, за наследствените и придобитите качества, за този основен проблем, който досега му се струваше толкова далечен и който, както отведнъж установи, всъщност е най-важен за всеки от нас. От проучванията го изтръгна неговият групенфюрер.

— Поздравявам те, приятелю — каза групенфюрерът, в чието лице Бартош позна ранения си другар по маса от кръчмата. — Подслушвахме всичко, което каза на Розенцвайг. Остана верен. Имаме ти доверие. — Шефът седна и му предложи цигара. — Затова мога да ти съобщя решението на най-висшите инстанции. Възложена ти е тайна мисия. Ще заминеш за Прага.

Бартош бе снабден с дипломатически документи и замина още на следващия ден. Но без кафява риза. След дълго време отново пътуваше в тъмен костюм, а в куфара си носеше фрак. Тайната мисия беше много проста. Трябваше да извърши убийство. В сазавските гори се криел някакъв инженер с радиопредавател, който насъсквал немския

народ срещу партията и фюрера. Трябваше да го застави да млъкне. Освен фрака носеше със себе си пистолет със заглушител и списък на най-близките сътрудници. Чехия го очарова. Когато минаваше през Табор, усети, че очите му се изпълват със сълзи. Но никой не го заговори. Дори никой не седна в неговото купе във влака.

„Сега трябва окончателно да реша — каза си Бартош. — До този момент само сътрудничех, само разпитвах и крещях. Сега трябва да убивам. Всъщност аз не убих Розен. Това беше самоубийство. Досега не съм изцапал ръцете си с нито една капка кръв. Никога не съм одобрявал убийствата. Дори още като студент ръководех подписните акции срещу смъртното наказание. А сега трябва да убия невинен човек. Не — казваше си той. — Та това е глупост. В Прага изобщо няма да се обадя в службата. Ще избягам и ще се укривам, па ако ще и на Апашкото мегданче. Не вярвам, че не бих могъл да победя лицето си. Сигурно и Крояча отдавна е превъзмогнал лицето си на светец и е станал черковен крадец или вече е в затвора заради някой обир на храмови скъпоценности. Сигурно набожната маска не го е оправила, както мене не бива да ме развали маската на престъпника.“

Слезе на Смихов. Остави куфара си в гардероба за багаж и потегли с трамвая за Вършовице. Броят на вилите се беше увеличил, временните постройки бяха по-разкрасени. Бързото въоръжаване бе излекувало донякъде раните от кризата. Бартош отиде право при Марион, без да му хрумне дори, че сигурно ще я уплаши лицето на някогашния ѝ приятел. Само че Марион не живееше вече в своето общежитие. Публичният дом се ръководеше от една възрастна пълна жена, на която ѝ липсваше горният ляв резец.

— Новотна ли? Та тя е в затвора. Осъдиха я на дванадесет години... Нима не знаете? Затвориха цялата банда, всички, които навремето бяха обрели Занаятчийската банка. Здравата ги окошариха. Само водачът им духнал някъде във Виена. А ти откъде идваш, приятелю? — попита го старата с наивна подозрителност и повика най-изисканото си момиче, което не изглеждаше никак мръсно.

— От Берлин — отвърна Бартош. — От францисканското братство. Трябва да посетя отчето, дето му викат Хопала...

Момичето се дръпна от него с писък.

— Отец Хопала ли? Той вече не идва при нас. — Собственицата на публичния дом се прекръсти. — Този човек се превърна в истински

свещец. Казват, че в манастира по цели дни я карал само на хляб и вода, спял на пода и се молел и денем, и нощем. Дори се говори, че правел чудеса. Няколко тукашни жени се помолили над нещата, които той бил докоснал, и се изпълнило всичко, каквото пожелали. Той е свят човек.

— А в Берлин не знаят ли за това? — попита с ново подозрение недотам мръсната девойка.

— Май не знаят — отвърна Бартош и побърза да си отиде. Разбираше, че тук вече не е в безопасност. Най-късно след два часа жените ще го издадат на тайните агенти. Бързо се запъти към трамвая. Мина почти ти-чешком покрай собствениците на вилчките, които поливаха градините си отвъд Ботич, като че ли до тях не стърчаха жалките колиби и като че ли във Виена евреите не се хвърляха от прозорците.

„Не ми остава нищо друго“ — каза си той в трамвая. Не можеше да се избави от собственото си лице. Щом лицето на свещец е превърнало Крояча, тоя професионален убиец и разбойник, в свещец, то и бандитското лице ще направи от Бартош убиец. Друг изход няма, всички наоколо непрекъснато го убеждават, че е така, никой не му вдъхва надежда, няма с кого да се свърже, в Прага може да отиде само при шефа на нацистите, за да извърши своето първо престъпление.

— Купихме всичко в тая страна — добросърдечно се усмихваше шефът. — В Министерството на отбраната сме поставили наши приятели. Дори мишка да изшумоли, някой ще ни обади. Страхуват се от болшевиките. Там е капиталът ни. За по-секретните задачи, разбира се, си имаме по-решителни момчета. Подготвяме ги за своя ден. Когато настъпи нашият ден. Затова грижливо ги крием. Ще проведете задачата си с най-добрия ни сътрудник. Той е човек, който не е запознат с нацизма, но е способен да направи каквото и да е. Вече отстрани няколко неудобни за нас лица. И нищо не се разкри. Можем да му се доверим.

Естествено това беше Крояча. Отведоха го при него в манастира. Използуваше новата си физиономия, за да се прикрива по-добре. Но предишната му личност, пречупена и разложена от нищетата в предградията, накрая беше надделяла и той се бе присъединил към новите гангстери.

— Не те упреквам в нищо — заяви Бартош, като видя, че отчето просто онемя при вида на бившото си лице. — Но погледни колко хора

при същите условия се борят срещу злото и несправедливостта, борят се, за да променят живота си, а оттам и за твоето спасение. И ти ги убиваш за това. Най-лош си от всички престъпници. Никога не биваше да се обявявам срещу смъртното наказание...

Крояча, облечен в свещенически одежди, понечи да извика, да скрие картите и чертежите, които бе извадил от сглобяемото столче за молитви. И Бартош стреля за първи път със съвсем новия си пистолет, който беше пренесъл през граница под фрака. Дотичаха другите сътрудници, започна престрелка, при която той избяга през някакъв таен коридор, свързващ манастира с близкия храм, и стигна при главния олтар точно в момента, когато агентите затрупаха тайния изход с една подземна експлозия. Те бяха толкова властни, че не се спираха и пред подобни мерки. Той виждаше, че настъпват срещу него откъм входа на черквата. Скрити зад колоните на храма, те започнаха да стрелят. Няколко молещи се жени извикаха от болка. Бартош побягна към изповедните. Скри се зад страничния олтар. Видя как два свирещи куршума одраскаха лицето на дървения ангел на отъмщението. Намери вратата за нагоре. Заклучи я след себе си. С това спечели време. Стълбата беше много стръмна и преследвачите не се осмеляваха да се изкачат след него. На амвона намери някакъв цивилен, който вдигна уплашено ръце и му подаде един ключ, като му сочеше с очи скривалището. Точно тогава отдолу пак започнаха да стрелят. Изглежда, бяха донесли лека картечница. Пазачът на склада беше ранен в гърба и се сгромоляса с главата надолу в дълбините на храма. Бартош внимателно отвори склада. Беше на амвона, който явно е бил превърнат в малка крепост. Сигурно са очаквали, че в Прага ще се стигне до улични боеве. Полицаите се обърнаха към него. Приканиха го по високоговорителя да се предаде. Той ги разпръсна с тежката картечница последен модел, която бърненският оръжеен завод едва преди няколко седмици беше представил да бъде изпратена в Берлин. Агентите бяха осведомени за всичко. Той откри бойниците в дебелите средновековни стени на храма. Разположи при тях оръжията. Те бяха последни модели, боеприпаси имаше за няколко дни. Лесно можеше да се съпротивлява срещу цяла армия, защото под стълбището беше открил и връзки гранати — противотанкови гранати. Лесно можеше да се съпротивлява срещу цяла армия, но не мислеше за това. Сегиз-тогиз поглеждаше към страничния олтар, който беше напълно

разрушен от експлозията. Не искаше някой да го изненада от манастира. Знаеше, че само оттам го заплашва опасност. От време на време стреляше към този таен изход. С това искаше да наруши и тишината, която го заобикаляше и която му се струваше толкова ужасна, защото беше същата онази тишина, обграждаща човек винаги когато влезе тук от шумната улица — обикновената всекидневна тишина в един храм.

Той пишеше. Не се отбраняваше, защото възнамеряваше да избяга или да извърши преврат. Защищаваше последните часове от живота си, преди да се самоубие, понеже искаше да напише цялата истина. Трактат за човешките качества.

ПО СЛЕДИТЕ НА СНЕЖНИЯ ЧОВЕК

През януари миналата година всички вестници публикуваха съобщение за трагичната смърт на лорд Есдейл, чиято експедиция била пометена от снежна буря при преминаването на едно открито плато в Хималаите. Кълна се в честта и съвестта си, че това съобщение е напълно невярно и не отговаря на истината. Защото единствено аз знам причината за изчезването на Есдейл в Хималаите и съм готов да потвърдя под клетва следното.

Срещнах се с Есдейл през тридесетте години, когато той ме посети тайно в Марквартице. Аз преподавах рисуване в тамошното училище и се грижех за местните колекции по отечествознание. Марквартице е почти в съседство с Вестонице, където професор Абсолон^[1] беше открил в дилувиалната почва фигурка на жена, която по-късно навсякъде стана известна като вестоницката Венера. При походите по отечествознание из околността успях да откроя между Вестонице и Марквартице множество стари и полузабутани пещери с различни останки на животни от каменната ера. Намерих дори един счупен зъб от мамут *Elephanis primigenises* който реших да поставя на най-почетно място в училищната колекция. Точно тогава ни дойде на гости тъстът, Йозеф Жабка от Микулов, собственик на малка фабрика за шоколадени бонбони. Жабка ме убеди да запазя въпросния зъб и след известно време ми предложи следната сделка:

— Тебе те бива да дялаш и да рисуваш Сигурно няма да е трудно да се издяла от предисторическата слонова кост фигурка като намерената във Вестонице и после да се изцапа с глина и със стара пръст.

— Защо?

— Да не искаш до края на живота да киснеш в селското училище и да получаваш само по няколко стотарки месечно? Дъщеря ми е свикнала на по-добър живот...

Уговаряха ме няколко седмици. А аз обичах жена си. Отгоре на всичко нашият директор ме упрекна, че съм се грижел повече за колекциите по отечествознание, отколкото за учениците. Скарахме се и той ме заплаши с дисциплинарно наказание и уволнение. Тъстът ми твърдеше, че две старинни фигурки цели да ни осигурят средства до края на живота, защото агентът, който му продава какао, имал в Лондон връзка с един търговец на подобни предмети. А тоя агент точно тогава беше в Бърно. Така че трябваше да издялам втора

вестоницка Венера за една нощ. Слоновата кост се трошеше, започвах отново и отново. После по една илюстрирана книга за кватерна издялах фигурка на мамут и космат носорог (*Coelodonta antiquitatis*). Предадох творбите на тъста, който ги показва на агента, търгуващ с какао. Чакахме няколко месеца. От Лондон не идваше никакъв отговор, въпреки че изпратихме снимка на творбите ми и тъстът намери някакъв виенски професор, който прибави удостоверение, че наистина се отнася за произведения на изкуството на първобитните хора от каменната ера. Вече ми се струваше, че ще трябва да се помирят с директора, и се канех следващия път да изгоня тъста си и отново да започна да се срещам с неговите микуловски работници, с които като деца ходехме на училище. Но един ден, май беше събота, пред нашето училище спря чуждестранна кола. От нея слезе елегантен господин с шапка от хоумопън, каквито у нас не се носеха. Трябваше да се наведе, когато влизаше в кабинета ми. Подаде ми лявата си ръка.

— Аз съм лорд Есдейл — каза на развален немски език той. Докоснах дясната му ръка. Беше протеза. — Лъвска — лаконично заяви Есдейл и седна точно под моята скъпоценна пясъчна пепелянка. — Дошъл съм заради вашите фалшификати...

— Статуетките са гарантирано оригинални — дръзко се обадох аз.

— Слоновата кост е оригинална. Затова съм тук. Няма смисъл да отричате. Статуетките са чудесни и аз се радвам, че в нашето време на разума — *age of reason* — заяви той — се е намерил човек със същото художествено чувство, каквото са имали хората от ледената ера... — Не беше никакво ласкателство. Погледнах се в огледалото. Имам бяло като извара лице и червеникави редки коси и понякога ми се струва, че съм направо грозен. Но толкова грозен, колкото нашите космати прапрадеди, може би не съм. — Ще купя от вас статуетките, но само при едно условие — каза бързо той, като видя как се обнадеждих, — ако ме заведете в пещерите, в които сте намерили костта от мамут. И подробно ги проучите заедно с мен.

Точно в този момент в кабинета ми влезе бодрият виенски шофьор с алпинистки екип и пътнически сак в ръце. Той съобщи на Есдейл, че му е уредил да пренощува в странноприемницата, и представи сметката. Есдейл му плати с чек. Виенчанинът учтиво

позрави, погледна малко учудено към мен и моите колекции, върна се в колата и си замина.

— Пещерите край Марквартице не може да проучи никой — казах със съжаление на лорда аз. Желаех парите му, но желаех също да остана жив. — Вече много хора са се изгубили там и са умирали от глад или са се сгромолясвали в пропастта. Всеки месец пиша до Прага. Трябва да изпратят експедиция. Ами че тук може би ще намерят под земята по-хубави сталактити и сталагмити, отколкото в Деменовските пещери^[2]. Но за подобно проучване не са достатъчни двама души, лорде.

— Страхувате ли се? Колко искате?

Той смяташе, че се пазаря с него. Най-вероятно се чувствуваше в Марквартице като някъде сред чернокожите в Африка и преговаряше с мен, сякаш бях местен чародей. Смятах да му кажа, че искам килограм яблонецки мъниста и половин килограм барут, който веднага ще взривя под стола му, но се отказах. Пратих го да си легне в страноприемницата „При пощата“ и цяла нощ мислих коя от пещерите е най-безопасна. Дълго не можах да заспя. А на другата сутрин потеглихме. Искях да поразведа Есдейл в тъмното, да го понамокрят в подземния поток, да му покаже едно ограбено огнище, открито навремето тук от някакви момчета, няколко кости от домашни животни, на които никой не обръща внимание, защото по всяка вероятност са били донесени от лисици през миналия век, но които сега всяват страх у всеки посетител. Ала лордът не беше вчерашен.

— Чудесна пещера — каза той, като огризваше печеното пиле, което бях донесъл. — Чудесна пещера — и гледаше без интерес избелелия конски череп, от който всички се ужасяваха. — Трябва само да прокарате електрическо осветление. Тогава излетът няма да бъде опасен дори за ученици...

Лорд Есдейл се надигна и тръгна. Той правеше такива дълги крачки, че едва го догонвах. Срамувах се. Преди всичко ме беше яд на тъста. Нали той бе забъркал всичко. И заявих на Есдейл, че няма да го придружа до никакви пещери, защото ме е страх и защото никога досега не се бях осмелявал да отида по-далеч от входа. Ами че двама мои приятели, които бяха рискували повече, днес са вече някъде в дълбините и плашат всичко живо също като белия конски череп, така че нямам никакво желание да попадна в някой музей под формата на

учудващо запазен скелет на първобитен човек. Аз съм хомо сапиенс, разумен човек, и искам да погребя останките си на гробищата, а не в дилувиалните пластове.

Лордът изобщо не се обиди. Напротив, изчака ме, хвана ме под ръка и си запали лулата.

— Ама че аргумент! My goodness^[3]. Ама че аргумент! Вие наистина ли вярвате, че приятелите ви са загинали под земята?

Тогава за първи път си помислих дали не е побъркан.

— А какво ще правят там толкова време? Тонда Копецки изчезна преди пет години.

— Като жена ми — рече лордът и възбудено запуфка с лулата. — Ама че аргумент. Трябва да дойдете с мен в тези пещери, та ако ще да изиграя тук ад!^[4] — От думите му личеше, че си превежда буквално всичко от английски.

Той ме отведе в странноприемницата, където беше наел цял етаж, поръча на кланящия се Мюлер два бифтека по четвърт килограм и извади от пътническия си сак бутилка шотландско уиски „Блек енд Уайт“. До сутринта изпихме две такива бутилки. И до сутринта научих историята на лейди Есдейл, която съм готов да потвърдя също под клетва.

[1] Карел Абсолон (1887–1960) — чешки проучвател на карстовите области, особено в Южна Моравия, където се намира прочутото село Вестонице. Б. пр. ↑

[2] Намират се в Ниските Татри край град Липтовски Микулаш в Словакия. Б. пр. ↑

[3] Боже мой! (англ.). Б. пр. ↑

[4] От англ. „To play hell“ — разпертушинвам, правя на пух и прах. Б. пр. ↑

ЛЕЙДИ ЕСДЕЙЛ

изчезнала преди пет години при първата експедиция на принц Павел от Л. в Хималаите. Тя била втора жена на лорд Есдейл.

— Искахме да заминем някъде на сватбено пътешествие. А аз тъкмо бях получил покана от Павел, с когото се познаваме добре от Монте Карло. Знаете ли, Павел беше особен човек. Приличаше на хокеен вратар, широкоплещест беше като орангутан, а щом заговореше, така пискаше с високия си тънък гласец, че изглеждаше, сякаш в това едро тяло е скрит истинският боязлив и нищожен Павличек от Л. Ожени се за някаква португалска аристократка, семейството на която успяваше някак да се спаси от разорение, защото имаха в Опорт голяма касапница за конско месо. Живяха заедно две години и после се стигна до скандал. Някакъв отхвърлен любовник изброил гласно до самата рулетка всичките си предшественици... Кой знае, може да е ревнувал аристократката, но скандалът беше истинска сензация. Най-естествено е всяка жена да сменя любовниците си, но обикновено обществото не научава за тях така шумно и така наведнъж. Тогава Павел едва не уби оня човек. И искаше да продължи да живее с жена си. Само че семейството му се обяви против това. Трябвало да се разведе с такава невярна жена, все пак от аристокрацията се изисквали известни качества. Павел не се съгласи и тъкмо затова се посвети на изучаването на полиандрията. Предприемаше пътешествия, искаше да посети всички племена, които до днес поддържат полиандрията, тоест, където една жена има повече от един мъж, и със своя научен труд да преодолее обществените предразсъдъци на класата си. В това време жена му, която беше оставил в Европа, на практика се посвещава на полиандрията.

Както е известно, доскоро полиандрията беше най-разпространена в Тибет. Павел се установи там за няколко години и ни покани да отидем на сватбено пътешествие. Аз не се страхувах, че примерът на тибетянките ще окаже въздействие върху жена ми, и

затова заминахме на втория ден след сватбата. Тогава не знаех още нищо за Хималаите, нито за снежния човек.

— За снежния човек ли? — попитах го аз, защото през тридесетте години в Европа още не се бе чуло нищо за него.

— Да, the abominable snow-man — каза Есдейл. — Отвратителният снежен човек. Туземците го наричат йети. Попаднахме на следите му, на път към едно отдалечено планинско село, където на тридесет мъже се падала само една млада жена и където си живеели непрекъснато заедно в мир и разбирателство, без ревност, като бащите на родените деца определяли по старшинство. Павел смяташе, че във въпросното високопланинско село ще проучваме полиандрията едва ли не лабораторно. Но пътуването беше безкрайно трудно. Местните носачи на три пъти искаха да се върнат, трябваше да направим въжен мост над една тясна, но страшно дълбока пропаст, всичко беше изпълнено с приключения и жена ми бе наистина щастлива, защото нито една от приятелките ѝ не беше предприемала такова чудесно сватбено пътешествие. Приятелките ѝ бяха дребнобуржоазни гъски. Хелена единствена от всички получи титлата „инженер“ и стана проектантка в моите фабрики край Манчестър, с което доказва душевното си благородство, така че бракът ми с нея не беше мезалианс, както, непрекъснато твърдят някои от приятелите ми. Тя беше превъзходна, красива и умна жена. Аз все още я обичам...

Лорд Есдейл си наля двойно уиски и го гаврътна наведнъж. Винаги, когато се сетеше за жена си, той говореше по-високо, сякаш трябваше да убеждава самия себе си.

— Хелена първа забеляза следите. Преди това тя два пъти беше идвала с мен в Африка. Винаги се възхищавах от проникателността ѝ, та тя можеше да разчита следите по-добре от моя сомалския бой. При предишното посещение в Конго тя лично застреля три мъжки горили и след това негрите от селото през целия ден танцуваха около нея като около някоя богиня. И следите, които забеляза този път, приличаха на следи на горила. Но как подобно животно би могло да се озове там, в мразовитите планини? Попитахме нашите носачи. Но те твърдяха, че нищо не виждат, че се лъжем, че няма никакви следи, въпреки че покъсно, когато стигнахме при заснежено плато, дори и слепец щеше да ги види. Туземците се съветваха известно време. Личеше, че се страхуват.

— Това е йети! — най-сетне каза най-старият от всички. — Единственият ми съвет е да не му обръщаме внимание и той ще ни остави на спокойствие.

— А кой е този йети?

Казаха ни, че бил дух. Започнах да се смея. Нима духът оставя след себе си такива следи? Това явно е някаква едра маймуна, която живее във високите планини. Хелена ми донесе оръжието. Аз имам точна ловджийска пушка, която си бях купил в Германия, и с която винаги улучвах. Тръгнахме подир странните следи. Принц Павел трябваше да дойде с нас. Не му се искаше много, но нали бяхме негови гости.

— Предупреждаваме ви — каза най-старият носач и остави товара на земята. — Няма да отидем след йети!

— Защо? — попитах аз и се прицелих в него. По време на лов за диви зверове не обичам упорството, нито стачките. Първото условие е да имаш сигурен тил.

— Който тръгне по следите му, вече никога не се връща... — повтори той няколко пъти на своя напевен патагонски език и останалите му пригласяха като при богослужение.

— Следите са съвсем пресни — каза Хелена. — Нека ни почакаат тук. Скоро ще се върнем.

— Никога няма да се върнете — заяви старият с тъжна усмивка и убедителен тон. Гледаше я право в очите. — Никога вече няма да се върнете.

И излезе прав.

ОТВРАТИТЕЛНИТЕ СНЕЖНИ ХОРА

Почти тичахме по следите. Павел носеше боеприпасите. Не обичал да убива дивеч. Наистина имаше особена натура. Хелена ни водеше, сякаш гореше от нетърпение. След един час открихме кръв при следата. Преследваният се беше наранил някъде. Но кървавите петна растяха. След около половин час следите се бяха спрели за малко. На това място лежеше кост. Лопатка от някакво малко животно. Напълно оглозгала. И ние се спряхме. Какво означава това? Ако преследваме маймуна, както досега предполагаше всеки от нас, не е възможно тя да се храни със сурово месо. Или тук живеят толкова странни маймуни, че тяхната храна по нищо не се различава от човешкото меню? За първи път ни хрумна, че може би сме по следите на истинска загадка и че няма да отнесем в Европа само скъпоценна кожа, а и ще се прочуем сред естествениците с откриването на нов животински вид месоядни хималайски маймуни. Вече изглеждаше, че скоро ще настигнем животното. За всеки случай махнах предпазителя на пушката.

И тогава започна всичко. При ясно небе, надморска височина почти две хиляди метра и температура много градуси под нулата по Целзий изведнъж се разрази силна буря, около нас се кръстосваха светкавици и в същото време заваля сняг. Без да се виждаме един друг, ние се втурнахме към близката надвиснала скала, но тук бурята като че ли беше още по-силна. Понечих да подкрепя Хелена, търсех я слепешком в бялата тъмнина, исках да ѝ подам ръка, но докоснах някаква голяма лапа. Помислих, че е Павел, и сърдито го отблъснах. Но нещо ме удари по главата, аз паднах възник и изгубих съзнание.

Когато дойдох на себе си, наоколо беше спокойно. Само че не бяхме под скалистия заслон, където ни застигна бурята. Намирахме се високо в планината, на прага на странна пещера, входът на която беше преграден с големи камъни. Естествено, веднага поисках да изляза навън.

— Чакай! — извика отчаяно Хелена. — Под нас зее хилядометрова пропаст!

Покатерих се на каменната преграда. Хелена беше права: пещерата завършваше с отвесна скална стена, която се спускаше до главозамайваща дълбочина, а над главите ни се издигаше чак до облаците. Без алпинистки костюми не можехме да излезем оттам.

— Имаме Само джобно фенерче — тъжно каза Павел. — Иначе са ни взели всичко. Нито един куршум не са остави в джоба ми. Дори кибритът и цигарите ги няма.

Претърсих се. Бяха ми оставили само носната кърпа. Нямахте съмнение, че във виелицата сме били нападнати от планински разбойници, които живеят тук като при феодализма. Неотдавна те бяха изпратили на един мой познат нотариус в Рондон писмо за откуп и като доказателство, че наистина са пленили клиента му, прибавили отрязания палец на дясната му ръка. Погледнах Хелена. Имаше красиви пръсти.

— Трябва да избягаме оттук. И то бързо...

— Да не би да можеш да летиш? Или искаш да си направиш парашут от носната кърпа — попита Павел.

— Ще запалиш фенерчето и ще се опитаме да проникнем във вътрешността на пещерата. Не ме убеждавайте, че бандитите са ни довели тук през тази пропаст и в такава буря. Сигурно са дошли ей оттам — и аз посочих в тъмното зад гърбовете ни.

— Вече бях там — каза Павел. — Пещерата свършва с тесен коридор. Той е много криволичещ и нисък. Нямаме и въже, всяка нова крачка в мрака може да ти струва живота. Там сигурно има урви и ями. Не мога да светя непрекъснато. Фенерчето ми ще издържи едва два часа.

Но въпреки това отидохме. Отправихме се към вътрешността на пещерата. Държахме се един за друг като в детска игра. Напредвахме бавно и внимателно. Няколко пъти си удрахме челата в издадени скали, но след около половин час коридорът изведнъж се разшири и ние можахме да се изправим и да се огледаме, защото някъде отгоре падаше светлина и тук цареше полумрак като в готически храм. Павел загаси фенерчето и се озърна наоколо. Той първи ги съгледа.

— Снежните хора ли? — попитах с напрежение лорд Есдейл.

— Рисунките! — отвърна ми строго той, защото не понасяше да го прекъсват. — По стените на пещерата имаше рисунки, в сравнение с които рисунките в Алтамира^[1] са детска цапаница. И все пак в известно отношение приличаха на тях. За миг ние забравихме, че е застрашен животът ни, че по всяка вероятност сега ще трябва да се промъкнем горе през тясната осветителна шахта, която се губеше някъде над главите ни — забравихме всичко и разглеждахме рисунките по стените, сякаш бяхме в някой музей. Те представляваха предимно животни. Предисторически бизон, който естествениците наричат *griscus* и който по-скоро прилича на литовските зубри, отколкото на американските бизони, космат носорог, северен елен, кон, напомнящ по външност коня на Пржевалски^[2], няколко малки еленчета или диви планински кози, странни непознати птици и дребен дивеч. Майсторски рисунки. Ако се измъкнем оттук, това откритие ще ни прослави по цял свят. Но откъде ще се измъкнем? Опитвах се да се провра нагоре през осветителната шахта, но отново и отново падах в ръцете на приятелите си. Освен това всички ни започна да измъчва глад. Жаждата залъгнахме с влагата по стените, но храна нямаше никаква. За няколко дни ще отслабнем и ще се изтощим от глад, докато постепенно измрем. Така че може би е по-добре да се върнем и да опитаме да се измъкнем през пропастта, където смъртта щеше да бъде по-бърза и по-милосърдна. Седнахме за миг в този предисторически храм да се посъветваме.

— Аз смятам — започна Хелена и си остана с отворена уста. Гледаше ужасена през дясното ми рамо натам, откъдето бяхме дошли. Вече бях изпадал веднъж в подобно положение, когато бях на лов за леопарди на територията на племето Дробо. Тогава моят бой се огледа със същия ужас. Съмнявам се, че какъвто и да е човек може да бъде поковарен от леопарда. Единственият начин е да направиш нещо неочаквано. Ако бандитът зад мен очаква, че сега ще стана, и вече държи в ръка сабята, аз, напротив, трябва, да се хвърля на земята, да се обърна срещу него и да метна върху оръжието му своето палто, което междуременно ще съблека. Но аз забравих плана си, защото зад гърба на жена ми се появи втора фигура. Това не бяха разбойници, не изглеждаха като туземци, защото бяха почти голи и много по-едри. Двамата мъже, възрастен и млад, бяха обрасли с дълги косми по гърба, гърдите и краката, а ръцете им бяха малко по-дълги от нашите.

Единият носеше някакво мършаво убито животно, а другият бе праметнал през рамо две копия. Приличаха на маймуни с умни човешки очи. Издадоха няколко звука. Понечих да се защитим и да се обясним с тях, но първият ме блъсна пред себе си. Беше страшно силен и ме вдигна на рамо като перце. Познах лапата му. Сигурно така са ни донесли тук. Но как са се изкачили без въжета и с боси крака то такава стръмнина, и при това с жив товар? Нямахме много време за мислене, трябваше да тичаме пред тях като кучета или като пленници след загубена битка.

Коридорът продължаваше навътре в скалата. След малко стигнахме в една по-малка пещера, където имаше огнище. От мрака излезе млада снажна жена, която веднага започна да пали огън. Секваха о камък, въпреки че ни бяха взели кибрита от джобовете. Не ни обръщаха внимание. Може би се канеха да ни опекаат живи, защото плячката им не беше богата. Но когато огънят се разгоря, се появи най-стариият мъж с дълги сиви косми, който държеше в ръце замразен бут. Едва сега ни хрумна, че за тях ледената ера беше благословена. Вярно, че трябваше да тичат боси по снега, но същевременно в него можеха да консервират по естествен начин храната, докогато си искат. Тогава се и досетих, че това обяснява защо са се преместили от долината тук, при вечните ледове — тъй като ловът, с който явно се препитават, е — *ex-pertocrede*^[3] — нередовна и рискована прехрана. В богатите африкански гори дори и семействата, които имат пушки, не могат да се изхранят цяла година само с лов. А да не говорим за гук, където успехът сигурно е променлив!

Те ни хвърлиха парче полусуров бут, поръсен с пепел, която, изглежда, замества солта. Бях гладен, а месото беше отлично отлежало — нито един ростбив в живота не ми се бе сторил толкова вкусен. Значи не искаха да ни изядат, а да ни нахранят. Иначе не се грижеха много-много за нас. Явно имат опит с въоръжените ловци. Но защо самите те не използват взетите от нас оръжия? Искях да им го предложа, добър ловец съм и с удоволствие бих си поговорил с тях. Интересуваше ме как използват копията си. Та нали по-големите животни не могат да се ловят така отблизо? Това би било много опасно. Спомням си, че в едно ескимоско племе, където все още не са се научили да използват лъкове и стрели, изобщо не вярват в естествената смърт, защото повече от хората умират като жертва на

разярени зверове. Познават само смъртта на ловеца, за което понятие имат седемнадесет различни думи. Дали с това се обяснява фактът, че обитателите на пещерата са в разцвета на силите си? Сетих се също за урвата и за неочакваната буря. Но как се е задържал този старец, който дори не може да яде самичък? Наблюдавах как жената сдъвкваше всеки залък и после внимателно го изплюваше в устата му. Защо с такива усилия запазват живота на един толкова грохнал старец?

— Полиандрия — каза седналият до мен принц Павел с блеснали очи, — този пример е много по-рядък, отколкото планинското село. Ами че женската се грижи така внимателно за най-стария мъж, без нито един от ловците да му хрумне да ревнува. Това е най-съвършената полиандрична общност в света.

Съмнявах се, че един ден неговата португалска аристократка ще му сдъвква така залците, но сега това не беше важно.

— Чувате ли? — попита Хелена с особен уплашен глас.

— Кого? Нали всички мълчат?

— Аз ги чувам — каза тя. — Пеят някаква странна песен и спорят помежду си. — Имаше вид, като че ли ги слуша.

— Опитай се тогава да поговориш с тях — рекох й. — Аз не чувам нито дума.

Хелена седна по-близо до огнището. Младият ловец разчупи една кост и й даде да вкуси от суровия костен мозък. В ловджийските племена това е признак за благосклонност. После тя отиде с тях в голямата пещера. Там всички започнаха да танцуват. При това старецът удряше ритмично кухнята скална стена. От време на време двамата ловци посочваха рисунките и издаваха звуци, с които представяха нагледно всяко животно. След малко започнаха да хвърлят леките си копия по стената, нанасяйки смъртоносни удари на жертвите си. И тогава разбрах за какво са служили тези скални рисунки на нашите прадеди. Всъщност за тях това е нещо като тренинг. Така се учат всеки ден да убиват и мамути, каквито, разбира се, днес никъде не могат да срещнат. Засмях се. Примитивни същества. Погледнах седналия до себе си Павел. Този добряк се мяташе в ритъма на старческото барабанене, сякаш бе обзет от конвулсии.

— Павел! — силно му извиках аз. — Ваша светлост?

Но в същия миг цялата тази суматоха бе заглушена от женски крясък. Беше ми добре познат. Хелена се присъедини към

танцуващите. Не я разбирах. Преди това в негърското село не й беше хрумвало подобно нещо. Но не можех да се бия с всички. Гордо се върнах в малката пещера и заспах върху камъните, покрит презглава с палтото.

На сутринта ме събуди Павел. Видът му беше нещастен.

— Говорих със съпругата си — каза той.

— С кого?

— Представи си, тя се е отказала от полиандрията. Сега живее с един стар тореадор в Мадрид и дори му готви. Не иска вече да живее с много мъже едновременно. Станала е моноандрична. Никога не съм го очаквал. Ще трябва да остана в Хималаите, докато съм жив. Заедно със смешния си опит...

— Не знаех, че в тази пещера има телефонна връзка. С удоволствие бих поговорил със секретаря си в Лондон. Фабриците в Манчестър ми създават грижи...

— Тук няма никаква връзка.

— Тогава се събуди. Ти не си могъл да говориш с жена си, независимо дали е в Мадрид, в Опорт или в Ница. Чисто и просто ти се е присънило...

— Но аз наистина говорих с нея.

Видът на Павел беше учуден. Сякаш досега изобщо не му беше хрумвало да се съмнява в сънищата си. Наистина е като малко дете. А щом се ядоса или почне да убеждава някого, просто пици със сопрана си.

— Къде е Хелена?

Потърсихме я. Но ловците бяха изчезнали и Хелена заедно с тях. В голямата пещера заварихме само стареца, който рисуваше на стената малко животно. Същото животно, което предишния ден му бяха донесли за вечеря. Забелязах, че всъщност използва само три цвята. Венецианско червено, черно и жълта охра. От какво ли прави четките си? Той изобщо не ни погледна, все едно че ни нямаше. Имах желание да го ударя. Но кой знае колко е силен дори на стари години? Забързахме към главния изход на пещерата. Покатерих се на камъните. Открих върху тях дамско ватирано три четвърти палто.

— Какво ли са направили с нея тези зверове?

Наведох се над пропастта. Да не би да се е осмелила да мине по тая толкова стръмна скала? Та на нея винаги й се виеше свят. Мразеше

алпинизма. Стори ми се, че я виждам на дъното с разцепена глава.

— Отиде с тях на лов — обади се глас зад мен. Обърнах се.

— Ти видя ли ги? — попитах Павел.

— Не.

— Тогава откъде знаеш, че е отишла с тях на лов?

— Аз не знам това. Нищо не съм казал. И нищо не съм чул...

Зад нас в пещерата стоеше старецът с четката, все още наведен над произведението си.

— Вече ми е ясно. Разбират се помежду си без думи. Като животните или насекомите.

— Още нищо не ти е ясно — чух отново гласа.

[1] Село в Испания, в пещерите край което през 1879 г. са били открити стенни рисунки на първобитни ловци. Б. пр. ↑

[2] Николай Михайлович Пржевалски (1839–1888) — руски пътешественик, предприел няколко пътувания до Средна Азия. Открил дивия кон. Б. пр. ↑

[3] Вярвай на опитния (лат.). Б. пр. ↑

ОБЯСНЕНИЕТО

Обидих ги със сравнението си. Не бяха нито животни, нито насекоми. Бяха хора. Но си бяха избрали по-различен път от хомо сапиенс. Не бяха разумни в нашия смисъл на думата, не използваха ума си за логичен анализ, за дедукция или за абстрактно мислене. Те бяха *homines sensuori* — сетивата им: зрение, обоняние, слух и осезание, бяха най-добре развити от всички животни, имаха много по-добър и по-точен усет от нас. Тъкмо затова рисуваха така изумително, затова можеха да се разбират от разстояние с някакъв особен вид телепатия, който, вярвам, е свойствен и на човешките сетива, затова всеки миг можеха да предсказват времето и по този начин да се изплъзнат дори и от моята точна пушка и винаги да усетят преследвачите си. При тукашните природни условия тези качества бяха крайно необходими. Не си бяха построили жилища, не бяха опитомили животни, имаха само минимален брой сечива, не живееха извън природата и не я претворяваха дори по такъв примитивен начин като туземците, но живееха в нея като нейна съставна част, като най-висша форма на месоядните животни. Как само съжалевах, че не мога да ги наблюдавам по време на лов. Убеден съм, че ако някой доведеше тук дори леопарди, те щяха да ги убият също както грамадните мечки, костите на които намерихме край огнището в пещерата.

След няколко дни ме обзе странна апатия. Павел я наричаше щастие. Струваше ми се, че всъщност всичко в живота ми е решено, че вече съм нещо като постоянен член на тамошното племе, на което в бъдеще ще помагам неизвестно как, бях щастлив, когато Хелена донесе първата си плячка, и ми изглеждаше излишно да се грижа за предприятията си в Англия, както и за своите имоти и чифлици, приятели и роднини. Оттам виждах живота дословно от птичи поглед. От една страна, защото гнездото на снежните хора беше толкова високо, а от друга, защото изведнъж се почувствувах спокоен и доволен и това чувство ме обземаше също като съня, в който бях изпаднал след употребата на опиум в Хонконг преди войната. Павел

изпитваше същото. По цели дни можехме да седим и да мечтаем или да наблюдаваме стареца как работи, да гледаме моделите му или творбите на неговите прадеди, които явно бяха украсили тази пещера по времето на мамутите.

Единствено аз осъзнавах колко опасно е това. И навремето бях избягал от бърлогата на опиума, въпреки че китайката, която ме обслужваше, беше най-прекрасното същество на света и още не бе навършила тринадесет го-дини. Отидох си внезапно, като счупих лулата ѝ. Знаех, че сега трябва да направя същото, защото апатията, която Павел наричаше щастие, може да се дължи просто на планинския климат, който е беден на кислород и въздейства като наркотик. Не вярвам тези наркотици да правят хората щастливи. Вярвам на мозъка и на разума. Семейството ми беше основало манифактурите в Манчестър още по времето на парата. Ние бяхме въвели и първите машини в целия край. Открай време сме против религията и подкрепяме науката, защото в науката е ключът към благоденствието на нашето семейство, на Англия и на целия свят. Вярвам в разума, който в края на краищата ще претвори природата, вярвам и в човека, който ще завладее заобикалящата го среда и по този начин ще достигне своята отколешна измислица — всемогъщия бог. Самият той ще стане бог. И който се съмнява в това, нека отиде в Манчестър, в Рур, Силезия или в Донецкия басейн. Когато види чудесата на модерната техника, ще престане да се съмнява в човешките възможности. И моите заводи са пред реновация. Въвеждам нови технически методи. Така че не мога апатично да лежа по гръб в Хималаите, докато другите работят.

Но Хелена отказа да се върне. Подозирах я, че е влюбена в най-младия ловец, ала тя ми обясняваше, че не било любов, а спокойствие и доволство, което този живот ѝ носи. Почивала си много повече, отколкото при лова на хипопотами по време на престоя в Африка. Тя винаги беше чувствителна и емоционална, умееше да се запалва и у дома тайно рисуваше малки акварели, които веднъж открих съвсем случайно. Изглеждаше, че дори вярваше в някаква неземна сила, имаше собствен деистичен миросглед, който приспособяваше към техническото си образование. Винаги се чувствуваше донякъде едно от сътворените неща и уважаваше законите на природата.

— Нашата цивилизация ще загине — казваше ни тогава тя, с ръце все още изцапани с кръвта на убитото животно. — Хората се поддават на масови истерии, вярват на политиците дърдорковци и са непостоянни и колебливи, не понасят естествената самота, изобщо целият ни животински вид си е избрал лош път. Разумът ни е прекалено развит за сметка на останалите сетива и тъкмо затова сме нещастни, болни и отчаяни. Не можем да живеем пълноценно. А ни се иска да живеем като тези тук.

— Като тези отвратителни хора ли? — ядосах се аз. — Имаш по-малко ум от последния туземец.

— Не искам да имам ум. Той не ми служеше за нищо. По разум се омъжих за теб, защото исках да се изкача по-високо на обществената стълбичка, но не те обичах. Знам защо се е провалил твоят първи брак. И аз те взех по разум. Такива сме ние, хората, заради разума сме готови да потиснем инстинктите на собствения си пол...

На тези думи не успях да отговоря. Бях възпитан според викторианския морал, не можех да говоря за пола като за зъбите. И освен това тя страшно ме обиди. Значи, все пак е ловецът. Влюбила се бе в маймуна. Свързала се бе с животно.

„Как е възможно? Как е възможно да го направи жена, възпитана в нашите висши учебни заведения, която от малка е постъпвала разумно и от чиято интелигентност винаги съм се възхищавал? Нима трябва да повярвам, че ние не сме разумни хора, нима трябва да повярвам, че тези около нас са всъщност единствените и истински хора и че ние там долу, в низините, се числим към изродите с прекалено развит череп? Възможно ли е това? Но едно е сигурно, че Хелена ме бе излъгала.“

— Трябва да се махаме оттук — казах на Павел, който изглеждаше толкова нещастен и беше чул целия ни разговор. — Трябва да се махаме и не ме убеждавай да изучавам полиандрията с тебе. По-скоро бих изследвал убийствата от ревност. Смятам, че по този въпрос в човешката история ще намерим по-богат материал. Само че къде трябва да причислим ревността? Разумно ли е да изпитваме нещо такова? Полезно ли е подобно чувство? Заминавам за Англия — заявих аз. — Имам важна работа в Манчестър.

— А Хелена?

— Жена ми е мъртва. Предпочете дилувиалното съществуване.

— Замини утре — обади се гласът на стареца, който Павел не чуваше. Той ме разсърди още повече. Но навън се появи вятър. Така че изчакахме до сутринта. Смятам, че и разумните хора, именно защото са разумни, могат понякога да се вслушат в съвети, които не са плод на разума.

За съжаление те не се оказаха полезни за Павел, както и примитивното въже, което старецът ни даде за из път. Принцът от Л. се подхлъзна на десет метра от земята и падна на главата си върху един огромен камък, откъдето незабавно го отнесоха водите на буен високопланински поток. През живота си не се бях уморявал толкова при спускане, дори когато покорявахме Грос Глокнер. Смъртта на приятеля дълбоко ме натъжи. Щом стъпих на земята, паднах на колене и се разплаках като дете. Целите ми крака трепереха от страшна умора, ръцете ми бяха изподрани до кръв. Но може би е по-добре, че принцът загина, той едва ли щеше да прежали някога измяната на жена си. Но как ще се правя с нея аз? Избърсах си очите и продължих пътя си към долината. Едва на втория ден открих първото жилище на истинските хора. Дойде да ми отвори един от нашите носачи и уплашено извика. Смяташе, че вижда духа ми.

БЕЗПОМОЩНОСТ

Разбира се, в Лондон всички предполагаха, че Хелена е загинала по време на лов. Изказвах ми съболезнованията си със задоволство. В нашите кръгове смъртта по време на лов се смята за нещо естествено. В това приличаме на йетите. Подкупих всички издатели и пътешественици, посредством адвоката си цензурирах всякакъв намек за снежните хора. Не исках да привлека върху тях вниманието на когото и да било. Плащах и над-плащах на всеки, който се канеше да пише за тях и наех двама отракани журналисти, които с иронията си накараха да млъкне един млад норвежец, споменал за снежните хора в Международния географски вестник. Всички се присмиваха на младежа и няколко изтъкнати специалисти бяха готови да се закълнат, че фигурите, които е видял в далечината пред себе си, са били две мечки, въпреки че на тази експедиция е бил сам. Когато го срещнах веднъж на вечеря у лейди Астър, вече и той беше сигурен, че е видял мечки.

Исках да запазя за себе си отвратителните хора. Това беше борба между моето и тяхното семейство, безмилостна родова борба, подобна на тая, която се води между планинците в Шотландия. Пожертвувах голяма част от имуществото си за развитието на безжичните съобщения. След една година получих от своя изследователски център апарат, не по-голям от чанта, с който можех да се свързвам с друг собственик на подобен апарат на разстояние от пет километра. Наистина апаратът беше скъп и трябваше да му се сменят батериите, но никой не искаше от вас да танцувате около огън или да съсредоточавате мислите си върху най-скъпите същества. Отнасяше се за телепатия с апарат. Апарат за телепатия. Връзка на далечно разстояние, осъществена с помощта на разума. Явно ще ви се види смешно, че съм могъл да взема връх над тази снежна паплач в подобни дреболии, а за целия си живот не съм успял да докажа, че разумът ще победи и че великите идеи на Нютон и на Дарвин са освободили човечеството, че сме покорили природата. Но всичко ще бъде от полза

за Хелена. Ще взема със себе си и снимките на новите машини в моите заводи, които са истинско чудо на човешката изобретателност и тя сигурно ще оцени. Ще ѝ докажа... да, приятелю. Сигурно сте разбрали, че мислех единствено за нейното завръщане. Че исках да докажа тържеството на разума, защото смятах, че така ще спечеля и Хелена, която ще се отвори от своя млад ловец като от куче. Готвех се за нова експедиция в Хималаите. Разбира се, преди това правех опити да я забравя. Познатите идваха да ме утешават, пропилях много пари за хазарт, плащах и надплащах на всевъзможни медиуми, за да мога да ги наблюдавам при тяхната тайнствена дейност, посещавах публични домове и разбивах сърцата на жените на служителите си, но докато се любех с тях, мислех само за Хелена; при глупавите провиквания на спиритистите очаквах, че ще се появи тя, а с познатите си говорех само за нея. Всички виждаха, че страдам, близките ми престанаха вече да ме хулят и никой не ме упрекваше за мезалианса. През тази година отслабнах с десет либри. Но през май изпратих телеграма до Катманду, че излитам със самолет. Цялата зима един мой представител бе подготвял там великолепна експедиция, каквато никой дотогава не беше финансирал. Официално се канехме да покорим Нанга Парбат, но всъщност в експедицията ми вземаха участие най-опитните ловци на диви зверове, свикнали да ловят жертвите си живи. В неосъществимите си мечти си представях, че ако жена ми откаже да се върне доброволно, ще я докарам в Лондон като самка на йети, ще ги затворят и двамата в зоологическата градина като двойка снежни маймуни и всеки ден ще изпращам там на излет престъпниците от поправителния дом в Сохо^[1].

Но когато пристигнахме с цялата експедиция в нашата бивша база, не намерихме жива душа в планинското село. Жителите се били преселили в долината, защото в последно време йетите започнали да ги безпокоят. Не ги отбягвали както преди. Отвличали хората им. Няколко души изчезнали в планината, а останалите се разбягали уплашени. Това беше първото ни забавяне. Трябваше да се върнем за носачи. Междувременно атмосферните условия се влошиха. Започнаха виелици, каквито по това време на годината никой не помнеше да е имало някъде в околността. Настанаха късни студове, на много места от планината се свличаха лавини. Напредвахме при крайно тежки условия. А когато бурята утихна, теснината, в която навремето бяхме

открили следите на снежните хора, беше напълно затрупана. Беше изчезнала и никой не можеше да открие входа към скалата. Изглеждаше, че трябва да заобиколим целия планински масив, което означаваше да се забавим почти два месеца.

И този път не се предадох. Поръчах да ни изпратят от Делхи малки едномоторни самолети. Няма да се забавим нито ден. Ще превозят цялата експедиция по въздуха. А в това време поне ще успеем да огледаме царството на жертвите си. Разноските бяха големи, но аз бях богат. Аз така усилено се мъчех да се добера до някакви вести за снежните хора, с такава страст се посвещавах на цялата експедиция, че сътрудниците ми може би са се усъмнили в моето душевно равновесие.

Веднъж в лагера ни се появи будистки монах, който ме покани да отида в близкия манастир, където ще мога да си почина и да поговоря с техния най-мъдър аскет. Манастирът не ме интересуваше, защото монахът твърдеше, че йетите не съществували и че били само плод на фантазията на уплашените планинци. Той от дълги години скитосвал самичък из тамошните планини, но никога не бил виждал нещо подобно. Изгоних го. Беше или слепец и глупак, или пък лъжец. Вече нищо не беше в състояние да ме накара да се откажа от решението си. Поне така смятах.

Само че самолетите не пристигнаха. Вместо това получих светкавична телеграма от Делхи. Чековете ми нямали покритие. Лондонските банки отказвали да отпуснат пари срещу подписа ми. Върнах се колкото се може по-бързо в Катманду. Като че ли нарочно този ден времето се оправи, но мен ме бяха налегнали други грижи. Не разбирах как се беше променило времето у нас. На борсата. Сигурно помните онази катастрофа. Хората се застрелваха, хвърляха се от прозорците, а довчерашни милионери продаваха ябълки по улиците. Изведнъж открих, че вярата в разума ми е изневерила и че моите фабрики ми принадлежат, колкото ми принадлежи Графалгарският площад. Цял живот бях вярвал в една безсмислица. Хората са твърде несъвършени и само се представят за разумни същества. Те са опасни непостоянни маймуни, които само благодарение на собствената си дързост се бяха провъзгласили за господари на всичко живо. Изведнъж йетите ми се сториха много по-разумни. Изглежда, нашата цивилизация е разтърсвана от още по-силни катастрофи и урагани,

отколкото онези които преживях в Хималаите. А колко самонадеян бях там. Как се канех да доведа Хелена в къщи във вериги как очаквах триумфа на своя безжичен приемател! Имах чувството, че съм малко момче, което се хвали с автомобила си, но после открива, че той е само количка с педали. Бях измамен. Бях разорен.

Останал ми бе само старият семеен замък и малкопо землени имоти. Адвокатът ми беше отровил себе си и семейството със светилен газ. Непосредствено преди кризата той беше вложил всичките ми налични средства в обезценени книжа, без дори да ме уведоми. Трябваше да плащам на прислугата с мебелировката на замъка, докато не се намери купувач, който прояви интерес към нивите. На първо число от месеца получавах мебели стил „Ампир“ или стари дрехи. Но ми останаха верни, нито един от тях не ме напусна в онези времена. И аз не ги забравих в завещанието си. Реших да умра в най-старата част на замъка, непосредствено под портрета на дядо си, герой от бурските войни, който се беше застрелял тук, защото веднъж по време на парад забравил да отдаде чест на кралицата. Беше късна нощ, когато почистих револвера си, който на два пъти ми беше спасил живота в Африка. Сега пък ще спаси честта ми. Не мога да живея като просяк. Родът Есдейл е бил винаги богат. Бавно нареждах куршумите в пълнителя, бяха съвсем нови, смазани, надявах се, че няма да ме обезобразят много. Дулото на пистолета приятно ме охлаждаше. „Като Павел“ — хрумна ми изведнъж. Май тогава Павел не се беше подхлъзнал при спускането, а нарочно беше паднал на главата си върху камъните, защото не можеше да живее без съпругата си. Сънят му излезе верен, жена му настина се беше влюбила в един мадридски тореадор. Ще се срещна с Павел.

— Сантиляне дел Мар — чух изведнъж до себе си. Беше късно през нощта и тази част на замъка винаги е съвсем пуста. От тавана тече и прозорците не прилепват добре, никой от прислугата не се осмелява да идва тук, защото се страхува от дядо ми, който е умрял тук. — Сантиляне дел Мар — чух отново досами ухото си, като че ли гласът излизаше от дулото на пистолета. Беше женски глас, добре познат глас, беше Хелена. — Сантиляне дел Мар — каза за последен път тя и аз останах с чувството, че си отива. Значи, все пак се беше сетила за мен. Може би следи живота ми от своите върхове, без радиоапарати или телевизионен образ. Аз, глупакът, исках да я гоня из

гората, да ѝ отмъщавам, а тя може би наистина ме обича. Може би наистина си беше избрала правилно съществуване в днешния свят на преструвки и полуразум. Изтичах в библиотеката, която беше в противното крило. Срегна ме старата камериерка, която се ужаси, защото помисли, че гоня крадец. Трябваше бързо да скрия пистолета.

Сангиляне дел Мар е град в Испания в провинцията Сантандер. Още на следващата сутрин телефонирах на братовчед си в Министерството на външните работи.

[1] Квартал на Лондон. Б. пр. ↑

ЩАСТИЕТО

— Сантиляне дел Мар ли? Разбира се, та наблизно е прочутата алтамирска пещера. Но не можеш да заминеш.

— Защо?

— Нима не четеш пресата? В Испания някакъв си генерал Лиро^[1] е започнал гражданска война.

Братовчед ми не помнеше чужди имена и понякога бъркаше и валутите.

Взех назаем пари за път и заминах още същия ден. Хелена сигурно знае защо не вика там. Развеждаха ме из пещерите, бях единственият турист. Абат Ньой и професор Унзетмайер, на които светът е задължен за проучването на тамошните пещери и за много изследвания на първобитните хора, тъкмо си заминаваха. Настойчиво ме предупредиха, че в Сантандер съществува силно анархистко движение, така че фашистите няма да се справят лесно и ще се стигне до кръвопролитие, затова не бива да оставам. Но мене гражданската война не ме интересуваше. Оставих се да ме развеждат из алтамирската пещера местните екскурзоводи, които бяха доволни, че през мъртвия сезон ще припечелят нещо. Показваха ми и особености, които обикновено пропускаха да отбележат. Рисунките по ниските скални коридори, в които трябва да пълзиш на четири крака.

— Абат Ньой твърди, че първобитният човек си е представял бизона като небесен дар и е смятал, че животното се ражда във вътрешността на скалите, и затова го е призовавал с тези рисунки в ниските коридори, дълбоко в планината.

— Глупости — казах аз. — Жалко, че вашият абат си замина. Щях да му обясня, че първобитните хора е трябвало да се упражняват, за да могат да убият бизона отблизо, дори и от земята, с късите си копия. В тоя коридор са се подготвяли за момента, когато трябвало да пуснат бизона само на няколко крачки пред себе си и тогава да му разпорят корема с копието от кремък. Погледнете — посочих им аз дългата черта върху огромния търбух на животното. — В тукашната

пещера художниците са използвали и светловиолетова боя, каквато не съм виждал в Хималаите.

— Наистина... — учуди се екскурзоводът.

Оттогава станах известен като голям специалист, който може да обясни защо някои картини са така странно повредени. Вече никой не се учудваше, че ходя из околността и търся други пещери, както и входиове към подземните галерии. Щом ме беше изпратила тук, Хелена сигурно е имала нещо предвид. Положително не е смятала, че ще се срещнем в алтамирската пещера, това би било като среща на публично място. Пък и не каза Алтамира, а Сантиляне дел Мар. Търсих из околността цяла седмица. И едва накрая открих въпросната пещера. Беше в близката каменна кариера и в нея ме заведоха децата. Ходоха да си играят там. Внимателно се спусках по стръмнината. И тукашното убежище се издигаше над останалата местност, макар и само на няколко стъпки. Децата не се осмелиха да влязат в каменната крепост, която дотогава беше останала непокътната. Веднага разбрах че се отнася само за преддверие, подобно на входа на хималайския лабиринт. Продължих внимателно пътя си, въпреки че сега имах алпинистка екипировка и силен електрически фенер. Но бях самичък. Един счупен крак тук под земята щеше да означава сигурна смърт, защото за експедицията ми не знаеха дори и децата, тъй като бях отишъл на скалите късно вечерта. Не исках излишно да привличам вниманието върху проучванията си. Та нали цялата експедиция можеше да свърши с неуспех и аз бях чул под картината гласа на Хелена само защото преди смъртта си уж чуваме гласовете на най-близките.

Но накрая бях възнаграден. След като прегазих една подземна рекичка, пълзах по корем и отбягвах спящите прилепи, най-сетне се озовах всред подземния мрак на сводесто помещение, подобно на готически храм. Стенните рисунки бяха дори по-хубави и по-съвършени, отколкото онези, които бях видял в Алтамира. Но от Хелена нямаше никаква следа, нито вест. Поисках да се нахраня.

— Най-послед дойде — дочух женски шепот.

И там имаше втора, по-малка пещера. В нея намерих грохнал, мършав старец, скелет, покрит със здрава и дебела кожа с опадали косми. Едва дишаше. Понечих да го нахраня.

— Тъкмо изядох парче от еленов бут. Сит съм — чух глас.

Огледах се наоколо. По стените имаше рисунки на зайци, диви патици, яребици, както и на котки, кучета и плъхове. Да не би тамошните йети да бяха паднали толкова ниско, че да ядат плъхове?

— Можеш да получиш всичко, което пожелаеш. Само че трябва да го желаеш истински... — отново чух гласа.

Погледнах живия труп, който все още стискаше в ръка четката. Съдовете с бои бяха наблизко. Дали наистина беше щастлив? Как се беше запазил там неговият род цели хилядолетия, незабелязан, настрана от нашия живот? Сигурно семейството е било особено упорито, щом не се е преместило заедно с отдръпващите се глетчери. Може би са някакви жреци, пазители на тукашните храмове, кой знае. Сигурно е обаче, че образът на жрец не се среща никъде в рисунките им.

— Не си отивай... — чух гласа на Хелена. Да не би да стоя под земята да чакам, докато старецът умре, я! — Остани. Трябва да разбереш какво е щастие...

Стана ми смешно, защото очаквах, че тук ще срещна или нея самата, или пък някой медиум, който ще ми издаде къде в планината се намира тя и как да стигна до нея. Не обичам спиритистките истории и нямам намерение да вземам участие в никоя от тях. Започнах да си прибирам екипировката. Утре ще доведе тук местните археолози, може би ще успеем да спасим стареца. Той наистина беше рядък екземпляр.

Само че при входа се спънах в дрехите му. Как може йети да има някакви дрехи? Та аз никога не бях виждал на тях облекло. И все пак там лежеше костюм от началото на века, дори едно продупчено бомбе. Да не би умиращият старец да принадлежи към нашия естественоисторически вид? Да не би да е някой луд, който умишлено е попаднал сред скалите и продължава делото на първобитните художници? Но защо ще го прави? Поради каква причина?

Но след една седмица аз държах четката му в ръка и сам опитвах да направя първите черти по стената. Напразно е да ви обяснявам защо. Това чувство трябва да се изпита. Първата нощ останах там, тъй като бях уморен и ми се спеше. Сънувах особен сън, сякаш наистина съм се върнал към природата, тичам с Хелена през някаква странна долина между глетчери и пия суровата кръв на диви зверове. Сънувах, че се обичаме, че сме щастливи и че всичко това не е сън, а най-реална действителност.

Отново изпаднах в същата апатия, която вече не наричах апатия, защото не ме измъчваха никакви спомени и защото вярата ми в разумно постигнатото блаженство беше така жестоко разколебана. Беше ми все едно какво става навън под слънцето, не се интересувах от студа и глада, както ми бяха безразлични всички роднини, човечеството, Англия и светът. Сега машините у дома ми се струваха смешни. Смятах за важно само съвършенството на стенните рисунки, които бяха единствените творби, достойни да бъдат създадени от човека. Чувствувах се спокоен. Бях щастлив. И най-сетне разбрах защо онези, които срещнат снежните хора, никога не се връщат. И аз не исках вече да се върна.

[1] Отнася се за фашисткия диктатор генерал Франко. Б пр. ↑

СТРЕЛБАТА

След няколко дни бях изтръгнат от сънищата си от някакво особено ритмично разтърсване на земята, което не можеше да бъде предизвикано от сила, чужда на разума. Това беше оръдеен огън, а привечер почна да се чува пушечна стрелба. Значи, фронтът се приближаваше към нашите пещери. Разбира се, тогава аз не знаех, че фашистите са докарали тежка артилерия и се канят да унищожат Сантиляне дел Мар. Защитниците на града искаха да ги нападнат в тил през подземните галерии. Стана ясно, че всички екскурзоводи са анархисти и че познават на пръсти околността. Един особено запален момък смяташе, че ще проникне в тила на врага, ако мине през моята пещера, където като дете беше ходил да си играе. Така че бяхме свидетели на сражение там, в подземието, защото фашистите бяха научили за плана на републиканците и бяха изпратили своя авангард. Главните сили на двете страни се срещнаха в най-голямата пещера, която толкова беше привлякла вниманието ми с виолетовия си цвят. Престрелката трая към пет часа. И двете страни имаха големи загуби, защото се стреляше в тъмното, гранатите се хвърляха слепешком и на воюващите много повече им навреждаше ронещата се скала, отколкото куршумите. Мнозина бяха затрупани. Също и моят старец, който все още не искаше да умре. Затрупа го огромен камък със собствените му произведения. Аз наблюдавах целия бой от малка ниша в скалата, легнал по корем, и си спомнях за сцената, разиграла се навремето в Хималаите, за ловния танц на снежните хора, за странните ритмични звуци, които старецът изтръгваше от стената и които изобщо не приличаха на лая на леките картечници, както и за облекчителния, радостен вик на Хелена, който не приличаше на стоновете на ранените и умиращите, отекващи из цялото подземие.

Накрая фашистите бяха прогонени. Трябваше да отстъпят, защото републиканците проникнаха в пещерата и през друга галерия право в тила на мароканските батареи и застреляха до един разчетите

им. Нападението на Сантиляне дел Мар беше отблъснато. Цялата провинция празнуваше.

Отнесоха ме заедно с другите ранени във военна болница. Смятаха ме за английски поет, който воювал на фронта рамо до рамо с анархистите. Моя старец погребяха заедно със своите мъртви. Бяха любезни с мене, въпреки че им казах кой съм. Вярно, че ме наричаха само „господин Есдейл“, защото ме лекуваха в казармата на анархисти, но иначе се отнасяха любезно и внимателно с мен. Трябва да кажа, че всички слухове за анархистите са силно преувеличени, въпреки че войници, които не признават командира си, явно не могат да воюват добре. Те твърдяха, че сами се командуват и се хвърляха в боя с оголени гърди. Чух, че по-късно целият им отряд загинал край Барселона. Те бяха смели хора и с удоволствие си спомням за тях. Само че, изглежда, не подозираха, че умствените усилия са безполезни. Не разбирах същността на борбата им, нито целите на испанската република. Само едно ми беше ясно. Че тук разумни хора доказваха мъдростта си със странни средства. С оръжия. На фронта не може да се търси щастие на първобитните хора. Трябваше да се върна в Лондон. Братовчед ми срещна големи трудности, защото съобщенията бяха вече прекъснати и накрая се наложи да изпрати за мен специален самолет.

За мой късмет след няколко дни при мен дойде търговецът с вашите предмети, изработени така майсторски, и ми ги предложи като втора вестоницка Венера, Марквартицки бизон и Микуловски носорог. Веднага разбрах, че това е измама, но също ми бе ясно, че тук, в Моравия, явно съществуват не по-малко богати находища от Испания и че тук сравнително спокойно ще можем да се спуснем в пещерите и да узнаем тайната, която те още не са разкрили пред никого.

ЧЕТВЪРТАТА ЕКСПЕДИЦИЯ

— Женен съм — казах му аз. — Искам да имам деца. И уча децата на другите хора да мислят. Аз съм учител, господин Есдейл, така че не сте могъл да изберете по-неподходящ човек, пред когото да хулите разума. Свикнал съм да споря с тукашния поп. Вярвам, че живеем във велико време, че скоро ще има в изобилие стоки за всички, хората ще полетят в космоса, ще използват много по-до-бре земята и ще бъдат щастливи, защото вярват в разума си.

— Няма да бъдат щастливи.

— Няма да бъдат щастливи като първобитните ловци. Няма да пият сурова кръв.

— Няма да обичат.

— Ще обичат другояче. Не, господин Есдейл, аз съм привърженик на тази цивилизация. Тя ми харесва. В никакъв случай не бих искал да я заменя срещу бавната смърт в пещерата, пък ако ще стените ѝ да са украсени с рисунки от самия Рембранд.

— Значи на вас ви харесва това общество?

— Никога не съм имал никакви фабрики и не съм играл на борсата. Открай време съм много беден.

— Само че това няма да ви помогне, когато канонадата от Сантиляно дел Мар се пренесе тук. Видях ги как маршируват във Виена. Носят кафяви ризи и ботуши. Ще дойдат и тук. Нима твърдите, че и те са плод на разума? И все пак принадлежат на цивилизацията, която толкова ви харесва. Вашите приятели са били по-разумни.

— Кои?

— Тия, които са останали в пещерите.

— Тонда и Мирек ли? Те не са останали в никакви пещери, драги лорде. И двамата бяха страстни привърженици на спортния клуб „Микулов“ и никога не съм ги виждал да рисуват. Те по-добре щяха да ви докажат какво липсва на нашата цивилизация. Не напразно работеха във фабриката на моя тъст. Липсва ни разум в ръководенето на икономиката, малко е, не ни достига. Кризата, фашистите и цялата

тая свинщина ни сполетяха, защото хората постъпват също като вас. Отричат се от разума, искат да слязат насред пътя от засилилата се кола. Това е самоубийство. Тонда и Мирек щяха да ви го обяснят по-добре. Те отидоха в пещерите не за забавление, а защото живееха в нищета. Защото се надявах, че някой ще купи находките им.

— Скоро ще се срещна с тях.

— Вие сте пиян, господин лорде.

Той се обиди, стана и отвори вратата:

— Не сте много изтънчен, приятелю.

Олюляваше се на прага, смятах, че всеки миг ще падне.

— Пардон. Може би не сте пиян, но трябва да си поръчате кафе.

Той ме изгони. Впрочем вече никой нямаше да му свари кафе. Беше към три часа сутринта и в странноприемницата всички спяха. Когато се прибирах у дома, чух първите петли.

„Всъщност какво му е харесало толкова? — мислех си аз. — Апатията или щастието? Що за понятия са това?“ Наистина е странно, че днес всеки иска да се върне към природата. Навремето, когато учех в Зелени Брод, познавах едни спиритисти. Честна дума, те говореха по-разумно от лорда. Приказките им изглеждаха по-правдоподобни. Един ден телепатията и всичките глупости от този род сигурно ще бъдат обяснени, също като електричеството, стига, разбира се, да съществуват. Но какво общо има това с изкуството? Моите ученици спокойно могат да разкажат съдържанието на разглежданото стихотворение или да опишат картината, която са видели на някоя изложба, и изобщо не им е необходимо за тази цел да прекарват цели дни под земята, в изолация и мрачни размисли...

Селото беше потънало в мрак, само в нашата къща светеше. Жабка бе седнал на масата с жена ми, заобиколени от цял куп хартии. Цяла нощ бяха пресмятали. Какво да се купи, в какво най-добре да се вложат спечелените пари.

— Колко? — попитаха ме едновременно, щом затворих вратата.

— Колко предлага?

— Нищо. — Тежко се отпуснах на стола и изпих студеното кафе в каничката. — Абсолютно нищо. Разбрал е, че са фалшификати.

— Как е могъл да разбере? — учуди се тъстът.

— Но защо е дошъл тогава? — попита жена ми. По-умна е от баща си. — Могъл е да ти пише. Какво иска?

Не ми се щеше да им казвам нищо, знаех ги що за семейство са, но те настояваха толкова дълго, пък и накрая можеха да си помислят, че съм сключил сделката тихомълком.

— Иска да предприеме експедиция в тукашните пещери.

— Сам ли? — слисаха се те, защото знаеха колко е опасно.

— Съвсем не, мило семейство. Искаше да предприеме експедицията с мен. Казвам направо „искаше“, използвам минало време, защото най-категорично отхвърлих предложението му. И или ми свари прясно горещо кафе, или да вървим да спим. От всичко това ми се замая главата.

— Но сигурно ти е предложил някакви либри? — попита тъстът.

— Аз нямам намерение да си продавам живота, татко. Така че не съм се и пазарил за него.

— Страхливец! — скочи като ужилен тъстът. — Колко пъти съм рискувал живота си за семейството. Попитай я само...

— Знам. Произвеждали сте шоколад от трици. Могли са най-много да ви хвърлят в затвора. За съжаление за това у нас никого не обесват. Докато мене изпращате в подземните пропасти. Видели ли сте някога Мацоха? Точно такава урва може да има и у нас. Дори още по-дълбока. Като поискам да се самоубия по този начин, ще скоча в Мацоха, защото поне ще виждам...

Жабка се ядоса, показваше ми изчисленията си, как би могъл да разшири производството, как искал да ме направи свой заместник, да проектирам всичките му рекламни плакати, след като мога на рисувам, как вече възнамерявал да произвежда шоколадени фигурки на вестоницката Венера, което сигурно щяло да бъде прекрасно, вълнуваше се, увещаваше ме и ми обещаваше, дори предложи да намери екскурзовод на лорда, но аз само клатех отрицателно глава.

— Не желая никой да тежи на съвестта ми. Нека господин лордът се изгори сам. Омръзнаха ми вашите мошеничества.

— Моите мошеничества ли? — обиди се той и лицето му пламна. — Да не би аз да издялах онзи глупав носорог, макар че и малките деца знаят, че край Микулов никога никой не е виждал носорог? Ако аз бях майсторът, никой никога нямаше да разбере каква е работата, защото умея да правя всичко честно и както трябва. Дори мошеничествата. Но ти всичко проваляш. Ще ри провалиш и живота. Ако има поне малко ум в главата, дъщеря ми ще те зареже още утре.

Той избяга от нас, като че ли някой го гонеше. Дори забрави да затвори вратата.

Обичам жена си и страшно харесвам краката ѝ. Тя има идеална фигура, която ме възбужда. Само че никога не иска да се съблича пред мене. Не знам защо, но е страшна пуританка.

Когато тази вечер отидох в спалнята, тя лежеше гола на кревата. Посрещна ме с целувки, които най-много ме възбуждат. Все още бях малко пиян. Никога не ми бе изглеждала толкова хубава. Никога не се бях любил толкова с нея...

Когато след това си облече нощницата и разпусна косата, тя взе будилника в ръка и попита делово:

— В колко часа да те събудя? Кога ще тръгнете?

За малко да заплача в леглото. Навън се разсъмваше, откъм градината се чуваше песента на птичките, те просто се скъсват да пеят преди изгрев слънце. Дали и снежните хора, щом са толкова естествени, почитат слънцето като бог?

— Изобщо не трябва да ме будиш. — Станах, залитайки. — Ще тръгна веднага. — Тя не ми пречеше, не ме разубеждаваше. Предложи ми кафе. — Не искам — казах аз. — Нищо не искам. Смятам, че във вашето семейство съм единственият...

Спомних си какво ми беше разказал лордът за жена си. Как потиснала чувствата си с разума. Тъкмо го бях изживял. Моята се държа като проститутка. Знаеше, че този начин е по-добър, отколкото сръдните на баща ѝ. Постъпи по-разумно от тъста. Умна глава е. Проститутка. Върнах се тичешком в странноприемницата. Събудих лорда от първия сън. Трябваше да ритам вратата.

— Ще дойда с вас. Още утре — казах аз.

— Олрайт! — заяви той. — Знаех, че ще бъдеш разумен, тоест няма да се поддадеш на разума... — поправи се лордът, заспивайки прав. — Това ще бъде четвъртата ми експедиция — добави шепнешком.

ПОБЕДАТА

Тръгнахме към обяд. Мислех дали да кажа на хазаина му къде отиваме, но после се сетих, че в целия край едва ли би се намерила някаква спасителна експедиция и че никой не би се осмелил да влезе навътре в пещерите. Така поне се спазарих с Есдейл за възнаграждението. Определих цената си. Беше висока. Лордът само се усмихваше. Беше готов да ми даде каквато и да е сума. Явно финансовото му положение се е подобрило от времето, когато вместо заплата е раздавал на прислугата си мебели. Но той беше убеден, че когато намерим неговата пещера, няма и да помисля за връщане.

За това не исках да споря. Но настоях, че трябва да ми плати дори ако не открием нищо. Обеща ми всичко. Даже написахме някакъв договор.

Знаех защо държа на това. Когато ми разказваше вчера за пътешествията си, спомних си за една пещера в близката урва посред гората, където още не бях посмял да отида, защото трябваше да се спускам с въже. За нея ми беше казал местният горски. Твърдеше, че там живеели особен вид бухали. В тази пещера лордът ще се чувствава като у дома. Разбира се, за подобни спускания той беше по-добре обут от мен. Никога не можех да си позволя да си купя алпинки, дори за скиорски обувки не ми оставаха пари. Така че се плъзгах по въжетото му със своите обувки „Батя“ и непрекъснато си спомнях за принц Павел. За мой късмет под нас имаше мека глина, а не огромни камъни. Колко смешно ми се струваше всичко. Обслужвах някакъв ексцентрик, бях се превърнал в бой, както се изразяваше той. Беше ми уничително. Всъщност какъв е смисълът? Ако, както твърди Есдейл, снежните хора са се преселили от Испания в Хималаите, защото им бил нужен лед, за да замразяват ловджийската си плячка, с какво замразяват храната си обитателите на нашите пещери? Да не би да имат специални хладилници и замразяващи устройства? Или иска да ме увери, че това са приказни места, които никого не пускат да си отиде и всеки посетител превръщат в първобитен човек? Бях чувал, че сред

аристократите имало много дегенерирали лица. Само че лордът не приличаше на идиот. И беше отличен алпинист. През цялото време едва го догонвах. Не проявяваше никакви дегенеративни признаци. В пещерата беше светло като ден, защото той бе донесъл силни осветителни тела. От една страна, дебели електрически фенери, големи почти колкото предлакътната част на ръката ми, а от друга, миньорска лампа. Личеше, че наистина има опит в преодоляването на подобни природни образувания. Само че коридорът в скалата беше толкова тесен, че накрая не можехме да се промъкваме с раниците на гърба и трябваше да бутаме припасите си по земята пред нас, което обаче ни закриваше изгледа, и въпреки че имахме осветление, не виждахме нищо. Напредвахме слепешком, стъпка по стъпка; всеки миг очаквах, че коридорът ще свърши и ще трябва да се върнем, но Есдейл, който беше в стихията си, не искаше и да чуе за връщане. Той твърдеше, че това е истинската пещера, че я познава с положителност и че отново чува някакъв глас. Аз чувах само как някъде вдясно от нас бучи подземен поток. Накрая ще се удавим тук като плъхове. По стените нямаше и следа от рисунки, дори обичайните скелети не срещнахме никъде. Стараех се да открия нещо, опипвах стените и проучвах страничните коридори, но с няколко движения на ръката установявах, че не водят никъде. Есдейл се ориентираше прекрасно. Един такъв страничен коридор се оказа съдбоносен за мен.

Изведнъж ръката ми напипа празно пространство, изгубих равновесие и се сгромолясах в дълбините. Летях във въздуха няколко секунди. За щастие паднах на краката си. Но повече не можах да стана. Усещах силна болка в единия си глезен.

— Помощ! — извиках аз. — Господин Есдейл!

Лампата му блещукаше високо над мен. Не подозирах, че съм паднал толкова надолу. Пред очите ми при-тъмня и изгубих съзнание.

— Ти трябва да мислиш за спасението си, трябва силно да го желаеш... — струваше ми се, че чувам гласа на Есдейл, който ме убеждаваше да си представя собственика на странноприемницата със спасително въже, директора на училището с алпинки и цяла голяма експедиция от Прага, каквато, разбира се, никога няма да дойде. Когато се свестих, бях съвсем сам. Около мен цареше полумрак. Лордът явно ме беше изоставил без всякакво угризение на съвестта. А може би е смятал, че със счупения си крак ще намеря щастиято по-скоро от него.

Но аз не изпитвах нищо особено, никаква апатия, а само страх, ужас пред смъртта в изолираната пропаст. Съсредоточих вниманието си единствено върху това, как да се спася, как да се измъкна оттук.

Ако дълбая вертикално на посоката, от която бяхме дошли, трябва да изляза навън. Разкъравих си пръстите. Струваше ми се, че съм къртица. Но болката в глезена и гладът ме караха да бързам. Не разчитах на никакви силни желания. Спасих се с помощта на разума си. След няколко часа зърнах първите лъчи светлина. Измъкнах се навън. Запълзах по колене към най-близката постройка. Оттам ме закараха в болницата. Крака ми гипсираха, а пневмонията лекуваха с някакви прахове. Дълго лежах там. Ако в пещерата бях разчитал само на горещите желания, днес нямаше да съм жив.

Казваха, че лордът не бил намерил нищо. Появил се във Вестонице чак след два дни и заминал за Виена. Никой не чу повече за него. А възнаграждението си така и не получих. Бях доволен, че ми излекуваха крака. Окончателно скъсах с Жабка. Парчето кост от мамут (Elep-has primigenius) и досега украсява моите колекции по отечествознание. Жена ми не се осмелява да каже нито дума. Не можем да се отклоним от пътя на разума, по който върви нашата цивилизация. Иначе ни чака смърт в мрака. Тонда и Мирек бяха прави. Спомням си за тях винаги, когато ме заболи глезенът. А това се случва често, особено при промяна на времето.

Ето защо мога да се закълна, че лорд Есдейл не е загинал в Хималаите. Той сигурно е отишъл при жена си, присъединил се е към снежните хора, при които и без това отдавна му е мястото. Но се съмнявам, че там ще бъде щастлив.

АНГЕЛЪТ НА СТРАШНИЯ СЪД

Съмва се. Сенките се отдръпват, предметите пред мен изведнъж стават резноцветни, а небето — лазурно-синьо, изгрява смъртта. След няколко часа изгряващата звезда ще засияе с бяла светлина, ще се разрасне многократно и като нагорещен живак ще изпълни небесните простори, ще изсуши повърхността на планетата, ще изгори всичко наоколо и накрая ще се слее със своята нажежена планета в единна огромна ясна материя.

Знаех с положителност това, та нали именно то беше причината да долетим тук. На осемнадесетия галактически кръг преди няколко дни бяхме получили съобщение, че в Алфа четири от Каменния остров предстои изригването на променлива звезда. Тъй като учените предполагали, че тази звезда има няколко планети, на които е възможно да съществува живот, получихме нареждане да заминем за там. Бях нетърпелив. Вече дълго време никой от нашата станция не беше летял до някоя Нова. Тези пътувания се смятаха за най-опасни, а аз бях на работа първа година, така че още не бях преживял никакво приключение.

Алфа четири от Каменния остров имаше девет планети. Само три от тях бяха заобиколени от просторна рядка атмосфера, която съдържаше кислород. Изследвахме ги една по една. Най-интересни явления наблюдавахме на третата планета на тази звезда. В по-голямата си част тя беше покрита с вода и затова отначало предположихме, че ще открием разумни същества под тамошните недълбоки морета, както се случва на някои планети. Но още при първите снимки от голяма височина стана ясно, че някои от континентите там са цивилизовани, забелязваха се големи пространства, застроени с жилища, и блокове със земеделски култури. Някои места бяха много гъсто населени, там явно все още се живееше на примитивни градски начала.

Тъй като носехме на туземното население последното съобщение и командирът ни искаше да избегнем всякакъв конфликт или война,

направихме опит да се разберем с тях. Съмнително беше, че изобщо ще могат да издържат по някакъв начин на страхотната температура, която щеше да излъчи звездата им. Единствената възможност беше да се преселят другаде, но, както изглежда, цивилизацията им не беше на такъв висок стадий. Впрочем, ако имаха средства, с помощта на които да се преселят на някоя по-далечна планета, сигурно нямаше да чакат нашето предупреждение. Но те явно нямаша такава съвършена техника, защото, въпреки че предавахме на всички вълни по най-простия съобщителен код, никой не отговаряше. Кой знае дали изобщо са открили електричеството! Така че, след като направихме няколко обиколки, не ни оставаше нищо друго, освен да систематизираме материала, който трябваше да предадем на Космическия институт за сравнително изучаване на цивилизациите, да запишем някои данни за галактичната информационна служба, една от референтките на която през целия път ни бавеше с глупавите си въпроси, и да се отправим към самата звезда, за да установим каква е причината да се превърне в Нова, на какво се дължи нейното изригване.

Това именно предизвика нашата катастрофа. Материята на тукашната звезда вече се променяше, температурата ѝ постепенно се покачваше, без ние изобщо да забележим това, и когато включихме двигателите, за да преминем на права траектория, регулаторът ни отказа да работи, връзката се прекъсна и ние заседнахме в пространството на третата планета като мъртъв сателит. На палубата незабавно бе дадена тревога. Бях свикнал с такива положения и първоначално никой от нас не осъзна опасността. Щом регулаторът се е повредил, ще го поправим, та това е проста работа!

— След тридесет часа ще можем да потеглим — самоуверено заяви инженерът, който бе застанал до мен, и внезапно пребледня.

— След тридесет часа ли? — потреперих аз. — След тридесет часа всички планети на тази звезда ще се превърнат в нажежени металически пари. А ние сме техен сателит.

Командирът ни събра в главната съвещателна зала. Разпределяше задачите, даваше нареждания, планираше, всички трябваше да вземат участие в поправката на регулатора.

— Нима не разбирате, че това е излишно? — разкрещях се аз. Всички имаха такъв тържествен, отговорен и делови вид. — Защо да

поправяме регулатора, щом след няколко часа той ще се изпари заедно с нас? Защо да правим безполезни неща? — Гласът ми трепереше.

— А какво предлагате вие? — попита ме командирът. — Не ни остава нищо друго, освен да работим както винаги.

— И да чакаме да стане чудо?

— Никой не вярва в чудеса — каза той малко нетърпеливо, като се намръщи. — Но аз смятах, че в училище са ви обяснили как трябва да се държите в критични положения...

— В училище ни уверявах, че да се пътува с ракети, е съвсем безопасно и че живеем във време, когато нашият разум отдавна е покорил вселената, в ерата на Галактичната общност, когато никой не умира напразно или заради глупостта на началството си.

Аз бях отчаян, обидих го и едва не се разплаках. Не бях навършил още двадесет години, нямах деца, майка ми ме очакваше. Колко непонятен ми изглеждаше фактът, че някога хората са умирали едва на сто и шейсет години! Непонятен и безсмислен. И сега заради някакви глупци...

— Не искам да умра! — извиках аз. — Не искам да умра! — Командирът бащински се приближи към мен и кимна на останалите. Те бързо изтичаха по местата си, сякаш имаше смисъл да се бърза. Не ги разбирах, изглеждаха ми глупци.

— Всичко това беше само проверка, приятелю — рече командирът и насмалко не ме поглади по шлема. — За съжаление вие се провалихте. Ще бъдете прехвърлен на транспортна линия.

— Не е ли вярно? — изплаших се аз. Понякога хората се подлагат на подобни странни изпитания, за да бъдат подбрани за важните задачи само най-способните от тях. — Нима искате да кажете, че тази звезда няма да изригне, няма да се превърне в Нова, че не сме дошли тук, за да спасим цивилизацията, и че всичко това е било само комедия, която сте разиграли заради мен, за да разберете дали съм годен за най-отговорни проучвателни експедиции? — Командирът кимна. Пламнах. — В такъв случай разбирам защо другите са толкова спокойни. Бих искал да зная какво щяха да правят, ако всичко това беше истина и трябваше да умрат. Сигурно щяха да кре-[??]

Извиних се. Съжалявах, че не бях издържал на изпитанието. Командирът ме изпрати на най-трудния участък, трябваше да работя с

резервен скафандър на външния похлупак на ракетата самичък, без връзка с останалите.

Зи работеше срещу мен. Отначало ме беше малко срам. Та нали вече отдавна я ухажвах, а сцената, която направих днес, явно ще утежни положението ми. Зи е много строга, лесно съди хората. Ревностно ѝ се усмихвах през дебелия прозрачни изолатори, помагах ѝ в работата и носех вместо нея дреболиите, които тя оставяше в пространството. Тук тежестта беше незначителна, дори ми се струваше, че самичък бих могъл да тласна нашата ракета по начертаната траектория.

Отново ме обзеха съмнения. Ако това е било само, изпитание, защо продължаваме в същия дух? Защо не потеглихме веднага щом се провалих? Искях да попитам Зи, но нямаше връзка. Това ми се удаде едва когато дойде да ни смени следващата двойка. Бяха двама приятели от Черния квадрант, страшни шегаджии, и аз очаквах, че ще се посмеем, но те грабнаха инструментите ни и мълчаливо се заловиха за работа с такова ожесточение, сякаш зад гърба им беше избухнал пожар. И наистина зад гърба им беше нашата звезда.

— Извинявай, Зи, знам, че сериозно сбърках, държах се ужасно. Като виждам колко са смели другите, просто се срамувам — казах аз в нейната каюта, докато и помагах да си свали защитната маска.

— Аз също се страхувам — рече тихо тя.

Значи, все пак това е истина, командирът ме беше излъгал като малко момче.

— Ще умра ли?

— Всички ще умрем — отвърна Зи.

Ах, тоя лъжец! Идеше ми да се втурна към каютата му. Разиграл ми беше комедия като лекар — на смъртно болен, като герой — на страхливец. Понечих да изтичам при него, но се спрях. Какво ще му кажа? Нали и той ще умре? Защо да го обвинявам? Та той ми е желаел доброто. Хвърлих се в прегръдките на Зи. Още не се бяхме любили с нея, тя никога не позволяваше.

— Сега разбирам защо навремето са употребявали наркотици — казах ѝ аз по-късно, когато лежахме един до друг и слушахме как шуми изкуственият въздух от вентилаторите. — И на мен ми се иска да взема нещо за успокоение, някаква таблетка или течност, която да ме освежи. И двамата знаем къде е аптеката. Ела, ще изпреварим смъртта,

заедно, щастливи, спокойно и приятно, без адския пек на дяволската звезда.

Зи бавно се отдръпна.

— Да не си болен? Та това би било предателство. Дезертъорство. Откак сме се родили, знаем, че ще умрем, но въпреки това не искаме да се отровим. Командирът дава нареждания само защото нищо друго не му остава! При всички катастрофи във вселената екипажите се държат по същия начин, защото нямат друг избор. Раждаме се и умираме, като междуременно мислим за работата си, за това, как да бъдем полезни, как да осмислим живота си. Няма никакъв друг изход. Нито религиозна лъжа, нито самоубийство, нито пиянство. Ти говориш като дивак или луд, сякаш не разбираш, че...

Ами да, Зи също беше по-голяма от мене и аз просто не можех да понасям мъдрите ѝ думи. Тя говореше, сякаш ѝ беше все едно, че ще умре, сякаш още от рождение знаеше, че при Третата планета ще я изгори Нова, сякаш сама се наблюдаваше. Нима не я е страх? Скарахме се. Искаше да изпрати при мен лекаря, защото, както се изрази, това било просто крах на личността ми, сякаш не беше напълно естествено, че искам пак да видя майка си и нея, да се любя с нея още много дни, че искам сам да предприема славни пътешествия във вселената и да се отлича, че не желая да умра така напразно и глупаво. Напуснах каютата ѝ и по резервния коридор се запътих към своята. Целият екипаж беше на носа на кораба, при регулатора. Минах покрай спасителните аварийни ракети. Бяха останали още три. Само да се кача и готово! Но къде да отлетя? Има само две възможности: да изчезна в космоса, да остана сам във вселена-като някогашните корабкрушенци, с тази разлика обаче, че тук не се извършват редовни рейсове и няма надежда да ме спаси някой търговски кораб. Тук цари пустота и ме чака сигурна гладна смърт. Или пък да полетя към звездата и да загина още днес. Известно време изпитвах желание да постъпя така. Поне щях да се избавя от това непоносимо чакане. Мога също да отлетя на планетата. На някой от континентите, в някой от градовете. Мога да ги предупредя. Възможно е да имат някакво средство за спасение. Никой друг вече не може да ни спаси. Изведнъж ми стана по-мъчно за тях, отколкото в началото. Как само заснехме родната им планета за Космическия институт, как отбелязвахме информационните данни. Сякаш тук, под нас, живееха добичета. Ами

ако те са разумни същества? Ако не са уловили съобщенията на нашите радиопредаватели, аз самият ще ги предупредя. Влязох в спасителната ракета със служебния си скафандър. Никой не ме забеляза. Докато открият изчезването ми, аз отдавна вече ще бъда долу. И ще им съобщя новината. Няма да постъпя като командира ни. Нека научат всичко. И нека сами да решат. Любопитен съм да разбера дали и те само ще работят и ще работят като нашия тъп екипаж. Или имат друго разрешение на въпроса? И макар да ме е срам, трябва да си призная, че в тоя миг ми хрумна дивашката мисъл за задгробния живот.

Вече виждах големите острови на планетата, всъщност това бяха два континента: единият голям и плосък на северното полукълбо и два триъгълни. Автоматите отбелязваха най-гъсто населени местата, където имаше въглища или метални руди. Това беше белег за съществуваща промишлена цивилизация. Кацнах бързо и малко грубо на площада на голямо населено място във вътрешността на един от континентите. Очаквах, че ще ме наобиколят тукашните обитатели, както често бях чел за това, но не виждах никого. Пред мен се очертаваха само тъмните контури на техните жилища, построени от желязо, бетон, глина и примитивни изкуствени материи. Не бяха напреднали много, строяха високи къщи със стръмни покриви, по всяка вероятност метеорологически устройства. Водата, която се изпарява от моретата, изглежда, често се втечнява и пада върху континентите. Не ми харесваше много тук, от пръв поглед личеше, че това е изостанала цивилизация, не бих я предпочел пред своята родна планета, но с удоволствие ще я предпочета пред смъртта. Почаках малко и после пузнах сирените. Бях готов дори да стрелям или да предизвикам пожар, само и само да ги призова.

Но се появи не тоя, когото виках. Изведнъж на небосвода изплува втора аварийна ракета от нашия космически кораб. Тя летеше стремглаво към мен, нажежена до червено, и аз бързо изскочих от кабината, втурнах се към най-близките къщи и се стуших в най-Тъмния ъгъл. Ракетата прелетя съвсем ниско, но не кацна, само чух високоговорителите. Те повтаряха името ми и ме викаха непрекъснато. Запуших си ушите.

— Върни се, незабавно се върни! — чух гласа на командира. — Успяхме да поправим регулатора, инженерът съкрати ремонта, след

малко ще потеглим.

Ама че лъжец! Добре са ми известни триковете му. Иска да ме върне в общия ковчег, смята, че пак ще му повярвам. Първо изпитанието, сега инженерът, само и само да успокои мен, страхливеца. Глупак. Втори път не ще се оставя да ме измами. Знам колко време траят ремонтите, познавам механиката на нашите машини. Не могат да се поправят като с магическа пръчка. Чувах също и Зи как ридае край микрофона. Викаше ме да се върна, уверяваше ме, че тук никой нямало да ме спаси, че само съм щял да навредя на тукашните обитатели и че тя нямало вече да ме обича. Като че ли ни предстоеше някакво бъдеще.

— Нима искаш да станеш за тях ангел на смъртта? — извика злобно Зи. — Или желаш да ги подготвиш за Страшния съд? — присмя ми се тя, сякаш все още бях суеверен. — Не разбираш ли къде е единственото спасение от смъртта?

Тя май пак иска да ме поучава? Ако тукашните обитатели не успеят да намерят изход от това положение, аз ще се присъединя към тях, па макар и да загинат в по-следните си безкрайни оргии или заслепени от суеверие. И те са живи същества като мен, а това ни свързва. Тях сигурно не ги ръководи такъв безчувствен командир като моя. Отново чух името си. Дадох ми десет секунди, за да съобщя къде съм. Бяха забелязали, че в ракетата няма никой. Дадох ми десет секунди и после отлетяха обратно на нашия кораб.

— Ти си го избра. Ще останеш сам — каза ми на прощаване командирът и добави обикновената формула, с която се отстраняват от работа само дезертъорите и престъпниците. Щом изчезнах, аз изтичах към най-близката постройка и похлопах на вратата, но тя се разпадна под ударите ми. Помещенията бяха празни, мебелите в тях — прашни и изгнили, в къщите нямаше никой. Тичах из града няколко часа, но не открих нито едно живо същество. За миг си помислих дори, че може би са невидими или че нощем се крият в дупки, но макар и да използвах най-прецизните детектори, не можах да намеря никого. Търсенето ми се увенча с успех едва извън града, под земята. Не можех да разбера защо се крият в земята, щом имат такива къщи. Да не би пък да са някакъв особен вид къртици? Махнах тънък пласт земя и открих скелет. Човешки скелет.

Стори ми се, че полудявам или че сънувам. Как са се озовали на тази планета — крайната от нашата галактика — разумни човешки същества? Да не би да са останки от някоя предишна експедиция? Или тая планета е била вече населена? Но в такъв случай защо щяха да ни изпращат тук за изследвания? Нищо не разбирах. Хрумна ми да включа детектора на космонавтите. Чух следния отговор: „Някъде наблизо трябва да се намира склад за горивни вещества. Тук има ракетни площадки.“

Открих ги на няколко метросекунди от мястото, където бях застанал. Това бяха големи и напълно изоставени площадки без ракети, със старовремско историческо устройство от ерата на първите галактически боеве, още преди основаването на Общността. Втурнах се към командната кула. Вратата ѝ рухна пред мен. Открих локатора. Той беше невероятно примитивен. Но показваше посоката. Посоката, в която преди векове са отлетели тукашните кораби. Беше насочен към осемнадесетия галактически кръг, към нашата станция. Натам, откъдето бяхме долетели. Просто не можех да повярвам. Нима е така? Нима е възможно? Нима наистина бях открил първата планета, обитателите на която бяха заселили цялата галактика, безименната планета, чието название бе забравено с течение на вековете и споровете. Нима това е седалището на първите хора, митологичната Земя? Нима обитателите ѝ са я напуснали, защото учените тук са установили предстоящото разпадане на тяхната звезда Алфа четири, Слънцето на първите поети, и по тоя начин още отдавна са се спасили от днешната катастрофа с помощта на собствения си разум, труд и търпелива борба срещу смъртта и унищожението?

В локатора блесна светлинка. Откъде? Как? Изчезна по посока на нашата станция. Та това не може да бъде една от ония предисторически ракети? Беше нашият космически кораб. Спасен. Този път командирът беше прав. Зи беше права. Тукашните обитатели бяха прави. Хората бяха прави.

Съмва се, сенките се отдръпват, предметите отведнъж стават разноцветни, а небето — синьо, изгрява смъртта. След няколко часа изгряващата звезда ще изригне и ще се слее със своята планета в единна огромна ясна материя. Ще изгори всичко около себе си. Но не и човешката истина. Аз не я бях познал навреме. Бях останал сам. Единственият човек, който ще умре на Земята.

ПОСЛЕДНОТО ТАЙНО ОРЪЖИЕ НА ТРЕТИЯ РАЙХ

— Естествено и до днес никой не е доказвал — завърших с ораторски тон аз, — че човек не е роб на наследствеността си, че не зависи във всичко от предшествениците си и че единственият начин да бъде променен не е кръстосването, както например отглеждаме конете или зайците. Не се усмихвайте така пренебрежително — казах на седналия до мен лекар. — Вие вярвате, че хората ги оформя преди всичко средата, понеже живеете в ново общество. Но не сте в състояние да го докажете с опит, защото с хората не могат да се правят опити, както с кучетата.

Пътувахме с нощния бърз влак. Отоплителната инсталация във вагона бе повредена, така че се загревахме с теории. Срещу мен седеше една около седемнадесетгодишна блондинка. Не виждах очите ѝ, но се надявах, че ме слуша. Само затова говорих толкова дълго. Докторът ми изглеждаше като опасен конкурент.

— Усмихвам се, защото случайно си спомних за един такъв опит с хора — отговори ми тихо той. — За него ми разказа преди около една година аптекарят Хуцвалек, с когото в края на миналата война се случила една много странна история.

Всичко станало непосредствено преди нападението срещу Берлин, по време на офанзивата на Патън^[1] на Запад, когато котларите всеки ден унищожаваша нови и нови локомотиви на железниците на райха. Верните на-цисти се надяваха само на тайните оръжия, които им обещаваха Гьобелс. Но „Фау 1“ и „Фау 2“ вече отдавна летяха срещу Лондон, а офанзивата на съюзниците продължаваше. Дрънканиците за тайните оръжия се приемаха като блъф от разумните хора. Също и от аптекаря Хуцвалек, който в края на войната работел в аптеката край фабриката за светилен газ в Михле^[2] и печелел сума пари от домашно производство на кремове за лице от откраднатия ланолин. Живеел добре и обичал жена си, за която наскоро се бил оженил след продължителен спор с родителите ѝ. Накрая те се съгласили само защото бракът я спасил да не бъде изпратена на работа в райха. За аптекаря не се чували добри неща, много обичал забавленията, жените и домашното вино, или хлебното вино, което се пиело тогава. Но след сватбата Хуцвалек коренно се променил, впрегнал в производството на кремове тъщата и тъста и спокойно изчакавал края на войната. Докато една февруарска утрин за него дошло гестапо.

[1] Джордж Патън (1885–1945) — американски генерал, командир на Трета американска дивизия, която през 1945 г. превзема Южна Германия. Б. Пр. ↑

[2] Квартал в Прага. Б. пр. ↑

ДВОЙНИК ПРОТИВ ВОЛЯТА СИ

Още на вратата му сложили белезници, ударили няколко плесника на тъста му, ритнали жена му, която на колене се кълняла в неговата невинност, изхвърлили новородената му дъщеря от люлката и събудили двегодишното момченце.

От биллиотеката конфискували пет тома и разпрали пухените завивки. И все пак всъщност не били от гестапо.

Щом излезли с „Мерцедеса“ извън града, те свалили кожените си палта и по тайни пътечки повели Хуцвалек навътре в гората, като никой нищо не му казвал и аптекарят смятал, че го водят на разстрел. Той искал да им обясни как всъщност стои въпросът с ланолина, искал да ги омилостиви, но никой не му отвръщал, въпреки че говорел доста добре немски.

Посред гората в една ловджийска хижа ги очаквал чужденец с палто от туйд, каквито не се носели по време на протектората^[1]. Той предложил на Хуцвалек честърфилдска пура и шоколад „Гордън милк“.

— Вие не сте ли от гестапо? — учудил се Хуцвалек и се огледал наоколо. Но в стаята вече нямало никой освен тях двамата.

— Не сме от гестапо — казал на отличен чешки език чужденецът. — И вие не бяхте арестуван. От днес сте мобилизиран.

— Какво? Защо? Та след няколко седмици войната ще свърши. Точно снощи Радио Москва съобщи...

Чужденецът се намръщил.

— Аз съм полковник Боровец — заявил той, като с това явно искал да подчертае, че е по-добре осведомен за военното положение. — Войната ще свърши, ако нацистите не успеят да използват последното си тайно оръжие... — Той изправил и се разходил неспокойно из стаята. Бавно отключил белезниците на Хуцвалек.

— Какво оръжие? — попитал аптекарят и се замислил защо ли иска да те мобилизира Боровец. Да не би новото тайно оръжие да е свързано с аптекарството?

— Тъкмо това трябва да разберем — извикал Боровец. — Имаме сведения, че последната мярка на главното командване на СС ще бъде акцията „Ирод“, но не знаем каква е тя. Дори не ни е известно за какво се отнася. Знаем само, че за нея изтеглят от фронта и тила най-закоравелите си и отбрани убийци и че ги събират в един изоставен фабричен обект край Бохосудов. Цялото пространство е толкова добре охранявано, че досега още не сме успели да научим каквото и да било за него, като при опитите си вече изгубихме много хора. И затова беше решено, че трябва да проникнем вътре, да вземем лично участие в цялата акция...

— Кой? — попитал Хуцвалек, на когото все още му се струвало смешно, че през последните седмици на войната ще трябва да служи на разузнаването. — Кой трябва да проникне там?

Боровец поставил пред него една снимка:

— Един от първите, които бяха повикани за опита с тайното оръжие, е щурмбанфюрер Йешке...

Аптекарят напразно се мъчел да си спомни къде е виждал този мъж в черна униформа. Боровец сложил до снимката джобно огледалце. Хуцвалек почти подскочил. Това било собственото му лице.

— Не е възможно — казал той.

— С този човек си приличате като две капки вода. Ще го ликвидираме и ще откараме вас в тайните лаборатории. След две седмици ще ни докладвате. Никой от повиканите не остава във фабриката повече от две седмици, знаем това. Потърсете ме на този телефонен номер и пъхнете описание на тайното оръжие в празната кутия при паметника на Хус...

— Аз съм аптекар — съпротивявал се Хуцвалек. — В казармата съм бил само няколко седмици преди Мюнхен^[2] и не знам нищо за оръжията на СС. Ще ме познаят още при втората дума.

— Вие сте единственият, който прилича на някой от тези палачи. А ние проучихме архивите на всички съюзнически армии. От твоята мисия зависи съдбата на човечеството, в твои ръце е победата над Хитлер, брате^[3] — обърнал се по легионерски към Хуцвалек Боровец и състрадателно погледнал китките на ръцете му, по които още личели червените линии на белезниците. До тоя момент аптекарят смятал, че ще победят Хитлер и без него. — За това сведение ще получите сто хиляди швейцарски франка — добавил Боровец.

Хуцвалек почнал да пресмята наум. За сто хиляди може да се сдобие с малка аптека. И то в Швейцария. Трябва ли за това да рискува живота си? Боровец нетърпеливо станал. Извадил от бюрото къс автоматичен пистолет на американската армия със заглушител. Значи, и без това животът му е в опасност. Аптекарят бързо кимнал.

— Но ако умра, парите ще получат децата ми. Брате...

Тогава още не изпитвал страх. По-скоро му се струвало, че е сключил осигуровка за живот или е продал собственото си лице.

[1] Отнася се за протектората Чехия и Моравия, който нацистите образуват на окупираната през 1930 г. територия на Чехия и Моравия. Б. пр. ↑

[2] Отнася се за Мюнхенския договор, сключен през 1938 г. между Англия, Франция, Германия и Италия, с който ЧСР трябвало да отстъпи на Германия пограничните си области до 10.X.1938 г. Б. пр. ↑

[3] Обръщение, прието между бойците от чехословашките задгранични легиони по време на Първата световна война. Б. пр. ↑

ОПИТЪТ

И стражата пред бохохулския обект не се интересувала от нищо друго. Проверили само документите и лицето. До шофьора седял намръщено съвсем същият щурмбанфюрер Йешке, но небръснат и ненаспал се след дългия път от фронта дотук. Превели го през първата порта покрай бодливите телове и празния фабричен цех при втората контрола, където поискали от него паролата. Но Хуцвалек имал добра памет. Завели го чак при подземния вход и го предали на висока възрастна блондинка в униформа, която наричали Лени.

— Можете ли да започнете още днес? — попитала го тя.

Хуцвалек-Йешке кимнал. Искал колкото се може по-скоро да приключи с всичко. С всичко. Каквото и да е. Той седнал на мекото легло в подземния бункер, който по-скоро приличал на хотелска стая, изтрил си челото, разхлабил лентата на „Железния кръст“, която му стягала врата, и заразглеждал стените. Очаквал, че може би ще види чертежите на новото тайно оръжие, но вместо това от тях го гледали германски красавици, до една голи и руси, в най-съблазнителни пози. Каква връзка имат тези актове с последното тайно оръжие на нацистите? Не му било ясно. След малко вратата се отворила и в при-тъмнялото помещение влязла Лени по пеньоар. Тя явно могла да си съблече униформата по-бързо от аптекаря. Оставила на масата бутилка коняк и се хвърлила на врата му. Отначало аптекарят понечил да се отбранява, но скоро разбрал, че не става дума за борба.

— Моля те, че това позволено ли е? — попитал я той после, когато лежали върху холандските пухени юргани в ъгъла.

— Позволено ли? — с недоумение попитала тя.

— В обект, където се произвежда тайно оръжие...

Лени избухнала в смях. Но не се смяла дълго, станала и едва тогава той видял, че това не е Лени, че космите под мишницата ѝ са червеникави, защото тя вдигнала ръка за поздрав, взела от масата пеньоара и бутилката с коняка и си отишла с енергична стъпка, като войника от стражата.

Това било връх на всичко. Цяла седмица гонят Хуцвалек по плаца, учат го всички геройски дела на Йешек и му показват снимките на роднините му, седем дни от сутрин до вечер аптекарят трябва да запомня устройствата на оръжията на СС, та накрая вместо тайното оръжие да опознае само скута на някаква надзирателка?

На сутринта го събудила втора жена. На нея трябвало да разказва за подвизите си край Воронеж. Тя поискала да види белезите, но той се уплашил и почнал да я целува, за да заглуши любопитството и. Тази била руса почти до бяло и малко по-пълна.

— Сигурно фюрерът ни гледа, това дете ще бъде на фюрера. Зигфрид Хитлер... — казала с благоговение тя и с дребни крачки си излязла, сякаш изпаднала в транс. Хуцвалек почнал да се съмнява дали ще издържи така четиринадесет дни и като си отивала, ѝ взел бутилката с коняка. Цял ден пиянствувал сам сред четирите голи жени на стените, в които счупил празното шише.

— За гранатите ли ти е мъчно? — попитала го третата, която вече дошла без пенъоар. — Във фабриката можеш да се упражняваш. Там често хвърляме истински гранати по пленниците... — и легнала на кревата така направо и некрасиво, сякаш я чакал медицински преглед. Хуцвалек започнал да я бие. Горещо му благодарила.

Така го посещавали цяла седмица.

— Искам да видя тайното оръжие — повтарял винаги той. — Бях повикан заради тайното оръжие. Другарите ми умират на фронта, а аз напразно пиляя времето си тук. Защо сте ме повикали?

Но те само се смеели. Не можел да излиза навън. В коридора непрекъснато имало стража. Пък и не знаел накъде води този коридор. Цели седем дни не му позволили да излезе на чист въздух.

На осмата вечер за първи път при него дошъл мъж. И без коняк. Това бил доктор Мюлер. Поне така се представил, но очите му не се виждали, защото имал тъмни очила и пред носа — бяла маска, като че ли тъкмо се бил върнал от операция.

— Благодаря ви. Справихте се блестящо. Ще доложа за всичко на фюрера...

— Какво? — не го разбрал Хуцвалек.

— След седмица ще имате взвод най-предани бойци, на които във всичко можете да разчитате. Ще употребим нашето последно

тайно оръжие... — Мюлер се смеел така, че чак маската му се издувала. — Ще получите високо отличие.

— Но защо? И за какво? Какво е нашето последно тайно оръжие? — попитал аптекарят, като внимавал да каже „нашето“.

Мюлер му обяснил всичко с няколко думи. В техния институт били открити средства за ускорено узряване на човешкия плод. Получавали напълно развити индивиди само за седем дни след оплождането.

— Разбирате ли грандиозните възможности? Преди една година нашето откритие сигурно щеше да реши изхода на войната. Можехме да пожертвуваме за фронта всички живи поколения, можехме да помогнем да узреят и тия, които бяха в матките на майките си. Сега поне ще спечелим мира. Вече разполагаме с малко време и средства, трябва да пестим нашето откритие. Поисках да ми дадат на разположение най-благонадеждните самки, искам да кажа чистокръвни сънароднички, от дивизията Лебенсборн, където, както ви е известно, се раждат деца за Фюрера още в началото на войната. Събираме ги с отбрани герои от фронта и тила. Всеки от вас ще получи своя взвод, който ще се състои от войници като вас, а не някакви мухльовци от „орденските замъци“^[1], готови да побягнат при първия изстрел или да се оставят да ги предума първият поп. Ще бъдат напълно като вас във всичко, защото са съвсем наскоро родени. Ще бъдат способни на всичко, на което сте способен вие. Акцията „Ирод“ може да започне. Сега никой няма да се колебае. Нашето последно тайно оръжие излезе успешно.

Той подал ръка на Хуцвалек, изляял „хайл“ и изчезнал.

[1] В тези замъци били възпитавани в нацистки дух отбрани членове на Хитлеровата младеж. Б. пр. ↑

АКЦИЯТА „ИРОД“

По-нататък го придружавала само Лени, единствената жена, с която не трябвало да спи там. Пътували около четири часа в кола със спуснати перденца. Спрели пред голяма бяла сграда. Лени го завела вътре.

— Ето тук ще чакат — посочила тя. — Тук ще ги оставят майките. Тук ще им сложат инжекциите, а там ще изгарят мъртвите. Опитите за съпротива ще ликвидираме веднага. В града ще се разпространи епидемия, та всеки да смята, че само ваксинираме децата. По този начин те ще изгубят бъдещото си поколение. И ако след петнадесет-двадесет години отново се започне нещо, няма да имат защитници — засмяла се унило. — След акцията ще хвърлим целия обект във въздуха — добавила тя и небрежно посочила лоста при вратата. Напомнял ключ на електрически часовник...

— Ще избием всички копелета в този град — завършила тя.

Заедно излезли навън. Хуцвалек все още не се бил опомнил. Огледал се и на хоризонта съзрял Храдчани. Значи, това било Прага. Трябвало да убие и своите деца.

После Лени го откарала в Холешовице. Едва когато найестествено отключила вратата и му помогнала да си свали палтото, той си спомнил, че жената на Йешке също се наричала Лени, така че в онази нацистка конюшня го е пазела собствената му жена. Жилището било празно. Но във всички стаи били наредени оръжия, като че ли се очаквала офанзива.

— Трябва да побързаме — казала Лени и започнала да чисти внимателно дулото на една лека картечница, както другите жени чистят бюфета. — Вчера фюрерът загина...

Хуцвалек изтичал навън без палто. Хората се отдръпвали от него, а униформените го поздравявали от всички страни. Дисциплината явно била надживяла победата. Едва третата телефонна будка била в ред. Набрал телефонния номер на Боровец. Умолително слушал сигнала. Това била последната му надежда. Сега разбирал защо са им били

необходими палачи. Сега разбирал защо дори най-верните хора от „Хитлерюнген“, питомците от „орденските замъци“, не искали да изпълнят тези заповеди. Добрал се бил до сведение, за което никой не подозирал. Но телефонът звънял напразно. Тогава потеглил към горичката, където го били отвлекли първия път. Висшият офицер от СС, който се провирал през храстите, изглеждал странно. Разбира се, не открил ловджийската хижа. Прилошало му от страх. Нали се отнасяло за собствените му деца, които се намирали в Прага. Едва сега се уплашил сериозно. С треперяща ръка пхнал сведението в празната кутия. Но знаел, че ще бъде късно, че това е напразно, че всичко, което прави, е излишно, защото със сведението си вече никого няма да спаси. Мислел какво може да предприеме, кого да предупреди, но всичко било твърде фантастично, защото бил пленник на своята униформа.

Настанени три семейства от Източна Прусия. Пред къщата пасели техните коне. Не знаели къде е отишло се мейството на Хуцвалек. Сигурно са ги преместили в предградията. Но те възторжено го поздравили с „хайл“, защото познали в негово лице Йешке, който бил избил всички евреи в Естония. Йешке, бореца за арийския изток. Той хлопнал вратата пред носа им. Как само да намери семейството си? Какво да направи? Върнал се в Холешовице. Тогава кварталът бил почти немски, чехите били изселени оттам, наричали го малкия Берлин, така че Хуцвалек не се и учудил, че пред къщата е спряла голяма черна лимузина с пречупен кръст. Лени го посрещнала, облечена в тиролска рокля. Бързо почнала да му оправя униформата. Казала му, че в столовата им го чака генерал Копфенпурш, който искал да връчи на героя от фронта Йешке „Железният кръст“ с брилянти.

— В последния момент доктор Мюлер усъвършенствува своя опит. Доведох ви вашите момчета. Можете да изпълните последната заповед на фюрера — казал той, като му закачил новата лента с брилянти, и точно когато Лени не гледала към тях, добавил съвсем тихичко: — Брате...

Значи, той не бил Копфенпурш, а Боровец. Сигурно са получили навреме сведението. Поблагодарил му поне с поглед и грубо се сбогувал с жена му. Но защо не го освободил? Какво щял да прави сега Хуцвалек? Как си представял всичко това? Аптекарят изтичал след него на улицата и почнал да крещи на чешки след потеглящата кола.

— Изчезнете в Берн. Нали само това искахте. В „Железния кръст“ е пъхнат чек — казал му на немски Боровец и си заминал. Хуцвалек останал сам на улицата. Едва по-късно забелязал, че от срещния тротоар го поздравяват четиринадесет новобранци от СС, всичките еднакво високи и еднакво пълни, със същите черти като неговите. Те му се усмихвали любезно и услужливо, точно както Хуцвалек посрещал в магазина клиентите си. Били му отвратителни.

УБИЙЦИТЕ

И когато по-късно те с хуцвалековско старание събирали епруветките в онази лаборатория на смъртта в предградието, когато проверявали барутния и динамит-ния заряд, той им викнал нетърпеливо:

— Пред мене не трябва да се преструвате. Знам, че не сте взвод на Йешке. Вие сте мой собствен взвод. А на мен убийствата са ми противни, мразя нацизма и се боря срещу него, веднага ще преминем на страната на врага! — И в същото време допрял пистолета до гърба на Лени Йешке, за да не може да извика за помощ. Синовеите му били объркани и уплашени, безпомощно се спогледали. След малко към него се приближил първият стрелец. Държал в ръката автомат с вдигнат предпазител:

— Не знам за какво говорите, но сте прав, тази акция наистина никак не ни харесва. Да убиваме малки деца. Но ни е обещано, че единствено така ще бъдем включени в специалната команда в Швейцария, където след войната ще действуват отбрани герои на движението...

— Само че аз плюя на Швейцария, плюя на живота си. За мен са важни моите истински деца, които няма да бъдат моя карикатура, които имат възможност да направят по-добър избор в живота от мен, които могат да се поучат от грешките ми, за мен е важен животът на всички...

И в този миг той осъзнал, че съвсем се е променил, откакто разбрал за акцията „Ирод“, че вече не е предишният Хуцвалек, старателният есес-аптекаар, пред когото сега стоят четиринадесет негови копия и го заплашват с дулата на четиринадесет автомата. Четвъртият Хуцвалек при крайния прозорец дори бил насочил срещу него леката си картечница. И той разбрал, че трябва да унищожи своя Хуцвалек, да убие този старателен саможив дребен търговец, който заплашва целия град и цялото бъдещо поколение. Не можел да се промени като другите хора с помощта на някакво преживяване, опит,

разговор, съвет или с примера на останалите. Трябвало да стреля сам срещу себе си, да се крие от самия себе си, да чупи собствените си глави, сякаш бил някакъв митологичен дракон, докато най-сетне, няколко пъти раняван, стигнал до лоста, който приличал на ключ от електрически часовник. С едно натискане погребал цялата акция „Ирод“. Три дни след това в Прага избухнало въстание.

КОЙ Е ДОКТОР МЮЛЕР?

Лекарят млъкна за миг, като ни наблюдаваше.

— Малко невероятна история — казах скептично аз. — Звучи някак си налудничаво...

— Ами че аз миналата година срещнах Хуцвалек в лудницата — отново се усмихна разказвачът. — Или по-правилно в психиатричната болница. Вече няколко пъти беше постъпвал там. След освобождението на Прага го намерили сред някакви руини в предградията. Цели седмици бил в безсъзнание. Вярно, че бил облечен в остатъци от немска униформа, но такива униформи имаха всички членове на революционните гвардии. Предполагало се, че през майските събития е избягал от гестапо от Панкрац^[1] и е бил ранен. Самият той не говорел много за преживяното и го смятал за невероятно. Често изпадал в безсъзнание, направили му няколко операции на главата и после го лекували за специфични усложнения в Татрите. Върнал се към живота цели петнадесет години след края на войната. Психическите му затруднения започнали чак у дома. Младият Хуцвалек работел в национализираната им аптека и точно бил разследван за кражба, дъщеря му на шестнадесет години избягала в чужбина и не пишела оттам нищо радостно. Но не била в Берн. През следващите седмици аптекарят започнал да напада минавачите по улицата, щом му се сторело, че шалът им е вързан съмнително високо пред лицето или че се прикриват с тъмните си очила.

— Вие сте доктор Мюлер! — крещял той и викал стражата. Разбира се, обикновено откарвали Хуцвалек право в болницата. Ами че той нападнал един бивш фабрикант от Ханспаулка, който наистина се наричал Мюлер, сбил се с ръководителя на местната група на Младежкия съюз в Ходковички, който за негов късмет се наричал Витишка, и почти ослепил един учител по история, който носел тъмни очила заради възпаление на очните ципи и името на когото вече не си спомням.

— Но защо правите това? — попитах го аз. — Защо смятате, че доктор Мюлер се крие сред нас? Как би могъл да продължава експеримента си?

— Погледнете наоколо — каза ми той. — Моето собствено семейство, за което пожертвувах живота си. И момчето, и момичето са като мене, сякаш нищо не се е случило, сякаш между моята и тяхната младост не са загинали милиони хора. Той им отне нашия общ опит. Държат се като негови изроди. Не са се променили, както аз исках. Напразно воювах със самия себе си. Излишно се пожертвувах...

Той говори известно време и после сам започна да се смее нерешително. След няколко дни го изписахме и вече никога не чух за него.

[1] Пражки затвор. Б. пр. ↑

ОБОБЩЕНИЕТО

— От посоченото е явно — каза лекарят, — че тогава може би наистина е бил направен някакъв опит с хора, способен да разреши вашия проблем. Та нали в описания случай аптекарят видимо се е променил от изживяното, станал е някак си съвсем друг, нов човек, който стрелял по предишния си облик и който в крайна сметка искал да промени всички заобикалящи го. С това нашата теория би била доказана.

— Какво мислите по въпроса? — не издържах повече аз. Заговорих блондинката, която седеше точно срещу мен. — В какво вярвате вие?

Тя трепна.

— Какво? — и се прозя.

Едва сега разбрах, че през целия път е спала. Тя извади от чантата си малко транзисторче и запали цигара. Наистина беше хубава. Прозвучаха първите тонове. Джаз. Но нищо не ми отговори.

РИМСКАТА ПОБЕДА

Заминах за Рим като специалист. Впрочем там самичък се провъзгласих за специалист. Колегата ми Волф си бе счупил крака в планината и изведнъж нашият гимнастически отбор беше останал без лекар. Сетиха се за мене, защото знаеха, че навремето аз самият бях тренирал и бях работил няколко години като спортен лекар. Но преди всичко от следващия ден излизах в отпуск, така че нямаше нужда да освобождават никого от отделението.

— Та това е късмет — казваше директорът на поликлиниката, когато подписваше молбата ми за отпуск. — Вместо за Махово езеро да заминеш за Тиренско море.

Може би ми завиждаше. Аз самият се радвах. Никога не съм бил в Италия. До последния момент не вярвах, че ще замина. Обикновено нямам щастие и вече съм свикнал с това. Очаквах някакво разочарование. Но то дойде едва на първия ден от пътуването. Запознах ме с Кратки.

— Нали се познавате с нашия олимпийски шампион? — каза със съответното уважение ръководителят на отбора и го сложи да седне между мене и масажиста, като че ли по пътя трябваше да се грижим за него. Веднага разбрах каква е работата. Той явно е бивш шампион, който в последно време не е във форма и затова непрекъснато си измисля най-различни болести и затруднения. Вече е минал трийсетте, но все още не иска да се откаже от състезанията, защото му носят слава и пътувания в чужбина.

— Да не седнете върху аптеката ми — заяви той.

Носеше си собствена аптечка, като че ли предварително не ми се доверяваше. Изпитва ме какво знам за болестите му чак до Ческе Будейовице. При това масажистът му подсказваше. За мой късмет, преди да минем границата, си купи цяла каса дванайсетградусова бира и ни остави на мира чак до Залцбург. Там пък не можеше да заспи и трябваше да му давам сънотворно. Естествено, още в Прага бях

разбрал, че няма да прекарам много приятно в Италия и не ме очаква никаква почивка.

Едновременно с шампионата в Рим се откриваше конференция на спортните лекари. Още на следващия ден трябваше да взема участие в нея. Някакъв гърбав испанец говореше за умората на мускулните групи по време на колоездачни състезания. Това ми се стори странно. Нима е възможно всички колеги около мен да следят с такъв интерес един толкова излишен доклад? Дори дискутираха върху него. Мускулната умора беше тяхното есперанто. Отлично се разбираха. Испанецът, италианците, немците, поляците и дори един черен лекар от Лагос. Но аз бях престанал да ги разбирам. През последните години тяхната специалност сериозно се беше променила и развила. Реших още същата вечер да прелистя миналогодишните броеве на „Спортна медицина“, за да не излагам нашия отбор. Трябваше да догоня изоставането в бившата си специалност.

Следобед побързах да отида на друго заседание. Случайно в Рим бе свикан и конгрес по енцефалография. Тя беше моята нова специалност. Сигурно сте виждали в популярните списания снимките на котки или на зайци с микроелектроди, които стърчат на главите им като гъста корона. Стремим се експериментално да проучим дейността на човешкия мозък. Това положително е по-сериозен проблем, отколкото умората на четириглавия мускул по време на колоездачни състезания. При подобна специалност обаче не се излиза често в чужбина. Конгресът по енцефалография беше в Палацо Дориа, а спортните лекари заседаваха точно срещу балкона, от който Мусолини е говорел пред тълпите на Пиаца Венеция. (Той имал два такива балкона и затова римляните го наричали „господин Жулиета“, тъй като устройвал балконски сцени.) Пътувах из Рим с тролейбус. Колекциите във Ватикана не видях, в Римския форум не отидох, а Виа Венето знам само от филмите. Трябваше да участвам в двата конгреса. Мога да ви опиша подробно римските тролейбуси. Те са почти същите като у нас.

Кратки не искаше да тренира без мен. Липсвала му увереност. А мене не ме били взели в Рим, за да се разхождам. Веднъж, когато дотичах в гимнастическия салон с десет минути закъснение, той дори започна да ми крещи. Отчаяно тренираше. Вече разбрах защо го бяха изпратили на шампионата. Искаха да се провали и да престане да се

кара с всекиго в Прага като някоя при-мадона. Започнах да подозирам колегата Волф, че нарочно си е счупил крака.

Един ден преди състезанието открих сред присъстващите на конгреса по енцефалография Гуен. Тя беше от Манчестър и преди една година на път за Москва се беше отбила в нашата клиника. Веднага ми направи място до себе си. И веднага попита за професора. Само косата ѝ беше малко по-прошарена от миналата година. Гуен също взе участие в дискусиите. Запозната бе с последните изследвания. Цитираше американски трудове. Реших вечерта да прегледам последния брой на „Джърнъл ъф Енцефалографи“ и после я поканих на кафе еспreso. Поиска го леденостудено. Кафе от хладилника. Не ми беше особено вкусно. Седяхме на малките металически столчета пред бистрото, а край нас бързаха хора. С далеч по-голямо въодушевление, отколкото у нас. Крецяха си един на друг „корнуто“, тоест „рогоносец“, и се втурваха към тролейбусите, сякаш се надпреварваха. Може би и те искаха да посещават два конгреса едновременно? Може би в Рим всеки е специалист в две области?

— Знаеш ли колко трябва да прочиташ дневно в нашата специалност? — тъкмо размишляваше върху въпросната тема седналата до мен Гуен. — По десет статии. Около сто страници. При това не броя книгите. Дори тясна специалност като енцефалографията е твърде обемна за един човек. А представи си, че някой поиска да следи цялата медицина. Той би трябвало да притежава специална машина, която да му обработва и класифицира научните информации от цял свят. Те ще са около хиляда на ден. Какво е всъщност състоянието на човешкия мозък при нашата цивилизация? Отговаря ли той на развитието си? На собственото си темпо? Та аз вече почти не чета вестници, не ходя на театър, разведох се с Роби... — Тя ме погледна тъжно през очилата. Беше единственият човек в Рим, с когото можех да си поговоря. Думите ѝ ме трогнаха.

— Стига сме говорили за наука. Хайде следобед да отидем на Виа Апия, да видим къде е живяла Лолобриджида, а довечера ще купя билети за някой филм, в който участва тя.

Гуен скочи, като че ли бях извършил светотатство. Кой щял да запише вместо нея доклада на професор Калтенбрух? Какво щяла да каже, като се върне в Манчестър? Там за мястото ѝ се домогвали трима специалисти. Но, разбира се, преди всичко я интересувал трудът на

професор Калтенбрух. Много повече, отколкото Виа Апиа или Лолобриджида. Сигурно и аз съм щял да отида на доклада му. Погледнах часовника. Беше доста късно. Кратки тренира вече поне десет минути. Това означава, че през цялото време ругае доктора. А утре започва състезанието. Извиних се на Гуен. Естествено, не се осмелих да ѝ обясня каквото и да било. Тя не би могла да разбере, че съм способен да заменя нашата специалност срещу пътуването до Рим с гимнастиците. Самият аз започвах да се срамувам от това. А по пътя си подготвях какво да кажа на Кратки.

Само че нашият олимпийски шампион не тренираше. Решил утре да не участва в състезанието. Заради мен. Защото съм осуетил подготовката му. Преметнал кърпата през рамо и си отишъл. Никой от отбора не искаше да говори с мен. Ще се изложим. В Рим очаквах Кратки, защото смятах, че все още е в добра форма, а в Прага той ще продължава да се оправдава и да им създава трудности, тъй като никой няма да може да докаже, че вече не го бива да се състезава.

Седях в стаята си и се успокоявах с червено вино, от най-евтиното, на което вместо запушалка в гърлото е капнато малко олио, за да не вкисне. На масата се мъдреха двата бюлетина по моите специалности, които всъщност бяха виновни за всичко. „Спортна медицина“ и „Джърнъл ъф Енцефалографи“. Чувствувах се като пословичното магаре, пред което на масата бяха сложени двете купчини сено. Някой почука на вратата. Живеехме в малък хотел близо до Пиаца дел Пополо. Едва преди заминаването ни казаха, че това е бивш публичен дом, приспособен за хотел след излезлия неотдавна закон за закриване на публичните домове. Всичко беше ново, направено от полиестер и боядисано в различни цветове. Разбира се, вратата беше близо до леглото. Влезе масажистът. Побърза да затвори вратата след себе си. Отиде при прозореца и спусна дървената щора срещу слънце. Цялата стая стана тъмна като при тайно съвещание на карбонарите^[1].

— Искат да отзоват целия отбор. Работата е лоша — прошепна той. Бих му налял вино, но нямах друга чаша освен тая с четката за зъби, а с нея май изобщо не бива да се пие вино. — Казват, че ще се върнем в Прага, За ваша сметка...

— Това решение няма да го потвърди никакъв съд — заявих му аз. — Пък и у нас гимнастиците не са всесилни. Докато съм жив, няма

да замина с тях за чужбина...

Той се уплаши:

— Точно това ще бъде грешка. Защото вие бихте могли да ни спасите. Всички. — И започна да ми разказва своята фантастична история: — Вече от няколко години двамата с Кратки забелязваме, че той се представя по-добре, когато го гледам втренчено. По няколко пъти повтаряше от стоеж задно превъртане с винт и странично колело, а после премятане до ляв напад, без изобщо да разбере, че го прави. Само че той все повече се възгордяваше. Започна да се напива, скарахме се и вече не ни вървеше. Знаете ли, той е май много силен. Някак си не мога да проникна през мускулите му... — Масажистът седна върху страничната дъска на кревата ми. Видът му беше нещастен. Той дори не съзнаваше какво говори.

— Вие хипнотизатор ли сте? — попитах го аз.

— Масажист съм. Но с погледа си постигам по-голям успех. Навремето той му помагаше повече от масажите...

Това наистина беше невероятно. Да не става дума за някаква каталепсия при изпълнението? *Flexibilitas cerea*, болезнена восъчна еластичност и мускулна вцепененост, която ни е позната при някои душевни болести или в хипнозата и която и до днес е трудно обяснима?

— Наистина интересно. Като се върнем в Прага, това ще представлява сензационна изследователска задача.

Но той не искаше и да чуе за никакво изследване. Настояваше аз да се състезавам вместо Кратки. В последно време бил забелязал, че добре се разбираме. Щял да ми помогне, както помогнал на Кратки в началото. Струвало му се, че моите мускули не оказват такава съпротива и мозъкът ми е податлив за установяване на контакт. Дрънкаше глупости. Никой не може да създаде гимнастик с помощта на мозъка, за това са необходими мускули. Въпреки че днес вече са ни известни отделните мозъчни центрове, които управляват движенията на съответните мускулни групи. Позовавах се на енцефалографското списание:

— Та нали няма и да ме пуснат да се явя пред съдията? Не съм тренирал вече седем години и имам корем, вижте — вдигнах ризата си аз.

— Още по-добре. Поне ще им докажете, че за това изобщо не са необходими мускули.

Разбрах го. Цял живот работи като масажист. Мускулните групи сигурно отдавна са му опротивели.

После при мен дойде ръководителят на отбора. Каза ми, че може би няма да ме съдят и няма да плащам нищо, но ще стана за резил из цяла Прага. Всички вестници ще пишат за недобросъвестния лекар, който е виновен за провала на отбора ни. Защото без Кратки не можем да участвуваме в шампионата.

— Можем — казах му спокойно. — Аз не съм по-лош състезател от него.

Ръководителят помисли, че съм се побъркал. Но следобед аз се явих с масажиста в гимнастическия салон. Изпълнявах на висилката в надхват задмах и изтегляне в опора, коремно въртене и от скок задно превъртане, без нищичко да разбере. Едва след тренировката усетих как ме боли цялото тяло. Получих поздравления. Кратки отново пожела да участва в състезанието, но не му разрешиха. Аз бях по-добър от олимпийския шампион.

На следващия ден излязох победител в състезанието. Вярно, че цялата спортна палата щеше да се пръсне от смях, когато се представих на съдията сред останалите атлетически фигури. Защото имам не само корем, но и изкривен гръбначен стълб от чантата, която цял живот мъкна в едната си ръка. Но по време на упражненията смехът им се изпари. Аз изпълнявах всички елементи точно като машина. Дойдох на себе си едва когато зрителите ме вдигнаха на рамене. Тук те са по-темпераментни, отколкото у нас.

После се оставих хубаво да ме измасажираат. За първи път след толкова години. Бях щастлив. Навярно мога да работя така добре с масажиста, защото навремето бях подготвил мускулите си с помощта на гимнастиката и сега ги управлявам с мозък, който изучава мозъчните закономерности. По този начин синтезирах интересите си. Енцефалографията и физкултурата. Станах хармонична личност. Може би единствената в света. Нямам конкурент. Най-сетне ще бъда спокоен.

На другия ден снимката ми беше поместена в спортната рубрика на всички вестници. За закуска вместо кафе си поръчах кампари със сода и отидох на конгреса по енцефалография. Вече нямаше от кого да се страхувам. Вървах съвсем бавно. Дори си наех такси. Защото днес

аз бях примадоната. Гуен не ме и погледна. Явно не уважава мързеливците, които своеволно пропускат доклада на Калтенбрух. Изтичах при нея през обедната почивка. Държеше в ръка „Дейли Америкън“, който в Париж се издава за западноевропейските англосаксонци. Там сигурно пише за моята победа. Очаквах, че тя ще каже нещо. Ще се възхити. Тогава ще ѝ обясня защо отсъствах. „Сутринта трябваше да победя“ — ще ѝ подхвърля небрежно. Но Гуен се държеше ледено с мен. Подаде ми ръка и забърза към немската делегация. Аз също си купих „Дейли Америкън“. Там снимката ми беше на последната страница. А на третата беше поместена снимката на английската ми приятелка. Гуен беше направила изказване веднага след Калтенбрух. Сензационно изказване. Докато аз се състезавах. Вероятно преди малко тя е очаквала, че ще я поздравя. И аз очаквах същото от нея. И двамата не знаехме за успехите си. В един и същи град и в един и същи ден. Тя дори не беше прочела последната страница на вестника. И аз не бих чел нищо друго, ако в мен не се бе породило подозрение. Нима е възможно? Нима вече сме толкова едностранчиви, че и във вестниците четем само информацията, които се отнасят за нашата специалност? Но тогава всеки си представя света по различен начин и живеем повече с мисълта за своята специалност, отколкото за своето семейство, за своя град или страна. Наистина ли сме отишли толкова далеч в специализацията си? Нямаше нито тролейбус, нито такси и започна да вали. Немците се завтекоха с дребни крачки към белоснежния паметник на Виктор Емануил. Но не защото искаха да разгледат живата вълчица, която като побесняла тича в малката клетка, поставена там в чест на Ромул и Рем, а защото горе при паметника бяха забелязали професор Калтенбрух. Сигурно искаха да го попитат за някоя интересна крива.

Струваха ми се смешни. Та аз бях поставил началото на своя специалност. Не е нужно да се трепя като тях. Отбих се в близкия бар. Там имаше множество най-различни аперитиви: чинцано битер, хинато, драй и коктейл с грейпфрут а ла Хемингуей. Тъкмо посочвах към най-близката бутилка, когато зад мен на вратата се появи нашият масажист. Видях го в огледалото.

— Търся ви из целия град. Вече обиколих всички паметници, дори и Колизея и замъка „Сант Анжело“. Трябва веднага да се приберете. Необходимо е да тренираме. Най-малко по седем часа на

ден. Ами че като нас в света вече работят поне петима състезатели. И японецът Оно миналия месец е записал медицина. Но, разбира се, никой не се хвали с това. Трябва да събираме информация, за да не ни изпреварят.

— Пак информация. Този път по колко килограма на ден? — развиках се аз. Разбира се, на чешки. Персоналът на заведението ни наблюдаваше със симпатия. Бяха доволни, че понякога и блондините крещат. А ни наблюдаваха най-малко шест души, защото в Италия в услугите работят прекалено много хора и такъв млад момък, който отлично би могъл да следва атомна физика, е доволен, когато за един ден успее да ви продаде две кока-коли. Но затова пък ви ги продава с научно увлечение.

— Да не мислите, че ще се заема с трета специалност? — разкрещях се аз. — Да не смятате, че ще бъда не само спортен лекар, не само специалист по енцефалография, но и шампион по гимнастико-спиритизъм? Покорно благодаря. А кога ще живея? Жена ми и сега не иска да ми отваря вратата, когато се връщам в полунощ от събрание. На разсъмване ли да се връщам от тренировка? Тук хипнозата няма да помогне. Защото с никакъв фантастичен опит не можете да увеличите деня. Да удължите часовете... Аз смятах, че ще живея хармоничен живот. Вместо това трябва да работя и в трета област. Не, никога!

Ето защо на следващия ден дадох за публикация в печата своята славна прокламация за психическия допинг. Добре ви е известно колко строго се преследваше дотогава възбуждането на състезателите с вредни химикали. Аз обърнах внимание върху психическите възможности. Направих го не за да напакостя някому. Нашият масажист работи сега в Карловата баня в Прага и никой не го е обвинил в нищо. Искях само да предупредя обществеността за опасността, която днес заплашва всички и която ни пречи да живеем пълнокръвно.

Избухна голяма афера. Дълго време я разследвах. И оттогава в спортната медицина по време на състезания специалисти проверяват дали не е използван психологически допинг. Така че всъщност аз станах само основател на нова дисциплина, на нова специалност.

[1] Членове на тайна революционна организация в Италия през XIX век. Б. пр. ↑

ЕКСПЕДИЦИЯ В ОБРАТНА ПОСОКА

Най-сетне повярвах. Не беше никаква измама, илюзия или погрешна представа, беше истина, действително трябваше да преживея отново вчерашния ден още от сутринта. Портиерът отново ме посрещна малко изненадано, групичките в коридора на института ни отново млъкнаха, чистачката пак не отговори на поздрава ми, въпреки че друг път надълго и нашироко разговаря с мен за внучетата си, а пред моята врата пак точно сега местеха големия модел на атомното ядро, за което настоявам вече половин година. Вчерашният ден беше.

Дотичах задъхан в кабинета си. Никого нищо не питах. Имам поважни грижи. Заключих след себе си вратата. Сега трябваше да ми позвъни Анчи. Сега ще се разбере дали наистина всичко ще започне отначало. Но още не си бях окачил палтото, и телефонът иззвъня. Днес звъня по-дълго от вчера, не се осмелявах да вдигна слушалката. Ръцете ми трепереха. Обади се гласът на Анчи. Със служебен тон.

— Другарят доцент иска да говори с вас. Търсим ви още от сутринта.

Бях закъснял. Наистина бе така. Но в това вчерашният ден не се бе повторил, защото често закъсняях. Бързо затворих телефона. Не й отговорих като вчера, че ще отида. Няма да отида. Не искам вчерашният ден да се повтори. Не искам да стана престъпник. На всяка цена трябва да попреча на това. Може би все пак имам поне толкова воля, толкова свободна воля. И нали съм обикновен, възпитан, със средни възможности човек. Откъснах телефона от стената, защото отново звънеше. Подпрях вратата с бюрото, като че ли очаквах обсада. Може би щях да барикадирам и прозореца, но забелязах отвън експерименталния бункер и уплашено се отдръпнах в дъното на кабинета. Седнах изтощен, закрих очите си с ръце. Трябва да разбере, трябва да си спомня всичко, трябва да се предпазя от вчерашните грешки.

Вчера сутринта бях ли пак обикновен, възпитан, със средни възможности човек? Разбира се. Та нали вече две години всяка вечер работя над своята книга за атомните изследвания. Нали вече две години подготвям някакво обобщение на последните и най-модерни възгледи. Чета Айнщайн, Планк, дьо Бройл и Хайзенберг. Нищо друго не правя. Нали съм учен. Тайната на материята ме интересува, привлича вниманието ми като детективска загадка. Та в науката

съществува ли престъпление? Физиката познава само истината, която може да се установи посредством опит. Нищо друго. Пък и аз никога не съм се занимавал с нищо друго. Пожертвувах всичко за книгата си. Преди няколко седмици я представих на Лампъл.

— Не може да излезе — заяви ми той вчера сутринта, когато отидох в кабинета му, след като Анчи ме извика по телефона. — Това е вражеска книга... — Изгледа ме строго. Познавам Лампъл още от студентство, от момента, когато през четиридесет и пета година се върна с татуиран на ръката си номер. Винаги се срамувах някак си, че съм могъл спокойно да следвам, докато той е трябвало да чука камъни в Маутхаузен, извинявах го, че напредва бавно, и често му давах да препише упражненията. Говорехме си на „ти“. Бях доволен, когато сега, след февруари^[1], назначиха Лампъл вместо професора, който всъщност нищо не разбираше. Но не очаквах, че Лампъл ще иска да ме унищожи.

— Аз никога няма да ти правя конкуренция. Не искам да ръководя института, а да работя в него... — казах му аз.

Изгледа ме с недоумение:

— Говоря за вашата книга — мина на „ви“ той.

— Която по-скоро не разбираш.

— Разбирам я, и то много добре... — И докосна ръкописа ми, сякаш се гнусеше от него. Взех труда си от бюрото.

— Това е истината, разбираш ли? Ако искаш да укриваш истината, няма да сътруднича с тебе... — И избягах навън покрай учудената Анчи. Явно беше чула всичко. Очите ѝ бяха изплашени.

— Не бива така... Не бива така... — прошепна тя и госпожица Хорска, която работи при нея, престана да пише на машината. Госпожица Хорска е минала петдесетте и ревнува всички по-хубави колежки.

— Ще се видим довечера — отблъснах Анчи аз.

Изтичах на улицата. Разбира се, през четиридесет и девета година у нас нямаше друг институт, където да мога да продължа осъществяването на плановете си. Ако напусна, оставам на улицата. Единствено бих могъл да преподавам на децата в някое училище и да трия черупка на костенурка с лисича опашка, за да покажа как се добива електричество. Не обичам да поучавам никого, а преподаването ми се струва загуба на време. Трябва да докажа, че книгата ми е добра.

Трябва да я наложа, макар че Лампъл е против... Това бе единствената възможност, не беше грешка, въпреки че днес знам, че щеше да е по-добре, ако останех в кабинета си. Всичко започна с посещението при професора.

Точно го преместваха от голямата му квартира на Винохradi^[2]. Досега заемаше там цял етаж.

— Нали знаете, вече съм пенсионер... — каза ми той с усмивка и грубо се развика на хамалите, които носеха малко невнимателно ловджийските му трофеи. — Ще живея в провинцията. — Любезно и с интерес изпробва колко тежи книгата ми. — Приятно ми е, че сте си спомнили за мен. Аз се радвах на труда ви и исках да го издам колкото се може по-скоро. Сигурно ще има голям успех... — добави той учтиво, но ми се струваше, че при това по-скоро следеше дали отнасят вече скъпата тигрова кожа, която държеше в кабинета си. Винаги беше любезен, за това го биваше, беше се научил на млади години, когато следвал в странство. При всеки научен конгрес лично контролираше дейността на комитета за развличане на съпругите и децата на присъстващите учени. С това по-скоро контролираше нас, които тогава още следвахме и изпълнявахме ролята на научни жигола. Спомням си как веднъж говорих за принципите на вълновата механика с десетгодишния син на някакъв си професор Сихровски...

— Но Лампъл отхвърли книгата ми — казах малко по-рязко аз. — Необходима ми е вашата помощ...

Той ме улови за рамото и ме поведе към съседното помещение, където преди беше салонът му. Сега там бяха останали само голи стени с бели петна от картините в тази странна обстановка нашите гласове звучаха в дисхармония.

— Да, но в това не мога да ви помогна с нищо, приятелю. Трябва да съм доволен, че ми дадох поне пенсия... — Той се огледа, сякаш в празната стая някой можеше да ни подслушва. — Ще се погрижа книгата ви да замине за странство. Може да излезе в Дижон — каза той.

Кълна се, че не бях помислил за това. Отидох при професора, защото смятах, че все още има познати, било в министерството или в редакционните съвети. Разбира се, бях поласкан, когато ми предложи чужбина. Трябва да призная, че не му отказах.

— Мислите ли, че книгата ми е толкова добра?

— Познавам ви, приятелю. Аз не приемах в института си глупаци. Разбира се, с изключение на Лампъл. Трудно ще живеете тук при тези обстоятелства. Трябва да помислите за това. В Чехия никога не е могло да се постигне нещо голямо. А да не говорим за сега... — Той въздъхна и подхвърли сякаш случайно: — Знаете ли, че Хорак четел лекции в Оксфорд?

— Само че мене никой няма да ме покани, никого не познавам, говоря само немски и изобщо едва ли ще получа паспорт.

Той се усмихваше, като че ли му разказвах някой виц:

— И Хорак нямаше паспорт, приятелю. И не знаеше абсолютно никакъв език. Днес физиката е есперанто. След оная бомба. Помислете за това. Аз съм вече стар човек. Но животът е тепърва пред вас...

Още не бях навършил тридесет години. Запътих се с него към изхода като насън. Носачите си бяха заминали. Дори не забелязах къде остави ръкописа ми. Отведнъж ме налегнаха нови грижи. Оксфорд.

— Или Принстън — каза професорът на прага, сякаш четеше мислите ми. — Там още работи Айнщайн. Мога да ви дам писмо до председателя на фондацията Форд. Или до Гугенхайм. В Америка физиците никнат като гъби след дъжд, защото сумите, които милионерите дават за изследвания, не се облагат с данъци и дори носят слава. Или реклама. Довиждане... — стисна ми ръката на прага той. — Ако искате моя адрес...

— Не, благодаря. Моля ви, пишете ми, след като прочетете моя труд... — рекох му аз. Навярно можех да бъда по-решителен. Можех да му кажа по-категорично „не“. Това беше единствената ми грешка. В тоя момент тя ми изглеждаше съвсем незначителна. Наистина не исках да отивам никъде. Не обичах да скитам по света като нашия професор и смятах, че физика може да се изучава и на някой пуст остров, нямаше никакви претенции и не ходех дори на лов, защото убиването на животни винаги ми е било противно. Но, разбира се, не знаех дали сега ще ме оставят да уча тук. Затова допуснах тази малка грешка. И затова дойде мадам Зет.

От първия момент беше ясно, че мястото ѝ не е в моя живот. Беше застанала на прага на мансардната ми стаичка като манекен от моден журнал, и то от френски моден журнал, дори имаше къс воал пред очите, каквито тогава не се носеха у нас. „Заради бръчките“ — досетих се по-късно аз. Ухаеше на „Шанел“, а аз тогава не знаех, че

такъв парфюм изобщо съществува. Тя произнесе моето име, явно беше дошла при мен и аз я поканих да влезе; не можех да направя нищо друго, защото щеше да бъде неприлично да изгоня една чужденка още от врата-та, преди да е проговорила, пък и не можех да си го позволя, та аз съм възпитан човек, а освен това доста ми харесваше, макар в квартирата си да забелязах, че сигурно минава четиридесетте.

— Наричайте ме мадам Зет. Всички ме наричат така — каза тя и седна на единствения стол, на който нямаше разтворени книги. Не гледаше около себе си, сякаш не забелязваше безпорядъка, полегатия мокър таван, от който капе вече две седмици в празната консервена кутия, както и незастланото легло, и сякаш не усещаше миризмата на Плесен в жилището ми, а непрекъснато се взираше в очите ми. Нейните имаха кафяви ириса и аз не можех да отгатна какво всъщност мисли и какво чувства, в очите ѝ можех да прочета само, че ми говори, те бяха комуникативни, съобщителни очи с перде от стомана. — Утре сутринта заминавам за Париж. Имам паспорт за себе си и за мъжа си, който е французин. Мъжът ми няма да пътува утре с мен... — добави тя и запали цигара. Пушеше „Лъки Страйк“ в опаковка на комисията за „УНРА“^[3], но без бандерол върху нея. — Професорът ми спомена за вас... — подхвърли тя като в шпионски филм.

От този момент сякаш наистина заживях в шпионски филм. Това беше животът на госпожа Зет и аз няхах достатъчно сили да му се противопоставя. Когато мисля за всичко сега, когато преценявам защо не я изгоних още тогава и не си осигурих спокойствие, защо не се освободих от убийствата, които последваха, не мога да си отговоря. Та нали още докато бърбеше за паспорта и професора, ѝ казах колебливо:

— Знаете ли, аз не говоря френски. Никога не съм се занимавал с подобни неща... — Нямах предвид езикознанието, защото беше ясно с какво се занимава мадам Зет.

— Професор Нилс Бор също не се е занимавал с шпионаж. Но фактът, че Интелиджънс го отвлече, реши изхода на Втората световна война. Физиците носят голяма отговорност. Трябва да се борите. Трябва да се решите.

— Само това не... — изпуснах се аз. — Това е много трудно, щом като човек иска да живее поне донякъде съгласно научните принципи. — Винаги дълго се колебая, когато искам да се избавя от

първите импулси и хрумвания, които ме подтикват към неразумни дела.

— Та нали вече сте се решили — каза тя и изглеждаше разочарована. — Искате да издадете книгата си...

В този миг иззвъня телефонът. Благодарение застъпничеството на Лампъл имах в квартирата си телефон. Тогава това не беше толкова просто нещо и номерата в Прага навсякъде бяха петцифрени. Обади ми се Анчи. Не бивало да върша глупости. Трябвало веднага да се върна на работа, защото иначе другарят доцент щял да си направи съответните изводи, наложило се дори тя да го успокоява. И накрая интимно изхлипа по телефона, че май съм искал да я убия. Не знам защо ще я убия, като си подам оставката. Никога нищо не съм й обещавал, в това отношение съм предпазлив, и главно — никога не съм й обещавал, че вечно ще работим в един и същ институт. Но аз се взрях в Зет, която изглеждаше малко неспокойна и демонстративно се ровеше в голямата си ръчна чанта. Може и да ми се е сторило, но в този миг си помислих, че търси в нея револвер, разбира се, инкрустиран със седеф, каквито шпионките винаги носят, и казах на Анчи:

— Ще дойда. Естествено. След малко... — И в този миг се реших. Оставих слушалката.

— Ще издадем книгата ви. И ще купим плановете ви... — каза мадам Зет и в ръцете й седефеният револвер се превърна в пудриера с огледалце. Поправяше своя „мейк ъп“, както се изрази тя, или своя грим.

— Аз нямам никакви планове...

Тя рязко затвори пудриерата си.

— Стига толкова. Защо лъжете? Знаем с положителност, че във вашите зали се работи над важно откритие. Това ни интересува. Необходимо ни е да научим къде държите плановете си. Нищо повече. И ще ви платим. Ще получите място, където пожелаете. Или искате да оставите плановете на господин Лампъл? За всичко това? И след всичко това?

Бях доволен, че не говореше за патриотизъм, макар всеки момент можеше да заговори за патриотизъм и тогава веднага щях да я изгоня, защото това беше любимата тема на професора.

— Ще ги оставя на Лампъл. Ами че тези планове са негови. Собствените му опити. — До този миг им се бях подигравал. Не вярвах, че Лампъл може да открие нещо... Вече прибирах нещата си в чантата. В нея беше дори сутрешната ми закуска, увита в пергаментова хартия с чертежи. В института имаха много такава хартия. Говори се, че през време на войната у нас е работил самият Месершмид. А института са го охранявали специални доверени лица на зондеркомандо^[4]. — Сигурно продължава да работи върху някой от нацистките опити... — добавих аз.

— Но вие можете да установите това, разбирате от тези неща...

Тя май ме молеше, но ми беше омръзнала вече. Запътих се към вратата и тя след мене. Отхвърлих предложението ѝ да отида вечерта в „Ноктюрно“, където щяла да ме чака, и клатех глава, може би защото се страхувах или защото изведнъж всичко ми се бе сторило твърде невероятно. Пред къщата не се качих в колата ѝ, а заминах с трамвая. Тя имаше голям „Форд“. А тази кола много бие в очи и се съмнявам да се изплъзне от нашата Държавна сигурност.

Върнах се в института. Не виждам в това нищо лошо, всеки има право да се колебае. Всичко можеше да свърши съвсем спокойно, ако в кабинета не ме чакаше Анчи. Седеше на стола, на който сега съм седнал самият аз, и плачеше в кърпичката си. Очите и бяха подути и съвсем не беше толкова хубава като мадам Зет, въпреки че може би е с двадесет години по млада от нея. Хвърли се на врата ми, като че ли ми беше жена, и започна страстно да ме целува.

— Смятах, че няма да дойдеш. Смятах, че няма да дойдеш...

Не разбирах какво лошо има в това, ако не бях дошъл, и исках да ѝ го обясня, да ѝ заявя, че желая свободно да разполагам със своята съдба, че нямам намерение да се обвързвам. Но преди да успея да кажа нещо, тя ме порази с всеизвестната фраза:

— Трима не могат да живеят от моята заплата...

— Трима ли?

Исках да говоря за интимните подробности, за това, че никога не съм искал дете. Но ми се струваше много неприятно, добре знаех, че Анчи ходи само с мен, знаех, че по своему ме обича — обииича, както се изразяваше тя, и малко се страхувах.

— Не се ли радваш? — попита ме тя, както всички жени в подобно положение. Това беше второто неочаквано събитие през този

ден. Книгата, а сега Анчи. Замислих се дали няма някаква зависимост между тях. Явно това е зависимостта на моя собствен живот. Но защо именно тези две събития се бяха срещнали, не знам, както и не ми е известно с какво бях допринесъл за това Анчи да се влюби в мене. Аз съм нормален мъж и имам нужда от жена. Понякога вечер ми е тъжно и ми е необходим някой, който да се грижи за мен, но не робувам на силни страсти, не мисля много-много за частния си живот и ми се струват смешни хората, които искат да са щастливи. Аз просто не искам да бъда недоволен. Това е нещо друго. А ще бъда недоволен, ако се сдобия със семейство, жена и задължения, преди да съм постигнал успех, преди да съм се наложил във физиката, защото решително няма да пожертвувам физиката само за да живея като милиони други. Наистина винаги съм мислел така и досега не виждам в това нищо лошо, нищо, което да ме прави престъпник. Постарах се да проявя към Анчи колкото се може по голямо съчувствие. Запознах я със своите принципи. Със своята работа. И ѝ написах писмо до един приятел, който през цялата война работеше в родилен дом като акушер и неотдавна бе завършил медицина, така че неговите аборти бяха съвсем сигурни.

— Не. Как можеш? Та това е глупост. Мислех, че ме обичаш...

Вечните приказки, които не можем да избегнем, защото все пак сме хора. Понякога ми се струва, че посредством удоволствията и любовта ние отново и отново попадаме в капана, който ни е поставила природата, или, казано без персонификация, като отделни индивиди попадаме в клопката на своя естествен вид, с това човечеството заробва хората, защото ние не можем да живеем без удоволствия и любов, при все че така служим само за размножаване на клетките и удвояване на хромозомите. Анчи не разбира тези неща. Ходя с нея, защото има хубави крака и всъщност... Никога не съм мислил защо ходя с нея, знам само какви са краката ѝ. А това е много малко. Никога не сме говорили с нея за действително важни неща. Казах ѝ го.

— Не можем да живеем заедно. Не се разбираме...

Тя си отиде обидена. Опомвах се бавно. След малко ме обля студена пот. Разбира се. Ако каже всичко на Лампъл, с мене е свършено. Какво да правя? Професорът няма да ми помогне, това е вече ясно. Ако Анчи заговори, ако ме обвини, а тя присъствува на всяко събрание... Защо ли се залових с жена от работното си място?

Но с кого да се заловя? Та аз не ходя никъде освен на работа и у дома. Би трябвало да хвана някоя от улицата или в трамвая, но и в трамвая в повечето случаи чета бюлетините. С Анчи се срещам всеки ден. Затова и започнах да ходя с нея. Мислил ли е някой за това каква роля играе тук случайността? Случайна ли бе срещата ни? Или бе резултат от нашата работа и нашите интереси? Човек си намира-жена, каквато му диктува интересът. Поне с мене беше така. Секретарката на директора. Но какво ще правя сега? Сега директорът ще ме изгони не само защото съм написал погрешна книга, но и защото принуждавам любимата си да абортира. И волю-неволю ще трябва да отида при нея. Волю-неволю ще трябва да се ожена за нея. Волю-неволю...

Но докато мислех за сватбата си, аз излязох от главната сграда и бавно се запромъквах към лабораториите. През деня там не беше затворено. В главния експериментален бункер проникнах съвсем лесно. Докато мислех за сватбата си, реших да мина на страната на госпожа Зет. Кой знае дали не го бях решил още преди това. Така че отново се озовах в детективската история. Но нямаше нужда да разбивам каси, нито да приспивам лаборантите с кърпичка, натопена в хлороформ. Плановете бяха в най-горното чекмедже. Точно пред главната галерия на бункера.

Тайната на нашия бункер остана неразкрита след края на войната. Засега никой не знаеше както трябва какви опити са правели тук немските инженери. Намерихме само няколко странни тела, подобни на пури, може би някакви нови ракети, и странна галерия, която по-скоро приличаше на дулото на огромно стоманено оръдие със специален диаметър и която е могла да служи или за експерименти с големи скорости, или за изпробване на съответен материал.

Никой не разбираше от това, защото целият научен щаб заедно със зондеркомандото беше избягал още през април четиридесет и пета година. В института получихме празни помещения. Мене самия тайната на експерименталните бункери никога не ме беше интересувала. Не се занимавах с нея.

А Лампъл я беше разгадал.

Преглеждах плановете нервно и страшно бързо, защото се боях, че всеки миг някой ще ме изненада. Беше ясно, че се подготвя голямо откритие. Просто главата ми се замая. Лампъл, политикът, на когото никога не вярвах особено, изведнъж излезе по-добър от мен. Това не бе

никакъв теоретичен труд, никакво присвояване и разясняване на чужди мисли, а откритие. Истинско необикновено откритие.

Сложих всички планове обратно в чекмеджето и внимателно излязох от сградата. Вече беше паднал здрач. Исках незабелязано да изтичам покрай портиерната, но Лампъл беше там и като че ли ме чакаше. Разхождаше се от едната стена до другата и пушеше цигара след цигара.

— Къде беше? — отново ми заговори на „ти“ той. — Какво става с теб? Търсим те из цялата сграда...

Сега вече наистина се уплаших.

— Бях в библиотеката... — измънках аз, защото Лампъл знаеше, че често оставам в библиотеката чак до вечерта. Той се огледа и ме отведе в колата си. Този път не отказах.

— Какво А е на Анчи? — попита ме след малко. Значи казалата му е.

— Не знам. Но защо трябва да се грижа за нея? — Бях готов всичко да отрека.

— Знам, че ходи с тебе. Следобед избяга от работа. Без палто. Какво ѝ е станало?

Не разбирах защо изведнъж стана толкова внимателен, не се бях досетил още нищо, и още повече се уплаших. Спря пред къщата, където живееше Анчи. Докара ме чак тук. Едва тогава разбрах.

— Бъди внимателен с нея, тя е добро момиче... — каза той, като ми отваряше вратата. — И да забравим сутрешната кавга.

Не ме погледна в очите.

— Значи, ще препоръчаш книгата ми? — попитах го с надежда аз.

— Що за глупост. Но няма да те изгоня. Макар че няма да ми бъде лесно. Смяташ ли, че хората не те наблюдават?

И запали мотора, без да ми подаде ръка. Прави го само заради Анчи, това е ясно. А ако научи?... Вземах стълбите по две наведнъж. Щях да бъда доволен, ако някой ми кажеше какво не одобрява в мен. На кого преча? Това е непоносимо. Кой живее-по-скромно от мен? Не се връщам от работа с колата на института като Лампъл, нямам шофьор.

Анчи не си беше у дома. Хазайката ѝ не я бе виждала от сутринта. От една телефонна будка позвъних на приятеля си в

родилния дом. Трябваше да се обаждам на три пъти, защото автоматът беше повреден. Анчи я нямаше и там. Какво е направила тогава? Да не е заминала при родителите си? За Кладно? Без палто? Изпитвах страх. Страх за нея и за себе си. А когато човек го е страх, няма възможност за избор. Това е стимул за действие, който открай време е валиден при живите същества и дори укротителите на зверове — най-свирепите и най-силни животни — постигат изключителни резултати с помощта на страха.

Мадам Зет беше седнала в малко розово сепаре в „Ноктюрно“, матовата светлина заместваше воала ѝ, имаше странна прическа и изобщо не приличаше на звероукротител. Пиеше мартини.

— Идвате късно — каза тя и погледна главния келнер. Той веднага дойде при нас. Заговори ми на френски. Ами ако митничарят направи същото? Или някой полицай?

— Оуі^[5]... отвърнах едносрично аз. Главният келнер се постъписа. Мадам Зет се усмихна. Тази единствена френска дума всъщност издаде всичко.

— Моят съпруг говори чешки — каза тя на главния келнер. — Само че понякога с акцент. Особено го затрудняват чуждите думи... — отново се усмихна тя.

Това ми е недостатък. Понякога дори си купувам кифла, като използвам жаргона на физиците. Но не обичам да го правя. Не обичам също, когато хората ми се присмиват.

— Нищо няма да ям. Донесете ми сливова ракия! — заявих на главния келнер и по този начин се избавих от него. Показах се патриот поне с тази напитка. Но иначе отсега нататък съм свързан с мадам Зет. Значи, бях предпочел нея пред Анчи. Разказах ѝ всичко за експерименталния бункер.

— А какво са целели с това? За какво е трябвало да им служи? — попита ме тя.

— Може би са искали да създадат някакви нови ракети с човешки екипаж, защото в пурите има място за двама, или пък са се опитвали да конструират някакви ракетни камикадзе, ракетни пилоти на смъртта, защото още не им е била известна системата за насочване. Ако Лампъл не се лъже, в този експериментален бункер апаратите могат да достигнат фантастични скорости...

Главният келнер ми донесе сливовата. Извини се, че днес нямало да има програма. Господин Колдински, единственият пражки аранжьор на стриптийз, от вчера бил в Мюнхен. Госпожиците също избягали. Салонът бил определен за някаква млада театрална труппа. Зад спуснатата завеса чувах как рецитират с фалцет „Прекрасно“ от Маяковски. Само неоновото голо тяло върху фасадата все още сияеше ту с виолетова, ту с червена светлина. Но заоблените линии на гърдите бяха паднали и всъщност там се появяваха контурите на някакво уродче с хлътнал гръден кош.

— И бифтекът е корав — усмихна се мадам Зет. — Да не би да е от бизон? — С това тя ми обещавахе у тях, в Париж, маси, отрупани с най-изискани деликатеси.

— Мисля, че наистина ще направя най-добре да замина с вас — казах ѝ аз. — Тук просто няма да мога да работя.

Тя ме изгледа делово:

— А мислите ли, че там ще ви пуснат да припарите до нещо? Наистина ли смятате, че всички университети на Запад ви очакват, че нямат свое младо поколение учени, свои проблеми, свои училищни такси? Знаете ли какво значи да си чужденец? Аз го знам, чужденка съм повече от тридесет години. Всъщност се наричам Заречна и ако баща ми ме беше попитал, никога нямаше да напусна Ростов...

Изпих наведнъж сливовата. Да не би да е провокаторка? Веднага се бях хванал в капана, подготвен ми от Лампъл. А в такъв случай не само ще си загубя мястото, но и ще вляза в затвора.

— Та нали вие самата... — възразих ѝ аз, като се упреквах как съм могъл да бъда толкова глупав, толкова наивен, толкова дете. Явно не знам правилата на тези авантюристични игри. Не знам какво да питам, какво да правя, все едно, че за пръв път спях с жена. И аз наистина се изчервих. — Вие самата ми го предложихте...

— И аз върша някаква работа... — отвърна тя и отвори нова кутия „Лъки Страйк“ без бандерол. — Отвратителна работа. Имам мъж, който също иска да промени света. Като вашия Лампъл. Само че по много по-смешен начин. Говори за политика и в леглото. Непрекъснато. Вече петнадесет години. За щастие сега не се виждаме много често. Противен ми е със своите надежди, със своите планове. Веднъж залага на Врангел, после на поляците, на фашизма, на Бандера, изобщо не знае какво е положението у дома, в Ростов сигурно

ще се загуби и въпреки това непрекъснато живее там. В деветнайсега година, в Ростов от деветнайсега година, в несъществуващ град с несъществуващи планове и грижи. Но другояче не може и да се живее. Когато сте в емиграция. Не можете да живеете другояче сред хора, които непрекъснато ви подчертават, че сте чужденец, търпян по милост, трябва да мислите за тържественото завръщане у дома, а когато пожелаете да се настаните някъде и да забравите своята националност, свършвате със самоубийство като Ашка в Сидней. Понякога смятам, че всъщност всички емигранти искат да избягат от живота. Не от определени условия, това просто е някакъв нов вид самоубийство... — каза тя, като непрекъснато ме гледаше с непроницаемите си очи. Стори ми се, че ме докосна с коляно или леко ми помилва ръката. Не разбихах защо ще вземе да флиртува с мен сега, когато бях изгубил всичко, когато съм ѝ в ръцете и може да ме предаде на първия човек с униформа, който влезе в локала.

— За самоубийство никога не съм помислял — леко ѝ възразих аз.

— Не ви и препоръчвам. Имаме съвсем друг план — добави тя в множествено число. Значи, ние двамата имаме, не иска да ме предаде, иска да ме използва за нещо. — Ще надхитрим целия свят. Получих от работодателите си страшно много пари. Всъщност заради тях дойдох тук. Вече знам къде са. Ще избягаме с тях. А когато станем достатъчно богати, навсякъде ще се чувствуваме като у дома си.

Не я разбихах. Да не би да се е побъркала?

— Вие самата казахте, че никъде не може да се избяга.

— Освен на едно място.

— Къде?

— Във вашия институт...

Поклатих глава. Но тя започна да ми обяснява, че тези бункери били специални лаборатории за постигане на огромна скорост. В тях можело да се избяга от нашето време, от нашия живот. В тях искал да се спаси нацисткия инженер, нейния приятел, който ѝ издал тайната, когато във Висбаден ракът прояждал гърлото му. Всъщност Лампъл само е открил тайната на приятеля ѝ. Това не са ракетни камикадзе. Това са апарати за пътешествия във времето. Но нали аз съм специалист, разбирам от тези неща. Зет плюе на плановете, иска да се спаси, иска да избяга от този свят, иска да спаси богатството си.

— Искам да избегна бъдещата война... — за първи път заяви със страст тя. — Искам да мина с няколко години напред и да се озова в мирен свят...

Сега вече разбрах, че е побъркана. Оставих се да ме подведе една луда. Разбира се, теоретично е възможно някой да премине около десет години, ако пътува към един час със скоростта на светлината, това е известният парадокс за близнаците от теорията за относителността, с който толкова често се занимават белетристите. Но на практика досега никой не го е изпробвал и е невероятно нашите апарати в бункера да достигнат такава огромна скорост, а освен това е известно, че на нацисти-те им е било забранено да изучават теорията за относителността по расови причини, заради Айнщайн. Обясних й всичко това спокойно и с превъзходство. Разбира се, взех си една от цигарите, които тя още не ми беше предложила. Явно мислеше само за себе си.

— Имаме сведения, че опитите на Лампъл вече два пъти са излезли сполучливи. Вие сте видели чертежите му. Трябва да избягаме заедно, вие ще управлявате апарата. Ще избягаме. Та вие сигурно не искате да изгорите в Прага, както хората в Хирошима, не искате да живеете десет години с Лампъл, а искате да бъдете богат. Имам цяло златно съкровище, с което трябваше да се финансира контрареволуционната дейност в Европа и на Балканите, ще бъдем милионери...

Задавих се. Тази жена не пушеше цигари от тютюн. Едва след години чух за марихуаната. Тогава само се задавих, угасих цигарата и станах:

— Никога не съм помислял за самоубийство — повторих аз, този път съвсем категорично. — А това би била сигурна смърт. Още не съм изпаднал в такова отчаяно положение. За вас нищо не знам. Ако искате да опитате, всичко ще ви обясня. Апаратът е съвсем прост...

Сам отидох при главния келнер и платих цялата сметка. Малко ми се замая главата от нея. Зет явно беше свикнала с разточителни кавалери.

— Ще те чакам в дванадесет пред института — каза ми тя навън и поиска да ме целуне, но аз я отблъснах.

— Не съм сигурен. В полунощ вече спя.

— Няма да спиш, ако Лампъл научи всичко за теб. Или някой друг. Хората се интересуват от теб... — усмихна се загадъчно тя и скочи в колата.

В дванадесет. След четири часа. Наложих се да пали два пъти мотора. Сега беше със стара „Прага“. Отпреди войната. Сигурно не искаше да бие на очи.

Това беше върхът на всичко. Заплашваше ме. Ако тогава се бях вдигнал и отишъл при Лампъл, за да му разкажа всичко, все още можех да се спася. И сигурно щях да го направя, ако пред дома ми не чакаше стражар. Попита ме за името. Значи, все пак е било провокация. Вече се виждах зад решетките. Дори не схващах какво казва. Изкозирува ми. Не знам дали се козирува при арест. Поне никога не си го бях представял. Едва след малко разбрах какво ми повтаря:

— Почина в седем часа. Намерихме у нея само вашия адрес. Роднини ли сте?

— Не — въздъгнах аз, без да мога да заплача. Анчи наистина ми беше съвсем чужда, въпреки че щях да имам дете от нея. Това именно е клопката. Това е природата. Дадох му адреса на родителите ѝ.

— Казват, че може би го е направила заради вас. Да не сте се разделили?

— Всъщност не... — повторих аз.

— Впрочем това е ваша работа — заяви той и козирува, но този път не толкова любезно.

Отдъгнах си. Трябва да си призная, че тази страшна новина все пак не беше толкова страшна, колкото, ако ме беше арестувал. Въпреки че не знам. Може би щеше да е по-добре. Нямах да се измъчвам да решавам какво да правя. Забързах по стълбите, да не би да си промени решението и да се върне за мен. Понечих да се вмъкна през вратата, но някой конвулсивно ме стисна за рамото и ме дръпна в коридора. Крещеше, че съм я убил, заплашваше, че ще ме унищожи, ревеше, та чак се чуваше из цялата къща, сякаш искаше да се избави от някаква силна болка. Никога не бях го виждал толкова възбуден, никога не бих могъл да си го представя такъв. Беше Лампъл. Малко се обидих, че изобщо е способен да се държи така. Отблъснах го.

— Аз я обичах, разбираш ли, обичах я много повече, отколкото ти, а не се осмелих да я докосна... — разплака се той зад вратата като малко дете. Сигурно наистина е изпитвал болка, защото с това

излагаше на риск цялото си положение. Той явно е обичал Анчи, която по цял ден беше край него, но отдавна бе женен, докато аз бях по-свободен. Сега разбрах защо ми е завиждал. Сега разбрах, че не е било заради книгата, че причината не е била в истината или в атомното ядро, а в жената, в собственото чувство. Разбрах също, че той може да ме унищожи, ако не си доведе свидетели, и че е в много по-изгодно положение от мен, дори и да си доведе свидетели.

В полунощ отидох при нашата лаборатория, но не защото исках да седна в странните апарати. За това все още не бях дотам притиснат до стената. Исках да убедя Зет да се задоволи с плановете и да изпълни първоначалното си обещание, защото беше ясно, че сега в института Лампъл ще ме раздрусва така, както в коридора на нашата къща. Необходимо ми беше да избягам зад граница. Но Зет не искаше и да чуе за това. Тя заключи своята „Прага“ и ми даде да поддържа един стар войнишки куфар.

— Всичко е изчислено точно и до последната подробност. Хайнрих е бил гений, повярвай ми...

Не разбрах защо тогава не е отпътувал във времето преди поражението на нацистите и преди да заболее от рак. Надявах се да убедя Зет, когато види плановете, и цял се огъвах под тежкия металически куфар, от който пръстите ми лепнеха. Под фенера поисках да изтрия ръката си, но беше изцапана с кръв с познатия сладникав мирис.

— Това е кръв... — казах ѝ аз, въпреки че беше напълно ясно.

— Да не мислиш, че съм получила даром нашето съкровище? — попита ме тя.

Повече не се интересувах какво е направила, за да се сдобие с металическия куфар, но разбрах, че е готова да пролее дори и моята кръв. Изведнъж видът ѝ стана суров. Както бе пъхнала ръце в джобовете на дългите си черни панталони, тясно прилепнали към краката ѝ, приличаше на безогледен турист. Гангстерка, която се готви за пикник. Казах на портиера да ми даде ключовете от лабораторията и че ме изпраца Лампъл.

— Радвам се. Говореха, че сутринта сте се били скарали. Че доцентът ви изгонил, одумваха ви... — Той наричаше Лампъл доцент, въпреки че едва преди една седмица в ректората беше дошло предложение за назначаването му и все още нищо не бе решено. —

Радвам се, че това не е истина. Винаги съм смятал, че сте наш, че сте с нас...

Той енергично ме потупа по гърба, заключи портиерската будка и тръгна с мен. Не очаквах това. На всяка цена исках да го отстраня, та нали в последния момент смятах да убедя Зет, а навън пред сградата не можех да говоря за нашите работи. Но портиерът стоеше на прага, до самия зеещ отвор на експерименталния бункер, и спокойно си палеше лулата.

— Имаме тук по-продължителна работа... Благодаря ви... — понечих да го избутам аз. Но той не се и помръдна.

— След работно време трябва да съм с вас. Такова е нареждането...

Но аз не можех повече да говоря, нито да мисля, защото побърканата жена го уби, преди да успее да извикам. Никога дотогава не бях виждал как убиват човек, това е страшно, прилоша ми: фуражката му падна, а тялото му бавно се свлече на земята по рамката на вратата. Изпуснах куфара, златото се разсипа по земята до неговата кръв, поисках да избягам, но тя ме принуди, кълна се, че ме принуди да се кача на този идиотски апарат. Хайнрих, изглежда, добре й беше обяснил всичко, защото тя сама се справяше с лостовете, но за малко не направи грешка в определяне на траекторията и трябваше да се боря с нея, понеже изчислението явно бе неточно. В последния миг коригирах траекторията, обърнах се още веднъж към вратата и ми се стори, че забелязах там Лампъл, а пламъкът на главната дюза избухна право срещу него и го прогори през средата, но дали ми се стори, или беше истина, не знам. Заречна се притискаше върху мен, чух как похлупакът над нас се захлопна и ние се понесохме в тайнствената галерия един върху друг като двама любовници. Отзад чувах как Лампъл стене и виждах фуражката на портиера със старото название на нашия институт отпреди реорганизацията, пред мен във виолетовия блясък танцуваше металическият куфар, главата ми се въртеше: сякаш пропадах надълбоко, а Зет се мятеше върху мен и крещеше от удоволствие, което и доставяше приключението. Тя ме целуваше и ме дращеше, а аз изпитвах болка и наслада, нещо жестоко като смъртта, сякаш наистина беше настъпил краят на времето.

Събуди ме силна светлина. Все още замаян, се опитах да седна. Ударих си главата и най-сетне успях да вдигна похлупака. Седналата

до мене Зет вече се бе събудила. Слязохме от нашата ракета.

В цялото помещение нищо не се беше променило. Само портиерът бе изчезнал. Нямаше ги също кръвта и скъпоценностите. Плановете бяха в бюрото, сякаш всеки миг щеше да дойде Лампъл. Втурнах се към вратата. В сградата на института вече светеше. Явно беше ранна утрин. Препъвайки се, Зет тръгна след мен с металическото съкровище в прегръдките си.

— Успяхме... — възбудено прошепна тя. — Излезе успешно. Утре вече ще седим в казиното на Кан.

— Смятах, че нашият институт ще се промени през тези години... — казах аз и ѝ обясних грешката. Тя щеше да ни изпрати в твърде далечно бъдеще. А така сигурно сме се озовали в началото на шейсетте години, с дванадесет или тринадесет години напред.

— Доста работа са свършили — каза тя. — Та нали след войната е трябвало да строят всичко отначало... — Аз не се и сецах за войната. — Сигурно „Дю Пон“ или „Дженеръл Мотърс“ са инвестирали изследванията им. Очаквах това.

Аз по-скоро очаквах, че институтът ни ще бъде възобновен от някоя чешка фирма.

— Да не би от „Нехера“ или от „Ролни“? — усмихна се тя. — Мислил ли си за това колко сте ни стрували?

Не исках да я преведа покрай портиерната. Все още не можех да се избавя от някакво особено чувство. Та нали познавах по-добре от нея института и ми се струваше, че още не е поправено шосето към административната сграда, на което видях същите валяци като вчера, тоест преди тринадесет години. Това беше странно. И така, поведох я към оградата — знаех един таен изход.

Оглеждах се да видя някакви реклами. Но никъде нямаше нищо. Нашият институт е извън града, полският път си беше останал същият. Зет се спря при първата будка.

— Купи вестник и дъвка... — каза тя и ми пхна в ръката един долар. — Внимателно...

А аз смятах, че у нас винаги ще важат кроните. Явно не разбирах света. Влязох в будката. Там, както открай време, седеше господин Нахловски. На масата имаше „Руде право“. Дъвки не видях никъде. Платих вестника от своите дребни пари. Той трепереше в ръката ми.

— Да не ви е лошо? — попита ме господин Нахловски.

— Не. Но аз исках днешен вестник.

— Та нали е в ръката ви! — учуди се той. — Преди малко ми ги докараха.

Вестникът беше от вчера, с вчерашна дата. Слепешком излязох навън, като се препъвах.

— Върнали сме се — казах на Заречна. — Върнали сме се назад. — И погледнах часовника. Крайно време беше да тръгвам на работа. Пак ще закъснея като вчера. Напуснах я, без да се сбогувам, което отдавна ми се искаше да направя. Тя остана до оградата с металическия куфар и вестника, без да се мръдне от мястото си.

Не мислех как е могло да се случи всичко, не се мъчех да си обясня това странно явление, което е в противоречие с всички теории, защото въпреки че според Айнщайн може да се пътува в бъдещето, пътя назад още никой не е формулирал. Не мислех как сме се озовали в миналото, мислех само как да попреча да се повтори вчерашния ден. Бях щастлив, че мога да попреча, и в първия момент това ми се струваше съвсем лесно.

[1] Отнася се за събитията през 1948 година, когато работническата класа в Чехословакия побеждава окончателно реакцията. Б. пр. ↑

[2] Квартал в центъра на Прага. Б. пр. ↑

[3] Помощна акция на ООН след Втората световна война за пострадали от войната страни. Б. пр. ↑

[4] Отреди със специално назначение (нем) Б. пр. ↑

[5] Да (фр) Б. пр. ↑

ВТОРИЯТ ДЕН

Трябваше да повярвам. Не беше никаква измама, илюзия или погрешна представа, беше истина. Действително трябваше да преживея отново вчерашния ден още от сутринта. Портiererът отново ме посрещна малко изненадано — уплаших се, но това не беше духът му, явно нищо не знаеше за вчера — и небрежно докосна фуражката си със старото название на нашия институт отпреди реорганизацията. Групичките в коридора отново млъкнаха, чистачката пак не ми отговори и пред вратата отново стоеше моделът на атомното ядро. После се обади Анчи, аз откъснах телефона и забарикадирах вратата. Вече поне пет минути ми чукат.

Струваше ми се, че ще бъде лесно да избегна вчерашните грешки. Че какво може да бъде по-лесно от това, да изминеш пътя, по който вече веднъж си вървял, и да избегнеш капана, в който вече веднъж си попадал? Струваше ми се лесно, защото все пак съм свободен и мога да реша, както пожелаея.

— Отвори... Отвори, моля те... — чувах отвън гласа на Анчи. Значи, мога да реша, но капанът си остава. „Страшна сила е тя — силата на съдбата — спомних си как рецитираше в пети клас Софокъл учителят Долак. — Ни щастиято, ни Арей, ни крепостта, ни черните бучащи кораби ще я избягнат...“^[1] Какъв смешен старомоден старец беше той. Дали е избегнал съдбата на учител по гръцки език в нашия политехнически век? Аз не вярвам във *Fatum*, нито в *Kismet*, нито в Съдбата, човек не е роб на своите орисници. Не бива да прави еднакви грешки два пъти.

Бързо отворих. Анчи стоеше на прага разтревожена и уплашена.

— Идвам вече. Трябваше да се подготвя малко за Лампъл... — казах ѝ аз и я целунах по бузата, което никога не правя. Толкова се зарадвах, че нищо ѝ няма и че станалото вчера е бил само кошмарен сън.

— Да, не може да излезе. Разбирам те. Но не съм искал да напиша вражеска книга, разбираш, нали? Направил съм грешка.

Обясни ми къде...

На Лампъл едва не му паднаха очилата. За малко не счупи молива. Съвсем го обърках. Седях срещу него усмихнат и бях решил да не позволя да се скараме. Къде ти, този път няма да се хвана на въдицата.

— Наистина не очаквах това. Че така ще го приемеш... — гледаше ме недоверчиво той, но после разтвори ръкописа. — „Принципът за неопределеността в квантовата механика всъщност не означава нищо друго — четеше той, — освен че в микросвета не можем да определим положението и импулса на елементарните частици с произволна точност.“ Това означава ли, че в атомното ядро властвува свободната воля, също както в човешкото общество? Свободната воля, а? — присмиваше се той. — Значи, ти твърдиш, че природата и човешкото общество се управлява от случайността, че не съществува закономерно развитие, което бихме могли да опознаем, че всъщност усилията ни в областта на науката са напразни и че един ден няма да можем да предвидим как например в следващите часове ще се държат не само атомните частици, но и ние двамата, аз или ти...

— Та това наистина не може да се предвиди — възразих уплашено аз. Нали тъкмо то ме занимава сега! Дори не се сетих, че вече съм написал книга по този въпрос. — Винаги мога да направя нещо друго...

Той се засмя.

— Но точно това е идеализъм, индетерминизъм, това е реакционно. С такава философия няма да може да се построи дори една колиба, а да не говорим за нови заводи или обществен строй... — Лампъл се смееше високомерно, защото явно смяташе, че само той е прав, и защото използваше превъзходството си във философската подготовка. — Нима не знаеш какво казва Енгелс? — И започна да цитира наизуст: — „Свободата се заключава не във въображаемата независимост от законите на природата, а в опознаването на тези закони и в съдържащата се в това познание възможност планомерно да заставяме законите на природата да действуват за постигането на определени цели... Така че свободата на волята не е нищо друго освен способността да се вземат решения при познаване на нещата... Свободата е опознаване на необходимостта“^[2] — заяви тържествено той и затвори моя ръкопис. — Там гъмжи от бомбастични фрази,

самомнителност и от фактически грешки. Не бих те съветвал засега изобщо да я преработваш...

Исках да му кажа, че това няма нищо общо с последните изследвания на ядрото и че накрая ще трябва да приеме факта за съществуването не само на елементарните частици, но и на четвъртото измерение, на крайността на вселената, на квантовата механика, на функцията на мозъчното ядро, а също и възрастта на човечеството и разбягващите се във вселената галактики, че ще трябва да коригира своята теория от деветнадесети век, както е направила на времето Френската академия, която отказвала да признае съществуването на метеоритите, защото изглеждало съмнително, че в тогавашната идеална вселена на Нютон могат да летят без всякаква закономерност множество каменни късове. Исках да добавя, че дори аз съм свободен да не повтора вчерашния ден, че аз самият сега провеждам опит за свободната воля и детерминизма, но за да го осъществя, трябваше да мълча, ако не исках да повтора вчерашния ден до най-малките подробности и да призная, че Лампъл е прав, трябваше да кимам с глава, трябваше да се съгласявам с него, за да мога накрая да го изоблича в лъжа. Наистина сложен проблем, достоен за квантовата механика.

— Дори не помислям за подобно нещо — прехапах устни аз и се опитах да му се усмихна мило. — Не искам нищо да преработвам. Сега всички ще имаме достатъчно работа. Ще си изпробвам силите върху някои по-практически задачи... — Знаех, че практиката е магическа формула.

— Той кимна неуверено.

— Все пак щях да съм по-доволен, ако се беше скарал с мен...

— Предвиждаше го, нали? Е, виждаш ли. Не се карам. Значи, имам свобода... — Взех ръкописа си от бюрото и колкото се може по-равнодушно се запътих към вратата.

Разбира се, Анчи ме очакваше там като вчера.

— Не се бой. Не си подадох оставката. — Тя се изненада. Госпожица Хорска отново престана да пише. Слушаше с целия си гръб. — Много те обичам, Аничка... — казах аз колкото се може по-ясно и за малко не я целунах.

Очилата на Хорска паднаха в скута ѝ. Обърна се учудено. Аз никога не се държа интимно с Анчи пред хората. Усмихнах се и на

двете, прехвърлих ръкописа в другата си ръка и изтичах навън.

Имах добро настроение. Почти си свируках. Да не би вчерашният ден да е бил някакъв сън? Да не би всъщност да съм бил само пиян? Наистина е лесно да се постъпва обратно, лесно е да се решава. Поръчах междуградски разговор с Квидо. Той винаги е бил философ, в класа малко му се присмивахме, защото беше доста тромав, но днес сигурно ще ми даде съвет. Необходим ми е заради моята книга, заради Лампъл и заради този идиотски ден в повече, който трябваше да преживея.

— Свободата на волята, Квидо — повтарях аз, докато централата непрекъснато ни безпокоеше с въпросите си. — Трябва ми нещо за СВОБОДАТА НА ВОЛЯТА — произнасях буква по буква аз. — За една кръстословица е...

Квидо беше по-объркан от обикновено, грешеше и се запъваше.

— Ами че оная мисъл на Енгелс от кръжока ни — крещеше той по телефонната слушалка, — че необходимостта от избор е проклетие за свобода, после цялата история на този въпрос от трансцедентното схващане за свободата на Платон до Кантовия категоричен императив за нравствеността. Но най-интересното е, че преди християнската епоха този въпрос никога не е бил смятан за важен, поне аз мисля така...

Явно беше, че Квидо не може да ми даде съвет. Излишно харчех пари за междуградски разговор, пък и Анчи, която беше дошла при мен, ме слушаше боязливо. Затворих телефона.

— Знам, че ще станем трима. Радвам се. Тази вечер ще отпразнуваме годежа. Покани когото искаш, виното ще купя аз...

Така всъщност попречих да се повтори вчерашния ден. Свободно взех решение. Но не биваше да купувам вино. Беше много добро, а аз го пиех доста бързо. Вечерта започнах да се съжалявам.

Празнувахме годежа на моята мансардна стаичка, в която едва се побрахме. Днес тук не седеше с мен шпионката, днес това не беше детективски филм. Една съученичка на Анчи със синя риза^[3] ни честитеше може би за осменайсети път и съм готов да се обзаложа, че именно тя рецитираше „Прекрасно“ под неоновото голо недоносче в „Ноктюрно“. Изглеждаше, сякаш и тук непрекъснато рецитира Маяковски. Ето защо малко се страхувах да не ме познае, въпреки че това, разбира се, беше глупост. Бащата на Анчи ме тупаше по гърба и

говореше за бъдещето ми. Той беше заслужил революционер и от собствен опит познаваше почти всички нацистки концлагери. Искаше да направи от мен най-малко министър или шеф на отдел. Лампъл седеше и слушаше. Грамофонът, който бяха донесли момичетата, непрекъснато свиреше „Да запретнем ръкави“ и „Песен на фронтовия шофьор“.

— Трябва по-често да идваш сред нас. Ще ти възложим обществена работа. Ще ти дадем друга задача... — казваше ми тихо Лампъл и се преструваше, че ми е приятел.

— Защо? Защо да не мога и занаят да живея както сега?

— Та ти не можеш да си все сам. Да се грижиш само за себе си и за своите интереси.

— Защо?

— Това е егоизъм... — И Лампъл отново обърна плочата.

Защо не са донесли поне нещо свястно? Някаква класическа музика. Налях си отново. Всички се надигнаха за наздравица. Добре ми беше известно за какво ще се пие. За случайността, създава сякаш с магия в утробата на Анчи зародиша на детето, за случайността, която не зависеше от нас и която всъщност никой досега не беше разбрал. Каква ти закономерност. Ще се пие наздравица за кафеза, в който доброволно влизам, за бъдещите вечери край този грамофон със същата креслива приятелка и енергичния татко. За бъдещите ни срещи с Лампъл, който се стреми да ме превъзпита и не позволява нито за миг да върша каквото си искам, защото желае да направи от мене ас. Но аз плюя на всичко това.

— Плюя на това! — извиках в лицата им. — Това не е моят живот. Мога да се преструвам един ден, но не и години. Не мога цял живот да разигравам комедия. И не мога да се променя за една нощ, дори след такъв фантастичен опит... Не плачи — нахвърлих се върху Анчи, която се готвеше да надуе гайдата. — Не трябва да се самоубиваш. Не се и опитвай, те добре ще те пазят! — И аз посочих към баща ѝ и към Лампъл. — Искан да се отрови със светилен газ или да си пререже вените, не знам, сигурно мисли, че с това ще ме промени. Но не е там работата. Аз просто не мога, по-друг съм. Лампъл ще се ожени за тебе, Аничка. Лампъл те обича отдавна, нали?

— Как си позволявате? — той отново се обърна към мен на „ви“ както вчера.

— Не се преструвай. Нима не го крещеше у нас на стълбите? Не плачеше на врата ми? — Какъвто бях пиян и раздразнен, аз обърках действителността с допълнителния ден.

— Кълна се... — понечи да се закълне Лампъл.

— Значи, не я обичаш? — Не ми отговори. — Можете да си пиете наздрависи и четирима. С удоволствие ще ви отстъпя квартирата си. Сбогом...

Грабнах си палтото и изтичах навън. Вече беше хладно. Поизтрезнях малко. И разбрах, че бях погребал всички надежди, че в края на краищата все пак бях действувал предопределено, както вчера и че всъщност Съдбата е моят характер, който не мога да променя, който се е оформил отдавна и заради който не мога да приема съществуването, предлагано ми от Лампъл. Съвсем ясно осъзнах това и дори не ме хвана яд. Та нали сега, когато знам как да постъпя, ще мога да уредя по-благоприятно много неща. Така например днес Анчи няма вече да се самоубие. Ония двамата ще я държат за ръката чак до утре. И при това положение Лампъл няма да дойде в лабораторията, ако оня, когото бях забелязал на входа, е бил той. Поне мога да изменя, както ми е изгодно, съдбата си, щом вече не съм в състояние да си избира друга.

Професорът беше сам вкъщи. Всичко бе вече изнесено и той за последен път оглеждаше жилището. Държеше се, като че ли не помни нищо, и, разбира се, наистина не помнеше нищо.

— Искам да замина за чужбина, професоре...

— Кой не иска? — Той заключваше вратата на коридора и внимателно се оглеждаше. — Щастлив път!

— Но аз смятах, че ще ми помогнете.

— Защо?

Ами да, днес бях забравил за книгата, забравих да го подмамя със своето скарване с Лампъл, днес обърках всичко и преди да мога да се коригирам, взех, че се изпуснах:

— Само не искам онази Зет.

Професорът пребледня.

— Каква Зет? Господине. Никога не съм чувал за никаква Зет. Моите почитания.

И той заситни надолу по стълбите, като поздравяваше важно наемателите от долния етаж. Хубаво се наредих. Не бива да

действувам така грубо. Какво ще правя сега? Нямам никого друго. А в квартирата си не бих се върнал. Разбрах това дори сега, когато вече бях поизтрезнял.

Отидох в „Ноктюрно“ малко по-късно от вчера. Щом се появих на прага, Зет започна да се смее. Смехът ѝ кънтеше из целия салон, чак келнерите почнаха да се обръщат. Тя не изглеждаше като вчерашната дама, а все още беше облечена с черните панталони, явно не бе успяла или не е могла да се преоблече, ръцете ѝ едва ли бяха измити, а под дългите ѝ нокти се бе насъбрала мръсотия от лабораторията. Бях убеден, че под покривката крие своето съкровище.

— Моля те, не прави глупости. Да не би да искаш отново да се пъкнеш в ракетата? Сега, когато имаш цяло съкровище, когато можем да избягаме... — Струваше ми се, че бягството е единствената програма, единствената възможност да променя вчерашната си съдба сега, когато бракът ми се беше провалил.

— Нямам никакво съкровище. Куфарът е празен. Не знам какво чудо е станало. Жертвата си срещнах тази сутрин в кафенето. Нямахте ни най-малка дракотина, а златото било в квартирата му. Всичко започна отначало като лани — засмя се тя и си поръча нов коняк, но главният келнер днес не ѝ се кланяше като вчера. — И ние ще трябва да направим всичко отначало.

— Защо?

— Аз вече не мога да се върна. Всичко е свършено. Вярвах на Хайнрих.

Исках да кажа, че това си е нейна работа, но нямаше никакъв смисъл, та аз съм свързан с тази жена и не мога да се карам с нея. Не разбирам по каква закономерност тя ме привлича и какво в моя уединен живот беше примамило точно нея.

— Защо се страхуваш? Та ти цял живот се стремиш към техниката. Всъщност в това отношение ти си емигрант открай време.

Исках да ѝ обясня как стоят нещата. Аз наистина смятам, че развитието на техниката, автоматизацията и атомните електроцентрали, много бързо ще премахне сегашното политическо напрежение и скоро ще установи качествено нови отношения, също както развитието на промишлеността беше помело абсолютизма в Европа през деветнадесети век, но тя сигурно няма да го разбере.

— Аз съм за науката, а не за авантюризма... — казах ѝ аз.

Заяви ми, че трябвало да се погрижа нашето бягство да бъде сигурно. Вече сме имали опит. Изпробвали сме веднъж апаратурата. Изглежда, имаше известно основание...

— Какво става с господин Колдински? — подкупва-що попита тя главния келнер. — Днес няма ли да има ревю?

— Май не. Не знам какво става с Колдински... — отвърна ѝ грубо той.

— Разбира се, че знаете. В Мюнхен е — заявих му аз. — Донесете ми уиски. — Главният келнер облеци очи. — А театралната трупа днес ще закъснее. Тяхната рецитаторка се е забавила на годежа... — добавих по-скоро за себе си. Зет отново започна да се смее.

— Как не телефонирахме вчера за резултатите от дербито. Тези либри днес...

Не ми беше до смях. От една страна, нямах желание да повтора вчерашната глупост, а от друга, все повече и повече разбирах, че Лампъл е прав, че каквото и да правя, неговите възгледи за човешкото поведение са правилни. При него не мога да се върна; професорът ме отблъсна, така че бих могъл да стана само незначително учителче по физика или отново да постъпя като вчера — отново да се свържа с тази жена, която ме привлича, и аз все повече и повече разбирах, че именно моето отношение към Заречна сега е най-важно за мен. Тя отново ми изложи своите планове. До най-малките подробности. Как е укрила на недостъпни места редица ценности, поверени ѝ от нейната организация, как за тези десет години ще можем да забогатеем само с помощта на търнокопа — изобщо историйки от романтичен детективски роман, които аз явно желяех да слушам.

— Но ако разполагаш с тези пари, защо искаш да вършиш убийства в Прага? Виж какво. Аз май съм готов да опитам отново всичко. Заради теб, може би защото те обичам, какви ли не глупости правят хората от любов, но не искам да убивам. Разбираш ли, това ми е противно. Просто не го понасям. Може би Лампъл е прав, може би наистина съм някакъв особен вид егоист, но убиец не съм и няма да бъда, ако ще да ме осъдят на доживотен затвор...

Така че тя трябваше да приеме условията ми. Те не ѝ харесваха много. Човек може би е егоист благодарение на възпитанието,

родителите или класата си, но никой не е предопределен за убиец, сигурен съм в това.

Както видяхме, вчера портиерът беше убит. Ето защо сега той на всяка цена трябваше да бъде спасен. Зет остана на тъмно. Щях да действам сам. Портиерът засаждаше с цветя лехата край входа. През нощта. Посред вехториите на предградието, високата трева и строежите изведнъж щеше да се появи малка леха с теменужки.

— Човек по цял ден иска да гледа нещо хубаво... — каза ми той. — Тази седмица съм нощна смяна, а на тях сега им е времето.

Струваше ми се особено страшно да бъде убит човек, който седи и обича теменужките. Изобщо да се убиват хора с качества.

— Имам у дома хиацинти, нарциси, тацети и хутинсии — умело го излъгах аз. — Не искате ли да се отбиете у мен?

Беше готов веднага да изтича.

— Кога?

— По-добре още сега. Не знам дали Анчи няма да ги раздаде...

Той се просълзи:

— Та днес разсад не се намира. Това е цяло нещастие. А аз съм точно нощна смяна...

Казах му, че чакам Лампъл, че ще работим с него в лабораторията и че дотогава ще дежуря вместо него. Ще прочета нещо в портиерската будка. Той ми имаше доверие. Днес не се беше разнесъл слухът за уволнението ми, днес бях още благонадежден сътрудник. Каза ми да внимавам с ключовете от сейфа, там била последната пратка платинови пластинки. И изтича за тацетите. Ключът от сейфа беше прибран в шкафа. Останалите висяха свободно. Също и ключът от лабораторията. От този момент Зет се отнасяше към мен с някакво възхищение.

— Номерът ти се удаде — каза тя, можем ли да отидем веднага?

— Разбира се — отвърнах ѝ, като взех ключа. — Но все ми се струва, че това е глупост...

Тя ме помилва като малко момче:

— Ами платината? — Не искаше да пристигне в бъдещето с празни ръце, в никакъв случай не искаше да напусне този свят без джобни пари. — Имаме право на това. Да не би нас някой да ни съжالياва? Навсякъде само ни тъпчат. Вече няма къде да избягаме, готвят ни атомен пожар. А ти ще се укоряваш за кило платина...

Дори не знаех защо нашият институт е поръчал тази платина. Но изведнъж и на мен това ми се стори лесно и важно. Тя счупи стъклото и взе ключа. Обясних ѝ къде е сейфът... Чаках нетърпеливо. Значи, бях успял да попреча на убийството на нейния непознат съюзник, не бях убил Анчи, нито портиера, но накрая отново рискувам, накрая отново проявявам дързост, защото искам да имам пари. Чух стъпки.

— Добър вечер...

Покрай портиерската будка минаваше госпожица Хорска с ръкописи под мишница. Преписваше ги до късно през нощта. Не познавах много госпожица Хорска, но тя все пак се спря. Попита ме защо съм тук. И забеляза счупеното стъкло. Над нас се чуваше как трудно се отваря тежкият сейф.

— Крадци! — ахна Хорска и изведнъж разбра всичко. Отскочи от будката, като си удари главата. Фуражката на портиера със старото название на нашия институт беше пред мен на масата като знамение на съдбата. — Крадци!! — извика Хорска, този път много по-силно.

Тя искаше да излезе навън, но, разбира се, портата беше заключена и аз не я пуснах, не натиснах бутона в будката. Зад мен се появи Зет. Видях, че държи в ръка пистолет. Но това не беше седефен дамски револвер, а голям автоматичен пистолет, който никак не ѝ подходеше. Разбихах всичко. Може би мога да избегна една жертва, мога да изменя някои дреболии в съдбата си, но накрая ще остана егоист и убиец като вчера.

— Не! — извиках аз. Все пак имам дотам свобода. Мога да избира. Мога да реша дали да бъда със Зет, или срещу нея. Със смъртта или срещу нея. Като всеки човек. И скочих право срещу куршума. Забелязах още как портата се отвори, чух виковете на Хорска и видях кръвта на земята. Собствената си кръв. Кръвта, която бях пролял за свободата си. Нищо не ме болеше.

[1] Софокъл, „Антигона“, IV стазим, I—IV строфа. Превод А. Ничев Б. пр. ↑

[2] К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения, т. 20, с. 115. Партиздат, 1966 г. Б. пр. ↑

[3] Сини ризи носят членовете на „Чехословашкия съюз на младежта“. Б пр. ↑

Издание:

Йозеф Несвадба. Експедиции в обратна посока
Разкази

Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1984

Библиотека „Галактика“, №59

Редакционна колегия: Любен Дилов, Светозар Златаров, Елка
Константинова,

Агоп Мелконян, Димитър Пеев, Огнян Сапарев, Светослав
Славчев

Преведеде от чешки: Невена Захаријева

Рецензент: Бойко Вѣтов

Редактор: Каталина Събева

Оформление: Богдан Мавродинов, Жеко Алексиев

Рисунка на корицата: Текла Алексиева

Художествен редактор: Иван Кенаров

Технически редактор: Пламен Антонов

Коректор: Ани Иванова

Чешка, I издание

Дадена за набор на 28.V.1984 г. Подписана за печат на 8.XI.1984

г.

Излязла от печат месец ноември 1984 г. Формат 70×100/32 Изд.
№1785. Цена 2.50 лв.

Печ. коли 26. Изд. коли 16,84. УИК 16,48

Страници: 416. ЕКП 95364 5627–60–84

08 Книгоиздателство „Георги Бакалов“ — Варна

Държавна печатница „Балкан“ — София
885–32

© Невена Захаријева, преводач, 1984

© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно
оформление, 1979

© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1984
с/о Jusautor, Sofia

Josef Nesvadba. Výpravy opačným směrem
Nakladatelství Mladá fronta. Naše Vojsko
Praha, 1976

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.